

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM (TÜRKÇENİN EĞİTİMİ ve ÖĞRETİMİ)
ANABİLİM DALI

***TÜRKÇENİN SÖZVARLIĞI AÇISINDAN EFLATUN CEM
GÜNEY'İN DERLEYİP YAZDIĞI MASALLAR***

Doktora Tezi

Esra (LÜLE) MERT

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİL BİLİM (TÜRKÇENİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ)
ANABİLİM DALI

***TÜRKÇENİN SÖZVARLIĞI AÇISINDAN EFLATUN CEM
GÜNEY'İN DERLEYİP YAZDIĞI MASALLAR***

Doktora Tezi

Esra (LÜLE) MERT

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Cahit KAVCAR

Ankara- 2009

ÖNSÖZ

Bir ulusun dil ögeleri o ulusun yaşama bakışını, değer yargılarını, yaşam felsefesini, inançlarını, bilimsel ve kültürel birikimlerini yansıtmaktadır. Sanatçıların eserlerinde kullandıkları dil ögeleri ise ulusların dillerinin en zengin örnekleridir.

Eflatun Cem Güney, derleyip yazdığı masallarda zengin bir yazınsal dil kullanmaktadır. Araştırmanın temel amacı Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalın sözvarlığı ögelerini belirlemek ve bu ögelerden hareketle sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunmaktır. Araştırmada Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masalların sözvarlığını belirlemeyi amaçlamak rastlantısal değildir. Eflatun Cem Güney adı duyulduğunda akıllara öncelikle masal türündeki eserler gelir. Çünkü Güney, anonim ürünler içinde en çok masallarla ilgilenmiştir. Eflatun Cem Güney, eserleri ile Türkiye'nin dışında Avrupa'ya ve hatta dünyaya yayılan bir üne sahiptir. 1956 yılında Danimarka'daki "Hans Christian Andersen Medal Kurumu", Eflatun Cem Güney'in "Açıl Sofram Açıl" kitabındaki masallarını, 55 ulusun çağdaş masal yazarları arasından seçerek onur listesine aldığı 11 eser arasında en mükemmeli kabul eder ve Güney'e, Andersen Pâyesi Şeref Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası verir. Eflatun Cem Güney, aynı armağanı "Dede Korkut Masalları" adlı eseriyle 1960'ta ikinci kez alır. Güney'e "masal babası" unvanını kazandıran da masal türüne katkıları ve kullandığı dilin sanatsallığı, şiirselliği, akıcılığıdır. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda çok sayıda ve özgün sözvarlığı ögelerinin saptanması, bir duygunun okura çeşitli anlatım yollarıyla sunulabilmesi yazarın dilinin başarısının en önemli göstergelerinden varsayılabilir.

Güney'in derleyip yazdığı masallarda yer alan sözvarlığı öğelerinin bir bölümü özgündür ve kaynaklarda bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, Türkçenin sözvarlığının betimlenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca araştırmada, Güney'in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığı öğelerinin bir bölümü, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri ile sunulmaktadır. Bu öneriler ile Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi alanına, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri çerçevesinde katkı sağlanmaktadır.

Birinci bölümde araştırmanın problemi tartışılarak, amacı, önemi, sınırlılıkları, sayıltıları ve yöntemi belirtilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde “sözvarlığı” ve “masal” kavramları tanıtılmış ve sözvarlığı öğeleri ile bu öğeleri belirleme çalışmalarının önemi belirtilmiştir. Sözvarlığı öğelerinin nitelikleri, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallarda saptanan örnek sözvarlığı öğelerinden bazıları ile sunulmuştur. Ancak bu örnekler sınırlı sayıdadır ve sözvarlığı öğelerinin tamamına araştırmanın üçüncü bölümünde yer verilmiştir. Bazı sözvarlığı öğelerinin adlandırılmasında farklı kullanımlar tercih edilmiştir. “İlişki Sözleri” bazı kaynaklarda “Kalıp Söz” olarak adlandırılmaktadır. Ancak araştırmada “İlişki Sözleri” başlığı kullanılmıştır. “Kalıp Sözler” başlığı ise bazı kaynaklarda “Formel” olarak yer almaktadır. Bu sözvarlığı ögesinin hemen her masalda küçük değişiklikler dışında kalıp halinde kullanılmış olması nedeniyle, araştırmada “Kalıp Söz” başlığı kullanılmıştır. Ayrıca bu bölümde anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde çocuk yazını ürünlerinden yararlanmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde Eflatun Cem Güney'in yaşamı, sanat anlayışı ve eserleri ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde yazarın bireysel sözvarlığında yer alan Türkçenin sözvarlığı öğeleri (atasözleri, bilmece, deyimler, doldurma sözcükler, ikilemeler, ilişki sözleri, kalıp sözler, tekerlemeler, yansıma sözcük ve ikilemeler, yerel söz varlığı öğeleri) belirlenip sözlük biçiminde verilmiştir. Örnek kullanımın yanında, söz değerinin yinelenildiği masalların adları yer almıştır. Ayrıca “deyim” ve “atasözü” alt bölümlerinde Ömer Asım Aksoy’un (1988) “Atasözleri Sözlüğü” ve “Deyimler Sözlüğü”nde yer almayan atasözleri ve deyimler belirlenmiştir. Ömer Asım Aksoy’un (1988) “Atasözleri Sözlüğü” ve “Deyimler Sözlüğü” çalışmada temel kaynak olarak kabul edilmiştir. Çünkü bu sözlükler Türkçe atasözü ve deyimlerin betimlenmesinde de kaynak eser niteliğindedir. Aksoy’un düzenlediği bu sözlüklerin Türkçenin deyim ve atasözlerinin betimlenmesindeki önemli yeri dikkate alınarak, adı geçen eserler araştırmada da temel başvuru kaynağı olarak belirlenmiştir. Ömer Asım Aksoy’un (1988) “Atasözleri Sözlüğü” ve “Deyimler Sözlüğü”nde yer alan deyim ve atasözleri ile Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda kullanılan atasözü ve deyimler karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda Ömer Asım Aksoy’un ve Eflatun Cem Güney’in kullanım farklılıkları tablo ile sunulmuştur.

Araştırmanın beşinci bölümünde Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallar çerçevesinde sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunulmuştur. Etkinlik üst başlığında 30 alıştırma örneği, Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masaldan 5’i seçilerek, bu masallardaki sözvarlığı öğelerine uyarlanmıştır.

Altıncı bölümde araştırmanın genel değerlendirmesi yapılarak sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın tüm aşamalarında zamanını ve desteğini benimle paylaşan, her zaman hoşgörölü ve sabırlı yaklaşımıyla beni yüreklendiren, kişiliğine ve eğitimciliğine her zaman saygı duyduğum tez danışmanım, öğretmenim Prof. Dr. Cahit KAVCAR'a; Tez İzleme Komitesinde yer alarak, görüşleri ve eleştirileriyle bana yol gösteren Sayın Hocalarım Prof. Dr. Sedat SEVER'e ve Yrd. Doç. Dr. Canan KARABABA'ya teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her zaman yanımda olan, benden desteklerini sakınmayan anneme, babama ve eşime teşekkür ederim.

Esra (Lüle) Mert

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	V
TEZDE KULLANILAN KISALTMALAR.....	XII
a. İncelenen Masal Adlarının Kısaltmaları.....	XII
b. Diğer Kısaltmalar	XV
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1.PROBLEM.....	1
1.2.AMAÇ.....	9
1.3.ÖNEM	9
1.4.SAYILTILAR	10
1.5.SINIRLILIKLAR.....	10
1.6.YÖNTEM.....	11
1.6.1. Araştırma Evreni ve Örneklem	11
1.6.2. Veri Toplama Teknikleri	11

BÖLÜM II	13
KURAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1. SÖZVARLIĞI.....	13
2.1.1. Tanımı	13
2.1.2. Sözvarlığı Belirleme Çalışmalarının Önemi	14
2.1.3. Sözvarlığı Ögeleri	16
2.1.3.1. Atasözleri	17
2.1.3.2. Bilmeceleler	19
2.1.3.3. Deyimler	20
2.1.3.4. Doldurma Sözcükler	23
2.1.3.5. İkilemeler	24
2.1.3.6. İlişki Sözleri.....	28
2.1.3.6.1. Argo Sözvarlığı Ögeleri	30
2.1.3.6.2. Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Ögeleri.....	31
2.1.3.6.3. Hayır Dualar	32
2.1.3.6.4. İnaniş.....	33
2.1.3.6.5. Kargışlar (Beddualar)	34
2.1.3.6.6. Övgü Bildiren Sözvarlığı Ögeleri.....	35
2.1.3.6.7. Pekiştirme Sözvarlığı Ögeleri.....	36
2.1.3.6.8. Sesleniş Sözvarlığı Ögeleri.....	36
2.1.3.6.9. Vedalaşma- Karşılama Sözvarlığı Ögeleri.....	37
2.1.3.6.10. Yeme- İçme ile İlgili Sözvarlığı Ögeleri.....	37
2.1.3.6.11. Yemin Bildiren Sözvarlığı Ögeleri.....	38

2.1.3.7. Kalıp Sözlər.....	38
2.1.3.7.1. Başlangıç Kalıp Sözləri.....	38
2.1.3.7.2. Bağlayış (Geçiş) Kalıp Sözləri.....	40
2.1.3.7.3. Bitiş Kalıp Sözləri.....	41
2.1.3.8. Tekerlemələr	43
2.1.3.9. Yansıma Sözlərliğı Ögeleri	49
2.1.3.10. Yerel Sözlərliğı Ögeleri	50
 2.2. MASAL.....	52
2.2.1. Tanımı	52
2.2.2. Masal- Kültür İlişkisi	53
2.2.3. Anadili Eğitimi ve Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma.....	54
 BÖLÜM III.....	58
EFLATUN CEM GÜNEY ve SANATI.....	58
 3.1. YAŞAM ÖYKÜSÜ	58
 3.2. SANATI VE ESERLERİ	61
3.2.1. Sanat Anlayışı	61
3.2.2. Eserleri	64

3.2.2.1. Masal Kitapları	65
3.2.2.2. Efsaneler	66
3.2.2.3. Halk Hikâyeleri.....	66
3.2.2.4. Halk Fıkraları.....	66
3.2.2.5. Mensur Şiirler	66
3.2.2.6. Monografik Eserler	67
3.2.2.7. Araştırma- İnceleme ve Antolojiler.....	67
3.2.2.8. Halk Eğitimi ile İlgili Eserler	67
3.2.2.9. Atatürk ve Milli Kurtuluş ile İlgili Eserler.....	68
 3.3. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	68
3.3.1. Eflatun Cem Güney Üzerine Yapılan Çalışmalar	68
3.3.2. Sözvarlığı Üzerine Yapılan Çalışmalar	68
 BÖLÜM IV	72
EFLATUN CEM GÜNEY’İN DERLEYİP YAZDIĞI MASALLARDA	
TÜRKÇENİN SÖZVARLIĞI.....	72
 4.1. ATASÖZLERİ	72
4.1.1. Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri Sözlüğü”nde Yer Almayan Atasözleri	81
4.1.2. Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri Sözlüğü”ne Göre Farklı Kullanımları Olan Atasözleri.....	91

4.2. BİLMECELER.....	94
4.3. DEYİMLER	94
4.3.1. Ömer Asım Aksoy'un "Deyimler Sözlüğü"nde Yer Almayan Deyimler.....	166
4.3.2. Ömer Asım Aksoy'un "Deyimler Sözlüğü"ne Göre Farklı Kullanımları Olan Deyim Örnekleri.....	227
4.4. DOLDURMA SÖZCÜKLER	231
4.5. İKİLEMELER.....	233
4.6. İLİŞKİ SÖZLERİ.....	285
4.6.1. Argo Sözvarlığı ögeleri	285
4.6.2. Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Ögeleri.....	286
4.6.3. Hayır Dualar.....	293
4.6.4. İnanış	308
4.6.5. Kargışlar (Beddualar).....	321
4.6.6. Övgü Bildiren Sözvarlığı Ögeleri	326
4.6.7. Özgün Pekiştirme Bildiren Sözvarlığı Ögeleri	327
4.6.8. Sesleniş Bildiren Sözvarlığı Ögeleri	328
4.6.9. Vedalaşma- Karşılama Bildiren Sözvarlığı Ögeleri.....	330
4.6.10. Yeme- İçme İle İlgili Sözvarlığı Ögeleri	331
4.6.11. Yemin Bildiren Sözvarlığı Ögeleri	332

4.7. KALIP SÖZLER.....	333
4.7.1. Giriş Kalıp Sözleri	333
4.7.2. Bağlayış Kalıp Sözleri.....	334
4.7.3. Bitiş Kalıp Sözleri.....	342
4.8. TEKERLEMELER	347
4.9. YANSIMA SÖZVARLIĞI ÖGELERİ.....	366
4.9.1. Yansima Sözcükler	366
4.9.2. Yansima İkilemeler	367
4.10. YEREL SÖZVARLIĞI ÖGELERİ.....	369
BÖLÜM V.....	378
EFLATUN CEM GÜNEY'İN DERLEYİP YAZDIĞI MASALLAR ve	
ANADİLİ EĞİTİMİ	378
5.1. Anadili Eğitiminde Masallardan Yararlanma	378
5.2. Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallardaki Sözvarlığı Öğeleri ve	
Anadili Eğitimi.....	389
5.2.1. Sözcük Öğretimi	390
5.2.2. Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı, Seçilen Beş Masaldaki	
Sözvarlığı Öğelerinin Kazandırılmasına Yönelik Hazırlanan Etkinlik Önerileri	392

5.2.2.1. AKIL KUTUSU	394
5.2.2.2. DAL OLUR EĞİLİR MİSİN?	406
5.2.2.3. ELMAS BİLEZİK.....	414
5.2.2.4. GÖZÜ YOLLARDA KALAN ANA	420
5.2.2.5. AVCININ GÜNAHI	433
BÖLÜM VI	440
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	440
6.1. Sonuç.....	440
6.2. Öneriler	452
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	456
A. İncelenen Eserler	456
B. Diğer Kaynaklar	458
ÖZET.....	469
ABSTRACT	471

TEZDE KULLANILAN KISALTMALAR¹

a. İncelenen Masal Adlarının Kısaltmaları

1. ABS: AYGIN BAYGIN SES
2. ACKC: AK CÜCE KARA CÜCE
3. AEYE: AL ELMA YEŞİL ELMA
4. AG: ALTIN GERGEF
5. AGKG: AK GÜN KARA GÜN
6. AH: ALTIN HEYBE
7. AK: AKIL KUTUSU
8. AM: ALIŞLE MAVİŞ
9. ANİGA: AĞLAYAN NAR İLE GÜLEN AYVA
10. ANKZ: ANASIZ KUZU
11. APÇSSK: ALTIN PERÇEMLİ ÇOCUKLA SIRMA SAÇLI KIZ
12. ASA: AÇIL SOFRAM AÇIL
13. AVGÜ: AVCININ GÜNAHI
14. BB: BEY BÖĞREK
15. BGBG: BİR GÖZE BİR GÜL
16. BH: BOĞAÇ HAN
17. BK: BAL KABAĞI
18. BVBY: BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ
19. CB: CONGOLOZ BABA
20. ÇBAGB: ÇÖPLÜKTE BİTMİŞ AMA GÜL BİTMİŞ

¹ Kısaltmalar listesi eserlerin abecesel dizilişi dikkate alınarak oluşturulmuştur.

21. ÇKÇK: ÇİÇEK KIZLA ÇİĞDEM KARDEŞ
22. ÇS: ÇORAP SÖKÜĞÜ
23. DD: DELİ DUMRUL
24. DKBA: DÜŞMEZ KALKMAZ BİR ALLAH
25. DOE: DAL OLUR EĞİLİR MİSİN?
26. DT: DÜNYANIN TADI
27. EB: ELMAS BEŞİK
28. EK: EMLİK KUZU
29. ELBİ: ELMAS BİLEZİK
30. FS: FELEK SİLLESİ
31. GG: GELİNCİK GÜNÜ
32. GGAK: GÜLDÜKÇE GÜLLER AÇAN KIZ
33. GYKA: GÖZÜ YOLLARDA KALAN ANA
34. HABA: HASIRCI BABA
35. HB: HAMUR BEBEK
36. İBAT: İLK BAHTIM ALTIN TAHTIM
37. İK: İKİ KAFADAR
38. İY: İNCİLİ YORGAN
39. K: KANTURALI
40. KC: KARA CADİ
41. KG: KARA GÜLMEZ
42. KH: KIRK HARAMİLER
43. KK: KÜL KEDİSİ
44. KT: KAMER TAY

45. KY: KARAYILAN
46. NT: NAR TANESİ
47. NUTO: NUR TOPU
48. OE: OĞUZ EFSANESİ
49. OEM: ONLAR ERMIŞ MURADINA
50. PD: PİR DOLUSU
51. PE: PERİLİ EL
52. S: SABIRTAŞI
53. SB: SEDEF BACI
54. SK: SİHİRLİ KÖPÜK
55. SKO: SALUR KAZANIN OĞLU
56. SP: SIRMALI PABUÇ
57. SUK: SARAYDAN UÇAN KUŞ
58. T: TEPEGÖZ
59. TBSS: TELLERİNDE BÜLBÜLLER ŞAKIYAN SAZ
60. TK: TASA KUŞU
61. TV: TANRI VERGİSİ
62. ÜE: ÜÇ ELMA
63. ÜT: ÜÇ TURUNÇLAR
64. YG: YABAN GÜLÜ
65. YK: YANIK KEREM
66. YKYK: YEDİ KÖYÜN YÜZ KARASI
67. YM: YALANCININ MUMU
68. YYM: YİĞİTLER YİĞİDİ MUSACIK

69. Z: ZÜMRÜTANKA

70. ZGM: ZİNDANDAN GELEN MEKTUP

b. Diğer Kısaltmalar

1. ÖAAA: ÖMER ASIM AKSOY'UN ATASÖZLERİ SÖZLÜĞÜ
2. ÖAAD: ÖMER ASIM AKSOY'UN DEYİMLER SÖZLÜĞÜ
3. Akt. : Aktaran

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. PROBLEM

Dilin zenginleşmesi ve gelişimi ile sözcük varlığı belirleme çalışmaları arasında sıkı bir ilişki vardır. Sözcük varlığı belirleme çalışmaları söz konusu olduğunda en zengin, en duru kaynakların halk masalları olduğu söylenebilir. Halk masalının söylemini en başarılı biçimde kullanan yazarlardan biri de Eflatun Cem Güney'dir. Sözcük varlığı belirleme çalışmalarının dilin zenginleşmesine ve gelişimine katkı sağladığı düşüncesinden hareketle, araştırmada Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masalların sözcük varlığı öğeleri belirlenmiştir.

Araştırmanın "problem" başlığında "anadili", "anadili eğitimi ve öğretimi", "sözcük varlığı" ve "masal" kavramlarıyla ilgili bilgilere yer verilmektedir. Araştırmanın problemi bu kavramlar çerçevesinde belirlenmekte ve sunulmaktadır.

"Anadili"ne ilişkin belirlemeler aşağıda yer almaktadır:

Aksan'a (2003: 81) göre, anadili başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkide bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir.

Bear (1994: 30) ise anadilinin işlevlerini şu belirlemelerle sunar: "Anadili, kişiyi milletine, vatanına ve kültürüne bağlar. Yani anadilinin hem iletişimsel, hem psikolojik, hem de simgesel işlevleri vardır".

Ergenç'e (2002: 129) göre insanın dili edinmesi doğuştan gelen bir niteliktir: "Her insan doğası gereği bir dil yetisi ile doğar. Bir tür ön hazırlık olarak adlandırabileceğimiz bu yeti, kişinin içine doğduğu toplumda konuşulmakta olan dili

edinmesini sağlar. İnsanın beyninde oluşan ve soyut olarak nitelenen dil, söze ya da yazıya döküldüğünde somutlaşır ve bireyin dış dünyayla ilişkilerini belirleyen bir kuruma dönüşür”.

Anadilinin birey yaşamındaki işlevlerini “iletişim” ile sınırlamak yanlıştır. Ozil’e (1991: 95) göre “Yüzyıllar boyunca insanların birbirleriyle iletişim kurabilmeleri, doğaya egemen olabilmeleri, kendilerini ve çevrelerini geliştirebilmeleri gibi çeşitli etkinliklerini sağlayan araçlardan biri de dildir”.

Sever’in de (2004: 2–3) belirttiği gibi: “Dil, yalnızca iletişim ve anlaşma aracı değil, aynı zamanda bir düşünme aracıdır. Çünkü her düşünce, özü gereği bir sözdür. Dilden soyut ya da dile dayanmayan bir düşünce olanaksızdır. Dilini geliştiremeyen bir ulusun düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Bu durum, o ulusun bütün kültürü üzerinde etkili olur”.

Keskin’e (2007: 629) göre dilin incelenmesi ulusun pek çok özelliğini yansıtmaya yardımcı olur: “Dil, kullanıcısı insana ilişkin her türlü ayrıntıyı barındırır. Dilin irdelenmesi bir anlamda insan üretiminin ve deneyimlerinin de irdelenmesi olarak algılanır”.

Humboldt “ulusun dili ruhudur; ruhu da dili” derken Mario Pei, “The Story of Language” (1978) adlı yapıtında “dil tüm insan paylaşımcılığının temelidir, onsuz uygarlık olanaksızdır, dil bir insan topluluğunun hem aracı hem de ürünüdür” belirlemelerine yer vermektedir (Akt. Kılıç 2002: 40).

Anadilini tümleyen bir süreç olarak “anadili eğitimi ve öğretimi” ne ilişkin belirlemeler aşağıda yer almaktadır:

Anadilini yeterli düzeyde kullanabilen bir birey, yaşamın her alanında başarı gösterebilir. Her ne kadar anadili doğuştan edinilmeye başlasa da, dili doğru

kullanmak doğuştan gelen bir nitelik değildir. Bu beceri, zamanla eğitim-öğretimle kazanılabilir. Anadili eğitimi ve öğretiminde başarısızlık yaşanması sonucunda olgunlaşmamış bir anlatım ortaya çıkar. Aksoy'a (1975: 11) göre "Kullanılan dil, anlatılmak istenen düşünceyi eksiksiz karşılayamıyorsa, ortada olgunlaşmamış bir anlatım var demektir. Bu, ya dilin düşünceyi anlatmaya yetecek oranda gelişmemiş olmasından ya da düşünceyi anlatmaya yeterli olan dilin iyi kullanılmamış olmasından ileri gelmektedir".

Kavcar (1999: 141–142) anadili eğitiminin önemini şu belirlemelerle ortaya koyar: "Dil, sözlü ya da yazılı anlaşma aracı aynı zamanda da düşünme aracıdır. Dil, insanları birbirine bağlayan, bir toplumu gelişigüzel insan yığını olmaktan çıkaran, millet haline getiren en önemli öğelerden biridir. Dilin taşıdığı büyük önem, anadili eğitimine ne kadar değer verilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir".

Tosunoğlu'na (1999: 73) göre "İletişim aynı anlam evrenine sahip olmak demektir. Aynı anlam evreni ise ancak dil sayesinde oluşturulabilir. Çünkü dil, insanlara ortak düşünce eksenini ve bu eksen etrafında yaşamış oldukları dünyaya anlam verebilme yeteneği kazandıran temel kavramdır. Zaten çağdaş eğitimin temel amacı da gerçekler dünyasını doğru tanıyan, doğru adlandıran, doğru yargılayan ve gerçeği kendi toplumunun bakış açısıyla arama uğraşı içerisinde olan bireyler yetiştirmektir". Özbay (2001: 98) bu konuda şu belirlemeye yer vermektedir: "Bu nedenledir ki, her millet kendi geleceğinin güvencesi olarak gördüğü çocuklara ve gençlere iyi bir dil ve iletişim becerisi kazandırma uğraşındadır".

Anadili eğitimi ve öğretiminde sözcük kazandırmaya yönelik çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Pehlivan (2008: 84) bu konuda şu belirlemelere yer verir: "Sözcük ve sözcük öbeklerinin öğretimi anadili öğretiminin en önemli

alışmalarından biridir. Çünkü okuma, yazma, konuşma ve dinleme olarak belirtilen dört dilsel becerinin kazandırılması ile sözcük dağarcığı arasında sıkı bir ilişki vardır. Öğrencilerin okuduklarını ve dinlediklerini anlamaları, sözcükleri doğru anlamlandırmalarına bağlıdır. Sözcük dağarcıkları zengin kişilerin konuşma ve yazma becerilerini daha etkili işletmeleri doğalıdır. Ayrıca sözcük dağarcığının zenginliği öğrencilerin diğer derslerdeki başarısına da etki eder. Dolayısıyla özellikle anadili ders kitaplarında öğrencilerin sözcük dağarcıklarını geliştirmeye yönelik çalışma ve alıştırmaların üzerinde durulmalı, bu çalışmalara önem verilmelidir. Türkçe eğitiminin amaçlarından birinin; ‘Türlü etkinlikler yoluyla öğrencilerin kelime dağarcıklarını geliştirmek’ (İlköğretim Okulu Türkçe Programı 2002: 7) olması da ders kitaplarında sözcük dağarcığını geliştirme çalışmalarına önem verilmesi gerektiğinin başka boyutudur”.

MEB’in Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı’na (1988: 71) göre “Öğretilecek sözcüklerin öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaşılabilecekleri ve asıl önemlisi, kendi düşüncelerini, duygularını, dileklerini yaş ve düzeylerine göre ayrıntıları ile, incelikleri ile anlatabilmelerinde işe yarayacak, kullanacakları sözcükler, sözcük grupları, deyimler, terimler vb. olmalıdır”.

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı (2006)’nda yer alan “genel amaçlar”dan biri öğrencinin: “Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, sözcük varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri” söylemiyle sunulmaktadır. Türkçe Öğretim Programı’nda bu söylemle öğrencilerin sözcük varlığının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış ancak hangi sözcüklerin öğretilereceği ve bu süreçte hangi yöntemlerin kullanılacağından bahsedilmemiştir. Ediger (2002) çocuğun gelişim düzeyi ile

uyumlu, öğrenciyi güdüleyecek, onun ihtiyaçlarına uygun sözcüklerin öğretilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Ancak ülkemizde bu alanda yapılan çalışmalar yetersiz sayıdadır.

Araştırmanın problemi çerçevesinde “sözvarlığı” kavramına ilişkin kimi belirlemeler aşağıda yer almaktadır:

Her dilin kendine özgü bir dünyayı anlayış ve anlatış biçimi vardır. Bu biçim, dilin "sözvarlığı" na yansır. Bir dildeki kavramlar, atasözleri, deyimler, kalıplaşmış sözler o dilin sözvarlığını oluşturan temel öğelerdir. Bu öğeler incelendiğinde o ulusu diğer toplumlardan ayıran nitelikler kendiliğinden ortaya çıkar.

Aksan’ a (2003, c. 1, s. 65) göre “Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa bile yalnızca dilbilim incelemeleriyle bu dilin sözvarlığının, söz hazinesinin derinliğine inerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinebiliriz”.

Dilbilimin bu bilgileri ve ipuçlarını edinmemizi sağlayan dalı sözcükbilimdir. Kıran’a (2002: 236) göre “Sözcükbilim, bir dildeki sözlüksel birimleri, başka bir deyişle, anlambirimlerin sözlükbirim niteliği taşıyanlarıyla, dilbilgisel olmayan ve sözlükbirimler gibi işlem gören çeşitli birleşimleri dilbilim yöntemleriyle inceleyen, bu arada sözlük yapımının kuramsal sorunlarını da ele alan bir dilbilim dalıdır”.

Aksan da (2003, c. 3, s. 13) sözcükbilimi şu biçimde tanımlar: “Sözcükbilim (Leksikoloji), dilin sözvarlığını, yani sözcüklerini, türetmede görev alan biçimbirimlerini, birleşik sözcük, deyim, atasözü, kalıplaşmış söz gibi öğelerini

inceleyen, bu ögelerin kökenlerini, oluşumlarını araştırarak biçim ve anlam açısından gelişmelerini saptayan bir dilbilim dalıdır”.

Sözcükbilimin araştırma konusu olan sözvarlığı, aynı zamanda bir dilin kimliğidir. Sözvarlığı içinde yer alan her bir öge, o dile ait bir niteliği taşır.

Bir dildeki sözcükler, o dilin sözvarlığı ögelerinin bir bölümünü oluşturur. Aksan’a (2003: 15) göre “Sözvarlığı denince akla ilk gelen, elbette sözcük olacaktır. Sözvarlığından ilk anlaşılan sözcükler olsa da bir dilin sözvarlığını sadece sözcükler oluşturmaz. Sözvarlığında sözcüklerin dışında çok sayıda öge yer alır. Deyimler, atasözleri, ikilemeler bunlardan birkaçıdır”.

“Masal” ve “masalın anadili eğitimi ve öğretimindeki işlevi”ne ilişkin kimi belirlemelere aşağıda yer verilmektedir:

Sakaoğlu’na (1999: 2) göre masal şu biçimde tanımlanır: “Kahramanlardan bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türü”.

Sever (2003: 136–137) çocukların okulöncesi dönemde anadillerinin sözvarlığı ile tanışmalarının değerli çocuk yazını ürünleriyle gerçekleştiği çıkarımını şu belirlemelerle sunar: “Okulöncesi dönemde kendisine bir yetişkin tarafından anlatılan masallar, fabllar, sorulan bilmeceler, okunan öykü vb. anlatılar, çocukları anadilinin sözvarlığıyla ‘anlam evreni’yle tanıştırır. Çocuk kitapları, anadilinin sözvarlığını çocuklara tanıtan, dilin anlam yapısını, niteliklerini, anlatım gücünü örneklendiren bir araç olarak çocukların karşılaştıkları, basılı ilk özgün dil modelleridir. Çocuk edebiyatı ürünleri, çocuğa göre durumlar oluşturarak Türkçenin anlatım gücünü yansıtır, sözvarlığının ögelerini örneklendirir”.

Boratav'a (1958: 12) göre "Masal, çocuğa anadilinin nasıl kullanıldığını öğretir, ona bu dilin kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini gösterir". Masalın sağladığı yararlar arasında dili kullanma yeteneğini geliştirmek, düş gücünü zenginleştirmek, okulöncesinde dil becerilerinden dinleme- anlama ve konuşmayı öğretmek, sözcük dağarcığını geliştirmek, merak duygusunu öğrenmeye yönlendirmek, güzellik duygusunu geliştirmek çocukta olumlu tutum geliştirmek vb. sayılabilir.

Masallarda kullanılan dil zengin ve çoğu zaman özgündür. Yavuz'a (1999: 121) göre "Bir insana anadilinin anlatımını, ikilemeler, benzetmeler, uyaklar, deyimler, atasözleri vb. gibi konuşma dilinin bütün incelikleriyle zenginleştirilmiş masallardan daha iyi, sözlü veya yazılı hangi edebiyat ürünü öğretebilir ki?"

Boratav (1987: 113) "masalın anadili eğitimi ve öğretimindeki işlevi"ne ilişkin şu belirlemeleri sunmaktadır: "Çocuğa anadilinin, bir işçi elindeki alet gibi nasıl kullanıldığını ilk öğreten, ona bu dilin türlü hünerlerini, kıvraklığını, zenginliğini, inceliğini ilk gösteren, kişiye kendi dilini konuşmayanlardan uzaklaştırıcı, onu konuşanlara yakınlaştırıcı duyguyu, ninnilerin, tekerlemelerin, türkülerin yanı başında ama herhalde onlardan daha geniş ölçüde, ilk aşıl原因an masallardır".

Kavcar (1996: 6) ve Ateş'in (1998: 2) belirttiği üzere, yazın yalnızca dil becerisine katkıları yönünden ele alınsa bile çocuğa büyük katkılar sağlayacak güçtedir. Yazın, dil eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Yazınsal ürünlerden masallar, sözvarlığı açısından zengin ürünler olmalarından ötürü, dil eğitiminde etkili ve kullanılabilir olmalıdır. Masalların dil eğitiminde kullanılmaması dilin eğitimi ve gelişimi için önemli bir eksiklik olarak kabul edilebilir.

Özünü (1997: 13) yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dilbilimin yazınsal metinlerde kullanılan dili incelemesi ile bu konunun bilimsel bir bakış açısına erişmesi gerçeğini şu belirlemelerle sunar: “Yazınsal metinleri anlamının, onları yorumlamanın yolunun önce o metinlerde kullanılan dili anlamak olduğu gerçeği, klasik dönemlerden beri bilinmektedir. Buna karşın, aradan geçen zaman içinde, metinlerin değerlendirilmesi çoğunlukla yazınsal değerler çerçevesinde kalmıştır. Ancak, yirminci yüzyılın ilk yarısında dilbilimin kendi başına bir bilim dalı olarak gelişmesinden sonra, yüzyılın ikinci yarısında yazınsal metinlerin incelenmesinde dil incelemelerine daha çok ağırlık verilmiştir. Dili kullanan bireylerin dili kullanma ve anlama biçimleri, sözcük ve tümce anlamları her zaman ölçüt biçimlerde kalmaz, değişik biçim ve nitelikler gösterirler. Bu nedenle, dil incelemelerinde de kullanılan dilbilim yöntemlerinden çoğu, biçembilim (deyışibilim) alanında da uygulanmaya konulmuştur”.

Yukarıda belirlenen problem çerçevesinde araştırmanın “problem tümcesi” şudur:

Problem Tümcesi

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda Türkçenin sözvarlığı öğeleri olarak neler bulunmaktadır ve bu öğelerden hareketle bireyin sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik ne gibi etkinlikler geliştirilebilir?

1.2. AMAÇ

Temel Amaç

Bu araştırmanın amacı, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki sözvarlığı ögelerini belirlemek ve bu sözvarlığı ögelerinden hareketle bireyin sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunmaktır.

Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masalların sözvarlığını oluşturan dilsel ögeler nelerdir?
2. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar, Türkçenin sözvarlığına yeni sözvarlığı ögeleri kazandırabilir mi?
3. Sözvarlığını belirlemeye yönelik çalışmaların dile katkısı var mıdır?
4. Türkçenin sözvarlığı ögelerini, incelenen masal metinlerindeki sözvarlığı ögelerinden hareketle bireye kazandırmaya yönelik etkinlik önerileri geliştirilebilir mi?

1.3. ÖNEM

Hazırlanan bu çalışma, Eflatun Cem Güney gibi Türkçenin her türlü kullanım olanaklarını ve halk dilinin inceliklerini, söyleyiş güzelliklerini eserlerine yansıtabilen usta bir masal yazarının derleyip yazdığı 70 masaldaki sözvarlığını belirlemeye yöneliktir.

Sözvarlığını belirlemeye yönelik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Şimdiye kadar Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığını belirlemeye yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olması bu araştırmanın önemini oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmada, Güney'in derleyip yazdığı masallardaki

sözvarlığı öğelerinin bir bölümü, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri, alıştırmalar alt başlığı ile sunulmaktadır. Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi alanına sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri çerçevesinde katkı sağlanması, araştırmanın önemini oluşturan diğer boyutudur.

1.4. SAYILTILAR

Bu araştırmada aşağıdaki temel sayılıtlardan hareket edilmiştir:

1. Sözvarlığını belirlemeye yönelik çalışmaların dilin gelişmesine ve zenginleşmesine katkısı vardır.
2. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığı öğeleri zengin ve özgündür.
3. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar yazarın sözvarlığını ortaya koyma açısından yeterlidir.
4. Bireyin sözcük dağarcığının gelişim sürecinde sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik örnekleri önemli yardımcılardır.

1.5. SINIRLILIKLAR

1. Araştırmada sözvarlığını belirlemeye yönelik olarak kullanılacak masallar Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masal ile sınırlıdır.
2. Çalışma, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığı öğelerinin belirlenmesi ile sınırlıdır ve bu öğelerin bireye kazandırılması için geliştirilen etkinlik önerilerine dayalıdır.

1.6. YÖNTEM

Bu araştırma kurgusal/ üretilmiş bir yapı üzerinde tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Var olan bir durumu, var olduğu hâliyle betimlemeyi amaçlayan bu yaklaşımda, ilişkisel türden bir tarama yapılarak masalların dilsel bütünlüğü içinde yer alan sözvarlığı ögeleri incelenmiştir. Öncelikle araştırmanın kapsamını oluşturan tüm masallar incelenerek, yazarın sözvarlığına ulaşılmıştır. Ulaşılan sözvarlığı ögeleri listelenmiştir. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardaki özgün sözvarlığı değerleri belirlenmiştir.

Ayrıca Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar çerçevesinde sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunulmuştur. Etkinlik üst başlığında 30 alıştırma örneği, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldan 5'i seçilerek, bu masallardaki sözvarlığı ögelerine uyarlanmıştır.

1.6.1. Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini yazarın derleyip yazdığı 70 masal oluşturmaktadır.

Araştırmaya konu olan masalların hepsi incelenip değerlendirildiği için ayrıca örneklem seçilmemiştir.

1.6.2. Veri Toplama Teknikleri

Veriler kaynak taraması ve yazarın masallarındaki sözvarlığının metin analiziyle ortaya konması sonucu elde edilmiştir. Veri toplama aşamasında, masal metinlerinde yer alan sözvarlığına ait tüm ögeler kendi içinde sınıflandırılarak kayıt

formlarına işlenmiştir. Tüm metinlerin incelenmesinden sonra elde edilen veriler daha önce yapılan sınıflamaya bağlı kalınarak abecesel sıraya göre işlenmiştir. Bunun yanında Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardaki yerel söz değerleri bulundukları bağlam içinde anlamlandırılarak sunulmuştur.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan ögeler sunulmaktadır. “Sözvarlığı” ve “masal” temel ögelerinden hareketle tanımlar yapılmış, sözvarlığı belirleme çalışmalarının önemi, çalışmada incelenecek sözvarlığı ögeleri ve bu ögelerin tanımları belirtilmiş, masal- kültür ilişkisi, anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde çocuk yazını ürünlerinden yararlanmanın önemi ve gereği sunulmuştur.

2.1. SÖZVARLIĞI

Kuramsal çerçevede ele alınan ilk öge “sözvarlığı”dır. Aşağıda sözvarlığının ve incelenecek sözvarlığı ögelerinin tanımı yapılmış, sözvarlığı belirleme çalışmalarının önemi belirtilmiştir.

2.1.1. Tanımı

Sözvarlığı sadece sözcüklerin, deyimlerin, ikilemelerin sıralanması ile sınırlı değildir. Bir ulusun kültür değerleri, kavram dünyası, yaşam biçimleri sözvarlığının incelenmesiyle belirlenebilir. Sözvarlığının bir toplumun tarihine, yaşam tarzına, kültürüne bu denli ışık tutmasının temel nedeni, toplulukların, etraflarındaki varlıkları ve olayları kendilerine göre adlandırmaları ve içselleştirmeleridir. Bu yönüyle her toplum, kendi anlam evrenini kendi bakış açısı ekseninde yorumlayarak oluşturur. Çünkü dil, çevre şartlarıyla biçimlenirken, çevre de o dili konuşan

insanların bakış açıları doğrultusunda oluşturulan göstergelerle biçimlendirilir ve içselleştirilir.

Aksan’a (2000: 7– 11) göre “Bir dilin sözvarlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz. Sözvarlığı sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir. Bir toplumun yaşam biçimiyle birlikte dinsel inançları, hangi uluslarla ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, hatta nükteye olan eğilimi hep sözvarlığının incelenmesiyle ortaya çıkar. Bir dilin sözvarlığı, o dilin tarihine geniş ölçüde ışık tutmakta, yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmakta, hangi dillerin etkisiyle ne türden değişimlerin gerçekleştiğini göstermektedir. Yalnız başka başka dillerde değil, aynı dilin değişik lehçe ve ağızlarında da farklı sözcükler, anlatım biçimleri, deyimler, atasözleri ve kalıp sözlerle karşılaşılır”.

Bir dilin sözvarlığı gerçekte iki bölümde incelenebilir:

a- Tarihsel sözvarlığı

b- Kullanımdaki (güncel) sözvarlığı. (Çotuksöken, 2002: 34)

2.1.2. Sözvarlığı Belirleme Çalışmalarının Önemi

Yazınsal yapıtlarda kullanılan dil, yapıtın yazıldığı dilin kullanımının en başarılı örneklerini sunmalıdır. Bu yapıtlardaki sözvarlığının belirlenmesi, kullanılan dilin özgün yanlarını ortaya çıkarmada, dilin sözvarlığı öğelerini belirlemede, dile

yeni ögeler kazandırmada, toplumun sosyolojik, psikolojik, tarihsel, dilbilimsel kimliğini saptamada etkili olacaktır.

Aksan’a (2000: 13) göre “Bir dilin sözvarlığı, aynı zamanda, anlatımı güçlü kılan birçok anlam olaylarının, söz sanatlarının yansıtıcısıdır”.

Aksan’a (2003, c. III, 18) göre “Bir toplumun hayata bakış açısını, değer yargılarını öğrenmek isteyen, o toplumun dilini öğrenerek, araştırarak hedefine ulaşabilir. Toplumun pek çok özellikleri, yaşayışı, gelenekleri, dünya görüşü, yaşam felsefesi, inançları, bilim, teknik ve sanata katkıları o toplumun diline yansır. Dolayısıyla sözvarlığını belirlemeye yönelik olan çalışmalar dilbilimin, toplumbilimin ve ruhbilimin verilerinden yararlanabilir. Ortaya çıkan sonuçlar da yine bu üç alana yönelik olacaktır. Denilebilir ki; sözvarlığını belirlemeye yönelik olan çalışmalar dilbilimsel, toplumbilimsel ve ruhbilimsel özellik taşımaktadır ve dili, toplumsal yaşamı ve insan davranışlarını aydınlatmaktadır”.

Yavuz (1999: 440) masalların zengin sözvarlığına dikkat çeker: “İkilemeleri, pekiştirme sıfatlarını, sürerlik ve yaklaşma fiillerini, yansıma sözcükleri, deyimleri, atasözlerini, duaları, kargışları (beddua) ve birbirinden güzel, renkli, inceliklerle yüklü halk dili söylemlerini anlatım biçimlerinde barındıran masallar, bireye yalnızca dilinin tadını vermekle kalmaz, sanatçıların, yazarların gelecekte o dili değiştirip edebi- sanatsal ürünler vermelerine de katkıda bulunur”.

Sever’e (2003: 28) göre “Çocuk kitapları okulöncesi dönemden başlayarak dilsel becerilerin edinilmesi sürecinde çocuklara ‘zenginleştirilmiş bir dil çevresi’ yaratan önemli değişkenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Çocukların dil ve anlatımlarının gelişip zenginleşmesinde başarılı çocuk yazını ürünlerinin katkıları yadsınamaz”.

Sözvarlığı belirleme çalışmalarında, yukarıdaki belirlemelerden hareketle masal türünün önemli ve zengin kaynaklar olduğu söylenebilir.

2.1.3. Sözvarlığı Ögeleri

Aksan’a (2002: 72) göre “Bir dilin kendi ögelerinden oluşan, kimi zaman yabancı ögelerin de girdiği *temel sözvarlığı*; dildeki öteki sözcüklerin yanı sıra bilim, teknik, sanat ve zanaat alanlarının kavramları olan *terimler*; sözvarlığının bir başka kesimi *deyimler*; her dilde, belli bir durumu, olayı, insanların tutum ve davranışlarını belirlemek üzere, birden çok sözcükle anlatım bulan bu öğelerden başka, bir ulusun bilgeliğini, yaşam deneyimlerini yansıtan ve kuşaktan kuşağa aktarılan *atasözleri*; insanların toplum yaşamlarında, belli bir kültürün ürünü olarak kullandıkları *ilişki sözleri (kalıp sözler)*; kalıplaşmış biçimde, çoğu kez dilden dile geçen *kalıplaşmış sözler*; dile büyük bir anlatım gücü kazandıran *ikilemeler*, sözvarlığını meydana getiren ögelerdir”.

Araştırmada incelenecek sözvarlığı ögeleri abecesel olarak şöyle sıralanabilir:

2.1.3.1. Atasözleri

2.1.3.2. Bilmece

2.1.3.3. Deyimler

2.1.3.4. Doldurma Sözcükler

2.1.3.5. İkilemeler

2.1.3.6. İlişki Sözleri

2.1.3.7. Kalıp Sözler

2.1.3.8. Tekerlemeler

2.1.3.9. Yansıma Sözcükler

2.1.3.10. Yerel Sözcük Varlığı Ögeleri

2.1.3.1. Atasözleri

Atasözleri ulusların deneyimleri ile biçimlenen, az sözcük ile belli bir düşünceyi, deneyimi, öğüdü sunan söz değerleridir.

Aksan'a (2003: 38) göre "İnsanoğlu'nun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri, dünyanın her dilinde vardır; çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak bir yargı anlatan sözlerdir. Her ulusun kendi deneyimleriyle, bilgeliğiyle oluşturduğu atasözleri bir dil birliğinin dünya görüşünü, yaşayış biçimini yansıttığı gibi o toplumun kültür tarihiyle ilgili önemli ipuçları da verir".

Yeşil'e (2000: 251) göre "Atasözleri ve deyimler ulusların damgasını taşırlar. Yani bir ulusun benliğinin yansımasını atasözleri ve deyimlerinde bulmak mümkündür. Ulusun zekâsı, espri anlayışı, hayat felsefesi, eleştirileri hep bu dil yapılarında anlamını bulmuştur".

Aksan (2002: 17) Türkçe atasözlerinin sayısına ilişkin şu çıkarımda bulunur: "Bir kültür taşıyıcısı olan atasözleri bakımından Türkçe çok zengindir. Türkçede atasözlerinin 5000 civarında olduğu tahmin edilmektedir".

Atasözleri de deyimler gibi Türkçenin birçok lehçesinde ortaklık gösterir. Aksan'a (2000: 33) göre "XI. yüzyılda, Divan'da (II, 53) geçtiğini gördüğümüz '*Tag tagka kavuşmas, kişi kişiye kavuşur.*', bugün '*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.*' biçiminde yaygın olarak kullanılan bir atasözümüzdür. Tıpkı deyimlerde olduğu gibi atasözleri de aynı dilin değişik lehçelerinde yaşamını sürdürmekte,

böylece bir ulusun, değişik lehçeleriyle aynı dilin öz malı olduğunu göstermektedir. Örneğin ‘*Gülme dostuna gelir başına.*’ atasözümüzü bugün Türkiye Türkçesinden çok uzaklaşmış olan Kazak lehçesinde hemen hiç değişmeden kalmış biçimiyle buluyoruz: ‘*Külme dosuñä, keler basına.*’ ”

Toplumların bilgeliklerini yansıtan atasözlerinin bazılarında Bilgin’e (2006: 63) göre “Erdemliliğe, bilime, çağdaş düşünceye ters düşen yargılar, yanlış yönlendirmeler de göze çarpar. Örneğin, ‘*Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.*’ ”, “*Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar*’ gibi atasözlerini erdemlilikle bağdaştırmak güçtür”.

Üstüner’e (2002: 41–42) göre de olumsuz bir davranışın betimlemesi için kullanılan, yergi veya taşlama duygusu içeren, kısacası olumsuz da olsa anlatılmak istenen durum veya olaya uygun düşen bir deyimın atasözü sayılması da olumsuz yargılı diyebileceğimiz atasözlerini ortaya çıkarmaktadır.

Tümce yapıları açısından çeşitlilik gösteren atasözlerini Bilgin (2006: 65–66) anlamsal kuruluşları açısından iki öbeğe ayırmıştır:

“a- Değişmeceli anlamla kurulan atasözleri: Eşeği düğüne çağırmışlar, ‘Ya odun eksik ya su’ demiş. (Çevrelerinde pek değer verilmeyen kimseler, beklenmedik bir ağırlama ya da okşayışla karşılaştıkları zaman bunun gene kendilerine bir iş yükletilmek amacıyla yapıldığını düşünmeye başlarlar.)

b-Gerçek anlamlı atasözleri: Bugünkü işini yarına bırakma”.

Anlamsal kuruluşları, tümce yapıları, olumlu ya da olumsuz yargıları, dil içinde gösterdiği farklılıkları ile atasözleri, bir dilin en iyi yansıtıcısıdır.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç atasözü örneği şunlardır:

- **Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz.**

“Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz.” (DOE. 3- ÜT. 32- S. 80- YKYK. 11)

- **El ağzı çuval ağzı, ne iğne ile dikilir ne de çuvaldızla.**

“El ağzı çuval ağzı! Ne iğne ile dikilir ne de çuvaldızla.” (AK. 18)

- **İşlemeyen demir paslanır.**

“Demir bile paslanır işlemeye işlemeye.” (PE. 187)

- **Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya.**

“Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya değil mi?” (AK. 35)

- **Tırnağın varsa başını kaşı!**

“Benim gibilerin tırnağı olsa kendi başını kaşır.” (EB. 118)

2.1.3.2. Bilmeceler

Bir şeyin adını belirtmeden, niteliklerini üstü kapalı söyleyerek onun ne olduğunu dinleyene ya da okuyana bırakan oyuna bilmece denir. Bilmeceler bireyin hem dil hem düşünce dünyalarının gelişimine katkıda bulunur.

Elçin (1986: 662) bilmece türünü şöyle tanımlamaktadır: “Bilmeceler sözlü halk yazını ürünlerindendir. Bilmeceler her toplumda hoşça zaman geçirmek ve insanları eğitmek için söylenen akıl yürütme ve söz oyunlarıdır”.

Tietze’ye (1974: 14) göre “Bilmecelerin kökeni mitolojilere kadar uzanır. Bilmecelerde kültürlerin tarihsel izlerine rastlanır”.

Başgöz (1986: 248) bilmecelelerin masallardaki işlevini şu belirlemelerle sunar: “Masallar ve halk hikâyelerinde kahramanlar bilmecelere cevap vererek ölümden kurtulur, sevdiğine kavuşur”.

Bu başlıkta, yeterli sayıda olmamakla birlikte, Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda yer alan bilmece örneklerine yer verilmektedir. Saptanan 2 bilmece örneği “Akıl Kutusu” adlı masalın söz değerleri içindedir. (AK. 17- 19)

2.1.3.3. Deyimler

Deyimler her ulusun kültürel yapısı çerçevesinde değişim gösteren, mecazlı anlatımıyla ilgi çeken söz değerleridir.

Deyim ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Hengirmen’e (2007b: 7) göre “Genellikle gerçek anlamının dışında kullanılan, anlatımı daha güzel ve etkileyici yapan, toplum tarafından ortak olarak benimsenen kalıplaşmış sözlerdir”.

Aksan’a (2003: 35- 36) göre “Deyim, belli bir kavramı, belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür. Deyimler bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve özelliklerini belirten ipuçları sağlarlar”.

Aksan (2000: 31) deyimlerin toplumsal yapıdaki yerini şu belirlemelerle sunar: “Bir dildeki deyimler de sözvarlığı içinde yer alır; deyimler dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerdir”.

Aksan (1999: 91) ve Akar (1994: 32) deyimlerin toplumun kültürünü yansıtan önemli dilbilimsel öğeler olduğuna işaret etmektedir. Aksan’a (1999: 91) göre

“Deyimler -bir başka ulusla olan kültür ilişkileri sonunda olan çevrilme, alınma değilse- bir dili konuşan toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları, kısacası maddi ve manevi kültürünü yansıtan, o toplumun düşünce biçimini, hatta nükte ve buluşlarını ortaya koyan, dilbilim açısından da önemli olan sözlerdir. Dilci ve halkbilimciler, yalnızca deyimlerine dayanarak, bir toplumun bütün kültürünü inceleyebilir, önemli sonuçlar çıkarabilirler”. Akar’a (1994: 32) göre “Deyimler bir toplumun yaşam tarzının, kültürünün, dünyayı algılayış tarzının vb. gibi niteliklerinin mecaz anlamlarla örtüşerek dile kalıplaşmış bir biçimde yansımasıdır. Bu dile yansıyan kültür ögesi, duygu ve düşüncelerin etkili ve kısa yoldan ifade edilmesini sağlar. Zaten deyimlerin anlatımda tercih edilmesinin nedeni de kısa ve yoğun anlatım tarzını sağlayabilmesidir”.

Yeşil’ e (2000: 244) göre “Türkçe, deyim açısından çok zengin bir dildir. Bu zenginlik de Türk insanının anlatımdaki gücünün ve başarısının bir ispatıdır. Deyimlerin kısa ve mecaza dayanan anlatım ifadeleri oluşu, onların bir zekâ ürünü olduğunu da ortaya koyar. İnsanlar bu zekâ ürünü olan dilbilgisi ögesini kullanarak etkin anlatım özelliğine ulaşırlar; ayrıca mecaza dayalı öğelerin ve yan anlamların kullanıldığı deyimlerin anlatımda tercih edilmesi, insanları soyut düşünebilme açısından da geliştirir. Bunun için anlatımda deyimlere sık sık başvurulması, insanın dilsel ve bilişsel gelişimine katkı sağlar”.

Türkçenin sözvarlığında çok etkin bir yere sahip olan deyimlerin sayı olarak 7000 civarında olduğu söylenmektedir (Aksan 2002: 17).

Boratav (1969: 132–133), deyimleri günlük konuşma dilinde kullanılmakta olan hazır söz kalıpları durumundaki beylik deyimler ve atasözü değerindeki

deyimler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Burada “karnı burnunda” deyimini beylik deyim sayarken; “iki ayağını bir pabuca sokmak”, “tut kelin perçeminden”, “dut yemiş bülbüle dönmek” deyimlerini atasözü değeriindeki deyimlere örnek olarak vermektedir.

Deyimlerin atasözlerinde olduğu gibi başka bir dile çevriminde güçlükler yaşanmaktadır. Sağlam (2001: 49) ’a göre bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi, diller arasındaki, daha doğrusu kaynak dil ile hedef dilin yapıları arasındaki farklılıktır. İkincisi ise, yabancı dildeki atasözleri ve deyimler aracılığıyla aktarılan daha önceki kuşakların yargı, gözlem ve yaşam şartlarının çevirmenin yabancı olduğu bir kültüre ait oluşudur.

Sonuç olarak; deyimler, her dilin kendine özgü bir yönünü ortaya koyması ve dilin dayandığı kültürle iç içe olması nedeniyle sadece diller arasındaki farklılıkları değil, toplumlar arasındaki farklılıkları da gözler önüne serdiği için dilbilimin, halkbilimin, toplumbilimin önemli inceleme alanlarından biridir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç deyim örneği şunlardır:

- **Arı satıp, namusu tellâla vermek.**

“Sen zaten arı satmış, namusu tellâla vermişsin.” (KC. 84)

- **Başından büyük laf etmek.**

“Sen başından büyük laf ediyorsun ama, kazın ayağı öyle değil...” (HB. 161- ÜT. 8-DD. 168)

- **Dili dolanmak.**

“Sana ağız açtığım için dilim dolanıyor şimdi...” (SKO. 27- KH. 96- İY. 71- DD. 174- S. 68- Z. 131- AEYE. 2- ÇS. 14)

- **Gözden kaybolmak.**

“Kanturalı tozu dumana katıp, gözden kayboldu.” (K. 72- CB. 17- S. 74- ÇKÇK. 19)

- **Göze almak.**

“Ölümü bile göze alırım.” (PD. 151- YK. 136- GYKA. 10)

2.1.3.4. Doldurma Sözcükler

Doldurma sözcükler, yazılı ya da sözlü anlatımlarda kullanılan, tamamlayıcı işlevi olan sözcüklerdir. Aksan’a (2000: 199) göre doldurma sözcüklere; Arapça kökenli “şey”, “Efendime söyleyeyim”, “Var ya! Yok mu?” gibi örnekler verilebilir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç doldurma sözcük örneği şunlardır:

- **Ama (amma) ve lâkin...**

“Ama ve lâkin kızcağızı sabaha sağ bırakmaz.” (KY.43)

- **Bir var ki...**

“Bir var ki sağ giren ölü çıkarmış oradan.” (OE. 181)

- **Daha kaldı ki.**

“Daha kaldı ki, şu sözleri mi yüreğine su serpecekti.” (BH. 16)

- **Derken.**

“Derken Uruz Bey öyle olmaz böyle olur, demiş.” (T. 140- SKO. 28- BB. 87- NT. 21- YM. 15- TV. 18- Z. 120- S. 88- KY. 46)

- **Gel gelelim...**

“Gel gelelim bulduğu umduğuna uymamış.” (NUTO. 18- T. 145- BB. 96- NT. 32- KY.43)

2.1.3.5. İkilemeler

Anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek amacıyla kullanılan aynı anlamlı, yakın anlamlı ya da zıt anlamlı sözcüklerin tekrar edilmesiyle biçimlenen söz değerleridir.

Aksan’a (2005: 102–103) göre “Anlambilim açısından ikilemeler dikkati çeken bir nitelik taşır: İki ayrı gösterge, tek bir gösterge olarak, belli bir gösterilene sahip olur; zihinde kimi kez tek tek çözümlenme yerine yeni bir kavramın oluşmasını sağlar. *İyi kötü* ikilemesinde nitelenen eylem ne iyi ne de kötüdür; ikisinin ortası, orta karar bir niteleme söz konusudur”.

Hatiboğlu’na (1982: 51) göre “İkileme; anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır”.

Aksan’a (2002: 81) göre “Günümüz Türkçesinde kullanılan ikilemeler, dinleyende, başka herhangi bir anlatım yoluna göre çok daha güçlü ve etkili bir izlenim uyandırır; zihinde bir kavramın algılanması sırasında, onun pekiştirilmesini sağlar”.

Korkmaz’a (1992: 82) göre “İkileme; aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesiyle oluşur”.

Aksan’a (1999: 65) göre “Dilcilikte hendiadyoin adını alan ve günlük yaşamda ev bark, yol yordam, yarım yamalak gibi sık kullanılan örnekleri, en başta hatırlanabilecek olan ikilemeler, çeşitli türleriyle anlatıma güç kazandırma amacına yönelir”.

İkilemelerin genel özelliklerini, Hatiboğlu (1981: 81) altı bölümde incelemiştir: “1- İkilemelerde ses benzerliği, 2- İkilemelerdeki sözcükler arasında ünlü kuralları, 3- İkilemelerde kalıplaşma, 4-İkilemelerde sıra kalıplaşması, 5- İkilemelerde kalıplaşmanın sürdürülmesi, 6- İkilemelerde kalıplaşmayı perçinleyen etkenler”.

İkilemeler farklı sınıflandırmalarla (Aksan 2000: 195- 197; Gencan 2001: 217; Banguoğlu 2004: 512) sunulmaktadır.

İkilemelerin sınıflandırılması Aksan (2000: 195- 197) tarafından şu biçimde yapılmıştır:

I. Değişik Sözcük Türlerinden Aynı Sözcüğün Yinelendiği Örnekler:

Ad: Kapı kapı

Sıfat: Koca koca

Belirteç: Zaman zaman

Ulaç: Geze geze

Eylem: Durdu durdu

Ünlem: Of of

II. Değişik Sözcük Türlerinden Eşanlamlılarla Kurulanlar:

Ad: Çarşı Pazar

Sıfat: Derme çatma

Belirteç: Açık seçik

Ulaç: Ezile büzüle

Ortaç: Bitmiş tükenmiş

Eylem: Ağlamış sızlamış

III. Değişik Sözcük Türlerinden Ters Anlamlılarla Kurulanlar:

Ad: Yer gök

Sıfat: Büyük küçük

Belirteç: İleri geri

Ulaç: Bata çıka

Ortaç: Olur olmaz

Eylem: Durdu durmadı

IV. Yansımali İkilemeler:

- a. Yalnızca bir eylem, bir oluş, bir durum için kullanılan: Horul horul
- b. Derece gösteren farklı biçimleri olan yansımali ikilemeler: Çıtır çıtır, çatır çatır, çatır çutur
- c. İki ögesi aynı seslerden kurulu yansımali ikilemeler: Şırıl şırıl
- d. Bir ögesi farklı ünlü ya da ünsüzlerden kurulu yansımali ikilemeler: Gacur gucur
- e. Yansımali eylemlerden oluşmuş ulaçlarla kurulu ikilemeler: Hıçkırır hıçkırır
- f. Öncesi /m/ ile değiştirilerek yüklenen ikilemeler: Okul mokul.

Gencan (2001: 217) ise, *ikilemeler* ve *ikizlemeler* biçiminde sınıflama yapar. Gencan'a göre; *ikilemeler*, anlatıma türlü duygusal ayrıntılar katmak için kimi kez yinelenen sözcüklerdir; *ikizleme* ise; söze çeşni, biraz da genişlik katmak için birbirleriyle ilgili sözcüklerin deyim biçiminde kalıplaşmasından oluşan öbekler, söz bölükleridir. Banguoğlu (2004: 512) bağlam öbekleri altında, *ikilemeler* ve *koşma takımlar* şeklinde iki farklı kavram kullanır.

Gencan (2001: 518) *ikilemelerin* yinelenmesini 11 oluşuma bağlar: *Adlar, adıllar, sıfatlar, belirteçler, yansımalar, eylemsiler, ünlemler, çekimli eylemler,*

sorulu sözcükler, bağlaçlar ve durum ekleri yinelenebilir. İkizlemeler ise; adlar, sıfatlar, adıllar ve belirteçlerle yapılır.

Banguoğlu (2004: 512) ikilemelerin 6 çeşitten oluştuğunu söyler: *Yansılamlar, ünlemler, berkitme sıfatları, üleme sayı sıfatları, berkitme zarfları ve hal zarffiilleri. Koşma takımlar ise, yansılamlar, üleme sayı sıfatları, hal zarffiilleri, koşma takım (birleşik isim), koşma takım (birleşik fiil), koşma takım (ön ses değişmesi) dan oluşur.*

Sonuç olarak ikilemeler, deyimler ve atasözleri gibi Türk anlambilimi ve sözcükbilimi açısından önemli sözvarlığı ögelerindendir.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç ikileme örneği şunlardır:

- **Sayıp dökmek.**

“Olup bitenleri bir bir sayıp dökmüş.” (YG. 16- SKO. 43- S. 85- ÇKÇK. 23- KT. 80- BVBY. 16)

- **Telli pullu.**

“Telli pullu kurbanları ayağına gönderilmezse bir yudum suya hasret bırakırmış.” (OE. 181- KK. 20- SP. 26, 32- KY.46- ANİGA. 2- ÇBAGB. 3- ABS. 2)

- **Tıngır mıngır.**

“Ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir Keloğlan varmış.” (ASA. 6- S. 64- AH. 4- ÜT. 6- APÇSSK. 196- KY.34- ÇKÇK. 7- AGKG. 57- Z. 116- KT. 77- BGBG. 35- HB. 150- SB. 122- FS. 22- CB. 16- EB. 109- GG. 137- İBAT. 161- YYM. 3- KG. 49- 50- NT. 7- KK. 13- AK. 4)

- **Ufak tefek.**

“Şu ufak tefek işler...” (DT. 140)

- **Vah vah.**

“Elini küleğe uzatınca bir vah vah çıkmış ağzından.” (FS. 22, 25- ASA. 11- ÇKÇK. 9)

2.1.3.6. İlişki Sözleri

Bir ulusun bireyleri arasındaki ilişkileri biçimlendiren söz değerleridir.

“İlişki sözleri” bazı kaynaklarda (Toklu 1995: 118–119; Aksan 1999:169–176) “kalıp söz” olarak, bazı kaynaklarda ise (Kaya 2001: 4) “kalıplaşmış söz” olarak adlandırılmıştır. Ancak araştırmada “ilişki sözleri” başlığı kullanılacaktır.

Sever’e (2003: 155) göre “Dilimizin sözvarlığını oluşturan ögelerden biri de ilişki sözleridir. Kişilerin, toplumsal ilişkilerde duygu ve düşüncelerini kısa, ancak etkili bir biçimde aktarabilmek için kullandıkları ilişki sözleri, dilimizin duyguları incelikli ve etkili biçimde anlatma bakımından ne denli güçlü olduğunu kanıtlayan örneklerdir”.

Aksan (2000: 34) ilişki sözlerini şu biçimde tanımlar: “Sözvarlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir”.

Toklu (1995: 118–119), Pilz tarafından gündelik kullanım durumlarına göre yapılmış olan sınıflandırmayı esas alarak Türkçedeki ilişki sözleri (kalıp sözler) şöyle sınıflandırmıştır:

1. Nezaket bildiren kalıp sözler (ilişki sözleri)

1. 1. Selamlaşmada kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)

1. 2. Tanıştırmada kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)

1. 3. Vedalaşmada kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)

1. 4. Rıcanın kibarca aktarılması
2. İyi dilekleri ileten kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 1. Belirli günler için iyi dilekleri iletmede kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 2. Doğumu kutlamada kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 3. Evliliği kutlamada kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 4. İyi dilekleri ileten kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 4. 1 Geçmiş olsun dileklerini ileten kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 4. 2 Hapşırınca kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
 2. 5. Türk kültürüne özgü diğer bazı durumlarda kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
3. Başsağlığı dileklerini ileten kalıp sözler (ilişki sözleri)
4. Şükran duygularını ileten kalıp sözler (ilişki sözleri)
5. Özür dilemede kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
6. Yemek yerken ve içki içerken kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
7. Konuşma sırasında kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)
8. Yönlendirme amaçlı kalıp sözler (ilişki sözleri)
 8. 1. Gözdağı vermeye yönelik kalıp sözler (ilişki sözleri)
 8. 2. Yatıştırmaya yönelik kalıp sözler (ilişki sözleri)
9. Yorumlamaya yönelik kalıp sözler (ilişki sözleri)
 9. 1. Şaşkınlığı belirten kalıp sözler (ilişki sözleri)
 9. 2. Yadsımayı ve eleştirmeyi belirten kalıp sözler (ilişki sözleri)
 9. 3. Kuşkuyu belirten kalıp sözler (ilişki sözleri)

- 9. 4. Onaylamayı belirten kalıp sözler
- 9. 5. Umursamazlığı belirten kalıp sözler (ilişki sözleri)
- 9. 6. Gündelik olayları yorumlamaya yönelik kalıp sözler (ilişki sözleri)
- 9. 7. Batıl inançları yansıtan kalıp sözler (ilişki sözleri)
- 10. Olumsuz duyguları yansıtan kalıp sözler (ilişki sözleri)
 - 10. 1. İlişkinin kesilmek istendiğini belirten kalıp sözler (ilişki sözleri)
 - 10. 2. Küfür ve ilenmeler
- 11. Farklı diğer durumlarda kullanılan kalıp sözler (ilişki sözleri)

Sonuç olarak; toplumun kültürel yapısıyla işlenmiş olan ilişki sözleri, insan ilişkilerinde önemli rol oynadığı için gerek dil öğretiminde gerekse sözvarlığı öğeleri içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Masallarda incelenecek ilişki sözlerinin alt başlıkları şunlardır:

2.1.3.6.1. Argo Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

Argo bildiren sözvarlığı öğeleri, sözvarlığı öğelerinin bir parçası olup her yerde ve her zaman kullanılmayan ya da kullanılması uygun olmayan söz ya da deyimlerden oluşmaktadır.

Argonun dilbilimsel açıdan önemini Gürsoy (2002: 10) şu belirlemelerle sunar: “Çeşitli gruplar arasında geçerli olan argonun tespit edilip kaydedilmesi günümüz dilcilerinin etkinlik alanına giren bir uğraş olmalı. Çünkü bu tür derlemeler, yaşayan dilin yeniliklerini tespit anlamına gelir ve ancak sıcağı sıcağına yapılabilir”.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç argo bildiren sözvarlığı ögesi örneği şunlardır:

- **Allah'ın belâsı.**

“Bu Allah'ın belâsıyla başa çıkamayacaklarını anlayınca göç etmeyi bile kurmuşlar.”
(T. 146- ZGM. 16- S. 109- Z. 135)

- **Babalık!**

“Ne danışmak istiyorsun babalık!” (HABA. 10)

- **Canı cehennemi boylamak.**

“Ejderhanın vakti, saati yetmiş ki canı cehennemi boyladı.” (Z. 141)

- **Geberip gitmek.**

“Ezile ezile, üzüle üzüle geberip gitsin diye.” (SKO. 42)

- **Karı.**

“Bu kara yürekli karı...” (ÇBAGB. 4- S. 63- ÇKÇK. 25- AM. 4- BGBG. 48)

2.1.3.6.2. Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Ögeleri

Toplumun gündelik yaşamında sıkça yer verdiği söylemleri kapsayan bir başlıktır. Toplumsal yapıyı oluşturan ögeler, geleneksel yapılar toplumun diline yansır. Dile yansıyan bu ögelerin belirlenmesi de dil- kültür ilişkisinin belirlenebilmesi için önemlidir.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masalarda yer alan ve toplumun geleneksel yapısına dair ipuçları taşıyan söz değerleri belirlenip sunulmuştur.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç geleneksel yapıyı belirten sözvarlığı ögesi örneği şunlardır:

- **Ak alnını yere koymak.**

“Akıp giden temiz sudan abdest alıp, ak alnını yere koymuş ve ellerini Allaha açarak adı güzel Muhammedi anmış.” (SKO. 45)

- **Al bayrak kaldırmak.**

“Al bayrak kaldırıp davullar dövdürerek...” (ANİGA. 4)

- **Arkasından bir bakraç su döktü.**

“Arkasından bir bakraç su döktü.” (OEM. 12)

- **Asıl düğün.**

“Asıl düğünleri sarayda yapılacaktı.” (GGAK. 3)

- **Bayrak kaldırmak.**

“Bir yana oğlan evi konmuş, bayrak kaldırıyor.” (KK. 17)

2.1.3.6.3. Hayır Dualar

İnsanların yapılan iyilik karşısında duydukları gönül borcunu ödemek için kullandıkları dua örnekleridir.

Kaya’ya (2001: 23) göre “Gerek dualar gerekse beddualar, söylendiği andaki duyguları ifade etmesi, o andaki ruh halini yansıtmaları bakımından önem taşırlar; ancak söyleniş sebepleri çeşitlidir. Bunların türü, insanın karakteristik yapısına, zamana, çevreye, şarta ve olaya göre değişir”.

Aksan’a (1999:169–176) göre “Türkçede kalıp söz (ilişki sözleri) niteliği kazanmış bulunan öğeler içinden birçoğu aynı zamanda hayır dua örneği oluşturmaktaydı. Toplumun maddi ve manevi kültürünü, inançlarını ve değer yargılarını yansıtan hayır dualara da aynı çerçevede, kalıp sözler (ilişki sözleri) arasında değinebiliriz”.

Kaya'ya (2001: 4) göre “Dualar iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir (ilişki sözleri). Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır”.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç hayır dua örneği şunlardır:

- Allah yuvanı, yavrularını sana bağışlasın; kolun kanatların bir daha dert görmesin. (Z. 147)
- Arkan yere gelmesin, dünya ve ahiret yüzün ak olsun! (SKO. 48)
- Baştan düşürüp ayağa baktırmasın Allah. (KK. 17)
- Dilerim Allah, umarım Allah, ne muradınız varsa, verir inşallah. (NUTO. 24)
- Ektiğin güversin gelsin; diktiğin yeşersin gelsin; altın perçemli oğulların, sırma saçlı kızların olsun; güler yüz tatlı dille gönül ferahlığı içinde yaşayıp, Selcan Hatunla bir yastıkta kocayasın âmin! Âmin diyenleri Allah imandan ayırmaz; kimin ne günahı varsa adı güzel Muhammede bağışlasın... (K. 80)
- Hey yiğit hey! Karşı yatan kara dağların yıkılmasın! Gölgece ağaçların kesilmesin... Karlı buzlu suların kurumamasın... Sen bizim yüzümüzü ağarttın, dünya ahiret senin de yüzün ak olsun... Allah daha da, ne muradın varsa versin; yaylamıza, yurdumuza bağışlasın seni! (T. 162)

2.1.3.6.4. İnanış

Toplumda baskın olan dinsel inanışları yansıtan söylemleri içeren bir başlıktır.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç inanış belirten sözvarlığı ögesi örneği şunlardır:

- Allah'tan olacak ya! (BB. 110- AM. 5)
- Allah'tan ümit kesilmez. (SKO. 43- AEYE. 1)
- Bir kızın alnına kim yazılmışsa uğruna o çıkar. (İBAT. 163)
- Büyük kapılardan büyük kısmetler çıkarmış. (BGBG. 37)
- Felek insanı güldürmezse güldürmezmiş. (KY.34)
- Güzelde talih olmaz. (AM. 2)
- Her şeyin bir vakti, saati vardır. (Z. 141)
- Kader ne ise öyle olur. (ÇKÇK. 14- ANİGA. 6)
- Kadir gecesinde doğmak. (EB. 111- KY.35)

2.1.3.6.5. Kargışlar (Beddualar)

Kargışlar, nefret duygusunun baskın olduğu bir dua türü olarak tanımlanabilir. Bir kişinin yapılan kötülük karşısındaki çaresizliğini, güçsüzlüğünü gösteren söz değerleridir.

Kaya (2001: 4)'ya göre "Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (ilişki sözleri)".

Aksan (1999:169–176) ise kargışlarla ilgili şu belirlemelere yer verir: "Anadolu ağızlarında kullanılan beddualar içinde gerçekten sanatlı olan, çok değişik ve özgün tasarımlar yaratan örnekler vardır. Bu sözleri okur ya da dinlerken, etkili

anlatım aracıyla, söyleyenin duygularının gücü ve yürek yangını yeterince yansıtılmakta, şiir dilindeki sanatlarla açıklama biçimlerine başvurulmaktadır”.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç kargış örneği şunlardır:

- Anandan emdiğin gözünde dursun; babandan gördüğün dizinde dursun. (Z. 137)
- Boyu devrilesice... (T. 146)
- Çırası sönesice! (BGBG. 45)
- Dilerim Allah’tan akarsuların akmaz olsun! Açar güllerin açmaz olsun! Kurusun yaprağın, dalın; yeşermesin yeşilin, alın! Taş kesilsin geyiklerin... (BH. 17)
- “Dilerim Allah’tan bana kara sürenler, kara yere girsin. (KC. 85- AM. 6)

2.1.3.6.6. Övgü Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

İlişki sözleri arasında yer alan bu sözvarlığı ögeleri, güzel olanı övmeye yöneliktir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç övgü bildiren sözvarlığı ögesi örneği şunlardır:

- Evimin direği... (BH. 7)
- Gözümün bebeği... (BH. 7)
- İzzetli ikramlı baba. (DD. 171)
- Kalem kaşlım, çatma çatışlım... (BH. 7)
- Servi boylum, melek huylum... (BH. 7)

2.1.3.6.7. Pekiştirme Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

İncelenen masallarda özgün olan pekiştirme bildiren sözvarlığı ögelerinin belirlenmesi ile oluşturulacak bir başlıktır.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç pekiştirme bildiren sözvarlığı öge örneği şunlardır:

- Akıllı mı dedin akıllı. (YK. 116)
- Mürüvvetli mi dedin mürüvvetli. (YK. 107)
- Per perişan. (ELBİ. 12)
- Yumuşak mı yumuşak. (YK. 118)
- Zengin mi dedin zengin. (KH. 87)

2.1.3.6.8. Sesleniş Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

Sesleniş söylemleri de sözvarlığı ögeleri arasındadır. İncelenen masallardaki özgün sesleniş söylemlerinin belirlenmesi ile oluşturulacak bir başlıktır.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç sesleniş bildiren sözvarlığı öge örneği şunlardır:

- A başımın bahtı, gönlümün tahtı! (K. 78)
- A bayırın keli. (KK. 19)
- Behey uğursuz! (FS. 23)
- Ey erenler! (KH. 97)
- Hey kullarım kurbanlarım! (K. 63)
- Kız, kapı mandalı! (SP. 30)
- Varım devletim baba. (YK. 128)

- Yoluna toprak olduğum oğul! (PD. 151)

2.1.3.6.9. Vedalaşma- Karşılama Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

Vedalaşma bildiren sözvarlığı ögeleri, karşılama- karşılanma ya da bir yerden ayrılma gerçekleşirken söylenen sözleri içine almaktadır.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç vedalaşma- karşılama bildiren sözvarlığı öge örneği şunlardır:

- Allahaismarladık. (İY. 68)
- Hoş geldin! (DT. 142)
- Hoşça kalın... (BB. 97- Z. 141)
- Merhaba! (HABA. 10)
- Uğurlar ola! (KK. 13)
- Yolun açık olsun! (ANİGA. 9- ZGM. 19)

2.1.3.6.10. Yeme- İçme ile İlgili Sözvarlığı Ögeleri

Yemek yeme ile ilgili sözler de kültürel yapı ile ilgilidir ve ilişki sözler içinde yer almaktadır.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç yeme-içme ile ilgili sözvarlığı öge örneği şunlardır:

- Dış kirasını almak. (AH. 9)
- Karınlarını, burunlarını doyurduktan sonra hep bir ağızdan: Neler yedi bu dış, ne altın oldu, ne gümüş; şimdiden geri bize de böyle bir kanaat sofrası ihsan et, hey yeri göğü yaratan!' diye bir sofraya duası yaparlar. (ASA. 8)

- Yağlı yavan dememek. (KH. 95)
- Yarabbi şükür, sofrayı döşür. (OEM. 4)

2.1.3.6.11. Yemin Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

Masallarda kullanılan “yemin” bildiren sözvarlığı ögelerinden oluşan bir başlıktır. Bu sözvarlığı ögelerinin özgün yapıları dikkat çekmektedir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan yemin bildiren sözvarlığı öge örneği aşağıda yer almaktadır:

- Yiğitlerim; yer gibi yarılp, yel gibi savrulayım; okumla vurulup, kılıcımla doğranayım; eğer anamın babamın yüzünü görmeden ben bu gerdeğe girersem. (K. 67)

2.1.3.7. Kalıp Sözler

Kalıp sözler masalların giriş, sonuç ve olaylar arası geçiş bölümlerinde kullanılan sözlerdir.

Kalıp sözler de ilişki sözler gibi bazı kaynaklarda farklı adlandırılmıştır. Masallarda küçük farklılıklar dışında benzer söylemlerle sunulan bu sözler bazı kaynaklarda (Sakaoğlu 1999: 59) “formel” olarak adlandırılrsa da araştırmada “kalıp söz” başlığı tercih edilmiştir.

Kalıp sözler üç başlıkta toplanmaktadır:

2.1.3.7.1. Başlangıç Kalıp Sözleri

Masalın asıl olaylarına geçmeden önce, anlatıcının dinleyicilerini masala hazırlamak amacıyla söylediği kalıp sözlerdir (Sakaoğlu 1999: 58).

Masallarda sık sık kullanılan “bir varmış bir yokmuş” başlangıç kalıp sözüne Yavuz (2007: 24–25) farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır: “Bir varmış bir yokmuş, söylemi evrenin yaşı ve büyüklüğü karşısında, insan ömrünün ne kadar geçici ve kısacık olduğunu göstermesi bakımından derin bir felsefik anlam içerir. Yine bu bağlamda düşünülürse, insanoğlunun varlığı çok kısa ama yokluğu çok uzundur”.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan bazı başlangıç kalıp söz örnekleri abecesel olarak şu biçimde sıralanabilir:

- Bir varmış, bir yokmuş... (EK. 12- ABS. 1- ZGM. 14- GGAK. 1- TV. 12- YKYK. 1- ACKC. 13-SK. 3- BVBY. 12- OEM. 3)
- Bir varmış, bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş; çok söylemesi günahmış; develer tellâl (dellâl) iken, pireler (keçi) berber (çoban) iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır (tıkır mıkır) sallar iken ...” (ÜT. 6- APÇSSK. 196- KY.34- ÇKÇK. 7- AGKG. 57- ASA. 6- Z. 116- KT. 77- BGBG. 35- HB. 150- SB. 122- FS. 22- CB. 16- EB. 109- S. 64- GG. 137- İBAT. 161- YYM. 3- KG. 49- 50- NT. 7- KK. 13- AK. 4)
- Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde... (ANİGA. 1- YM. 13- ÇBAGB. 1- AG. 1- ELBİ. 9- NUTO. 18- DKBA. 4- GYKA. 5- ANKZ. 14- SUK. 3- YG. 10- TBŞS. 3- AVGÜ. 11- AEYE. 1- KC. 78)
- Evvel zaman içinde... (PD. 139- BH. 5- SKO. 24- DD. 163- OE. 179- YK. 107- KH. 87- K. 50- S. 65)

2.1.3.7.2. Bağlayış (Geçiş) Kalıp Sözleri

Masallarda önemli rolleri olan bu kalıp sözlerin (formellerin) başlıca görevleri bir olaydan diğerine geçişi sağlamaktır. Anlatıcıların, dinleyicilerin üzerindeki etkisini canlı tutmak da bu kalıp sözlerin (formellerin) yardımıyla gerçekleşir (Sakaoğlu 1999: 59).

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan bazı bağlayış kalıp söz örnekleri abecesel olarak şu biçimde sıralanabilir:

- Ama ne diye başınızı ağrıtayım, varsın biraz da bu dizip koşmalar eksik olsun; yok başınızı şişirmezsem şu kadarcığı kulağınızda kalsın. (Z. 143)
- Aradan ben deyim üç ay, siz deyin dört ay geçti geçmedi... (YK. 112)
- Artık sözü uzatıp da başınızı ağrıtmayalım. (YK. 110)
- Az gider, uz gider. (AK. 17- Z. 132- 135- ACKC. 17- KK. 17- S. 112- GYKA. 10- ÇKÇK. 27)
- Az gider, uz gider; dere tepe düz gider, derelerde devlerle, tepelerde cücelerle sağlık alıp, sağlık vererek yürür de yürür. (S. 93)
- Az gider, uz gider, derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçer; bir de dönüp ardına bakar ki, gide gide bir arpa boyu yol gitmiş. (NT. 18)
- Az gider, uz gider, lâle sümbül biçerek, soğuk sular içerek, dere tepe düz gider; bir de dönüp ardına bakar ki, gide gide iki arpa boyu yol gitmiş. (NT. 19)
- Az gitmiş, uz gitmiş; çayır çimen geçerek, lâle sümbül biçerek (soğuk sular içerek) dere tepe düz gitmiş; derken günlerden bir gün... (İY. 61- BGBG. 46- ÇKÇK. 11- KT. 82- 83, 91)

- Az gitti, uz gitti; derelerden yel gibi, tepelerden sel geçerek; lâle sümbül derleyip soğuk sular içerek gitti de gitti. (ABS. 5- PD. 152)
- Derken efendim. (KH. 102)
- Eh işte, günler böyle geldi, böyle geçti. (KH. 104)
- Gayri ötesini ne siz sorun ne ben söyleyeyim. (AGKG. 69)
- Gayri (imdi) sözü uzatıp da ne biz günaha girelim, ne sizin (şu cemaatin) başınızı (başını) ağrıtalım. (K. 66- GG. 146- BGBG. 37 EB. 121- ÜE. 80- ÜT.17- KH. 96)
- Gel gelelim... (PE. 185- SK. 3)
- Gel zaman git zaman. (AK. 4- KC. 86- YK. 108- ÜT. 6- ÜE. 79- İY. 47- GG. 138- T. 134- OE. 191- KG. 55- S. 64- BGBG. 35- AGKG. 63- KT. 77- TK. 105- DT. 140- İBAT. 161, 164- AEYE. 2- ELBİ. 15- NUTO. 24- DKBA. 4- ZGM. 16- GGAK. 14- YG. 11- AVGÜ. 15- AH. 4- OEM. 12- APÇSSK. 206)
- Yol uzamasına uzuyor, bari biz sözü tatlı yerinden keselim. (AK. 20)

2.1.3.7.3. Bitiş Kalıp Sözleri

Masal boyunca anlatılan olayların bir noktada birleştirilmesinden sonra anlatıcı, masalını uygun bir biçimde bitirmek zorundadır. Kafiyele bazı sözlerle masalı bağlarken dinleyicilerin kendisine gösterdikleri ilgiyi de dikkate alan anlatıcı kısa veya oldukça uzun olan bir bitiş formeliyle (kalıp sözüyle) sözlerini bitirir (Sakaoğlu 1999: 62).

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan bazı bitiş kalıp söz örnekleri abecesel olarak şu biçimde sıralanabilir:

- Artık ne bir dert ne bir mihnet... Devlet üstüne devlet sürüp, mürüvvet üstüne mürüvvet görmüşler; yemiş, içmiş muratlarına ermişler. Gökten üç elma daha düştü; yerini yuvasını dağıtmayanların başına... (AGKG. 73)
- Bu masal da burada bitmiş! Bundan ötesi şenlik, şadumanlık... Kırk gün, kırk gece toy düğün etmişler, onlar ermiş muradına; biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü. Kimin muradı varsa, onun başına! (ÇKÇK. 31)
- Gökten üç elma daha düşer. (düşmüş) Biri bu masalı dizip (yazıp) koşana (donatana, bozana); biri okuyup (oturup) dinleyenlere (anlatana); birini de okudum üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım. (KG. 62- FS. 32- APÇSSK. 206- DT. 158- NT. 32- HB. 163)
- Gökten üç elma düştü. Birini okudum, üfledim, Kerem'in ruhuna bağışladım, birini de Aslı Han'ın ruhuna; biri de her kardeşten ileri Sofu Kardeşe; mevlâm uğratmasın kimseyi, böyle aşka, ateşe... (YK. 138)
- Günlerini gün ettiler ama bir gün geldi, bunlar da adı kalanlara karışıp, hikâyeleri dillere destan oldu. (K. 81)
- Keloğlanla Gül Kız'ı bilmem ama padişah erer muradına, biz çıkalım kerevetine... Gökten üç elma düştü. Biri bu masalı dizip koşana; biri okuyup dinleyene; birini de okudum, üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım. (CB. 31)

- Kırk gün kırk gece öyle bir toy düğün edip tacını tahtını da ona bağışlamış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; kimin ne muradı varsa onun başına... (YYM. 9- YM. 17- ANİGA. 10,11- YG. 19)
- Kırk gün kırk gece öyle bir toy, düğün eylemiş; öyle bir toy düğün eylemiş ki, felek bile bir yaşına daha girmiş; öksüz kızla, padişah oğlu da ermiş muradına; biz çıkalım kerevetine; gökten üç elma daha düştü; yüzü gülmedik yetimlerin başına! (SP. 41- 42)
- Onlar da ermiş muradına biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü kimin ne muradı varsa onun başına. (OEM. 13- ÜE. 80- ELBİ. 17- ABS. 8- DKBA. 12- ZGM. 19- GYKA. 12- GGAK. 15- AEYE. 8- TBŞS. 11- SUK. 11- ACKC. 17- EK. 17- TV. 19- AG. 10- NUTO. 25- ANKZ. 19)

2.1.3.8. Tekerlemeler

Tekerlemeler söyleyişindeki uyum ile çocukların dilsel gelişimine katkıda bulunan; eğitici yönü olan; çocuğun sözvarlığını, bilişsel, duyuşsal becerilerini geliştiren söz değerleridir.

Tekerlemelerin başlıca nitelikleri Aydın (1998: 8–60) tarafından şu biçimde sıralanmaktadır:

1. Tek dize, beyit ve bent yapısında olur.
2. Uyaklı, redifli ya da secili nitelikler taşır.
3. Ses çağrışımları ve ritim ön plandadır.
4. Genellikle yinelemelere ve diyaloglara yer verilir.

5. Büyük bir bölümü ezgilidir.
6. Tekerlemelerde anlam ikinci plandadır.
7. Çocuk yaşantılarının dışında, toplumsal yaşamla ilgili halkın ürettiği tekerlemeler de vardır.

Boratav’a (1982: 135) göre tekerlemelerin dört türü vardır:

1. Masal tekerlemeleri

Örnek: Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde... (Aydın 1998: 8–60)

2. Oyun tekerlemeleri

Örnek: Kuva kuva koncola, nene pepek pişirir...(Duymaz 2002: 109)

3. Tören tekerlemeleri

Örnek: Ebem oğlu uşacık, verenin oğlu olsun... (Caferoğlu 1994: 170)

4. Bağımsız söz cambazlığı değerindeki tekerlemeler

Örnek: Aşk aşğın aynası, Dil dedi darı bize... (Duymaz 2002: 360)

Sever’e (2003: 141) göre “Tekerlemeler ritmi, ahengi ile çocukların dinleme becerisinden konuşma becerisine geçişinde önemli ve etkili bir role sahiptir. Masalların başında, ‘Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde’ diye başlayan ve devam eden tekerlemeler, çocukları masal dinlemeye isteklendirir; onlara düş kurma güçlerini oynayabilecekleri bir ortam hazırlar”.

Okur’a (2003: 91) göre “Masal anlatan kişi, konuşma dilinin bütün rahatlığını ve renkliliğini kullanarak anlatımı daha ilginç ve zevkli bir hâle getirmelidir. Bunu yaparken de anlatımda birbiriyle kafiyeli kelimeler kullanmaya dikkat etmeli ve anlatımda şiirimsi bir üslup kullanılmalıdır. Çünkü düz biçimdeki anlatımlar çocukları sıkabilir. Kulağa hoş gelebilecek kelimelerin uyaklı bir biçimde söylenmesi,

çocukların daha çok ilgisini çeker. Anlatıcı, çocukta bu ilgiyi çekebilmesi için çoğunlukla masalların başında, sonunda bazen de ortasında tekerlemelere başvurur”.

Akkaya’ya (2000: 602) göre “Çocuk edebiyatının en önemli kaynağı masaldır. Çocuk edebiyatında önemli bir yere sahip olan masalların kendine özgü dil ve üslubu vardır. Bu üslupta önemli bir yeri tekerlemeler tutar”.

Görgü’ye (2007: 538) göre “Çocuğun öğrendiği sözcükleri ya da cümleleri kullanmada ustalaşması konusunda attığı her adım onun içsel olarak doyum sağlamasına neden olacaktır. Özellikle zengin bir iç ahenge sahip, eğlenceli, uyaklı tekerlemeler çocuğa anadilini sevdirmesinin yanı sıra alışılmadık sözcükleri bile düzgün söyleyebilme yeteneği kazandıracaktır”.

Gökçeoğlu’na (1985: 12) göre “Geçmiş uygarlıkların tortusu tekerlemelerimizde toplanmıştır. Çocuklarımız ayırım gözetmeden bu mirasa sahip çıkmışlardır. Tekerlemelerini çeşitli dillerden aldıkları sözcüklerle oluşturup zenginleştirmişlerdir”.

Sonuç olarak Tosunoğlu ve Melanlıoğlu’na (2007: 333) göre tekerlemeler;

1. Büyük bir eğitim aracıdır.
2. Anadilini kullanma becerisini geliştirir.
3. Belleği geliştirir.
4. Kelime hazinesini geliştirir.
5. Etkin konuşmanın gerçekleşmesini sağlar.
6. Dinleme becerisinin gelişimini sağlar.
7. Şiir okuma sevgisini geliştirir.
8. Çocuğu sosyalleştirir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan bazı tekerleme örnekleri abecesel olarak şu biçimde sıralanabilir:

- Babamın dokuz arısı vardı; dünyalar başına dardı. Sayar alırdı içeri, sayar ederdi dışarı. Ben de göz kulak olurdum az çok. Bir gün baktım ki biri yok! Gayri unuttum gazı, tuzu; çıkardım kümeden çil horozu; boynuna vurdum kıldan başlığı, ne kayalığı düşündüm, ne taşlığı; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi sürdüm doludizgin, ben ondan üzgünüm, o benden bezgin... Ne ise, yıldızları saya saya, ulaştık bir gün güneşe, aya! Bir de baktım ki, ne bakayım: bizim arı! Neylemişler, etmişler, Sarı öküze eş etmişler; koşmuşlar çifte, çubuğa, dayanır mı böyle bir boyunduruğa; boynu boğazı yaralar içinde kalmış, yüzü gözü al kanlar içinde kalmış. Açtım ağzımı, yumdum gözümü; söyledim adama son sözümü. İster maval deyin, ister masal. (BGBG. 35)
- Benim adım Kamber, minareden uzun mumbar yedim, içtim doymadım... Harda, hurda, şurda, burda, tarla, bağda; yedim, içtim, doymadım... Aman bacı, kaldır sacı, yağlı bazlamacı yedim, içtim doymadım... Dere gibi hoşafı, tepe gibi pilavlar, ambar ambar yulaflar yedim, içtim doymadım... Denizi çorba ettik, gemiyi kepçe ettik, daha bilmem nice ettik yedim, içtim; davula döndü ama karnım, ne sakalım tum tum etti, ne bıyığım cım cım etti, dudaklarım bile duymadı. Baktılar ki dünyayı yesem doyduğum, doyacağım yok, “Daha da doymazsa gözünü toprak doyursun!” deyip Akdeniz’in martısı, zeytinyağının tortusu, hoştur makarnanın yoğurtlusu... Tepsi tepsi önüme sürdüler ya, sensiz boğazımdan geçmedi. Yükledim bizim uzun kulaklıya, size getiriyordum ama ırmaktan geçerken kurbağalar “vırak vırak!” deyince,

ben de “bırak bırak” anladım, bıraktım oracıkta. Uzun kulaklının da ayakları mumdanmış, o da eriyip gitti ırmakta... (SB. 121- 122)

- Bir gün başımdan kavak yelleri esti... Nasip, kısmet deyip düştüm yola. Az gittim, uz gittim; inişlerde ter dökerek, yokuşlarda tırnak sökerek dere, tepe düz gittim. Üç köy çıktı uğruma. İkisi viran, meran; birinin de aslı var, astarı yok. Aslı astarı yok köyde, üç kuyu kazdım, üç kuruş kazandım. İkisi silik milik; birinin de yazısı var, turası yok... Turasız aldım, çarşıya daldım. Bir de baktım, tüfekçinin birinde üç tüfek. İkisi kırık mırık, birinin de kundağı var, çakmağı yok... Ne ona baktım, ne buna baktım, çakmaksız dala taktım... Yürüdüm babam yürüdüm; gölgemi peşimde sürüdüm. Bir de baktım, bitmemiş bir ağacın dibinde üç tavşan. İkisi elenmiş; gayrı yüzü güler mi yetimin! (SP. 12)
- Çıktım tavan arasına; ne ayarına baktım, ne darasına. Avuç avuç altın aldım, sarıdır diye; doldurdum cebime, darıdır diye... “Hu” deyip düştüm yola; vardım, indim İstanbul’a, bir kâse yoğurt aldım durudur diye; doksan desti su kattım, koyudur diye... İçtim içtim bitmedi; param pulum yetmedi. Atımı sattım almadılar dorudur diye, üç beşlik verdiler vermedim, iridir diye... Yüzüme baktılar alık alık; gözüme baktılar yumuk yumuk; tutup götürdüler beni delidir diye; Keloğlan şahitlik etti, Veli oğlu Velidir diye... Düşündüm, taşındım tatlı, tatlı kaşındım; sırladım tımarhaneyi halıdır diye; götürdüm pazara salıdır diye... Ne güne baktılar, ne aya, varıp bildirdiler saraya; padişahıtan ferman çıktı “bırakın onu, eski huyudur” diye, ben de fermanı ezip bir tas içtim, yalan çeşmesinin suyudur diye... (KT. 76)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Ben deyim bu ağızdan, siz deyin şu yamaçtan, uçtu, uçtu bir kuş uçtu; kuş uçmadı gümüş uçtu; gümüş uçmadı, Memiş uçtu... Uçar mı uçmaz mı demeye kalmadı; anam düştü eşikten, babam düştü beşikten... Bir kaptı maşayı; biri aldı kaşağıyı; dolandım, durdum dört köşeyi... Vay ne köşe, bu köşe... Dil dolanmadan ağız varmaz bu işe: Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kız köşesi, şu köşe güz köşesi, diye iki tekerleyip üç yuvarlarken aşağı sökün etmez mi Maraş paşası! Hemen bir saraya, bir fare deliği bulup, attım kendimi dışarı; gelgelelim şu mahallenin yumurcakları haşarı mı haşarı; bir fiske vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı! Bu öfke ile minarenin birini cebime soktum, borudur diye! Kubbelerini desen cebime koydum, darıdır diye! Abdurrahman Çelebi de bir çifte attı, geri dur diye! Ama velâkin, ben de tuttum kuyruğundan, ileri diye! O gitti, ben gittim... Az gittim, uz gittim... Dere tepe düz gittim... Çayır çemen geçerek, lâle sümbül biçerek; soğuk sular içerek, altı ayla bir güz gittim. Bir de dönüp ardıma baktım ki, ne bakayım, gide gide bir arpa boyu yol gitmişim! Vay başıma, hay başıma, bu yol bitecek gibi, tükenecek gibi değil; ya bir devlet kuşu konsa başıma, ya da alsa beni kanadına, kaşına demeye kalmadı, bir de gördüm ki, ne göreyim! Adıyla sanıyla yeşiliyle alıyla Zümrütanka dedikleri değil mi? Kaf dağının üstünden süzüm süzüm süzülüp geliyor. Bakın be yahu! Yüzü insan, gözü âhu. Ne maval ne martaval; işitilmedik bir masal! (Z. 116)
- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Enteşeden menteşeden derken bir karpuzcu çıktı şu köşeden; ay efendim vay efendim; karpuzlar da karpuz mu ya, ne tartıya gelir, ne teraziye;

ne arşına gelir, ne endazeye; doğrusu görülmemiş gibi, görülecek gibi değil; üstü nakış nakış örülmüş ama örülecek gibi değil. Baktım bakakaldım, on para verdim on tane aldım. Hani karpuz kesme ile yürek ferahlamaz derler; derler ama bakalım, adı mı güzel, tadı mı güzel şu karpuzun deyip çıkardım bıçağımı, baltamı, nacağımı; ha kestim, ha kesiyorum; ha eştim, ha eşiyorum derken, bıçaktır, bir kapak açmasın mı? Kapağı açarken elim de içine kaçmasın mı? Bak hele bir, elimi çıkarayım derken, kendim de varıp içine düşüvermedim mi? Bir de gördüm ki ne göreyim; bir yanı sazlık samanlık, bir yanı tozluk dumanlık. Bir yanında demirciler demir döver denginen; bir yanında boyacılar boya boyar renginen; erenleri derenleri gördün mü bir başıma gelenleri; ne duvarı var yıkılır; ne kapısı var çıkılır. Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı; derken bir çoban ilişti gözüme ve lâkin ne dönüp baktı yüzüme, ne kulak verdi sözüme! Sürüsünü kaybetmiş boru mu, bu! On yıldır arıyormuş kuru mu bu! Bu karpuzun içinde, iki derli bir araya gelende; o başladı kavala, ben başladım mavala; inanmayın bu masala! (ÜT. 5)

2.1.3.9. Yansıma Sözvarlığı Ögeleri

Doğadaki seslerden uyarlanan sözcüklerdir ve masalların sözvarlığı ögeleri içinde yer almaktadır.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan birkaç yansıma sözvarlığı öge örneği şunlardır:

- **Cık!**

“Cık, dedi.” (Z. 120)

- **Cız.**

“Kocabey’in yüreği cız deyince...” (S. 106)

- **Fış fış.**

“Fış fış kayıkçı...” (HB. 149)

- **Gıcır gıcır.**

“Ortancıl şehzade selvi kavak gibi gıcır gıcır gıcırdar.” (Z. 123)

- **Gürül gürül.**

“... ne de gürül gürül akardı ya, deme gitsin.” (Z. 134- YYM. 8- CB. 17- KH. 90- TK. 102)

- **Pöh pöh.**

“Pöh pöh maşallah.” (S. 67- FS. 25)

- **Tin tin.**

“O gider, yol gider; o gider, yol gider, gölgesi de peşi sıra tin tin eder.” (ASA. 8)

2.1.3.10. Yerel Sözvarlığı Ögeleri

Yerel sözvarlığı ögeleri, yöresel dil kullanımıyla ilgilidir. Eflatun Cem Güney, derleyip yazdığı masallarda İstanbul Türkçesini kullanmış olsa da zaman zaman yerel sözvarlığı ögelerine de yer vermiştir. Bu başlıkta yerel sözvarlığı ögeleri ve bu ögelerin anlamları sunulmaktadır.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda saptanan bazı yerel sözvarlığı öge örnekleri abecesel olarak şu biçimde sıralanabilir:

- **Ağı: Zehir.**

“Tatlı aşımıza ağı kattı.” (OEM. 8- AGKG. 62)

- **Çıkın:** *Bezden yapılmış küçük bohça.*

“Keloğlanın anası da götürür bir çıkın altına küçük vezire verir.” (AK. 11)

- **Güdümen:** *Çoban.*

“Bizim güdümen, demiş.” (YG. 16)

- **Güğüm:** *Toprak ya da bakır su kabı.*

“Küçük kız kardeş iki eli iki güğüm; iki gözü iki pınar su doldurmaya geliyor.” (BB.

116- NT. 15- YYM. 7)

- **Herle:** *Malatya iline özgü tatlı.*

“Herleye kaşık çaldılar.” (OEM. 4)

- **Soyha kalsın:** *Kızgınlık bildiren söylem.*

Senin de sütün başını yesin; onun da güzelliği soyha kalsın üstünden. (SP. 24)

- **Tayalık:** *Sütnine.*

“Kim ona tyalık eder?” (T. 143)

- **Tuklu:** *İyi beslenmiş.*

“Biri de tuklu başlı doru aygır.” (BB. 97)

- **Uğur:** *Karşı.*

“Üç köy çıktı uğruma.” (SP. 12- OE. 189)

- **Uğrun:** *Sinsi.*

“Birbirlerine dert yanarken üvey anaları olacak uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi!” (SB. 123)

2.2. MASAL

Kuramsal çerçevede ikinci temel öge “masal”dır. Bu bölümde masalın tanımı, masal- kültür ilişkisi, anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde çocuk yazını ürünlerinden yararlanmanın önemi ve gerekliliği belirtilmektedir.

2.2.1. Tanımı

Güney’e (1971: 87) göre masal: “Toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir”.

Sakaoğlu’na (1999: 139) göre “Halk anlatmaları arasında, eğlendirmeyi amaçlaması açısından en önde gelen tür olan masallar, fıkra ve efsane gibi kısa anlatmalardan farklı bir yapıya sahiptir. Öbür türlere göre daha süslü bir anlatım üslûbuna sahip olan masallar, ayrıca kuruluş itibariyle de modern hikâyeyi hatırlatmaktadır”.

Boratav’a (1969: 75) göre “Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlarından ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı”dır.

Oğuzkan (2000: 17) ise masalla ilgili şu belirlemelere yer verir: “Masal, eskiden beri çocukların ilgisini çeken bir yazı türüdür. Masal, çocuk edebiyatının en ilginç ve renkli ürünleri arasında yer alır”.

Sever (2003: 143) masalın işlevini şöyle belirtir: “Masallar Türkçemizin sözvarlığını ve anlatım yetkinliğini çocuğun dünyasına özgü bir kurgu ve söylem içinde sunar”.

2.2.2. Masal- Kültür İlişkisi

Kültür, bir toplumun geçmiş yaşamından beri biriktirdiği bütün değerlerdir. Kültürü oluşturan insanlardır; onların yaşayışı, giyim kuşamı, inançları, konuştuğu dili, dinlediği müziği, kısacası yaptığı her şeydir. Kültürü oluşturan en önemli ge ise dildir. Güven’e (1992: 509) göre “Kültürde ne varsa dilde de vardır. Dildeki her şey kültürden gelir. Kültür dilde yaşar, gelişir, birikir. Dil, kültürün hazinesi, bilinci ve ruhudur”.

Özünel (2006: 19) masal ile kültür arasındaki ilişki konusunda şu belirlemelere yer verir: “Her masal anlatıldığı toplumun özgün bakış açısını yansıtırken bir yanıyla da diğer toplumların özelliklerini barındırmaya devam eder. Bu bağlamda masal araştırmacılarının gz önünde bulundurması gereken önemli noktalardan biri, masalın anlatıldığı toplumun sosyal ve kültürel yapısını göz ardı etmeden, g yolu üzerinde konakladığı farklı toplumların değer yargılarıyla harmanlayarakzmlemesi gerektiğidir”.

Feyzioğlu’na (2007: 832) göre “ykler ile masallar yazıldıkları toprakları, o yurdu, o yurdun insanlarını anlatır. O ülkenin tarihinden, geleneğinden, dil ve duygu derinliğinden damıtılırlar. O nedenle ulusal bir özü vardır. Kültürel bir kimlik oluştururlar”.

Yavuz (2007: 24- 25) masal- kültür ilişkisine şu belirlemelerle değinmektedir: “Bir sözlü halk edebiyatı ürünü olan masalların, ocuk eğitimindeki rolü yadsınamaz. Masallar ait oldukları toplumların gelenek, görenek, inançlarını; sosyal, kültürel, ekonomik yapılarını yansıtan, pek çok motiften oluşurlar. Böyle olunca da insanın serüvenini geçmişten günümüze, günümüzden de geleceğe taşır dururlar. Bu taşıyıcılık işlevi özellikle, sosyolojik ve kültürel açıdan çok önemlidir”.

Yavuz (1999: 121) deyim ve atasözlerinin masal türü gibi kültürel yapının yansıtıcısı olduğuna dikkat çeker: “Deyimleri atasözleri, bir dilin psikolojik yüzü, kültürel tarihidir. Bir yabancı dil öğrenirken, o dili konuşan toplumun yarattığı deyimlerle karşılaştığımızda nasıl da şaşırır kalırız, çünkü sözcük çevirdiğimizde ortaya konuyla ilgisi olmayan ve ilk bakışta saçma sapan bir anlam çıkar”. Çünkü deyimler ve atasözleri ortaya çıktığı toplumun deneyimlerinin ürünleridir. Her deyim ve atasözünün yaratılışında bir öykü vardır. Bu kültürel derinliğe sahip olmayan insanların deyim ve atasözlerini doğru anlamlandırmaları beklenemez.

2.2.3. Anadili Eğitimi ve Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma

Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde en önemli araçlar metinlerdir. Metinlerin kurgusal ve dilsel yapıları bu sürecin niteliğini belirlemektedir. Metinsellikte; metinlerin kurgusal yapısı, metinlerde kullanılan söz değerleri ve yazarın anlatımı son derece önemlidir. Yazarın belirlediği konuyu dilsel bütünlük içinde ele alması ile yazı, metin değeri kazanacaktır.

Akbayır’a (2004: 11) göre “Metin kavramı, doğru sözcüklerin cümle içerisinde doğru yerde kullanılması ve bu cümlelerin bir araya gelerek anlamsal ve mantıksal açıdan bir bütünlük oluşturması sonucu ortaya çıkan dilsel bir yapı olarak açıklanabilir”.

Günay’a (2003: 35) göre metin; “dilsel açıdan birbirini izleyen, sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisidir. Bu diziliş rastlantısal bir durum değildir, aksine yazar tarafından bilinçli olarak belli bir mantık sırasına göre, dilbilgisel ulamlar ve metnin işleyişine göre yapılmalıdır”.

Bir tümce dizisinin metin olabilmesi bütünlük sağlanmasına ve bilgilerin tutarlı olmasına bağlıdır.

Akbayır'a (2004: 13) göre metinselliğin ölçütleri: "Bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik ve metinler arası ilişkiler" gibi çeşitli kurallardır.

"Metin" olma özelliğini taşıyan yazılar, oluşturuldukları dilin kullanımına ilişkin önemli kaynaklardır. Anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde kullanılacak yapıtların metinsellik niteliklerine özen gösterilmelidir. Çocuk yaştaki okuru doğru seçilmiş "metin" örnekleri ile tanıştırma, anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde önemlidir.

Anadili eğitimi ve öğretimine ilişkin Demirel (1999: 12) şu belirlemelere yer verir: "Aile ve yakın çevrede başlayan anadili öğrenme süreci gelişigüzel kültürlenme yoluyla olmakta; bunu okullarda kasıtlı kültürlenme yolu izlemektedir. Okullarda yer alan kasıtlı kültürlenme yoluyla anadili öğretimi dilin kurallarını, doğru kullanımını bireylere kazandırmayı amaçlamaktadır". Unutulmamalıdır ki, okullarda karşılaşılan en derin sorunların temeli dil kaynaklıdır. Kültürlenme sürecinde anadili ediniminde sorun yaşayan çocuğun yaşamının her döneminde yetersiz dil kullanımı önemli bir sorun olacaktır.

Dayıoğlu'na (1998: 24-25) göre "Çocuk evde anadilini yeterince edinmemekte, okula geldiğinde kendisine cansız, yapay, kuru tümceler belletilerek okuma yazma öğretilmektedir. Daha sonra kullandığı ders kitapları da ona dil bilinci ve dil tadı verecek nitelikte değildir. Tüm bu olumsuz koşullar çocuğun dil gelişiminin güdük kalmasına neden olmakta, bu durumda da kitap, dili zenginleştiren ve doğru öğreten temel kaynak, güvenli bir dil öğretmeni olmaktadır".

“Norton, okulöncesi dönemden başlayıp ortaöğretim çağına kadar uzanan evrede, çocuk kitaplarının çocukların dil, bilişsel, kişilik ve sosyal gelişimine olan önemli katkılarından söz eder”. (Akt. Sever 2003: 28- 29) Çocuk kitapları, çocuğun üç yaşına ulaştığı bir dönemde, onlara anadilinin yapı ve işleyişine ilişkin ilk ipuçlarını sunan, dilin ve çizginin anlatım gücünü ve güzelliğini yansıtabilen görsel ve dilsel uyaranlar olarak çocuğun yaşamında yer edinmeye başlar.

İmer’e (1990: 876) göre “Anadili öğretiminin amacı, bireylere etkili, eksiksiz bir bildirişimi sağlamak, iletişimi gerçekleştirecek dilsel becerileri kazandırmaktır”.

Kavcar (1996: 1) ise bu konuda şu belirlemelere yer verir: “Dil eğitiminin temel amacı, kişilerin düşünce ve iletişim becerilerinin geliştirilmesidir”.

Göktürk (1986: 12) anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde öğrencinin çok sayıda metin örneği ile yüzleştirilmesinin önemini şöyle belirtmektedir: “İlköğretimden başlayarak öğrenciyi, elden geldiğince bol sayıda gerçek edebiyat metinleri ile karşı karşıya getirmeye önem vermeli; okuma kitapları ile dergilerde sayısız örneği bulunan yapay manzumelerle, öğrencinin dil, anlam, ritim, gerçeklik duygusu köreltilip tekdüze hale getirilmemelidir”.

Yazınsal ürünlerdeki dil kullanımı anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde önemlidir. Sever (2003: 158) bu gerçeği şöyle belirtmektedir: “Yazınsal nitelikli bir çocuk kitabı her şeyden önce çocuğa duyarlık kazandıran, anadilinin sözvarlığını tanıtan bir araçtır. Anadilinin sözvarlığının ve anlatım gücünün, çocuk edebiyatının dilinde de yaşam bulmasında temel sorumluluk, öncelikle çocuk adına yaratma–yazma duyarlığı taşıyan sanatçılara düşmektedir. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, yapıtların Türkçenin anlatım olanaklarını ve kurallarını sezdiren birer

araç olarak, anadili ğretimi sürecinin de geleneksel anlayıştan kurtulup çeşitli yazınsal kaynaklarla gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır” .

Sonuç olarak metinsel olma özelliği taşıyan yapıtlar anadili eğitimi ve ğretimi sürecindeki birey için kullanılması gereken önemli araçlardır. Dolayısıyla önemli olan titiz çalışmalarla anadili eğitimi ve ğretimi sürecinde kullanılacak metinleri doğru seçebilmektir.

BÖLÜM III

EFLATUN CEM GÜNEY ve SANATI

3.1. YAŞAM ÖYKÜSÜ

Eflatun Cem Güney 1896 yılında, Malatya ilinin Hekimhan ilçesinde dünyaya gelir. Altı yaşında babasını, yedi yaşında annesini kaybeder. Küçük yaşta hem öksüz hem yetim kalan Güney, 1903 yılında amcasının görev yaptığı Sivas'a gider. (Hınçer, 1972: 6352)

Burada önce Sivas Fevziye İlkokulu'na kaydolur. Sonra, Sivas Ortaokulu'nu ve Sivas Lisesi'ni okur. 1917- 1918 ders yılı sonunda Sultani'nin edebiyat kolundan mezun olur. Birinci Dünya Savaşı'nın henüz sona erdiği bir dönemde Sultani'nin edebiyat kolundan mezun olup öğretmenliği hak eden tek öğrencidir.

Eflatun Cem Güney, 1918 yılının eylül ayında ilk görev yeri olan Konya'ya atanır. Burada Konya Öksüzler Yurdu'nda Türkçe öğretmenliği yapar. Daha sonra sınava girerek edebiyat öğretmeni olur.

Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ve Kuva-yı Milliye'nin çalışmaları Eflatun Cem Güney'in yüreğindeki ateşi kıvılcımlandırır ve bu umutla Kuva-yı Milliye marşını yazar (Hınçer, 1972: 6352).

Kuva-yı Milliye'nin bir yayın organı olan Öğüt gazetesinde yazar olarak görev yapar. Aynı zamanda Güney, ilk dergisi olan "İrşat"ı çıkarır. 1920 yılında "Matem Sesleri" adlı bir şiir kitabı yayımlar. Bu kitap, Kurtuluş Savaşı yıllarına ait ilk yapıtlardan sayılmaktadır.

Eflatun Cem Güney 1920 yılında Ankara'ya gider ve meclis yazmanı Recep Peker tarafından meclisin birinci dönem memurları arasında kendisine görev verilir (Necatigil, 2004: 387).

Bu görevden sonra Eskişehir' e edebiyat öğretmeni olarak atanır. Eskişehir'de de 1921 yılında İstiklal dergisini çıkarır. Eskişehir'in düşman işgaline uğraması üzerine Kayseri Lisesi' ne Türkçe öğretmeni olarak atanır. 1921- 1923 yılları arasında Nafi Atuf Kansu ile beraber Misak- ı Milli gazetesini çıkarır (Hınçer, 1972: 6352).

1923 yılında Sivas Lisesi'ne Türkçe öğretmeni olarak atanır. Eflatun Cem Güney 1925 yılında Reşat Nuri Güntekin, Hasan Âli Yücel ve Ali Canip Yöntem ile beraber Türkçe ve edebiyat kitaplarının eğitim- öğretim yönünden incelenmesi çalışmalarına katılır. 1928 yılında ise Samsun Lisesi'ne müdür yardımcısı olarak atanır. 1929 yılında Samsun'da “Duygu ve Dilek” adlı bir dergiyi yönetir. 1931 yılında müdür başyardımcısı olarak Afyon Lisesi'ne atanır. Afyon' da da 1932 yılında “Taşpınar” adlı bir dergi çıkarır.

Ayrıca Güney, “Gezici Köy Kitaplıkları” oluşturarak Türk çocukları için önemli bir hizmeti de yaşama geçirir.

1933 yılında ise on bir yıl görev yapacağı Kütahya Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanır. 1944 yılında oğlu Çetin'in rahatsızlığı nedeniyle İstanbul'a tayin ister. 1944 yılının son aylarında Çetin vefat eder. Bu olay Güney'i derinden sarsar. Çetin'in dışında Rezzan ve Özden adlarında iki kızı vardır.

1950 yılında Topkapı Sarayı Müzesi müdür yardımcılığına atanır. 1956 yılında ise İstanbul Milli Eğitim müdür yardımcılığı görevine getirilir (Necatigil, 2004: 387).

Eflatun Cem Güney, eğitime birçok yönden emek vermiştir. Kavcar (1989: 10)’ a göre “Bir kimse eğitim- öğretime üç yönden hizmet edebilir: Ya teorisyen olarak, yani işin felsefesini yapıp teorik zemin hazırlayarak ya araştırmacı olarak ya da uygulayıcı olarak yani öğretmenlik ve yöneticilik yaparak. Tek bir kişinin her üç yönden de eğitim- öğretime hizmet etmesi hiç de kolay değildir ve ender görülür. İşte Eflatun Cem Güney, bu ender görülen tiplerden biridir ve Türk Milli Eğitimine hem teorisyen olarak, hem araştırmacı olarak, hem de uygulamacı olarak unutulmaz hizmetlerde bulunmuştur”.

Eflatun Cem Güney eserleri ile Türkiye’nin dışında Avrupa’ya ve hatta dünyaya yayılan bir üne sahip olur. 1956 yılında Danimarka’daki “Hans Christian Andersen Medal Kurumu”, Eflatun Cem Güney’in “Açıl Sofram Açıl” kitabındaki masallarını, 55 ulusun çağdaş masal yazarları arasından seçerek onur listesine aldığı 11 eser arasında en mükemmeli kabul eder ve Güney’e, Andersen Pâyesi Şeref Diploması ve Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası verir. Eflatun Cem Güney, aynı armağanı “Dede Korkut Masalları” adlı eseriyle 1960’ta ikinci kez alır (Gürtürk, 1982: 383).

1961 yılında yaş haddini doldurarak emekliye ayrılır. Böylece resmi hizmeti elli iki yılı doldurur.

Eflatun Cem Güney, Türk halk bilimi alanında da önemli çalışmalar yapar. Özellikle yoğunlaştığı masal türü ona “Masal Babası” unvanını kazandırır. Ayrıca Türkiye radyolarında uzun yıllar kendi yazdığı masalları okumuştur.

29 Mayıs 1972 tarihinde İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Eflatun Cem Güney’in jübilesi yapılır ve Güney’e “Devlet Kültür Armağanı” verilir (Hınçer, 1972: 6351).

Eflatun Cem Güney 2 Ocak 1981 tarihinde İstanbul'un Ataköy semtinde vefat eder.

3.2. SANATI VE ESERLERİ

3.2.1. Sanat Anlayışı

Eflatun Cem Güney adı duyulduğunda akıllara masal türündeki eserler gelir. Çünkü Güney, anonim ürünler içinde en çok masallarla ilgilenmiştir. Yazarın masallara yönelişi de elli yaşından sonra olmuştur. Özellikle oğlu Çetin'i kaybettikten sonra acısını hafifletmek için kendini masal dünyasının düş, renk ve mutluluk havasına bırakmıştır.

Güney “Kerem ile Aslı” adlı halk hikâyesinde kendini masal delisi olarak nitelendirir: “Kerem’in tacını tahtını bırakıp da yâr peşine düşmesi bir delilik diyeceksiniz ya, bu dünyada akli bütün olan kim var? Herkes aşağı yukarı bir şeyin delisi! Kimi gül, kimi bülbül delisi, kimi lale, kimi sümbül delisi; kimi çul, kimi pul delisi; ne bileyim ben, kimi benim gibi masal delisi, kimi senin gibi maval delisi, kimi Kerem gibi bir Aslı’nın, asılsızın delisi... Eh işte bu dünya, biraz da bu delilerin yüzü suyu hürmetine dönüyor ya!” (Güney, 1959: 45)

Makal (1989: 20), Güney’in İstanbul radyosunda yayımlanan “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı masal anlatımına yönelik programını şöyle betimlemektedir: “Eflatun Cem Güney ‘masal babası’ idi. Türkiye’de, Türk toplumunda onun kadar lezzetli, onun kadar sarıp sarmalayan güzellikte masal anlatan olmamıştır. Çocukluğumuzda ve ilk gençlik yıllarımızda o konuşacağı zaman radyo başına üşüşürdük. Hayalleri

geniřleten, dűřűnceleri kűtűlűklerden arındırıp iyiliklere sevk eden bir yorumu vardı. Eflatun Cem Gűney tatlı, sıcak sesiyle halkı űçak gűvdesi kanatlı zűmrűtanka kanatlarına bindirir, űlkelerden űlkelere dolařtırırđı. Biz millet olarak okumaktan çok dinlemeyi seven bir toplumuzdur. Fakat Eflatun Cem ayrıca dinlemeyi sevdiren adamdır”.

Gűney’in Tűrk çocuklarına masalı sevdirdiđini birçok kaynak dile getirir: “Masalları yepyeni bir ifadeyle ve gűzel Tűrkeyle kaleme alma çalıřmalarında Eflatun Cem Gűney’in bűyűk emeđi unutulmamalıdır. Denebilir ki Tűrk masallarını, Tűrk halkına ve Tűrk çocuklarına o nefis Tűrkesiyle sunan ve sevdiren Eflatun Cem Gűney olmuřtur” (Yılmaz, 1987: 429).

Yařar Nabi Nayır (1948: 4) da Gűney’in masal derlemelerine gűnderme yapmaktadır: “Er geç kaybolmaya, sűnűp gitmeye mahkűm olan o řaheserleri toplamak lazımdı. Bu űğurda emek harcayanlar az olmamıřtır. Ama bunların çođu, masallarımızın asıl gűzelliđinin sűyleyiřinde olduđunu fark edememiřler, dinledikleri masalların konusunu kendi ifadeleriyle zapt etmekte bir mahzur gűrmemiřlerdir. Hűlbuki gereken, onları asıl cevherleri olan sűze deđer vererek toplamaktı. İřte Eflatun Cem Gűney’in Hızır gibi yetiřmesiyle meydana gelen eser bu oldu. Bu kalem ustası, masallarımızı sűz tekerlemelerindeki bűtűn űzelliklere dikkat ederek topladıktan sonra onları, űz cevherlerini gűz űnűnde tutarak geniřletip geliřtirerek bir bir űzenle iřledi. Bűylece elimizde olan masallar, halk diline ve zevkine hayran, sanatına űřık bir sanatçının uzun sabrı ve emeđiyle gergef iřlerimizi, nakıřlarımızı aratmayacak bir gűzellikte meydana geldi”.

Ertop’ a (1981: 20) gűre Gűney: “Masallara yeni yeni renkler, motifler katmıř, yepyeni varyantlar yaratmıřtır”.

Zekeriya (1987: 361), Eflatun Cem Güney'in eserleriyle, Yugoslavya'da nasıl ses getirdiğini şu söylemle belirtir: “Ben Türk masallarını Eflatun Cem Güney'in derlemelerinden okudum, sevdim ve onları çocuk dergilerimizde, okuma kitaplarımızda tanıtmaya çalıştım. Bu masalların çoğu, öteki Türk masal derleyicilerinin masallarıyla Sırp- Hırvatçaya, Makedonca, Slovenceye, Arnavutça, Macarcaya ve öteki ulus ile halkların dillerine çevrilmiştir. Evrensel oldukları için elbette. Çocuk yazınında yerel değerlerden çıkarak evrensel değerlere ulaşmak, her yazarın kanımca, başta gelen görevidir”.

Güney'in derlediği masallar dışında, halk efsaneleri, halk fıkraları ve halk hikâyeleriyle de ilgilendiği görülür. Ayrıca Nasrettin Hoca'nın iki yüz elli iki fıkrasını da derleyerek yayımlar. Güney şiire de oldukça meraklıdır. Aşkun'a (1972: 6450) göre “Şairliğinin masalcılığından önce geldiğini ifade eden kaynaklar bile vardır”.

Doğrusöz'e (1989: 27) göre “Eflatun Cem Güney her şeyden önce çok yeterli ve değerli bir öğretmendi. Sonra Türkçemizi çok güzel konuşan, yazan bir yazardı. Ayrıca kaynaklara dayanan, daima fişleme ile çalışan bir halkbilimci, araştırmacı idi”.

Yaşamı boyunca çocuk yazınının en önemli ürünlerinden biri olan masal türüne pek çok katkıda bulunmuş; çocuğu ve çocuk yazınıni çok iyi tanıyan, gözlemleyen Güney, Türk çocuk yazınıni “çocukça” bulduğunu Baydar'ın (1960: 83) eserinde dile getirir. Bu söylemiyle Güney, bir çocuk yazını yazarı olarak çocuğa görelilik ile çocuksuluk arasındaki ayrımın bilincinde olmuş ve eserlerinde de çocuksuluktan kaçınmıştır.

3.2.2. Eserleri

Eflatun Cem Güney'in 26 masal kitabında derleyip yazdığı 70 masalı, 8 efsanenin yer aldığı 1 efsane kitabı, 5 halk hikâyesi, 1 mensur şiir kitabı, 252 derlenmiş fıkranın yer aldığı 1 fıkra kitabı, 4 monografik eseri, 5 araştırma-inceleme eseri, 7 kılavuz eseri, 3 Atatürk kitabı bulunmaktadır.

Emiroğlu'na (2005: 9) göre, Güney'in 70 masalından 14'ü derleme değildir. Bu masallar sanatçının yarattığı metinlerdir: "Eflatun Cem Güney, sadece bir masal derleyicisi değildir. Aynı zamanda o, bir masal yazarıdır. Özellikle 6- 9 yaş grubu çocuklar için eğitici masallar kaleme almıştır".

Emiroğlu (2005) tarafından yapılan bu belirlemeye başka kaynaktan rastlanmamıştır

Emiroğlu'na (2005) göre, Güney'in yarattığı masallar şunlardır: Altın Gergef, Emlik Kuzu, Yiğitler Yiğidi Musacık, Düşmez Kalkmaz Bir Allah, Güldükçe Güller Açan Kız, Sihirli Köpük, Zindandan Gelen Mektup, Alişle Maviş, Onlar Ermiş Muradına, Yalancının Mumu, Ağlayan Nar ile Gülen Ayva, Anasız Kuzu, Elmas Bilezik, Aygın Baygın Ses.

Güney'in bu 14 masalı dışındaki 56 masalı, sanatçı tarafından derlenen ve Eflatun Cem Güney'in söylemiyle yeniden biçimlenen metinlerdir. Bu masallar anonimdir ve Güney bu masalları derleyerek, masalların söylemini İstanbul Türkçesiyle ustaca biçimlendirmiştir.

3.2.2.1. Masal Kitapları

1. **Bu Toprağın Masalları III.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1947).
2. **Açıl Sofram Açıl ve Congoloz Baba.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1953).
3. **Bir Varmış Bir Yokmuş.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1955a).
4. **Bu Toprağın Masalları V.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1955b).
5. **Az Gittim Uz Gittim.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1962).
6. **Gökten Üç Elma Düştü.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1967).
7. **Ağlayan Nar ile Gülen Ayva.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1969a).
8. **Al Elma Yeşil Elma.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1969b).
9. **Çöplükte Bitmiş Ama Gül Bitmiş.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1969c).
10. **Dal Olur Eğilir misin.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1969d).
11. **Hasırcı Baba.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1969e).
12. **Yedi Köyün Yüz Karası.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1969f).
13. **Aygın Baygın Ses.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1970a).
14. **Emlik Kuzu ve Altın Gergef.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1970b).
15. **Düşmez Kalkmaz Bir Allah.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1970c).
16. **Gözü Yollarda Kalan Ana.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1970d).
17. **Saraydan Uçan Kuş.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1970e).
18. **Alişle Maviş.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1971a).
19. **En Güzel Türk Masalları.** İstanbul: Varlık Yayınevi. (1971b).
20. **Güldükçe Güller Açan Kız.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1971c).
21. **Dede Korkut Masalları.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1972a).
22. **Onlar Ermiş Muradına.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1972b).

23. **Sihirli Köpük ve Yaban Gülü.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1972c).
24. **Tellerinde Bülbüller Şakıyan Saz ve Bir Varmış Bir Yokmuş.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1972d).
25. **Yiğitler Yiğidi Musacık.** İstanbul: İtimat Kitabevi. (1972e).
26. **Masallar.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. (1992).

3.2.2.2. Efsaneler

1. **Bir Varmış Bir Yokmuş.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1956).

3.2.2.3. Halk Hikâveleri

1. **Dertli Kaval.** İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1945).
2. **Âşık Garip.** İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları. (1958).
3. **Kerem ile Aslı.** İstanbul: Varlık Yayınları. (1959).
4. **Tahir ile Zühre.** İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1959).
5. **Tanrı Vergisi.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1969).

3.2.2.4. Halk Fıkraları

1. **Nasrettin Hoca Fıkraları.** İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1957).

3.2.2.5. Mensur Şiirler

1. **İnsan Çocuğa Ağıtlar.** İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1945).

3.2.2.6. Monografik Eserler

1. **Erzurumlu Emrah.** İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası. (1968).
2. **Âşık Meslekî.** İstanbul: İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası. (1953).
3. **Âşık Kâmilî.** İstanbul: İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası. (1954).
4. **Âşık Ruhsatî.** İstanbul: İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi ve Matbaası. (1958).

3.2.2.7. Araştırma- İnceleme ve Antolojiler

1. **Halk Şiiri Antolojisi.** İstanbul: Varlık Yayınları. (1947).
2. **Halk Türküleri 1. Cilt.** İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1953).
3. **Halk Türküleri 2. Cilt.** İstanbul: Yeditepe Yayınları. (1956).
4. **Folklor ve Eğitim.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1967).
5. **Folklor ve Halk Eğitimi.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1971).

3.2.2.8. Halk Eğitimi ile İlgili Eserler

1. **Kulağımıza Küpe Olsun.** İstanbul: Ekin Yayınları. (1962).
2. **Köy Odası.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1969).
3. **Köyün Orta Direği.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1969).
4. **Çift Çubuk Üstüne.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1969).
5. **Dağarcık.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1970).

6. **Hoşbeş.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1970).
7. **Gözümüz Üstünde Olsun.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1970).

3.2.2.9. Atatürk ve Milli Kurtuluş ile İlgili Eserler

1. **Dumlupınar’a Doğru.** İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası. (1944).
2. **Atatürk Hayatı ve Eserleri.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1963).
3. **Milli Kurtuluş ve Yeniden Doğuş.** İstanbul: Milli Eğitim Yayınları. (1972).

3.3. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

3.3.1. Eflatun Cem Güney Üzerine Yapılan Çalışmalar

Emiroğlu (2005), “**Eflatun Cem Güney’in Eserlerinde Dil ve Çocuk Eğitimi**” adlı yüksek lisans tezinde, Eflatun Cem Güney’in bütün eserlerini ele almıştır. Bu eserler özellikle çocuk eğitimi açısından incelenmiştir. Çalışmada, masallardan birkaçı dil yönünden ele alınmıştır. Fakat eserlerdeki dilin incelenmesi, sözvarlığını belirlemeye yönelik değildir.

3.3.2. Sözvarlığı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Akıncı’ nın (1992) “**Temel Sözvarlığımız ve Örneklendirilmesi**” adlı yüksek lisans tezi temel sözvarlığını belirleme çalışmalarındaki üç aşmazardan bahsetmektedir. İlk aşmaz, temel sözvarlığının belirlenmesinde sözcüklerin köklerinin mi, yoksa en çok kullanılan sözcüklerin mi dikkate alınacağı konusundaki

belirsizliktir. İkinci açmaz ise, sözvarlığında yer aldığı belirtilen iki bin sözcüğün hangi kültür dairesinde kullanıldığıdır. Üçüncü açmaz, belirlenen iki bin sözcüklük Türkçe sözvarlığının sınırlarının nasıl çizildiğidir.

Özertunal (1996) “**Maniheist Uygur Metinlerinin Dil Özellikleri ve Sözvarlığı**” adlı yüksek lisans tezinde Uygur alfabeli Maniheist metinleri, sözvarlığı ögeleri açısından incelemiştir.

Pehlivan (2000) “**Kıbrıs Ağzının Ölçünlüleşmesi, Kıbrıs Türk Ağzındaki Sözvarlığının Türkiye Türkçesine Dönüşmesi**” adlı doktora tezinde Kıbrıs Türkçesindeki sözvarlığı ögelerini Türkiye Türkçesine dönüştürmüştür. Bu çalışmada da sözvarlığı ögelerini belirleme söz konusudur.

Sarı (2001), “**Türkiye Türkçesinin Sözvarlığında Sözcüklerin Tek Biçimler Hâlinde Yaşaması**” adlı makalesinde Türkçenin tarihî dönemlerinde birden fazla şekliyle yaşayan, ancak bugün sözvarlığımızda sadece isim, sıfat, zarf, edat ya da fiil olarak bulunan sözcükleri incelemiş ve bu sözcüklerin tek biçimlerinin kalmasının sebepleri üzerinde durmuştur.

Kırkkılıç ve Ulaş (2003) “**Türkçe Öğretiminde Kelimeler Dünyası**” başlıklı makalelerinde sözvarlığı konusunu ele almaktadır.

Okur (2003) “**Hayvan Masallarının Anadili Öğretiminde Dil, Üslup ve Eğitim Yönünden Yeri ve Önemi**” adlı yüksek lisans tezinde öncelikle anadili gelişim evrelerine yer vererek, bu gelişim evrelerini anadili öğretimine yansıtmanın yollarını aramıştır. Belirlediği 50 hayvan masalının Türkçe eğitimi programındaki yerini tartışmıştır. Sonuç olarak; hayvan masallarının anadili öğretimindeki önemli yerine dikkat çekilerek, farklı yaş grupları için farklı masal okuma etkinliklerine yer verilmiştir.

Civelek (2005) “**Dindışı Eski Uygurca Metinlerin Karşılaştırmalı Sözcük Sözcük**” adlı yüksek lisans tezinde, Uygur alfabesiyle oluşturulan metinlerin sözcük öğelerini belirlemektedir.

İnce (2005) “**Türkçede Kelime Öğretimi**” adlı yüksek lisans tezinde sözcük öğretimine yönelik çıkarımlarda bulunmaktadır.

Karadağ’ın (2005) “**İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**” adlı doktora tezinde de sözcük öğelerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktadır.

Kurudayıoğlu’nun (2005) “**İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**” adlı doktora tezinde de sözcük öğelerine yönelik çıkarımlarda bulunmaktadır.

Yalçın’ın (2005a) “**İlköğretim 1. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcük Unsurlarının Eğitsel Açısından Değerlendirilmesi**” adlı yüksek lisans tezinde ise örneklem olarak seçilen 1. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki sözcük öğeleri belirlenerek, bu öğelerin kullanım sıklıklarına yer verilmiştir. Sonuçta da bu ders kitaplarında yaş düzeyine ve bilişsel gelişime göre, sözcük sayısının arttığı belirlenmiştir.

Yener’in (2005) “**Şeyhü'l-İslâm Yahyâ Divan'ında Sözcük**” adlı yüksek lisans tezinde eski yazın için önemli bir şairin hazırladığı divandaki sözcük öğeleri belirlenmiştir.

Baş’ın (2006) “**1985–2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Sözcük Üzerine Bir Araştırma**” adlı doktora tezinde de anlatımı hikâyeye etmeye dayalı çocuk yazını ürünlerinin sözcüklerinin

belirlenmesi amaçlanmıştır. Tezde, Türkçenin sözvarlığı ögeleri sınıflandırılarak çalışılmıştır.

Okuyan (2006) **“Türkçenin Sözvarlığı Açısından Fakir Baykurt'un Romanları”** adlı doktora tezinde Baykurt'un romanlarındaki sözvarlığı ögelerini belirlemiş ve bu sözvarlığı ögelerinden hareketle Baykurt'un biçem niteliklerine dair çıkarımlarda bulunmuştur.

Temur'un (2006) **“İlköğretim 4 ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinesinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”** adlı doktora tezinde de yazı dilindeki sözvarlığına değinilmektedir.

Teres (2006) ise **“Divanu Lügat-it-Türk ve Budist Uygur Metnlerinin Sözvarlığı Bakımından Karşılaştırılması”** adlı yüksek lisans tezinde eski metinlerin sözvarlığı ögelerini belirleyerek, bu ögeleri kök, ek ve anlam yönlerinden incelemekte ve birbirleriyle karşılaştırmaktadır.

Eflatun Cem Güney ve Türkçenin sözvarlığına ilişkin çalışmalar belirlendiğinde, Eflatun Cem Güney'in sanatçılığını başarıyla yansıtan ve Güney'e dünya çapında “masal babası” unvanını kazandıran derleyip yazdığı masalların sözvarlığını belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır.

BÖLÜM IV

EFLATUN CEM GÜNEY’İN DERLEYİP YAZDIĞI MASALLARDA TÜRKÇENİN SÖZVARLIĞI

Araştırmanın bu bölümünde yazarın bireysel sözvarlığı içerisinde yer alan Türkçenin sözvarlığı ögeleri (atasözleri, bilmeceler, deyimler, doldurma sözcükler, ikilemeler, ilişki sözleri, kalıp sözler, tekerlemeler, yansıma sözcük ve ikilemeler, yerel sözvarlığı ögeleri) belirlenip sözlük biçiminde verilmiştir. Bu ögelerle ilgili masallardaki örnek kullanımın yanında, söz değerinin yinelenildiği masalların adları da belirtilmiştir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masaldaki sözvarlığı ögeleri aşağıda sunulmuştur:

4.1. ATASÖZLERİ

Atasözlerini tanımlamak oldukça güçtür ki dünyanın hemen her yerinde çeşitli biçimlerde atasözlerinin tanımlandığı görülmüştür.

Bilgin (2006: 63) atasözlerini “uzun gözlem ve deneyimlere dayanan yargıları, genel bir kural, bilgece bir düşünce ya da öğüt olarak yansıtan ve halkın ortak kullanımına giren kalıplaşmış özlü sözler” olarak tanımlarken, Aksan (2000: 33) “Bir dilin sözvarlığı içinde yer alan atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir. Hiç değişmeden kuşaktan kuşağa aktarılabilirdiği gibi değişikliklere uğrar, unutulup yitirilebilir” belirlemelerini kullanmıştır.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki atasözleri verilecektir. Masallarda 196 farklı atasözü yer almaktadır. Bu sayının 103'ünü Ömer Asım Aksoy'un (1988) "Atasözleri Sözlüğü"nde yer almayan atasözleri oluştururken, 93'ünü de diğer atasözleri oluşturmaktadır. Atasözlerinin sıralanışı abecesel olarak şu biçimdedir:

- **Açtırma (açma) kutuyu söyletme kötüyü.**

"Neye derler ki, açma kutuyu söyletme kötüyü!" (KC. 81)

- **Ağaç yaş iken eğilir.**

"Ağaç bile yaş iken eğilir." (PD. 141)

- **Akacak kan damarda durmaz.**

"Akacak kan damarda durmaz." (SKO. 42)

- **Akıl akıldan üstündür.**

"Akıl akıldan üstündür Yerdinleyen!" (AK. 18- BB. 96)

- **Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.**

"O da akılsız başın cezasını ayak çeker, der." (AK. 16- HABA. 9)

- **Ala keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz.**

"Hey delikanlım, ala keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz." (AH. 5)

- **Allahtan umut kesilmez.**

"Allahtan umut kesilmez." (HB. 163)

- **Aman diyene el (kılıç) kalkmaz.**

"Aman diyene el kalkmaz." (K. 73)

- **Ana gibi yar Bağdat (vatan) gibi diyar olmaz.**

"Ana gibi yar Bağdat gibi diyar olur mu?" (AH. 5- ASA. 13)

- **Anasına bak kızını al; kenarına bak bezini al.**

“Anasına bak kızını al; kenarına bak bezini al!” (BGBG. 39)

- **Arayan aradığını bulur.**

“Arayan aradığını bulur.” (K. 55)

- **Aşk ağlatır, dert söyler.**

“Aşk ağlatır, dert söyler.” (BB. 112)

- **Aşk olmayınca meşk olmaz.**

“Aşk olmayınca meşk olmaz ve gurbet gezmeyince insan, insan olmaz.” (PD. 142)

- **Ateş olmayan yerden duman tütmez (çıkamaz).**

“Hey oğul, ateş olmayan yerden duman tütmez.” (PD. 148- ÇKÇK. 15- GYKA. 5)

- **Balık baştan kokar.**

“Balık baştan kokar; suç, günah o kokmuş padişhtaydı.” (AK. 34)

- **Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz.**

“Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz.” (DOE. 3- ÜT. 32- S. 80- YKYK. 11)

- **Başa yazılan gelir.**

“Başa yazılan gelir.” (KY.37- ÜT. 6)

- **Besle kargayı oysun gözünü.**

“Bire Bey; kargayı besle ki, gözünü oysun!” (T. 144)

- **Beş parmak bir olmaz.**

“Beş parmak bir olmaz.” (ÇKÇK. 30)

- **Bilmemek değil, öğrenmemek (sormamak) ayıp.**

“Tutalım ki bilmiyorsun, bilmemek değil, öğrenmemek ayıp.” (FS. 32- AK. 21- HABA. 9)

- **Bir musibet bin nasihatten yeğdir.**

“Bir musibet bin nasihatten yeğdir.” (AVGÜ. 15)

- **Bir yudum suyun kırk yıl hakkı vardır.**

Bir yudum suyun kırk yıl hakkı vardır. (ÜT. 15- T. 147- EB. 118)

- **Böyle gelmiş böyle gider.**

“Bu dünya böyle gelmiş böyle gider.” (AK. 22- CB. 31)

- **Bu dünya etme bulma dünyasıdır.**

“Bu dünya etme bulma dünyasıdır.” (ÇKÇK. 29)

- **Bu fâni dünya kimseye kalmaz.**

“Bu fâni dünya kimseye kalmaz.” (K. 81)

- **Bülbülün çektiği dili belasıdır.**

“Bülbülün çektiği dili belasıdır.” (ÜT. 22)

- **Can çıkmadan huy çıkmaz.**

“Hiç can çıkmayınca huy çıkar mı?” (AH. 7)

- **Çıkacak kan damarda durmaz.**

“Çıkacak kan damarda durmaz.” (CB. 23)

- **Dağ dağa kavuşmaz ama adam adama kavuşur.**

“Dağ dağa kavuşmaz ama adam adama kavuşur.” (İBAT. 166)

- **Dağ (tavşan) dağa küsmüş de dağın haberi olmamış.**

“Dağ dağa küsmüş de dağın haberi olmamış.” (AK. 4)

- **Deli deliyi görse değneğini saklar.**

“Deli deliyi görse değneğini saklar.” (DD. 163)

- **Demir tavında iken dövülür.**

“Demir tavında iken dövülür.” (SKO. 27- KY.44)

- **Derdini söylemeyen derman bulamaz.**

“Derdini söylemeyen derman bulamaz.” (ÜE. 76- ÇBAGB. 3- TV. 14)

- **Dilin kemiği yok.**

“Dilin kemiği yok ya, günün birinde adını, öldü, ye çıkarırız.” (YK. 111)

- **Duvarın kulağı vardır.**

“E, duvarın kulağı var, derler.” (ÜT. 8- PD. 150- Z. 155- GYKA. 8)

- **Düşmez kalkmaz bir Allah.**

“Düşmez kalkmaz bir Allah.” (DKBA. 4)

- **Eden bulur.**

“Eden bulur.” (İY. 56- SB. 134- EK. 17- AM. 6)

- **El elden üstündür.**

“El elden üstündür, bu da mı marifet!” (AK. 18- SKO. 24- BB. 94- CB. 21- T. 159- S. 89- AG. 10)

- **El kapısı hem geç açılır hem güç.**

“El kapısı hem geç açılıyor, hem güç.” (KK. 13- NT. 26)

- **Elçiye zeval olmaz.**

“Elçiye zeval yoktur.” (KC. 82)

- **Elin (ilin) ağzı torba değil ki büzülsün, çuval değil ki bağlansın (dikilsin).**

“Elin ağzı torba değil ki büzülsün, çuval değil ki bağlansın, koy ne derlerse desinler.” (AH. 4- PD. 150)

- **Emanete hıyanetlik olmaz.**

“Ey oğul, emanete hıyanetlik olur mu?” (KK. 16)

- **Et tırnaktan ayrılmaz.**

“Et tırnaktan ayrılmaz.” (ÇKÇK. 12)

- **Gidip de gelmemek var, gelip de bulmamak var.**

“Gidip de gelmemek var, gelip de bulmamak var.” (NT. 18- S. 91)

- **Gökten ne yağarsa yer kabul eder. (Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi?)**

“Gökten ne yağarsa yer kabul eder.” (HABA. 15)

- **Gönül var otluğa konar, gönül var çöplüğe konar.**

“Gönül var otluğa konar, gönül var çöplüğe konar.” (S. 110)

- **Gün doğmadan neler doğar.**

“Gün doğmadan neler doğar.” (SKO. 44- S. 81- AEYE. 1)

- **Güzele göz ağrısı (da) bile yakışır.**

“Güzele göz ağrısı bile yakışır.” (BB. 124)

- **Hazıra dağ dayanmaz.**

“Varlıklı olmasına varlıklı imiş ama hazıra dağ dayanır mı?” (PD. 139)

- **Her gönülde bir aslan yatar.**

“Her gönülde bir aslan yatar.” (İY. 65)

- **Her işte bir hayır vardır.**

“Her işte bir hayır vardır.” (ÜE. 76)

- **Her kuşun eti yenmez.**

“Her kuşun eti yenmez.” (AGKG. 59)

- **Huy canın altındadır.**

“Anam, huy canın altındadır, derdi.” (AH. 7- ÇKÇK. 7)

- **İki el bir baş içindir.**

“İki el bir baş içindir.” (AGKG. 63- TK. 99)

- **İki gönül bir olunca samanlık saray (seyran) olur.**

“İki gönül bir olduktan geri samanlık saray olur.” (S. 86)

- **İnsan büyük lokma yemeli, büyük söz söylememeli.**

“İnsan büyük lokma yemeli, büyük söz söylememeli.” (KY.35)

- **İnsanın tırnağı varsa, oturup kendi başını kaşımali.**

“İnsanın tırnağı varsa, oturup kendi başını kaşımali.” (HB. 161)

- **İstemeyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü kara.**

“Lâkin anası umudunu üzmez; istemeyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü kara, der.” (AK. 5)

- **İşlemeyen demir paslanır.**

“Demir bile paslanır işlemeye işlemeye.” (PE. 187)

- **İt ite, it de kuyruğuna buyurur, yine de ocağın dumanı doğru çıkmaz.**

“Temsilde hata olmaz, it ite, it de kuyruğuna buyurur, yine de ocağın dumanı doğru çıkmaz.” (AK. 12)

- **İyilik iki başlıdır.**

“İyilik iki başlıdır.” (İBAT. 168)

- **Kabahati (suçu) gelin etmişler de kimse oğluna almamış (güvey girmemiş).**

“Kabahati (suçu) gelin etmişler de kimse oğluna almamış.” (ASA. 8- ELBİ. 9)

- **Kalpten kalbe yol vardır.**

“Kalpten kalbe yol vardır.” (EB. 120)

- **Kâr eden âr etmez.**

“Kâr eden âr etmez.” (AGKG. 64)

- **Kara gün kıyamete kadar sürmez.**

“Kara gün kıyamete kadar sürmez.” (SP. 13)

- **Kısmeti insanın kaşığına çıkar.**

“Kısmeti insanın kaşığına çıkar.” (ASA. 7)

- **Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya.**

“Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır, ya zurnacıya değil mi?” (AK. 35)

- **Kötek cennetten çıkmıştır.**

“Kötek cennetten çıkmıştır.” (DT. 139)

- **Kul daralmayınca Hızır yetişmez.**

“Kul daralmayınca Hızır yetişmez.” (PD. 160- SKO. 46- KG. 61- GYKA. 12)

- **Lafla peynir gemisi yürümez.**

“Lafla peynir gemisi yürümez ama sade durup dinlenmekle de olmaz.” (KK. 12- ASA. 6)

- **Mal canın yongasıdır.**

“Mal canın yongasıdır.” (ÇKÇK. 7- AGKG. 66- DOE. 10)

- **Minareyi çalan kılıfını hazırlar.**

“O yalan, bu yalan, minareyi çalıp kılıfını hazırlayan.” (APÇSSK. 195- SP. 38- ÇBAGB. 7)

- **Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer.**

“Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer.” (ASA. 8- DT. 153)

- **Öldürmeyen Allah öldürmez.**

“Öldürmeyen Allah öldürmez.” (BH. 18)

- **Ölümden öteye yol (köy) yok.**

“Ölümden öteye yol yok.” (NT. 18- K. 57)

- **Sakınılan göze çöp batar.**

“Sakınan göze çöp batar.” (ANİGA. 1- GYKA. 5)

- **Sayılı günler tez gelir geçer.**

“Sayılı günler tez gelir geçer.” (Z. 120)

- **Son pişmanlık para (akça) etmez.**

“Son pişmanlık para (akça) etmez.” (ASA. 13- T. 161)

- **Sözünü bil pişir; ağzını dür, devşir (döşür).**

“Sözünü bil pişir; ağzını dür, döşür; yok yoksa ağzını burnunu dağıtırım senin.” (FS. 26- S. 112)

- **Su içene yılan bile değmez (dokunmaz).**

“Su içene yılan bile değmez.” (CB. 17)

- **Su testisi su yolunda turap olur (kırılır).**

“Su testisi su yolunda turap olur. (kırılır)” (ÜT. 21- S. 100)

- **Su uyur düşman uyumaz.**

“Su uyur düşman uyumaz.” (T. 133)

- **Suyun ağır akanı, insanın yere bakanı.**

“Suyun ağır akanı, insanın yere bakanı.” (İY. 47)

- **Sükût ikrardır.**

“Sükût ikrardır.” (SB. 133)

- **Tatlı söz (dil) yılanı bile ininden çıkarır.**

“Tatlı söz yılanı bile ininden çıkarır.” (DT. 136- T. 146)

- **Tırnağın varsa başını kaşı!**

“Benim gibilerin tırnağı olsa kendi başını kaşır.” (EB. 118)

- **Ummadık taş baş yarar.**

“Ummadık taş baş yarar.” (S. 70- GG. 145)

- **Üzüm üzüme baka baka kararır.**

“Üzüm üzüme baka baka kararır.” (SP. 18- İY. 73)

- **Yalancının mumu yatsıya kadar yanar, yanar ama o zamana kadar da kim olsa arabasını dağdan aşırır.**

“Yalancının mumu yatsıya kadar yanar, yanar ama o zamana kadar da kim olsa arabasını dağdan aşırır, daha kaldı ki yükünü tutan keşiş!” (YK. 112)

- **Yel kayadan bir şey koparmaz. (Yel kayadan ne koparır?)**

“Yel kayadan bir şey koparmaz.” (AGKG. 66)

- **Yenene han dayanmaz, yanana külhan dayanmaz.**

“Yenene han dayanmaz, yanana külhan dayanmaz.” (T. 147)

- **Yoktan yonga kopmaz (çıkamaz).**

“Yoktan yonga kopmaz.” (S. 86- Z. 147)

- **Yolcu yolunda gerek.**

“Yolcu yolunda gerek.” (K. 79- Z. 146- DT. 144)

4.1.1. Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri Sözlüğü”nde Yer Almayan Atasözleri

Bu başlıkta, Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda kullanılan ancak Ömer Asım Aksoy ‘un (1988) “Atasözleri Sözlüğü”nde yer almayan atasözü örnekleri sunulmaktadır:

- **Aç tavuk düşünde darı görür.**

“Aç tavuk düşünde darı görür.” (S. 82- ASA. 5)

- **Ağlayıp gülmekle insan, insan olsaydı, yeryüzünde insan olmadık kalmazdı.**

“Sadece ağlayıp gülmekle insan, insan olsaydı, yeryüzünde insan olmadık kalmazdı.”
(S. 112)

- **Allah her kuluna bir çene, her çeneye bir gene vermiş.**

“Allah her kuluna bir çene, her çeneye bir gene vermiş, oynatıp duruyor.” (KK. 12)

- **Allah insanın kavline göre vermez, kalbine göre verir.**

“Allah insanın kavline göre vermez, kalbine göre verir.” (SP. 21)

- **Ana öğüdü, öğütlerin anasıdır.**

“Ana öğüdü, öğütlerin anasıdır.” (ASA. 13)

- **Ana sözü yerde kalmaz.**

“Ana sözü yerde kalmaz.” (ELBİ. 15)

- **Anasız kuzuları kurt kapar.**

“Anasız kuzuları kurt kapar.” (ÇKÇK. 14)

- **At işler, er öğünür.**

“At işler, er öğünür.” (BB. 104)

- **Bir ima, bin manadır.**

“Eee, bir iyma, bin mana demişler.” (PE. 185-KC. 80)

- **Boş gezen pabuç, başa bela getirir.**

“Bir de oğul, boş gezen pabuç başa bela getirir.” (PD. 140- GG. 141- ELBİ. 11)

- **Bu dünya dört kulplu bir teknedir; ikisinden kadın tutar, ikisinden erkek.**

“Bu dünya dört kulplu bir teknedir; ikisinden kadın tutar, ikisinden erkek.” (İY. 69)

- **Bu dünyada dertsiz baş olmaz.**

“Hey oğul, bu dünyada dertsiz baş olmaz.” (YK. 128)

- **Bu dünyada oğlu olan everir, kızı olan göçürür.**

“Bu dünyada oğlu olan everir, kızı olan göçürür.” (K. 62)

- **Bu dünyada sağ gözden sol göze fayda yok.**

“Sağ gözden sol göze fayda yok bu dünyada.” (DD. 173)

- **Bu dünyayı bulanlar akli ile buldu.**

“Bu dünyayı bulanlar akli ile buldu.” (BH. 10)

- **Deli ile çuvala girilmez.**

“Deli ile çuvala girilmez.” (BB. 97)

- **Delinin alı yeşili olmaz.**

“Delinin alı yeşili olmaz.” (DT. 133)

- **Delinin behi, pazarı olmaz.**

“Delinin behi, pazarı olmaz.” (BB. 99)

- **Derdi çeken bilir.**

“Derdi çeken bilir.” (BB. 113)

- **Dert veren Tanrı (Allah) dermanını da verir.**

“Öyle deme oğul, dert veren Tanrı dermanını da verir, verir ama dert saklayanda kalır.” (YK. 128- AEYE. 4- KG. 51)

- **Dert veren dermanını da verir.**

“Ama dert veren dermanını da verir, derler.” (ÜT. 19- KT. 78)

- **Develer deve iken yavrusuna küsmez.**

“Develer deve iken yavrusuna küsmez.” (K. 75)

- **Doğradığın kaşığına çıkar.**

“Doğradığın kaşığına çıkar.” (T. 139)

- **Doğru söze herkes başını eğer.**

“Doğru söze kim başını eğmez.” (ÜT. 21)

- **Doğru sözün karşısında akan sular durur.**

“Doğru sözün karşısında akan sular durur.” (BH. 8)

- **Dost yüzünden, düşman gözünden belli olur.**

“Dost yüzünden, düşman gözünden belli olur.” (SKO. 29)

- **Dostunla dost ol, düşmanınla post olma.**

“Dostunla dost ol, düşmanınla post olma.” (SKO. 29)

- **Dostunun dostu vardır, dostu yoksa postu vardır; post duvara asılır, duvarın kulağı vardır.**

“Dostunun dostu vardır, dostu yoksa postu vardır; post duvara asılır, duvarın kulağı vardır.” (S. 112)

- **Dünyanın gamı da çoktur demi de çoktur.**

“Dünyanın gamı da çok demi de çok.” (SP. 13)

- **El adamı gözüyle yer.**

“Yüze çıkayım, göze görüneyim, deme; el adamı gözüyle yer!” (AK. 12- ÇS. 16)

- **El ağzı çuval ağzı, ne iğne ile dikilir ne de çuvaldızla.**

“El ağzı çuval ağzı! Ne iğne ile dikilir ne de çuvaldızla.” (AK. 18)

- **El elden üstündür, il ilden üstün.**

“El elden üstündür, il ilden üstün!” (NT. 29)

- **El elin derdinden anlamaz.**

“El elin derdinden anlamaz.” (BB. 115)

- **El işini il tanımazsa el tanır.**

“El işini il tanımazsa el tanır.” (BB. 108)

- **Elin attığı taş uzak düşer.**

“Elin attığı taş uzak düşer.” (ÜT. 26)

- **Elin derdi ele yalan gelir.**

“Elin derdi ele yalan gelir.” (ÜT. 32)

- **Eliyle eden boynuyla çeker.**

“Eliyle eden boynuyla çeker.” (S. 71)

- **Eloğlu adamı gözüyle yer.**

“Eloğlu adamı gözüyle yer.” (DOE. 9)

- **Emanete baha biçilmez.**

“Ah oğul, emanete baha biçilmez.” (KK. 17)

- **Emanetin bağı yufkadır.**

“Vah oğul emanetin bağı yufkadır.” (KK. 14- YG. 13)

- **Ev eksiği dev eksiğidir.**

“Ev eksiği dev eksiğidir.” (DT. 135)

- **Fakirin yüzü soğuktur.**

“Bre akıl kutusu ana, fakirin yüzü soğuktur. (AK. 5- BGBG. 35)

- **Feleği bile suya götürüp susuz getirir.**

“Feleği bile suya götürüp susuz getirir.” (FS. 32)

- **Gönül almak Kâbe yapmaktır.**

“Gönül almak Kâbe yapmaktır.” (ÜT. 7)

- **Gören göz kılavuz istemez. (Görünen köy kılavuz istemez.)**

“Gören göz kılavuz istemez, sanıyorum; ne bileyim kazı koz anlayacağını.” (FS. 32-HABA. 17- AK. 31)

- **Gurbet gezmeyince insan, insan olmaz.**

“Aşk olmayınca meşk olmaz ve gurbet gezmeyince insan, insan olmaz.” (PD. 142)

- **Gurbet ilde ölüm ucuzdur.**

“Gurbet ilde ölüm ucuzdur.” (ABS. 1)

- **Gün olur altın eşikli gümüş eşikliye muhtaç olur; gün olur gümüş eşikli altın eşikliye.**

“Gün olur altın eşikli gümüş eşikliye muhtaç olur; gün olur gümüş eşikli altın eşikliye...” (YK. 129)

- **Hak divanında kesilen boyun acımaz.**

“Hak divanında kesilen boyun acımaz.” (AK. 34)

- **Halep orada ise arşın burada.**

“Varsın böyle iken böyle olsun; Halep orada ise arşın burada.” (AK. 24)

- **Her başa, yazılan gelir.**

“Her başa, yazılan gelir.” (ASA. 12)

- **Her derdin bir devası vardır.**

“Her derdin bir devası vardır.” (ÇKÇK. 26)

- **Her kuş kendi eşiyle uçar.**

“Her kuş kendi eşiyle uçar.” (PD. 149- GYKA. 6)

- **Her yüze gülteni dost olur sanma.**

“Her yüze gülteni dost olur sanma.” (YKYK. 11- ELBİ. 10)

- **Horoz kadar eri olanın, harman kadar yeri olur.**

“Horoz kadar eri olanın, harman kadar yeri olur.” (S. 77)

- **Huydur adamı vezir eden, huydur adamı kizir eden.**

“Huydur adamı vezir eden, huydur adamı kizir eden!” (KG. 50)

- **İnsan buldukça bunar.**

“İnsan buldukça bunar.” (TK. 100- İY. 59)

- **İnsan dediğin kendi talihini kendi eliyle yapar, kendi eliyle yıkar.**

“İnsan dediğin kendi talihini kendi eliyle yapar, kendi eliyle yıkarmış.” (S. 73- K. 78)

- **İnsan kara gün dostudur.**

“İnsan kara gün dostudur.” (EK. 13)

- **İnsan ne hülya ile yatarsa o rüya ile uyanır.**

“İnsan ne hülya ile yatarsa o rüya ile uyanır.” (SB. 127)

- **İnsan neye hangi gözle bakarsa onu o gözle görür.**

“Ve zira insan neye hangi gözle bakarsa onu o gözle görür.” (KH. 100)

- **İnsan olanın başına her şey gelir.**

“Neler gelir başına insan olanın!” (CB. 16)

- **İnsanın aklı bir kılın üstündedir.**

“Neye derler ki insanın aklı bir kılın üstündedir, diye.” (YK. 124)

- **İnsanın kendisi güzel olacağına talihi güzel olmalı.**

“İnsanın kendisi güzel olacağına talihi güzel olmalı, demişti ama dünya yıkılsa kör talih gelip de benim başıma konmaz.” (ÜT. 23)

- **İnsanın sureti, siretine benzer.**

“Neye derler ki, insanın sûreti, siretine benzer, diye...” (KC. 80)

- **İşi olmayanın aşısı olmaz.**

“İşi olmayanın aşısı olmaz.” (SUK. 6)

- **Kader kısmet taşı dedikleri üçe kadar.**

Kader kısmet taşı dedikleri üçe kadar. (ÜT. 13)

- **Kader ne ise öyle olur.**

“Kader neyse öyle olur, diye gölün yolunu tutar.” (AK. 7- CB. 23- PD. 144)

- **Kadere engel olacak perde yoktur.**

“Kadere engel olacak perde yoktur.” (AGKG. 60)

- **Karpuz kesmeyen yürek soğumaz.**

“Karpuz kesmeyen yürek soğumaz.” (NT. 11)

- **Kazan taşar, sır taşmaz.**

“Kazan taşar, sır taşmaz.” (S. 81)

- **Keçi bacağından çarık olmaz.**

“Keçi bacağından çarık olmaz.” (Z. 153)

- **Kel başa şimşir tarak yakışmaz.**

“Kel başa şimşir tarak yakışmaz.” (CB. 30)

- **Kız kapısı kısmet kapısıdır, her eli yeten çalar.**

“Kız kapısı kısmet kapısıdır derler, her eli yeten çalar.” (PD. 149)

- **Koca öküz düş görmez.**

“Koca öküz düş görmez.” (AGKG. 63)

- **Kurda koyun emanet edilmez.**

“Kurda koyun emanet edilmez.” (AGKG. 65)

- **Kurdun boğazına yağ derisi bağlanmaz.**

“Kurdun boğazına yağ derisi bağlanmaz ama ben o kadar mı aç gözlüyüm?” (ÜT. 11)

- **Kuru yerde yatan minare kadar rüya görür.**

“Kuru yerde yatan minare kadar rüya görür.” (S. 82)

- **Ölü evinde düğün olmaz.**

“Ölü evinde düğün olmaz.” (Z. 150)

- **Ölüm dediğin kaşla göz arasındadır.**

“Ölüm dediğin kaşla göz arasındadır.” (SKO. 26)

- **Ölüm yaşa başa bakmaz.**

“Ölüm yaşa başa bakmaz.” (DD. 164)

- **Ölümü Kâbe yolu gibi gözleyenler, gözünü daldan budaktan sakınmaz.**

“Ölümü Kâbe yolu gibi gözleyenler, gözünü daldan budaktan sakınmaz.” (SKO. 42)

- **Önü gelmeyen sonu gelmez.**

“Eh, önü gelmeyen sonu gelir mi?” (KK. 12)

- **Övünürse er övünür; dövünürse avrat dövünür.**

“Övünürse er övünür; dövünürse avrat dövünür.” (K. 77)

- **Sağ olana günün hükmü olmaz.**

“Sağ olana günün ne hükmü olur?” (YK. 117)

- **Sağ olana yol bir karış, yıl bir kulaçtır.**

“Ne olacak sağ olana yol bir karış, yıl bir kulaç.” (PD. 152)

- **Sapana sapanla varılır, kapana kapanla.**

“Sapana sapanla varılır, kapana kapanla.” (AK. 23)

- **Sevgi iki başlıdır.**

“Zaten sevgi dediğin iki başlıdır.” (YK. 136- İY. 64- AGKG. 68)

- **Söz kalbin aynasıdır.**

“Söz kalbin aynasıdır.” (HABA. 20)

- **Şahit ölür, kâğıt ölmez.**

“E dünya bu, şahit ölür, kâğıt ölmez.” (YK. 115)

- **Tatlı söz gönlün yaylasıdır.**

“Tatlı söz gönlün yaylasıdır.” (BB. 103- DT. 136)

- **Tavşan yürümezse dağ yürür.**

Tavşan yürümezse dağ yürür. (DT. 152)

- **Tek atın menzili olmaz.**

“Tek atın menzili olmaz.” (PD. 153- K. 79)

- **Topraktan geldik, toprağa gideceğiz.**

“Hepimiz o yolun kervanıyız, topraktan geldik, toprağa gideceğiz.” (KH. 97)

- **Uçanla uçulmaz, göçenle göçülmez.**

“Ama ne yapsın; uçanla uçulmaz, göçenle göçülmez.” (ÜT. 17)

- **Umut üzülmeyince can süzülmez.**

Umut üzülmeyince can süzülmez. (KG. 52)

- **Yağan yağmura yağma denmez.**

“Yağan yağmura yağma denmez.” (HABA. 15)

- **Yetim kuşun yuvasını Allah yapar.**

“Yetim kuşun yuvasını Allah yapar.” (SP. 28)

- **Yetimin bağı yufka olur.**

“Yetimin bağı yufka olur.” (SP. 27- ANKZ. 14)

- **Yılan bile toprağı kanaatle yalar.**

“Yılan bile toprağı kanaatle yalar.” (ASA. 13)

- **Yiğidim diyen yiğit, karısının gölgesinde gölgelenmez.**

“Yiğidim diyen yiğit, karısının gölgesinde gölgelenmez.” (K. 76)

- **Yiğitlik konuğı kondurmakta değil, ağırlanacağı gibi ağırlayıp yola vurmaktadır.**

“Yiğitlik konuğı kondurmakta değil, ağırlanacağı gibi ağırlayıp yola vurmaktadır.”
(BH. 6)

- **Yolcunun durağı göreni, avcının ırağı göreni yorulup yolda kalmaz.**

“Yolcunun durağı göreni, avcının ırağı göreni yorulup yolda kalmaz.” (AK. 6)

4.1.2. Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri Sözlüğü”ne Göre Farklı Kullanımları Olan Atasözleri

Masallarda atasözleri genellikle özgün biçimini koruyarak, doğru ve yerli yerinde kullanılmıştır ancak zaman zaman farklı kullanımlara da rastlanmaktadır. Ömer Asım Aksoy’un “Atasözleri Sözlüğü”ndeki atasözleri “Aksoy’daki kullanım” olarak, Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda küçük farklılıklarla yer alan atasözleri ise “masaldaki kullanım” olarak adlandırılmıştır. Farklı kullanımlarla sunulan bu atasözleri aşağıdaki tabloda abecesel olarak sıralanmaktadır:

Aksoy'daki Kullanım	Masaldaki Kullanım
Aç tavuk düşünde kendini buğday (arpa, darı) ambarında sanır (görür). (ÖAAA. 113)	Aç tavuk düşünde darı görür. (S. 82- ASA. 5)
Arayan Mevlasını da bulur belasını da. (ÖAAA. 150)	Arayan aradığını bulur. (K. 55)
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır. (ÖAAA. 196)	Bir yudum suyun kırk yıl hakkı vardır. (ÜT. 15- T. 147- EB. 118)
Dağ dağa kavuşmaz ama insan insana kavuşur. (ÖAAA. 227)	Dağ dağa kavuşmaz ama adam adama kavuşur. (İBAT. 166)
Dayak cennetten çıkmadır. (ÖAAA. 229)	Kötek cennetten çıkmıştır. (DT. 139)
Duvarın kulağı vardır, gözünü de unutma! (ÖAAA. 250)	E, duvarın kulağı vardır. (ÜT. 8- PD. 150- Z. 155- GYKA. 8)
Eden bulur, inleyen ölür. (ÖAAA. 257)	Eden bulur. (İY. 56- SB. 134- EK. 17- AM. 6)
Elin ağzı torba değil ki, çekip büzesin. (ÖAAA. 263)	Elin ağzı torba değil ki büzüksün, çuval değil ki bağlansın, koy ne derlerse desinler. (AH. 4- PD. 150)
Gönül var otluğa konar, gönül var bokluğa konar. (ÖAAA. 291)	Gönül var otluğa konar, gönül var çöplüğe konar. (S. 110)
Görünen köy kılavuz istemez. (ÖAAA. 293)	Gören göz kılavuz istemez. (FS. 32- HABA. 17- AK. 31)
Güzele göz ağrısı da yakışır. (ÖAAA. 297)	Güzele göz ağrısı bile yakışır. (BB. 124)
İki gönül bir olursa, samanlık seyran olur. (ÖAAA. 322)	İki gönül bir olduktan geri samanlık saray olur. (S. 86)
İşleyen demir pas tutmaz. (ÖAAA. 331)	İşlemeyen demir paslanır. (PE. 187)
Karpuz kesmekle hararet sönmez. (ÖAAA. 347)	Karpuz kesmeyen yürek soğumaz. (NT. 11)

Kısmetinde ne varsa kaşığına o çıkar. (ÖAAA. 361)	Kısmeti insanın kaşığına çıkar. (ASA. 7)
Kul bunalmayınca Hızır yetişmez. (ÖAAA. 376)	Kul daralmayınca Hızır yetişmez. (PD. 160- SKO. 46- KG. 61- GYKA. 12)
Ölümden öteye köy yok. (ÖAAA. 407)	Ölümden öteye yol yok. (NT. 18- K. 57)
Sakinılan göze çöp batar. (ÖAAA. 420)	Sakınan göze çöp batar. (ANİGA. 1- GYKA. 5)
Su içene yılan bile dokunmaz. (ÖAAA. 434)	Su içene yılan bile değmez. (CB. 17)
Su testisi su yolunda kırılır. (ÖAAA. 434)	Su testisi su yolunda turap olur. (ÜT. 21- S. 100)
Suyun yavaş akınından insanın yere bakanından kork. (ÖAAA. 434)	Suyun ağır akanı, insanın yere bakanı. (İY. 47)
Sükût ikrardan gelir. (ÖAAA. 435)	Sükût ikrardır. (SB. 133)
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (ÖAAA. 444)	Tatlı söz yılanı bile ininden çıkarır. (DT. 136- T. 146)
Tırnağın varsa başını kaşı. (ÖAAA. 448)	İnsanın tırnağı varsa, oturup kendi başını kaşımalı. (HB. 161)
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (ÖAAA. 465)	Yalancının mumu yatsıya kadar yanar, yanar ama o zamana kadar da kim olsa arabasını dağdan aşırır. (YK. 112)
Yel kayadan ne koparır? (ÖAAA. 473)	Yel kayadan bir şey koparmaz. (AGKG. 66)
Yenenle yanana ne dayanır? (ÖAAA. 471)	Yenene han dayanmaz, yanana külhan dayanmaz. (T. 147)
Yoktan yonga çıkmaz. (ÖAAA. 478)	Yoktan yonga kopmaz. (S. 86- Z. 147)

4.2. BİLMECELER

- Canı var da kanı yok,
Yolda gider izi yok,
Yer altında evleri var!
Eğri büğrü yolları var! (AK. 17) (İNCE BELLİ KARA TAY)
- Taştandır, demirdendir,
Yediği hamurdandır,
Dünyaları doyurur,
Kendi doymaz nedendir? (AK. 19) (DEĞİRMEN)

4.3. DEYİMLER

Deyimler, gerçek veya mecaz anlamıyla düşünceleri, davranışları, deneyimleri sunan, dilin en önemli sözvarlığı öğelerinden biridir.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki deyim örnekleri sunulacaktır. Masallarda 1296 farklı deyim yer almaktadır. Bu sayının 666'sını Ömer Asım Aksoy'un (1988) "Deyimler Sözlüğü"nde yer almayan deyimler oluştururken, 630'unu da diğer deyimler oluşturmaktadır. Abecesel olarak deyimlerin sıralanışı şu biçimdedir:

- **Aç gözlü olmak.**

"Ben o kadar mı aç gözlüyüm." (ÜT. 11)

- **Adam etmek.**

"Nasıl okutacaksa okutsun, adam etsin beni." (KY.38- YK. 115- APÇSSK. 198- ABS. 8)

- **Adam sarrafı olmak.**

“Ancak adam sarrafı bilir.” (Z. 122)

- **Adam yerine koymamak.**

“Beyin, adam yerine koymadığı bu adamlar birbirinden babayiğit değil mi?” (K. 60)

- **Adamdan sayma(ma)k.**

“Sözde onlar bizi adamdan saymıyorlar.” (AK. 6,34)

- **Âdet yerini bulmak.**

“Ha şu âdet yerini bulsun, o kadar...” (KY.44)

- **Adımını atmamak.**

“Atmasına adımını atmamış ama başında kara yeller estiği bir gün yine bahçeye çıkmış.” (ÜE. 78)

- **Ağır başlı olmak.**

“İçlerinden gözü yaşlı, ağır başlı biri konuşur.” (FS. 24)

- **Ağırdan almak.**

“Dede Korkut ağırdan almış.” (BB. 98- KH. 95)

- **Ağırına gitmek.**

“Dirse Hanın öyle bir ağırına gitti ki bu, yer yarılrsa yere girecekti.” (BH. 6- SKO. 26- Z. 138- KT. 80)

- **Ağız birliği etmek.**

“Bir gün ağız birliği edip başına bir çorap örmeyi kurdular.” (BH. 11)

- **Ağız değiştirmek.**

“... görünce ağzını değiştirmiş.” (KT. 83)

- **Ağız eğmek.**

“Ne diye elâleme ağız eğelim.” (KT. 78)

- **Ağrımayan başa yağlık bağlamak.**

“Böyle ağrımayan başa yağlık bağlarsan, başını dertten kurtaramazsın.” (TK. 100)

- **Ağrısız başını ağrıtmak.**

“İpe sapa gelmez sözlerle ağrısız başını ağrıtacaksın.” (AK. 18- S. 64)

- **Ağza alınmaz.**

“Perili Ananın ağzına alınmaz laflarını sayıp döksün.” (NT. 11)

- **Ağzı açık ayran delisi olmak.**

“Padişah ağzı açık ayran delisine döner.” (AK. 33- CB. 18- EB. 116)

- **Ağzı açık kalmak.**

“Keloğlan’ın ağzı açık kalır.” (AK. 10- KG. 52- S. 100)

- **Ağzı dili kilitlenmiş.**

“Hepsinin de ağzı dili kilitlenmiş.” (AGKG. 71)

- **Ağzı düğümlü olmak.**

“Ağzlarının düğümlü olduğunu anlar.” (KG. 61)

- **Ağzı kara olmak.**

“Behey ağzı kara, böyle kara günde, kara kara laf edilir mi?” (FS. 24- Z. 149- PD. 160- GYKA. 12)

- **Ağzı kulaklarına varmak.**

“Ana sultanın sevincinden ağzı kulaklarına varır.” (KY.38- AH. 10- ASA. 7- HB. 155- NT. 14- BGBG. 48- KT. 93- DT. 133, 143, 151- HABA. 14- YK. 110- DD. 167)

- **Ağzı söz yapmak.**

“Ağzı söz yapanlardan biri konuştu.” (BH. 12)

- **Ağız süt kokmak.**

“Daha yaşın ne başın ne, ağzından süt kokuyor.” (KT. 80- ÜT. 8- GG. 144- S. 66- DKBA. 4, 7- SKO. 26- KG. 56- EK. 15- İY. 51)

- **Ağız var dili yok.**

“Talihinden kocası da ağız var dili yok, kuzu gibi bir adammış.” (PE. 184- KC. 82- HB. 150- Z. 120)

- **Ağız yanmak.**

“İnsanlardan ağızımız yandı.” (ÇKÇK. 30- FS. 31- APÇSSK. 196- ÇKÇK. 23- İBAT. 168)

- **Ağıza bakmak.**

“Her benim diyen onun ağıza bakıyor.” (S. 66)

- **Ağıza bir parmak bal çalmak.**

“Eloğlunun ağıza bir parmak bal çalmakla kaderin önüne geçilmez.” (ÜT. 9- CB. 28- K. 51)

- **Ağıza lâıyk!**

“Ağıza lâıyk!” (DT. 139)

- **Ağıza yüzüne bulaştırmak.**

“Ya kaş yapayım derken göz çıkartıyorum, ya da yaptığım işi ağızma yüzüme bulaştırıyorum.” (PE. 187)

- **Ağızda bırakmak.**

“Dükkancının sözünü ağızda bırakır.” (FS. 31)

- **Ağızdan bal akmak.**

“Daha da ne söylese ağızdan bal akar.” (OE. 180)

- **Ağzından çıkanı kulağı duymamak.**

“Günah onda değil, ağzından çıkanı kulağı duymayan kızınızda.” (SP. 24- FS. 25)

- **Ağzından girip burnundan çıkmak.**

“Ok, ejderhanın ağzından girer, burnundan çıkar.” (Z. 136)

- **Ağzından kaçırmak.**

“İdi ile Bıdı’nın ağızlarından kaçırdıklarını duydu.” (NT. 10)

- **Ağzından laf almak.**

“Ağzından bir çift laf alamaz.” (CB. 25- YM. 14)

- **Ağzını açıp gözünü yummak.**

“Şehzadeye karşı ağzını açıp gözünü yummuş.” (KT. 84)

- **Ağzını aramak.**

“Gül kızını bir kenara çekip ağzını arar.” (CB. 29- YK. 128- PD. 148- PD. 149- PD. 154- Z. 138- EB. 121- GYKA. 7- YG. 16)

- **Ağzını bıçak açmamak.**

“Kırk namerdin kırkının da ağzını bıçak açmıyordu.” (BH. 15- FS. 24- PD. 153- K. 76- SP. 26- GG. 143- SKO. 35- BB. 118- KG. 61- S. 65- AG. 6- ABS. 5- NT. 9)

- **Ağzını dilini bağlamak.**

“Padişah oğlunun ağzını dilini bağlamış.” (BGBG. 44)

- **Ağzını hayra açmak.**

“Hey gafiller, akşam akşam ağzınızı hayra açın.” (YK. 126- TK. 100)

- **Ağzının payını vermek.**

“Ağzı karanın ağzının payını verdin ya!” (BB. 129)

- **Ağzının suyu akmak.**

“Hepsinin de ağızlarının suyu akmış.” (DT. 149- S. 107)

- **Ağzının tadını bilme(me)k.**

“Anam ağzının tadını pek bilmez.” (S. 81- Z. 130)

- **Ahım şahım olmamak.**

“Ahım şahım bir şey değil.” (NT. 22)

- **Ak yüzünü kara çıkarmak.**

“Ak yüzünü kara çıkarma!” (NT. 27)

- **Akan sular durmak.**

“Eskiden hak deyince akan sular dururmuş.” (SKO. 30)

- **Akıl etme(me)k.**

“Nihayet kendisi mi akıl etmiş; yoksa fikrine bir giren mi olmuş, ne olmuşsa dört bir yana haber üstüne haber salmış.” (GG. 138)

- **Akıl öğretmek.**

“Akıl öğretmek gibi olmasın ya.” (ÜT. 9- ÜE. 76- TV. 15)

- **Akıl sır erdirememek.**

“Doğrusu akıl sır erdirilecek gibi değil.” (YK. 118- AK. 8, 15- ÜT.16- CB. 21, 30, 25- İY. 47, 57, 62- PE. 190- T. 139- OE. 184, 189- Z. 128- ÇKÇK. 20- EB. 118- AK. 8- S. 79)

- **Akıl vermek.**

“Bana akıl verecek bir sen mi kaldın!” (SP. 25- S. 67- KT. 85- AK.16)

- **Akıl yetmemek.**

“Önündeki el ermez, akıl yetmez işe koyulur.” (CB. 19)

- **Akıntıya kürek çekmek.**

“Kara Keşiş bu, akıntıya kürek çeker mi?” (YK. 130- KK. 12)

- **Akla karayı seçmek.**

“Bunu çevirinceye kadar akla karayı seçer.” (AH. 10- ÇKÇK. 11)

- **Aklı almamak.**

“... akıllar almaz.” (S. 113)

- **Aklı başına gelmek.**

“Başına böyle bir felek tokmağı indikten geri , belki aklı başına gelir.” (ASA. 13)

- **Aklı başından gitmek.**

“Mirza gafıl pîrin sunduğu doluyu bir içti, aklı başından gitti.” (YK. 119- KK. 19- CB. 18- SKO. 39- BB. 103)

- **Aklı fikri durmak.**

“Adamın aklı fikri durmuş.” (SP. 18)

- **Aklı fikrine karışmak.**

“Padişah vurulmuşa döner, aklı fikrine karışır.” (NT. 14, 27, 28- YK. 119- Z. 126)

- **Aklı gitmek.**

“... karşısında görmez mi aklı gider.” (Z. 137)

- **Aklına düşmek.**

“Sabırtaşının dedikleri aklına düşer.” (S. 77- AK. 19- DT. 146- KT. 85, 88- ÜT.21)

- **Aklına esmek.**

“O gün nerden estiyse aklına adamlarını alıp ava çıkmış.” (ÇKÇK. 21- HB. 151)

- **Aklına turp sıkılasıca.**

“Aklına turp sıkılasıcada, şu kocakarınınkinin yarısının yarısı kadar olsun akıl, fikir yok.” (CB. 31)

- **Aklına yatmak.**

“Ak vezirin sözü, padişahın aklına yatmış.” (ÜT. - ÜE. 77- İY. 48- DT. 140- HABA. 13- AEYE. 2- KH. 94- KK. 17- T. 135- NT. 12)

- **Aklından geçmek.**

“Aklından geçirir.” (KK. 17)

- **Aklını başına almak.**

“Keloğlan aklını başına alır.” (FS. 24)

- **Aklını başına toplamak.**

“Keloğlan aklını başına toplar.” (FS. 23, 28, 29- NT. 29-)

- **Aklını başından almak.**

“Kapıyı bir açmış, aklını başından almışsın.” (KC. 82)

- **Aklını fikrini çalmak.**

“Babamızın aklını fikrini çalarak...” (ÇKÇK. 16- BVBY. 16)

- **Aklını fikrini yitirmek (kaybetmek).**

“Aklımı fikrimi yitirdim.” (EB. 125- AVGÜ. 18- KY.39)

- **Aklını peynir ekmekle yemek.**

“Aklını peynir ekmekle mi yedi.” (CB. 31- HABA. 10- APÇSSK. 203)

- **Alev (ateş) bacayı sarmak.**

“Nerde ise alev bacayı saracak.” (NT. 8)

- **Alicengiz oyunu.**

“Alicengiz oyunu.” (PD. 155)

- **Allem kallem etmek.**

“Bir post kapabilmek için birbirine nasıl allem kallem ettiklerinin hikâyesidir.” (CB. 15- AK.15- İY. 63)

- **Alnı ak insan.**

“Ak vezir alnı ak bir adammış.” (ÜT. 7)

- **Alnını karışlamak.**

“Harem ağasının alnını karışlar.” (AK. 29)

- **Alnının derisi (damarı) çatlamak.**

“Kocakarının alnının derisi çatlamış.” (BGBG. 42- PD. 155)

- **Altından girip üstünden çıkmak.**

“Olanca malımın altından girip üstünden çıktılar.” (KH. 104- ELBİ. 9- DKBA. 4, 7- YKYK. 6)

- **Altını üstüne getirmek.**

“Dünyanını altını üstüne getiriyor.” (AK. 21)

- **Ana baba günü olmak.**

“Bir ana baba gününe dönmüş ortalık.” (SKO. 42- AK. 29)

- **Ana kuzusu.**

“Bu ana kuzuları o dağların birer çiçeği.” (BVBY. 13- EK. 15- İY. 51)

- **Anasından emdiği (süt) burnundan gelmek.**

“Anasından emdiği burnundan gelinceye kadar dayak atar.” (FS. 24- KH. 105- SP. 25- İBAT. 165- NT. 14)

- **Arada dağlar kadar fark olmak.**

“Arada dağlar kadar fark vardı.” (YK. 121)

- **Aralarından kara kedi geçmek.**

“Aralarından kara kedi geçtiği için saç saça, baş başa gelenlere ne denir.” (FS. 28- İBAT. 163)

- **Ardına düşmek.**

“Keloğlan da yele yelpе ardına düşer.” (CB. 17- YK. 127-OE. 181- AVGÜ. 12)

- **Arı satıp, namusu tellâla vermek.**

“Sen zaten arı satmış, namusu tellâla vermişsin.” (KC. 84)

- **Arkası yere gelmemek.**

“Oğuz’un arkası yere gelmez.” (SKO. 32- K. 58- NT. 26)

- **Armut piş, ağzıma düş.**

“Armut piş, ağzıma düş, kabilinden bekleyip durdu.” (ÜT.18)

- **Aslı astarı olmamak.**

“Masal deyip de geçmeyin, bir aslı astarı vardır elbet geçmişte.” (AH. 3- S. 101- SP. 12)

- **Aşağıdan almak.**

“Aşağıdan aşağıdan aldı.” (K. 76)

- **Aşka gelmek.**

“Kim duyar da aşka gelmez.” (SKO. 34)

- **Ateş bacayı sarmak.**

“Desene oğul ateş bacayı sardı.” (ÜT.12- YK. 120)

- **Ateşten gömlek olmak.**

“Ocaklardan ırak, ateşten gömlek gibi yakar da yakar.” (ÜE. 76- TV. 15)

- **Atını istediği gibi oynatmak.**

“Gayrı sen sağ ben selamet, istediğimiz gibi atımızı oynatırız.” (CB. 29)

- **Attığı taş boşa çıkmak (yerini bulmamak).**

“Attığın taş boşa çıkmaz, dinle şimdi.” (ÜT.12- AVGÜ. 11)

- **Avucunun içine almak.**

“Padişahı avucunun içine alıncaya kadar cariyelerin bile yüzüne gülmüş.” (SB. 123- YK. 112- DKBA. 7)

- **Avuç açmak.**

“Onları elâleme avuç açtırırsam, Allah bana ne der?” (KH. 105- KK. 13- YKYK. 9)

- **Ayağını kesmek. (Bir yerden)**

“Ortalık kararıp da gelip geçenlerin ayağı kesilince dereden tepeden söz açarak yolu tuttular.” (KH. 94- PE. 185)

- **Ayağına bağ olmak.**

“Sakın ayağına bağ olmayın.” (İBAT. 161)

- **Ayağına dolaşmak.**

“Bir kötülük ayağıma dolaştı.” (NT. 25- ASA. 11)

- **Ayağının tozu ile.**

“Ayağının tozu ile varıp...” (DT. 145)

- **Ayak basmamak.**

“Bir daha da kapıma ayak basma!” (KC. 84)

- **Ayak diremek.**

“Kanlı koca, oğlunun ayak dirediğini görünce, Akçakocaların yüzüne baktı.” (K. 52- AK. 7- KH. 92- YK. 127- NT. 11- Z. 129- KT. 81- EB. 113- ÇBAGB. 4)

- **Ayak sürümek.**

“Bu sözüümüzü yabana atar da ayak sürerseniz iflâh olmaz.” (ÜT.27)

- **Ayak uydurmak.**

“Ben de hangisine ayak uyduracağımı şaşırdım.” (FS. 31- ÜT.23)

- **Ayaklar altına almak.**

“Bu iyiliğini ayaklar altına alır da yoluna dikilirsem dal ne der, yaprak ne der?”

(ÜT.16)

- **Ayakları yere basmamak (değmemek).**

“Sevincinden ayakları yere basmaz.” (ÜT.21- KY.44)

- **Ayaklarına kapanmak.**

“Akı karayı yitirip Han’ın ayaklarına kapandı.” (YK. 130)

- **Ayaklarına kara su inmek.**

“Dolaşıp durmaktan da ayaklarına kara su inmiş.” (PD. 141- YK. 127- KY.44- ELBİ.

13)

- **Ayıkla pirincin taşını.**

“Gayrı ayıkla pirincin taşını.” (CB. 30- BGBG. 38- DT. 145- FS. 25)

- **Bağrına basmak.**

“Emeti Ana onu kendi kızı gibi bağrına bastı.” (KC. 85- ÜT.29- HB. 163- SKO. 47-

BB. 127- T. 147- T. 151- ÇKÇK. 16- YKYK. 10- TBŞS. 8- BVBY. 16, 19)

- **Bağrına taş basmak.**

“Allah verdi Allah aldı deyip bağrıma taş basarım.” (SKO. 39- PD. 152- ÜT.17)

- **Bahtı açılmak.**

“Bahtın açılıyor, büyük yerden büyük kısmetler çıkıyor.” (KC. 81)

- **Bahtı kara olmak.**

“Bu bahtı kara kız, acep yürek olur da dayanır mı?” (SB. 125)

- **Baklayı ağzından çıkarmak.**

“Derken baklayı ağzından çıkarmasın mı?” (AK. 33- AH. 10)

- **Bal alacak çömleği (çiçeği) bilmek.**

“Bu kocakarı bal alacak çömleği bilirmiş.” (KT. 83)

- **Balık kavağa çıkana kadar.**

“Balık kavağa çıkıncaya kadar öyle bir ıslatır ki Keloğlan’ı balık da beğenir Hâlik de!” (FS. 23)

- **Baltayı taşa vurmak.**

“Baltacılar ağası baltayı taşa vurmamak için, pişmiş aşı soğuk su katmak istemez.”
(CB. 31- AH. 5- BB. 89- BGBG. 49)

- **Baş eğmek.**

“Buyruğuma baş eğenlerin başımın üstünde yeri var.” (OE. 186- S. 67)

- **Baş köşeye koymak.**

“Baş köşeye kor onu” (AK. 7)

- **Baş üstüne.**

“Ne dilerseniz baş üstüne.” (BVBY. 18- PD. 149- K. 67- BB. 123)

- **Başa çık(ama)mak.**

“Bu Allahın belâsıyla başa çıkamayacaklarını anlayınca göç etmeyi bile kurmuşlar.”
(T. 146- KC. 83- AK. 31- Z. 130)

- **Başgöz etmek.**

“Kızların kurda kuşa yem olmadan, kendi elinle başgöz edeceksen et.” (S. 70- K. 51-
CB. 28- KY.43- BGBG. 37- AG. 5)

- **Başıboş olmamak (kalmak).**

“Bu oğlanın başıboş değil!” (AK. 7- NT. 12)

- **Başı dara düşmek.**

“Yine başın bir dara düşerse ne babalığını unutan babana boynunu bük, ne de üvey anana yüz suyu dök.” (KY.41- Z. 130)

- **Başı darda kalmak.**

“Başın darda kalınca mı adımı ağzına alıyorsun?” (ÜT.16- NT. 18- AEYE. 4- AG. 9- NT. 10- ÇKÇK. 19)

- **Başı derde düşmek.**

“Başın derde düşerse ne şuna bak, ne buna bak.” (NT. 20- S. 64)

- **Başı göğ'e değmek.**

“Başı varıp göğ'e değecek değil ya!” (Z. 116)

- **Başına çorap örmek.**

“Başına yeni bir çorap örüleceğini sezmez olur mu?” (T. 157- AK. 31- KH. 89- ÜT.32- İY. 54- SB. 124, 132- ÇKÇK. 24- BGBG. 42- DT. 146- AM. 6)

- **Başına devlet (talih) kuşu konmak.**

“Ya başına yeni bir gün doğar, ya da bir devlet kuşu konar.” (Z. 117- AK. 10- DT. 156)

- **Başına (bir hal) gelmek.**

“Banı Çiçeğin başına gelenleri duymuş.” (BB. 110- AH. 11- T. 137- AG. 1- ELBİ. 10)

- **Başına iş açmak.**

“Elâlemin başına iş açarmış.” (S. 65- AK. 21)

- **Başına sarmak.**

“Bu işi benim başıma sarıyor.” (BB. 97)

- **Başına vurmak.**

“Başından korktu diye, ikide bir başıma vuran olur.” (K. 57)

- **Başına yıkmak.**

“Şu memleketi başınıza yıklarım.” (K. 69)

- **Başında kavak yelleri esmek.**

“Bir gün olup kel başında yine kavak yelleri esmeğe başlar.” (ASA. 10- FS. 22- CB. 16- KT. 87- KH. 92)

- **Başından aşağı kaynar su dökülmek.**

“Başından aşağı bir kaynar su dökülmüş gibi oldu.” (K. 51)

- **Başından atmak.**

“Ben onları başımızdan atarım.” (ÇKÇK. 10)

- **Başından büyük laf etmek.**

“Sen başından büyük laf ediyorsun ama, kazın ayağı öyle değil...” (HB. 161- ÜT. 8- DD. 168)

- **Başından geçmek.**

“Kızcağız başından geçenleri bir bir anlatmış.” (GGAK. 14- ÜT.29- K. 74)

- **Başından savmak.**

“Başlarından savmak için sarı ineği önüne katar.” (SP. 14- AGKG. 65)

- **Başını alıp gitmek.**

“İzin verin de başımı alıp gideyim.” (Z. 140- SP. 13- S. 74- Z. 152- KH. 105)

- **Başını bağlamak.**

“Ben de elim erip gücüm yeterken, helal süt emmiş biriyle başını bağlayıp, mürüvvetini göreyim.” (K. 51)

- **Başını dertten derde düşürmek. (sokmak)**

“Benim yüzümden başını dertten derde düşürdün.” (K. 72- AK. 31)

- **Başını dinlemek.**

“Başını dinlemek istedi.” (KH. 98)

- **Başını koltuğuna almak.**

“O gece başını koltuğuna alıp ağacın altında kendisini beklemeye başlamış.” (OE. 183- SKO. 43)

- **Başını nara yakmak.**

“Kendi elimle başlarını nârâ yaktım.” (İY. 71)

- **Başını taştan taşa vurmak.**

“Başını taştan taşa vuruyor.” (KK. 13- ÜT.16)

- **Başını vermek.**

“Başı bu yolda vermek de var.” (K. 57)

- **Başını yemek.**

“Dost, birbirinin yoluna baş koyanlar; düşman, birbirinin başını yiyenlerdir.” (SKO. 28- AK. 28)

- **Başının üstünde yeri olmak.**

“Senin gibi bir yiğidin başımın üstünde yeri var.” (Z. 146- İY. 59- AM. 6- GYKA. 8)

- **Baştan ayağa süzmek.**

“Anası baştan ayağa bir süzer onu.” (ASA. 10)

- **Baştan çıkarmak.**

“Nice masumları baştan çıkardın.” (KC. 84)

- **Başvurmak.**

“Şu konu komşuya bir başvurayım!” (Z. 133- YK. 121- HB. 151)

- **Bayrak açmak.**

“İleride bayrak açıp da karşımıza dikilmesin.” (Z. 138)

- **Beğenmeyen kızını vermesin.**

“Kimsenin gözüne girmeğe niyetim yok, beğenmeyen kızını vermesin.” (İY. 69)

- **Beli bükülmek.**

“Herkesin beli bükülmüş.” (TBŞS. 3)

- **Belini bükmek.**

“Yoksulluk belimi büktü.” (PD. 145- İY. 49- EK. 13)

- **Bet beniz kalmamak.**

“Ne bet kalmış, ne beniz...” (YK. 127)

- **Bıyık altından gülmek.**

“Kahveci bu söze bıyık altından güler.” (PD. 156- AH. 6- CB. 21- İY. 67- BB. 120- DT. 143)

- **Bildiğini okumak.**

“Ben bu kadar söylerim sana; gayrı sen bildiğini oku!” (K. 62- ÜT. 10)

- **Bin kat pişman olmak.**

“Yüreğine öyle bir ateş düştü ki, baktığına bakacağına bin kat pişman oldu.” (YK. 111- AM. 6)

- **Bini bir para etmek.**

“Hele ettiği duların bini bir paraya.” (AK. 10)

- **Bir ayağı öteki (çukurda/öbür) dünyada olmak.**

“Bizim bir ayağımız öteki dünyada.” (ÇKÇK. 16- BVBY. 16- AK. 5- FS. 32- K. 50- AG. 1- SUK. 11- DD. 171-BGBG. 37)

- **Bir baltaya sap olmak.**

“Keloğlan, daha bir baltaya sap olamadı.” (ASA. 8- KK. 15)

- **Bir dediğini iki etmemek.**

“Ben de onun bir dediğini iki etmeyeceğim.” (NT. 31- ÜT.27- K. 67- AEYE. 1- AK. 12- AK. 32- AH. 9- YK. 129- HB. 150- BH. 6- NT. 26- Z. 141- ÇKÇK. 8- EB. 121- DT. 138- ELBİ. 13)

- **Bir deri bir kemik kalmak.**

“Bir deri bir kemik bıraktın beni.” (ÜT.15- YK. 128- ÇKÇK. 17- KT. 81)

- **Bir dudağı yerde bir dudağı gökte olmak.**

“Bir Arap hacı çıkar; bir dudağı yerde bir dudağı gökte.” (ASA. 12- Z. 153- AG. 9)

- **Bir düşünce almak.**

“O zaman bir düşüncedir almış onu.” (YKYK. 4)

- **Bir eli yağda bir eli balda olmak.**

“Bir zamanlar bizim de bir elimiz yağda bir elimiz baldaydı.” (AGKG. 68- Z. 116)

- **Bir işe dört elle sarılmak.**

“O zaman işe dört elle sarılır.” (SUK. 11)

- **Bir kaşık suda boğmak.**

“Ellerinden gelse bir kaşık suda boğacaktı.” (PD. 156)

- **Bir kulağından girip bir (öbür) kulağından çıkmak.**

“Bu Keloğlan’ın başında kavak yelleri eser; bir kulağından giren, bir kulağından çıkarmış.”

- **Bir taşla iki kuş vurmak.**

“Hekimin, hâkimin bir dediği iki olur mu; bir taşla iki kuş vuran avcı başı ne güne duruyor?” (ÜT.27- ÇKÇK. 25)

- **Bir yastığa baş koymak.**

“Benimle bir yastığa baş koyacak kız, ben uyanmadan uyanmalı.” (K. 51- KY.47)

- **Bir yastıkta kocamak.**

“Selcan Hatunla bir yastıkta kocayasın.” (K. 80)

- **Bir yaşına daha girmek.**

“Akıl alır, marifet öğrenirsin, bir yaşına daha girersin.” (AK. 19- ÜT.20- CB. 29- NT. 19- S. 77- ÇKÇK. 19- BVBY. 19)

- **Bire bin katmak.**

“Birin yanına bin katarak atıp eğirerek...” (ANKZ. 18)

- **Boş gezenin boş kalfası olmak.**

“Hani boş gezenin boş kalfası gibi pek öyle gezip tozmadım.” (KK. 19)

- **Boşa koysam dolmaz, doluya koysam almaz.**

“Padişahın da derdi bir iken iki olmuş; boşa koymuş dolmamış, doluya koymuş almamış.” (ÜT. 7- İY. 47- PE. 190- AGKG. 59- DOE. 2- KG. 50- GG. 138- Z. 117- KT. 78- ÇKÇK. 24)

- **Boy ölçüşmek.**

“İlle benimle boy ölçüşmek istiyorsan, de haydi çık karşıma.” (K. 77- PD. 154- CB. 21- DD. 167- KT. 77)

- **Boynu kıldan ince olmak.**

“Ey Hanlar Hanı, boynu kıldan ince, kılıçtan keskin...” (YK. 129- AK.15- SB. 134- BGBG. 52- AGKG. 70)

- **Boynunu bükmek.**

“Böylesi günde insan, boynunu bükerek de durur mu?” (ÜT.28, 9- KC. 78- PD. 145- CB. 23- SP. 13- DD. 171- NT. 17- KY.37, 41- S. 67- KT. 92- AEYE. 2- TV. 16- DOE. 10- TBŞS. 7- KK. 17)

- **Boyu devrilesi.**

“Dilerim Allah’tan tez günde tez saatte boyları devrilsin.” (KC. 86)

- **Boyun eğmek.**

“Eee, ferman olur da kim boyun eğmez.” (GG. 145)

- **Bozuntuya vermemek.**

“Doğrusu içinden kan gider amma, ele güne karşı bozuntuya vermez.” (ÜT.24)

- **Bu dağları o yaratmak.**

“Sanki bu dağları o yaratmış, çalımından da geçilmiyor.” (BB. 97)

- **Bu değirmenin suyu nereden?**

“Bu değirmenin suyu nereden?” (KH. 102- YKYK. 3)

- **Bundan âlâsı (iyisi) can sağlığı.**

“Bundan âlâsı can sağlığı.” (Z. 131)

- **Burnu büyümek.**

“Burunları biraz daha büyüyen bacıları birbirine...” (S. 88)

- **Burnu düşmek.**

“Kokusu insanın burnunu düşürür.” (FS. 25- BGBG. 48)

- **Burnu Kaf dağında olmak.**

“Burnu Kaf dağında gezer.” (ÇKÇK. 7- DD. 163- AK. 32- ANİGA. 1- ACKC. 13- TBŞS. 4)

- **Burnunda ttmek.**

“Ak brekli anam burnumda tütmeğe başladı.” (AH. 11,6- KH. 105- SKO. 33- BB. 103- S. 65- KK. 15- AGKG. 69)

- **Burnunu sokmak.**

“Böyle her şeye burnunu sokma.” (FS. 30)

- **Burnunun direği sızlamak.**

“Burnumun direği sızladığına göre, böyledir.” (AH. 4- S. 109)

- **Burun buruna gelmek.**

“lmle burun buruna geldiğini...” (AVG. 13)

- **Can atmak.**

“Akı karayı yitirip bu çaresiz çareye can atar.” (NT. 12)

- **Can ciğer (kuzu sarması) olmak.**

“Bunlarla yle bir can ciğer olmuş ki, adeta birbirinin halinden anlamaya başlamışlar.” (SP. 13)

- **Can kulağıyla dinlemek.**

“Mezardan gelen sesi can kulağıyla dinler.” (KY.45- ELBİ. 12)

- **Can yoldaşı.**

“Bana can yoldaşı et!” (S. 77)

- **Canı ağzına (burnuna) gelmek.**

“Bir, iki derken, bey oğlunun canı ağzına gelmiş.” (GG. 139- SKO. 42)

- **Canı cehennemi boylamak.**

“Ejderhanın vakti, saati yetmiş ki canı cehennemi boyladı.” (Z. 141- YYM. 8)

- **Canı yanmak.**

“Kılı kırk yaranlardan canım yandı.” (AH. 6)

- **Canına kıymak.**

“Kendi uğruna canını veren birini bulursa, canına kıyma şunun...” (DD. 171)

- **Canına minnet olmak.**

“... canına minnet bildin de...” (S. 109- SB. 126)

- **Canından bezmek.**

“Canından bezdiği bir gün...” (AGKG. 71)

- **Canını dar kurtarmak (atmak).**

“Canını dar kurtardığını duyunca...” (Z. 121)

- **Canını dişine takmak.**

“Canını dişine takıp öyle bir saldırış saldırdı ki, herkesin ağzı, dili tutulup beti benzi kül kesildi.” (BH. 10- S. 78- YYM. 3)

- **Canlı cenaze.**

“Ama canlı cenaze gibi.” (AVGÜ. 13)

- **Cehennem olmak.**

“Cehennem ol şuradan.” (DD. 166)

- **Ciğeri on (beş) para etmemek.**

“Hiçbirinin ciğeri on para etmez.” (KT. 88)

- **Cim karnında bir nokta olmak.**

“Cim karnında bir noktaymış ama kendini dev aynasında görürmüş.” (ÇKÇK. 7)

- **Cin fikirli adam olmak.**

“Bu cin fikirli adam, öyle ele avuca girecek gibi değil.” (T. 155- AK.16, 28)

- **Cinler cirit oynamak.**

“Bakar ki odalar kapalı, sofalar boş, binler cirit oynuyor; içine bir korku düşer.” (CB. 18)

- **Çam devirmek.**

“Biri bir çam devirmez mi?” (AK. 3)

- **Çekip çevirmek.**

“Sultanın işlerini çekip çeviriyordu.” (YK. 108)

- **Çene çalmak.**

“İller oturup çene çalarken...” (DOE. 1)

- **Çile doldurmak.**

“Demek daha çilemiz dolmamış bizim.” (ÇKÇK. 17)

- **Çok görmek.**

“Allah her devleti verdi amma bir evladı çok gördü.” (ÜE. 76- TV. 15)

- **Çorap söküşü gibi sökölme (gitmek).**

“Çorap söküşü gibi sökölüp geliyor.” (ÇS. 16)

- **Dağlar dayanmamak.**

“Benim dayandığıma dağlar dayanmaz.” (S. 70, 94- SP. 13- TV. 16- ACKC. 14)

- **Dalına binmek.**

“Vurdumduymazlığa vermezsek dalımıza biner.” (S. 108)

- **Dallanıp budaklanmak.**

“Bu söz dallana budaklana efendisinin kulağına gider.” (AH. 10)

- **Damarı tutmak.**

“Damarım tutarsa, her kalıba girer, her kılığa bürünürüm.” (S. 81)

- **Damarına basmak.**

“Dirse hanın damarına basmak için konuştu.” (BH. 14)

- **Damdan düşer gibi olmak.**

“Ay oğul; damdan düşer gibi bir mektup...” (AGKG. 64- HABA. 15)

- **Dar atmak (kaçmak).**

“Dar atmak.” (KH. 104)

- **Darda kalmak.**

“Daha da darda kalırsak gideriz.” (YK. 111)

- **Defterini dürmek.**

“Defterlerini dürelim şunların!” (SKO. 31- BH. 13- ÇKÇK. 24- BGBG. 51)

- **Deli divane olmak.**

“Oğlunun derdinden deli divane olası gelmiş.” (GG. 138- AG. 9- SKO. 44- YK. 110)

- **Derdine düşmek.**

“Üç Turunçların derdine düşesin.” (ÜT. 8- S. 67)

- **Derdine yanmak.**

“Oturup derdime yanmaktan gayri bir derman bulamıyorum.” (ÜE. 76- AK. 5-SKO. 39- ABS. 2- TV. 15)

- **Derdini dökmek.**

“Derdimi kime dökeyim.” (KY.37, 45- S. 73- Z. 152)

- **Dereden tepeden konuşmak.**

“Baba oğul dereden tepeden konuşurken söz döne dolaşa varıp dostluğa düşmanlığa dayanmış.” (SKO. 28- AK.5- ACKC. 14- OEM. 4- KH. 95)

- **Derin düşünceye dalmak.**

“Bir derin düşünceye dalar.” (CB. 27)

- **Dert yanmak.**

“Birbirlerine dert yanarken üvey anaları olacak uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi!” (SB. 123- S. 99)

- **Devenin nalbanda baktığı gibi bakmak.**

“Bre kadın kızım, devenin nalbanda baktığı gibi, ne bakıp duruyorsun.” (S. 96)

- **Deveye hendek atlatmak.**

“Bu padişaha söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güç.” (KT. 85)

- **Dibine darı ekmek.**

“Padişah kazanlarının dibine darı ekildiğini görünce ocağına incir dikilmesinden korkar.” (AK. 27- S. 65)

- **Dikili bir ağacı olmamak.**

“Yer yüzünde dikili bir ağacı bile yok.” (GYKA. 9- PD. 150)

- **Dil dökmek.**

“Kocakarı Maviş’e kendini ısındırmak için ballandıra ballandıra dil dökmeye başlar.”
(KC. 80- YK. 135- ÜT.12- CB. 25- İY. 60- ÇKÇK. 12- TK. 101- DT. 136- ANİGA. 5- YKYK. 2- YG. 11)

- **Dil uzatmak.**

“Başkasına el uzatanların elini, dil uzatanların dilini keser, kimsenin yanına bırakmazmış.” (YK. 107- SP. 20- BB. 120)

- **Dile gelmek.**

“Bu servi de yel vurdukça dile gelir.” (ÜT.27- NT. 20- S. 75- YM. 15)

- **Dile kolay olmak.**

“O kadar konuğu indirip, bindirmek dile kolay...” (İY. 70- ÜT.17)

- **Dili damağı kurumak.**

“Dili damağı kurumuş.” (YYM. 3)

- **Dili dişi tutulmak.**

“Beti benzi atar; dili dişi tutulur.” (ASA. 12- OEM. 3)

- **Dili dolanmak.**

“Sana ağız açtığım için dilim dolanıyor şimdi...” (SKO. 27- KH. 96- İY. 71- DD. 174- S. 68- Z. 131- AEYE. 2- ÇS. 14)

- **Dili dönmemek.**

“... dilim dönmüyor, diyemiyorum.” (Z. 149)

- **Dili dudağına yapışmak.**

“Şehzadenin dili dudağına yapışır.” (Z. 131)

- **Dili tutulmak.**

“Birdenbire kızcağızın dili tutulur, yarı sözü ağzında kalır.” (CB. 19- ÜE. 79)

- **Dili varmamak.**

“Demeğe dilim varmıyor ama yavuklum da gayrı yolumu beklemesin!” (SKO. 44- KK. 14- K. 51- YK. 122- ÜT.15, 18- K. 61- SP. 19- SP. 22- İY. 51- BH. 18- BB. 88, 92, 107- T. 134- Z. 151- ÇKÇK. 8- AGKG. 62, 66- ANİGA. 2- AEYE. 1, 4- AG. 3- DOE. 7- GYKA. 5- HABA. 17- YG. 15)

- **Dilinde tüy bitmek.**

“Boş gezen pabuç, başa bela getirir diye diye dilimde tüy bitti.” (GG. 141- AH. 4)

- **Diline dil, sözüne söz yetirememek.**

“Peri kızının diline dil, sözüne söz yetiremez.” (AK. 10- AH. 6)

- **Dilini tutmak.**

“Keloğlan git, dilini tut.” (Z. 152)

- **Dilinin altında (ağzında) bakla bile ıslanmamak.**

“Benim ağzımda bakla bile ıslanmaz.” (AH. 10)

- **Dilinin altında bir şey olmak.**

“Dilinin altında bir şey var kâhya.” (ÇS. 13)

- **Dilinin ucuna gelmek.**

“Dilimin ucuna geldi bir kere!” (S. 68)

- **Dillere destan olmak.**

“Devletli mi dedin devletli; mürüvvetli mi dedin mürüvvetli, adaleti ille adaleti ile dillere destanmış.” (YK. 107- PD. 159- ÜT.26- K. 54, 81- SKO. 26- BB. 132- GGAK. 2)

- **Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmak.**

“Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmak.” (SP. 23)

- **Diş bilemek.**

“Dev, Mıstık’ı görünce dişlerini bilemeğe başlamış.” (İY. 66)

- **Diş kirası almak.**

“Onu da yerler, içerler; diş kirasını da alınca gözleri kapıya dikilir.” (AH. 8)

- **Dişini tırnağına takmak.**

“Dişini tırnağına takarak varmış.” (BVBY. 18- ÇKÇK. 18)

- **Dizinin dibinde.**

“Beni dizinin dibine oturtsaydı.” (KC. 81- CB. 21)

- **Dizinin bağı çözülmek.**

“Yorgunluktan dizlerinin bağı çözülür.” (S. 93- Z. 135)

- **Doğan aya: “Ya sen doğ ya ben” demek.**

“Öyle bir kız olur ki, doğan aya, ya sen doğ ya ben der.” (KY.47- YM. 14- PD. 143)

- **Dolap çevirmek.**

“Keloğlan gene ne dolap çevirdin, gözlerinin içi gülüyor.” (ASA. 10- YK. 130- İY. 64- ÇKÇK. 8- ELBİ. 9- YKYK. 2)

- **Dört dönmek.**

“Bahçeyi dört döner.” (CB. 18)

- **Dört elle sarılmak.**

“... dört elle sarılmışlar işe.” (DOE. 10)

- **Dört gözden ağlamak.**

“Dört gözden ağlayarak Han’ın ellerine, ayaklarına kapandılar.” (YK. 112)

- **Dudak bükmek.**

“Kardeşleri arkasından dudak bükmüşler.” (KT. 81- AGKG. 64- PD. 153- BK. 21)

- **Duymamazlıktan gelmek.**

“Hasırcı Baba gene duymazlıktan gelmiş.” (HABA. 13- S. 72)

- **Düğün bayram etmek.**

“O gün düğün bayram etmiş.” (BH. 14- KH. 89)

- **Dünya başına yıkılmak.**

“Olanı biteni öğrenince dünya başına tıklandı.” (KC. 86- PE. 184- BB. 115- AM. 4)

- **Dünya başına zindan olmak.**

“Dünya padişahın başına zindan olur.” (KG. 51- KH. 88- Z. 129- SB. 124- ÇKÇK. 30- KT. 77- ELBİ. 10- GYKA. 10)

- **Dünya bir araya gelse.**

“... dünya bir araya gelse çeviremeyeceğini bildiği için...” (KT. 90)

- **Dünya evine girmek.**

“Artık dünya evine girip bir yastığa baş kor.” (KY.47)

- **Dünyalar onun olmak.**

“Gayri söylemeye ne hacet, dünyalar onların olmuş.” (APÇSSK. 204- K. 79- SP. 14- HB. 150- T. 151, 161- BGBG. 38- KT. 81, 92- İBAT. 166)

- **Dünyanın kaç bucak olduğunu öğrenmek (anlamak).**

“Dünyanın kaç bucak olduğunu öğrensin.” (PD. 152- AG. 1)

- **Dünyasından geçmek.**

“Şehitlik badesini içip dünyalarından geçmişler.” (SKO. 35- GG. 143- BH. 16- BGBG. 45- YK. 118, 125)

- **Dünyayı başına (kendine) zindan etmek.**

“... dünyayı başına zindan eder adamın.” (TK. 101- YK. 112- SK. 8- YG. 15- AEYE. 1)

- **Düşünceye dalmak.**

“Kara kara düşünceye daldılar.” (K. 73)

- **Düşünüp taşınmak.**

“Üç gece mühlet vermiş, düşünüp taşınınsınlar diye...” (İY. 59)

- **Ecel teri dökmek.**

“Ecel teri döküyor.” (KG. 56)

- **Eceline susamak.**

“A insanoğlu, eceline mi susadın?” (ÜT.12- YK. 104- K. 58- SKO. 31- BB. 98- T. 152- ANİGA. 5)

- **Efkâr dağıtmak.**

“Efkâr dağıtacak bir bahçe yaptırın.” (ÜE. 77)

- **Eğri oturup doğru konuşmak.**

“Gel seninle eğri oturup doğru konuşalım.” (YK. 129)

- **Ekmediği yerde bitmek.**

“Ekmediğin yerde biter, ummadığın taşın altından çıkarlar.” (YK. 89- AK. 28)

- **Ekmeğine yağ sürmek.**

“Yüzüne bakanın kırk yıl kısmeti kesilen kızın ekmeğine yağ sürüldü.” (SP. 24- HB. 152- Z. 121- AGKG. 63- BGBG. 41- YKYK. 2)

- **Ekmeğini taştan çıkarmak.**

“Baban rahmetli ekmeğini taştan çıkarırdı.” (KK. 13- PD. 141- YYM. 3)

- **Ekmek elden su gölden olmak.**

“Allem edip, kallem eder, ekmek elden su gölden geçinir giderlermiş.” (KH. 89- ÇKÇK. 10- DKBA. 4- YKYK. 2)

- **Eksik etek.**

“Bu eksik eteğin de göğsünden bir tutmuş, bir daha bırakmamış.” (T. 143)

- **El altından aramak.**

“El altından aramağa başlar.” (AK.5)

- **El atmak.**

“Bu tazeye de el atma.” (KC. 84)

- **El avuç açmak.**

“El avuç açmazdım hana, çobana.” (ASA. 5)

- **El ayak çekilmek.**

“Karanlıklar çöküp de el ayak çekilince, havadan sudan bahsederek yola düzüldüler.” (KH. 91- AK. 30- KH. 105- ÜT. 9- K. 55, 67- CB. 24- NT. 12- KG. 55- ABS. 7)

- **El pençe divan durmak.**

“Padişahın huzuruna çıkıp el pençe divan durur.” (AK.14- AH. 9- YK. 128- K. 50, 60- CB. 20- BB. 83- S. 83- Z. 139)

- **El uzatmak.**

“Hangi helâl süt emmiş, kapı ardındakilere el uzatır?” (KC. 83- YK. 107)

- **El üstünde tutmak.**

“Genci kocası el üstünde tutarlar.” (KY.42- TBŞS. 11)

- **Elde avuçta kalmamak.**

“Elimizde avucumuzda kalmadı.” (AH. 4)

- **Ele avuca girmemek.**

“Bu cin fikirli adam, öyle ele avuca girecek gibi değil.” (T. 155- K. 55- CB. 27)

- **Eli ayağı tutmak.**

“Bugüne bugün elimiz ayağımız tutuyor.” (AGKG. 60- DOE. 5)

- **Eli ayağına dolaşmak.**

“Eli ayağına dolaşır.” (NT. 15)

- **Eli ermemek.**

“Önündeki el ermez, akıl yetmez işe koyulur.” (CB. 19)

- **Eli işe yatmak.**

“Önüne iş verip, parmaklarını işletseydi, ellerin her işe yatarı şimdi...” (PE. 187)

- **Elifi elifine anlatmak.**

“... elifi elifine anlattıktan sonra...” (EB. 112)

- **Elifi görse mertek sanmak.**

“Elifi görse mertek sanar.” (AK.14)

- **Elinden geleni geri koymamak.**

“Biz de elimizden geleni geri koymayız.” (K. 53- AH. 10)

- **Elinden gelmek.**

“Hele elinizden kolunuzdan gelir de...” (DKBA. 4)

- **Elinden gelmemek.**

“Benim pek elimden gelmez.” (AK.16)

- **Elinden uçan, kaçan kurtulmamak.**

“Hele insanoğlunun elinden uçan, kaçan kurtulmuyor!” (S. 93)

- **Eline ayağına kapanmak.**

“Dört gözden ağlayarak Han’ın ellerine, ayaklarına kapandılar.” (YK. 112)

- **Eline çabuk ayağına yüğrük olmak.**

“Ötekiler de eline çabuk ayağına yüğrek birini koşturmuşlar.” (KH. 100- NT. 22)

- **Eline (ayağına) düşmek.**

“Gafil avlanıp küffarın eline düşmüş.” (BB. 104- KT. 92- SKO. 43- T. 155- HABA. 17)

- **Eline eteğine temiz (doğru) olmak.**

“Eline eteğine temiz bir adamsın.” (DT. 147)

- **Eline su dökmemek.**

“Bu kız senin eline su dökemez.” (S. 110- PD. 155- GG. 144)

- **Elini sallasa ellisi.**

“A benim şehzadem elini sallasan ellisi, samur saçlısı, sırma tellisi.” (KY.43)

- **Elini sıcaktan soğuğa vurmamak.**

“Neyse Akça kızın yediği önünde yemediği arkasında, elini sıcaktan soğuğa vurmuyor.” (S. 97- AH. 4- KK. 13- SP. 13- T. 135- DT. 134- PE. 184- DKBA. 8)

- **Emek vermek.**

“Öyle ya bunca emek verip, ter döktüm.” (CB. 23)

- **Eşiğine yüz sürmek.**

“Hangi yolsuz yoldan çıkardıysa seni, git onun eşiğine yüz sür!” (SP. 19)

- **Eşikleri aşındırmak.**

“Gide gele eşikleri aşındırır.” (AK. 30)

- **Eşref saati gelmek. (Eşref- i saat.)**

“Bir eşref saati gelir de tuttuğumu koparırım.” (KK. 17)

- **Etekleri tutuşmak.**

“Aşçıbaşının etekleri tutuştu.” (KH. 96)

- **Etliye sütlüye karışmamak.**

“Elâlemden ağızları yandığı için etliye sütlüye karışmaz, suyu bile üfleyerek içerlermiş.” (APÇSSK. 196)

- **Ettiği eylediği yanına kalmak.**

“Ettiği eylediği yanına kalır mı?” (SP. 24)

- **Eveleyip gevelemek.**

“Ne diye eveleyip geveleyecekmişim.” (AH. 10)

- **Evi yuvası yıkılmak.**

“Evimiz yuvamız yıkıldı.” (KC. 86)

- **Feleğin çemberinden geçmek.**

“Feleğin öyle bir çemberinden geçtin ki, bir daha bir dolaba düşmezsiniz!” (SKO. 47)

- **Felek sillesi yemek.**

“Felek sillesi yiye yiye her şeyi öğrenirsin.” (FS. 32- S. 67)

- **Felekten bir gün çalmak.**

“Felekten bir gün olsun çalar da...” (YG. 11)

- **Felekten kâm almak.**

“Yiyip içip felekten kâm alıyormuş.” (DD. 165)

- **Fırsat yoksulu.**

“Bu fırsat yoksulu eceline susamış olacak!” (SKO. 31)

- **Foyası meydana çıkmak.**

“Üvey ananın foyası meydana çıktı.” (ÇBAGB. 8- S. 99- YM. 15- GGAK. 14)

- **Geceyi gündüze katmak.**

“Geceyi gündüze katarak memleketi...” (HABA. 20)

- **Geçmiş olsun!**

“Geçmiş olsun, demeğe gitmiş onlara!” (AGKG. 64- NT. 11)

- **Geleceği varsa göreceği de var.**

“Baskına geliyor ama geleceği varsa, göreceği de var!” (SKO. 31- OE. 187)

- **Gelip çatmak.**

“Akşamlar gelip çatmış.” (ÇKÇK. 11)

- **Gemi aزیa almak.**

“Keloğlan da gemi aزیa aldı.” (AK. 27- KK. 12- KY.45)

- **Göğsü kabarmak.**

“Kimin göğsü kabarmaz ki!” (SKO. 26- BB. 89, 103)

- **Gökte ararken yerde bulmak.**

“Gökte ararken yerde bulmuşa dönüp üstlerine yürümüşler.” (BB. 91- YK. 125- DD. 167- AGKG. 68)

- **Gönlü kalmamak.**

“Onun da gönlü kalmasın.” (ÜT.22)

- **Gönlünden kopmak.**

“Gönüllerinden kopanı verdiler.” (YK. 115- BH. 11)

- **Gönlüne göre.**

“Allah gönlüne göre versin.” (AH. 11)

- **Gönül almak.**

“Bayrağı altındaki beylere felekten bir gün yaşatıp gönüllerini alırdı.” (BH. 5- S. 68- DT. 156- ÜE. 75- BB. 122)

- **Gönül gezdirmek.**

“Sen de gidip bir göz gezdir, gönül gezdir.” (GG. 144)

- **Gönül vermek.**

“Eh böylesine kim gönül vermez ki.” (K. 54- BH. 15)

- **Görmüş geçirmiş.**

“Görmüş geçirmiş bir hatuna benziyorsun.” (DKBA. 4)

- **Gözaltına almak.**

“Meğer gözlerden biri onu göz altına almış.” (SB. 132)

- **Göz değmek.**

“Gözüm değmesin, senin gibisini görmedim.” (ÜT.22- ASA. 7- ACKC. 13- KC. 81- DOE. 9- ASA. 7)

- **Göz dikmek.**

“Yurdumuza göz dikmeseler, kim onlara gözünüzün üstünde kaşınız var, der!” (SKO. 30- KG. 50)

- **Göz gezdirmek.**

“Şöyle bir göz gezdirmeye başladı.” (K. 53- YK. 116- GG. 144)

- **Göz gözü görmemek.**

“Öyle bir karanlık bürümüş ki göz gözü görmez olmuş.” (OE. 184- ZGM. 16- ACKC. 16)

- **Göz koymak.**

“Ona göz koyanlar da gökyüzündeki yıldızlardan daha çokmuş.” (K. 54- KT. 91)

- **Göz kulak olmak.**

“Şu kilimime, keçeme bak, göz kulak ol.” (KK. 17- K. 53- SP. 27- NT. 10- NT. 16- S. 67- İBAT. 169- AM. 2- ANKZ. 14- HABA. 17)

- **Göz ucu ile süzmek.**

“Kanturalı Selcan Hatun’u göz ucu ile süzdü.” (K. 78)

- **Göz yumup açıncaya kadar.**

“Ben bir göz yumup açıncaya kadar gidip alı al, yeşili yeşil düğünlüğünü kestireyim.” (ÜT.20)

- **Gözdağı vermek.**

“Bir de göz dağı vermiş.” (BB. 99- ÇKÇK. 8- KT. 85- EB. 113- ANKZ. 14)

- **Gözünden düşmek.**

“Babasının bile gözünden düşmüş.” (SB. 123- ÇKÇK. 30)

- **Gözünden kaçmak.**

“Anasının gözünden kaçır mı bu?” (PD. 148)

- **Gözden kaybolmak.**

“Kanturalı tozu dumana katıp, gözden kayboldu.” (K. 72- CB. 17- S. 74- ÇKÇK. 19)

- **Göze almak.**

“Ölümü bile göze alırım.” (PD. 151- YK. 136- GYKA. 10)

- **Göze batmak.**

“İki diken olup gözlerine batmaya başlamış.” (ÇKÇK. 8- BH. 9)

- **Göze girmek.**

“Göze girmek istemediğinden...” (Z. 122)

- **Gözleri açık gitmek.**

“Gözlerim açık gidecek.” (AK. 5- S. 111)

- **Gözleri arkada kalmak.**

“Gözlerim arkada kalmayacak.” (DD. 174)

- **Gözleri dolmak.**

“Çobanoğlu’nun gözleri doldu.” (OEM. 7- YK. 136)

- **Gözleri dönmek.**

“Gözleri döndü, neye uğradıklarını bilemediler.” (PD. 155)

- **Gözleri fal taşı gibi açılmak.**

“Keloğlan’ın gözleri fal taşı gibi açılır.” (ASA. 8- AK. 33- KK. 21- Z. 125- DT. 149- AH. 8- S. 68)

- **Gözleri kan çanağı olmak.**

“Gözleri göz değil, birer kan çanağı sanki...” (Z. 128)

- **Gözleri kararmak.**

“O kadar mı gözlerin karardı ki kazı koz anladın.” (KK. 21)

- **Gözleri yolda olmak.**

“Gözleri yolda, gönülleri gümanda bekleyip duranların yanına geldi.” (K. 79- AH. 11)

- **Gözlerine inanmamak.**

“Şehzade görür; gözlerine inanamaz.” (ÜT.24- AK. 8- CB. 27- İY. 51, 57- SB. 130- NT. 27, 30- S. 77, 94- Z. 126- ÇKÇK. 24- BGBG. 36- DT. 142, 147- YM. 14, 15- ÇBAGB. 1- AG. 9- ABS. 8- BK. 21- ACKC. 16- YG. 13, 16- YYM. 8- AVGÜ. 18- BB. 104)

- **Gözlerine kara su inmek.**

“Üstelik düşünce düşünce gözlerine kara su iner, iki gözü birden kör olur.” (KG. 50- BH. 14- GYKA. 10- KT. 77)

- **Gözlerine kulaklarına inanamamak.**

“Görmüş, gözlerine inanamamış; duymuş kulaklarına inanamamış; parmağı ağzında kalmış vesselâm!” (APÇSSK. 201- HB. 163- CB. 30)

- **Gözlerine uyku girmemek.**

“Gözlerine bir türlü uyku girmez.” (ÜT.29- ÇKÇK. 24)

- **Gözlerini açmak.**

“Şimdi ben senin gözleri açarım.” (KK. 21)

- **Gözlerini ayırmamak.**

“Babası gözlerini gözünden ayırmaz.” (PE. 184)

- **Gözlerini dikmek.**

“Onu da yerler, içerler; diş kirasını da alınca gözleri kapıya dikilir.” (AH. 8)

- **Gözlerini dünyaya kapamak.**

“Günün birinde bu yiğit gözlerini dünyaya kapamış.” (DD. 164)

- **Gözlerini kan bürümek.**

“Üvey ananın gözlerini kan bürümüş bir kere.” (SP. 25- YK. 134- BH. 14- SKO. 29- S. 65- SKO. 43)

- **Gözlerinin içi gülmek.**

“İkisinin de gözlerinin içi gülüyor.” (YK. 116- ASA. 10- ELBİ. 10)

- **Gözü açık gitmek.**

“... ölürsem gözüm açık gitmesin!” (Z. 124)

- **Gözü arkada kalmak.**

“Kızından yana, gözün arkada kalmasın!” (BGBG. 42- BGBG. 37- AGKG. 67)

- **Gözü bağlanmak.**

“... karının gözü bağlanmış.” (ÇBAGB. 8)

- **Gözü dönmek.**

“Deli Kaçar’ın gözleri dönmüş.” (BB. 98- İY. 67- AGKG. 65)

- **Gözü gönlü açılmak.**

“Evvel Allah gözün gönlün açılır; gayri ne gam kalır, ne efkâr!” (ÜE. 77, 18- KH. 99- YK. 121- PD. 151- PE. 191- SKO. 47- Z. 117- ÇKÇK. 19- BGBG. 48- TK. 101- ANİGA. 10- AEYE. 2- AG. 1- NUTO. 18- ANKZ. 17- TV. 16- YG. 11)

- **Gözü kalmak.**

“Gözü bu kızın üstünde kalmış.” (AG. 2)

- **Gözü kesmemek.**

“Gözün kesiyorsa al götür.” (İBAT. 172- Z. 122- AM. 1)

- **Gözü kızmak.**

“Oğuz’un gözü kızmış.” (OE. 187)

- **Gözü olmak.**

“... gözü Allahverdioğlu’nun karısındaymış.” (AGKG. 63- ÇS. 16)

- **Gözü olmamak.**

“Kimsenin tacında, tahtında gözüm yok.” (CB. 28- Z. 141)

- **Gözü tutmamak.**

“Şehzadenin gözü tutmamış bunları.” (BGBG. 44- K. 53- GGAK. 9- SK. 3)

- **Gözü yaşarmak.**

“Dev anasının bile gözleri yaşarmış.” (BVBY. 16)

- **Gözü yılmak.**

“İnsanlardan gözünüz yılmış ama beş parmak bir olmaz.” (ÇKÇK. 30)

- **Gözün aydın.**

“Gözlerin aydın, oğlun geldi.” (BB. 127- APÇSSK. 201)

- **Gözünde tütme.**

“Kavga benim de gözümde tütmeğe başladı.” (SKO. 31- YK. 120- YK. 121,128- ÜT.19- T. 149- OE. 186- S. 80- AGKG. 67- DKBA. 12)

- **Gözünden gözüne vermemek.**

“Üstüne öyle bir titrer, öyle bir titirmiş ki, esen yelden, uçan kuştan sakınır, gözünden gözüne vermezmiş.” (ÜT. 6)

- **Gözüne bakmak.**

“Gözünde tüten bu ise hepimiz gözüne bakıyoruz.” (OE. 186)

- **Gözüne girmek.**

“Kimsenin gözüne girmeye niyetim yok, beğenmeyen kızını vermesin.” (İY. 69- BGBG. 43- HABA. 5)

- **Gözünü daldan budaktan sakınmamak.**

“Keloğlan gözünü daldan budaktan sakınan soydan değil.” (AK. 7- SKO. 46- T. 144- Z. 122- DT. 142- S. 67)

- **Gözünü dikmek.**

“Gözlerini Nazlı Gül’ün gözüne dikmiş.” (YG. 12)

- **Gözünü dört açmak.**

“Anası gözünü dört açar.” (AK. 7- CB. 28- NT. 16- ÜT.12)

- **Gözünü dünyaya kapatmak.**

“Gözlerini dünyaya kapattıktan sonra...” (OEM. 3)

- **Gözünü toprak doyurmak.**

“Doyurursa gözünü, toprak doyurur.” (AK. 35- SUK. 11)

- **Gözünü yummak.**

“Bir gün gelip de gözünü yumar da yerine büyük oğlu geçerse dünyayı bize cehennem eder.” (KG. 50)

- **Gözünün üstünde kaşın var, dememek.**

“Yurdumuza göz dikmeseler, kim onlara gözünüzün üstünde kaşınız var, der!”
(SKO. 30- HB. 150- NT. 20- GYKA. 5)

- **Gücü gücü yetene.**

“Şimdi gücü gücü yetene...” (SKO. 30)

- **Gücüne gitmek.**

“Konu komşunun gücüne gider.” (FS. 24)

- **Gün doğmak.**

“Gayri yetimlerin günü doğmamış olur mu?” (ÜT. 8)

- **Gün görmek.**

“İnce eleyip sık dokurken gün görmüş kahveci de uzaktan kulak misafiri oluyor.”
(PD. 154- AK. 5- KC. 81)

- **Gün görmemek.**

“Gün görmedik kızımı kanadımın altından ayırmasın.” (KH. 97)

- **Gün görmüş umur görmüş (ömür sürmüş) olmak.**

“Meğer bu adam gün görmüş umur görmüş bir adammış.” (AH. 6- YK. 135- ÜE. 76- HABA. 10- AVGÜ. 15- KH. 87)

- **Günahına girmek.**

“Şeytana uyup da günahıma girdin.” (T. 138- SKO. 39- KC. 86)

- **Gününü görmek.**

“Görürsün şimdi gününü.” (ASA. 12)

- **Gününü gün etmek.**

“Günlerini gün ettiler ama, bir gün geldi, bunlar da adı kalanlara karışıp, hikâyeleri dillere destan oldu...” (K. 81- SP. 26- İY. 69- GG. 138- BB. 92- KY.45- TK. 105- ÇKÇK. 10- DT. 133- ANKZ. 14, 15- HABA. 5)

- **Gürültüye pabuç bırakmamak.**

“Perili Ana gürültüye pabuç bırakır mı?” (NT. 11)

- **Güvendiği dağlara kar yağmak.**

“Güvendiği dağlara kar yağınca, gözlerinden süyüm süyüm yaş dökmüş.” (SB. 125- KG. 57- AGKG. 71- EB. 129- İY. 57- BB. 106- TV. 15- YG. 17)

- **Hak getire!**

“Hak getire!” (Z. 148)

- **Hakkından gelmek.**

“Onların hakkından ben gelirim ancak!” (SKO. 33- DD. 165)

- **Hâli duman olmak.**

“Gayrı halin duman olmaz.” (NT. 16)

- **Hanyayı Konyayı anlamak.**

“O zaman Keloğlan Hanyayı Konyayı anlar ama, iş işten geçmiş olur.” (ASA. 12- ÜT.32)

- **Har vurup harman savurmak.**

“Böyle har vurup harman savurursan, bir gün gelir ki bu dağlarda cinler cirit oynar.” (T. 147- KH. 102)

- **Hatır gönül almak.**

“Hatır gönül alır.” (KG. 59- AEYE. 2)

- **Havadan sudan bahsetmek.**

“Karanlıklar çöküp de el ayak çekilince, havadan sudan bahsederek yola düzüldüler.”

(KH. 91)

- **Hayrını görmek.**

“Başıyla gözüyle hayrını gör...” (AK. 33)

- **Helâl süt emmek.**

“Elbet helâl süt emmiş birine rastlarsınız.” (ÇKÇK. 16- PD. 149- GYKA. 11)

- **Her kafadan bir ses çıkmak.**

“Her kafadan bir ses çıktı.” (KK. 12)

- **Hesap kitap etmek.**

“Bunu hesap kitap etmemiş.” (YKYK. 3)

- **Hızır gibi yetişmek.**

“Hızır gibi yetiştiniz de...” (AVGÜ. 14)

- **Hoşafın yağı kesildi.**

“Küpleri dolup taşmış görünce hoşafın yağı kesilir.” (S. 102)

- **Hoşbeş etmek.**

“İki hoş beşten sonra...” (SUK. 7- ABS. 6)

- **Huyuna suyuna göre akmak.**

“Padişahların huyuna suyuna göre akacak olanlar da ancak böyle adamlardır.” (CB.

15)

- **İçinden kan gitmek.**

“Doğrusu içinden kan gider amma, ele güne karşı bozuntuya vermez.” (ÜT.24- BB.

117- NT. 26- YM. 14)

- **İçinden pazarlıklı.**

“İçinden pazarlıklı karı kocasına dönüp...” (ÇKÇK. 25- BGBG. 42- İBAT. 167)

- **İçine kurt düşmek.**

“O zaman padişahın içine bir kurt düşmüş.” (DT. 146- CB. 30)

- **İçini çekmek.**

“Melek kız içini çekmiş.” (BGBG. 45- K. 53- TV. 15- GYKA. 9)

- **İçini dökmek.**

“İçini dökmeğe başlar.” (S. 99)

- **İçtikleri su ayrı gitmemek.**

“İçtikleri su ayrı gitmiyordu.” (YK. 116)

- **İflahını kesmek.**

“İnsanın kanını iliğini emer; iflahını kesermiş.” (AGKG. 63- SP. 26- T. 143)

- **İğne atsan yere düşmez.**

“Şimdi iğne atsan yere düşmez.” (GG. 142- S. 88- YYM. 7)

- **İğne ile kuyu kazmak.**

“... iğne ile kuyu kazmaya gitmiş.” (DT. 136)

- **İğneli laf etmek.**

“Öyle iğneli laflar eder ki, iğneli yayığı mumla aratır.” (SP. 27- GG. 143)

- **İki ayağını bir pabuca sokmak.**

“İki ayağımı bir pabuca sokmazsanız...” (Z. 143)

- **İki eli böğründe kalmak.**

“İki eli böğründe, muradı koynunda kalmış.” (S. 66)

- **İki gözü arkada kalmak.**

“Seni baş göz etmeden gidersem, iki gözüm arkada kalacak.” (K. 51)

- **İki gözü iki pınar (çeşme) olmak.**

“Aydın on dördü gibi bir kız; iki gözü iki pınar, oturmuş gergef işliyor.” (CB. 18- ASA. 12- KH. 97)

- **İle güne karşı.**

“İle güne karşı kırk kese başlık verdi.” (PD. 151)

- **İleri geri lâf etmek.**

“... ileri geri lâf etmeğe başlayınca...” (AG. 6)

- **İliklerine kadar işlemek.**

“İliklerine kadar işlemez olur mu?” (AVGÜ. 11)

- **İmanı dini olmamak.**

“Doğrusu ne imanı var bunun, ne dini!” (AH. 3)

- **İn yok cin yok.**

“Buralarda in yok, cin yok.” (ÜT. 10- AVGÜ. 12- PD. 141)

- **İnce eleyip (eğirip) sık dokumak.**

“İnce eleyip sık dokumuşlar ama akıl sır erdirememişler buna.” (İY. 57- PD. 154- KK. 12- SKO. 28- NT. 12- HABA. 13- AK. 16- KT. 88- İBAT. 170)

- **İpe sapa gelmez laf etmek.**

“İpe sapa gelmez laflar atıp eğirdi.” (SP. 24- AK. 18)

- **İpe un sermek.**

“Hatun ana ipe un serecek değil ya, kaşla göz arasında gidip getirir onu.” (ÜT.33- AK. 31- YK. 129- BB. 101- NT. 12- GYKA. 9)

- **İpimallah sivri külâh dolaşmak. (İp ipullah sivri külâh.)**

“Tepegöz ipimallah sivri külâh dolaşmaya başlamış.” (T. 144)

- **İpiyle kuyuya inilmemek.**

“İpiyle kuyuya inilmeyen kardeşlerin ipini keserse...” (Z. 130- YK. 131)

- **İple çekmek. (Bir zamanı)**

“Sabahı iple çekmiş.” (EB. 125)

- **İş başa düşmek.**

“İş başa düştü mü, gözünü daldan budaktan sakınmaz.” (Z. 122- S. 109)

- **İş işten geçmek.**

“O zaman Keloğlan Hanyayı Konyayı anlar ama iş işten geçmiş olur.” (ASA. 12- S. 99)

- **İşe koşmak.**

“Belki bir işe koşulur.” (OEM. 3- YKYK. 2)

- **Kabak çiçeği gibi açılmak.**

“Kimi kabak çiçeği gibi açıldı.” (AK. 3)

- **Kabak tadı vermek.**

“Kimi de kabak tadı verdi.” (AK. 3)

- **Kahve dövenin hınk deyicisi.**

“Öteki selvi kavak da, kahve döğenin hınk deyicisi!” (Z. 131)

- **Kalbini açmak.**

“Her olur olmaza kalbini açma.” (ELBİ. 10)

- **Kalbini kırmak.**

“... birinin kalbini kırmış.” (ANİGA. 1)

- **Kaleminden kan damlamak.**

“Bundandır, kaleminden kan damlarmış.” (KT. 77- KY.42)

- **Kalın kafalı olmak.**

“O kadar mı kalın kafalısın?” (FS. 32)

- **Kambersiz düğün olmaz.**

“Kambersiz düğün olur mu?” (SP. 26- ANKZ. 14)

- **Kan ağlamak.**

“Çoban çeşmesi de kan ağlamaya başlar.” (HB. 158- KC. 84- T. 147- DD. 164- NUTO. 19- YG. 17, 16)

- **Kan alacak damarı bilmek.**

“Keloğlan’ın anası kan alacak damarı bildiği için, bir güleç zamanını bulur.” (AK. 5- KH. 91- BGBG. 49)

- **Kan başına sıçramak.**

“Kan başına sıçramış.” (K. 71)

- **Kan gövdeyi götürmek.**

“Ne dile gelir, ne tarife, kan gövdeyi götürmüş.” (BB. 130)

- **Kan kusturmak.**

“Her eve kan kusturdu.” (CB. 27)

- **Kan ter içinde kalmak.**

“Kan ter içinde kalıp bir pınar başına uzanmışlar.” (YK. 118- AK. 7- AH. 5- PD. 151- Z. 122- GYKA. 10)

- **Kana susamak.**

“Kana susamış bir dev vardır.” (ÇKÇK. 16- BVBY. 16)

- **Kanı iliği kurumak.**

“Anası onu öyle görünce, kanı iliği kuruyup, yetmiş iki damarı birden çekilmiş.” (SP. 23- KH. 104- ÜT.17- K. 76- SP. 19- HB. 158- BB. 121- NT. 24- S. 80- Z. 123- ÇKÇK. 17- KT. 81- EB. 110- DKBA. 8)

- **Kanı kaynamak.**

“Ben bir baktım, yüreğim oynadı; bir baktım kanım kaydadı.” (K. 64- YK. 117- İY. 58- BB. 92- NT. 24, 31- AGKG. 67)

- **Kanına dokunmak.**

“Bu hal Kanturalı’nın kanına dokundu.” (K. 75- SKO. 32- T. 145- DD. 164- Z. 134)

- **Kanına ekmek doğramak.**

“Beni bir yardan atıp, kanıma ekmek doğramak istiyor.” (KY.45- Z. 124- ÇKÇK. 30- KT. 91)

- **Kanına girmek.**

“Onlar senin kanına girmeden, sen onlarınkine gir!” (SKO. 29- YK. 125- ÜT.11- K. 78- BH. 13- DD. 168- OE. 181- NT. 31- KY.39- BGBG. 51- ANİGA. 2- EK. 16- ZGM. 14- AVĞÜ. 15)

- **Kanına susamak.**

“Üvey anam kanıma susadı.” (KY.37- OE. 182- Z. 128, 139- YYM. 8)

- **Kapalı kutu olmak.**

“Bir kapalı kutu.” (Z. 120)

- **Kapı dışarı etmek.**

“Kapı dışarı etmiş onu.” (T. 144)

- **Kara gün dostu olmak.**

“İnsan dediğin kara gün dostudur.” (İY. 49)

- **Kara haber.**

“Bu kara haber kulağına gidince...” (EB. 113)

- **Kara kara düşünmek.**

“Elindekini, avucundakini tüketip kara kara düşünmeğe başlamış.” (PD. 139- Z. 138-TV. 14)

- **Karda gezip izini belli etmemek.**

“Karda gezer, izini belli etmezlermiş!” (İY. 47)

- **Kaş göz etmek.**

“Hemen ortancıl kardeşine kaş göz edip bir köşeye çeker.” (Z. 130- İY. 55- EK. 16)

- **Kaş yapayım derken göz çıkarmak.**

“Ya kaş yapayım derken göz çıkartıyorum, ya da yaptığım işi ağzıma yüzüme bulaştırıyorum.” (PE. 187- BB. 119)

- **Kaşık çalmak.**

“Herleye kaşık çaldılar.” (OEM. 4)

- **Kaşık ile yedirip, sapı ile gözünü çıkarmak.**

“Kaşığı ile yedirir, sapı ile gözümüzü çıkarır.” (ÇKÇK. 15- BVBY. 15)

- **Kaşla göz arasında.**

“Hatun ana ipe un serecek değil ya, kaşla göz arasında gidip getirir onu.” (ÜT.33-AK.15, 34- ASA. 9- BH. 14- OE. 180- KY.44- Z. 117- TK. 101)

- **Kaşlarını çatmak.**

“Bu ceviz kabuğunu doldurmayan laflara karısının kaşları çatılır.” (HB. 152- BGBG. 49- SUK. 3- AK. 23- TBŞS. 6)

- **Kazı koz anlamak.**

“O kadar mı gözlerin karardı ki kazı koz anladın.” (KK. 21- FS. 32- S. 108- HABA. 15)

- **Kazın ayağı öyle değil.**

“Yook padişahım, kazın ayağı öyle değil” (AK. 33- HB. 161- S. 66)

- **Kefeni yırtmak.**

“Kefeni yırtmış görünce, sevincinden ne yapacağını bilemedi.” (YK. 121- EB. 116)

- **Kendi gözündeki merteği görmez, elin gözünde çöp arar.**

“Kendi gözündeki merteği görmez, elin gözünde çöp arar...” (İBAT. 167)

- **Kendinden geçmek.**

“Bir yudum daha içmiş içmemiş, kendinden geçmiş.” (BGBG. 43- SKO. 31- GGAK. 8- İK. 16)

- **Kendini beğenmek.**

“Kendini beğenmezse çatlar ölür.” (Z. 120)

- **Kendini dev aynasında görmek.**

“Cim karnında bir noktaymış ama kendini dev aynasında görürmüş.” (ÇKÇK. 7- S. 104- ZGM. 14)

- **Kendini kaybetmek.**

“Kendini kaybedip vah yandım etti.” (YK. 124)

- **Kendini toplamak.**

“Şöyle bir kendini toplamak ister.” (Z. 117)

- **Kendini yiyip tüketmek.**

“Ben kendimi yiyip tüketmeyim de kimler tüketsin!” (SKO. 40- ÜT. 6, 7)

- **Kesip atamamak.**

“Babadan geçme bir huy, kesip atamıyorum.” (CB. 24)

- **Kılı kırk yarmak.**

“Kılı kırk yaranlardan canım yandı.” (AH. 6- SKO. 28- T. 135)

- **Kılına dokunmamak.**

“Şehzade Karayılan kılına bile dokunmaz.” (KY.37- ÜT.15- SP. 26- OE. 182- NT. 22- BVBY. 16)

- **Kılını bile kıpırdatmamak.**

“Keloğlan kılını bile kıpırdatmaz.” (AK. 28- ASA. 12)

- **Kıran düşmek.**

“Veziroğulları’na kıran düşmedi ya.” (CB. 30)

- **Kırdığı ceviz (koz) kırkı geçmek.**

“A Keloğlan edip eyleyip üste çıkma; kırdığın ceviz kırkı geçti.” (CB. 19- AK. 36- KK. 12- İY. 66- T. 144- KT. 94- AH. 3)

- **Kırk dereden su getirmek.**

“Kırkı kırk dereden su getirip, Resul Bey’in yoluna dolap kurdular.” (KH. 89- SB. 123- KT. 83- YKYK. 2)

- **Kırkıktan sonra kaval (saz) çalmak.**

“Kimi kırkıktan sonra kaval çaldı.” (KK. 12)

- **Kırklara karışmak.**

“... deyip kırklara karışmış.” (SK. 9)

- **Kıt kanaat geçinmek.**

“El emeği alın teriyle kıt kanaat geçinir gidermiş.” (İY. 46)

- **Kızılca kıyamet kopmak.**

“Eve dönünce kızılca kıyamet kopmuş.” (SP. 18)

- **Kol kanat germek.**

“Baba olup da üstüne kol kanat gerse...” (SP. 13)

- **Kolu kanadı kırılmak.**

“O gün benim de kolum kanadım kırıldı.” (ÜE. 79- Z. 122- ELBİ. 9- YG. 15- YYM. 6- ÜT. 9- ÇKÇK. 15- BVBY. 16)

- **Korktuğuna uğramak.**

“Kuzucuklar korktuklarına uğrayınca, vurulmuşa dönmüşler.” (ÇKÇK. 12- PD. 159- ÜT. 8- K. 70- SKO. 27- GYKA. 10)

- **Kul köle olmak.**

“Hem kul olurum, hem köle” (AK. 10)

- **Kul kurban etmek.**

“Kendine kul kurban eder.” (AK. 20)

- **Kul olmak.**

“Bre cadı karı, beyoğlu beyliğini bilsin, yoluna kul olayım.” (KC. 84)

- **Kulağına koymak.**

“Vezir vüzeradan biri kellesini koltuğuna alıp da, varıp bunları padişahın kulağına koyamamış.” (S. 66)

- **Kulağına küpe olmak.**

“Son vasiyetim kulağınıza küpe olsun.” (İBAT. 161- NT. 18- ÜT.12- İY. 69- S. 112- Z. 130- ELBİ. 10- YKYK. 11)

- **Kulağını bükmek.**

“Biraz kulağını bükmek isterler.” (ASA. 7)

- **Kulağının ardına atmak.**

“Bu sözleri kulağınızın ardına atmayın.” (HABA. 18- AK. 7- T. 140- TK. 101- FS. 30- İY. 68- AH. 11)

- **Kulak asmamak.**

“Kulak asmadan sürdü atını.” (K. 77- ASA. 8)

- **Kulak kesilmek.**

“Bu hatuncuk anlattıkça kulak kesilir.” (ÜT.32- KG. 54)

- **Kulak misafiri olmak.**

“İnce eleyip sık dokurken gün görmüş kahveci de uzaktan kulak misafiri oluyor.” (PD. 154- ÇS. 13- TBŞS. 7)

- **Kulak vermek.**

“Bir kulak verin de dinleyin.” (AH. 3- NT. 16, 18, 20- KG. 54- ANİGA. 7- AM. 2)

- **Kulaklarına (gözlerine) inanmamak.**

“Deli Dumrul kulaklarına inanmamış.” (DD. 167- AK. 23- ÜT.24- SP. 17- BH. 12, 18- NT. 11, 29- S. 78- BGBG. 36- AGKG. 57, 65- KT. 77, 80- DT. 139, 145- YM. 15- ÇS. 14- ZGM. 19- YG. 17- AVGÜ. 18)

- **Kurban olmak.**

“Öyle bir devirde böyle bir padişaha kim kurban olmaz!” (ÜE. 75)

- **Kuru iftira.**

“Kuru iftiraya aldanıp...” (AM. 6)

- **Kuş beyinli.**

“Benim kuş beyinli oğlanın işi.” (S. 102- HABA. 15)

- **Kuş can.**

“Kuş canımı kurtardınız.” (AVGÜ. 14- KH. 104)

- **Kuş uçmaz kervan geçmez.**

“Kuş uçmaz kervan geçmez yollarda çekmediği kalmadı...” (KH. 105- YK. 112- ÜT.11- SB. 126- BH. 18- OE. 187)

- **Kuş uçurmamak.**

“Alimallah kuş uçurmaz oralardan.” (ÜT.13)

- **Kuyusunu kazmak.**

“Kardeşinin kuyusunu kazar.” (Z. 129)

- **Küçük dilini yutmak.**

“Vezir vüzera ise küçük dilini yutar.” (AK. 24)

- **Küplere binmek.**

“Keloğlan‘ın kel başına bakmadan bu meydan okuyuşu, Congoloz‘u küplere bindirir.” (CB. 21- K. 69- ASA. 12- SP. 24- İY. 56- T. 145- NT. 11- S. 112- ÇKÇK. 7- EK. 17- ZGM. 14)

- **Küpünü doldurmak.**

“Vezirler kendi küplerini doldurmaya bakıyor.” (HABA. 6)

- **Laf ebeliği yapmak.**

“Yine lâf ebeliğini eline alır.” (KC. 82- KK. 12)

- **Laf ola beri gele.**

“Laf ola beri gele!” (GG. 139)

- **Laf olsun diye söylemek.**

“Hani o son lafı, laf olsun diye söylemiş.” (PD. 141)

- **Lafı ağızda gevelemek.**

“Lafı ağızda gevelemekten kurtulayım.” (AH. 6)

- **Lafı sakız edip kırk yıl çiğnemek.**

“Biz de el gibi bir lafı sakız edip kırk yıl çiğnemeyelim.” (Z. 123)

- **Lâmı cimi yok.**

“Lâmı cimi yok bu kuşu senden isterim.” (KT. 86- İY. 66- SKO. 41- S. 65- BGBG. 43- İBAT. 172- HABA. 14)

- **Lep demeden leblebiyi anlamak.**

“Leb demeden leblebiyi anlıyorsun da; aşına gelince unu, bulguru bildiğin yok.” (FS. 32- HABA. 9)

- **Makaraları bırakmak.**

“Makaraları bırakır, öyle bir gülüş güler ki endam aynası tuz buz olduğu gün bu kadar gülmemiştir.” (AH. 10)

- **Mal canlı olmak.**

“Bu mal canlı adam...” (TBŞS. 7)

- **Meydan okumak.**

“Keloğlan ‘ın kel başına bakmadan bu meydan okuyuşu, Congoloz’u küplere bindirir.” (CB. 21- SKO. 42- DD. 163- OE. 187- S. 88)

- **Mezar kaçkını.**

“Ya mezar kaçkını sanacaklar...” (Z. 148)

- **Mumla aramak.**

“Öyle iğneli laflar eder ki, iğneli yayığı mumla aratır.” (SP. 27)

- **Muradına ermek.**

“Toy düğün edip, muratlarına ermişler.” (OE. 184- AK. 12- KC. 86)

- **Mürekkep yalamak.**

“Bir epeyce de mürekkep yaladık.” (YK. 117)

- **Mürüvvet görmek.**

“Senin mürüvvetini görmeden ölürsem...” (AK. 5- K. 51)

- **Nabza göre şerbet vermek.**

“Kara keşiş nabza göre şerbet vermesini bilir.” (YK. 112- BGBG. 49- AK. 5)

- **Ne günlere kaldık.**

“Ne günlere kaldık.” (PD. 150- BGBG. 36)

- **Ne hali varsa görmek.**

“Ne hali varsa görsün.” (S. 66)

- **Ne kızı veriyor, ne dünürü küstürüyor.**

“Ne kızı verelim, ne dünürü küstürelim.” (AK. 31- PD. 151)

- **Ne mal olduğunu bilmek.**

“Bunların ne mal olduğunu biliyordu.” (BH. 15- Z. 120)

- **Ne oldum delisi olmak.**

“Padişah olalı ne oldum delisi olmuş.” (DT. 133- AK. 36- HABA. 5)

- **Nefes tüketmek.**

“Nefes tüketiyor.” (YK. 115)

- **Nerde sabah orda akşam olmak.**

“Nerde sabah orda akşam ettiğini sezdi.” (KH. 95)

- **Neye uğradığını bilememek.**

“Söylenenlerin harfî harfine doğru olduğunu görünce neye uğradığını bilememiş.”

(SB. 132- PD. 155- SP. 15, 19- ASA. 11- HB. 155- PE. 190- SKO. 34- BB. 83,103- DD. 172- NT. 8, 11, 18- AK. 25- KY.46- ÇKÇK. 9- AGKG. 59- KT. 84- DT. 138- AG. 10- AM. 4, 6- DOE. 1- GYKA. 9- HABA. 18- YG. 12- TBŞS. 3- BVBY. 15- AVGÜ. 17- OEM. 3)

- **Nuh deyip, peygamber dememek.**

“Kadın Nuh diyor, peygamber demiyor.” (NT. 15- KT. 88)

- **Nuh Nebiden kalma.**

“Nuh Nebiden kalma bir ağaç.” (ÜT.13- S. 72)

- **Ocağına düşmek.**

“Ol yiğidin ocağına düşeyim.” (T. 149)

- **Ocağına incir dikilmek.**

“Ocağına incir dikilmesinden korkar.” (AK. 27)

- **Ok yaydan çıkmak.**

“Ok yaydan çıkmaya görsün!” (S. 71)

- **Olmayacak duaya âmin demek.**

“Diye olmayacak duaya âmin dermiş.” (BGBG. 39- TK. 100- KT. 92)

- **Omuz silmek.**

“Keloğlan bu söze omuz silker.” (ASA. 7)

- **Onuruna yedirememek.**

“Boz atlı bir avcı gele gele gelip de taa otağının önünde bir geyiği yere sermesini onuruna yedirememiş.” (BB. 92)

- **Oralı olmamak.**

“Kimsecikler oralı olmaz.” (ASA. 8)

- **Ortada kalmak.**

“Evleri satılınca ortada kalmışlar.” (DKBA. 4)

- **Ödü kopmak.**

“Hani beni buraya yollarken son bir çift lâf etti ki, ödüm koptu.” (KC. 83)

- **Ödö patlamak.**

“Korkudan ödö patlar.” (Z. 122)

- **Öl dediğı yerde ölmek, kal dediğı yerde kalmak.**

“Bütün memleket öl dediğı yerde ölür, kal dediğı yerde kalırmış.” (ACKC. 13)

- **Ölmek var dönmek yok.**

“Gayrı ölmek var, dönmek yok.” (NT. 26)

- **Ölümü göze almak.**

“Bir kız için ölümü göze almak reva mı?” (K. 57- KT. 92)

- **Ölümüne susamak.**

“Ölümüne susamış olacak!” (SKO. 42- DD. 167)

- **Ömrünü gününü zindanda çürütmek.**

“Ömrünü gününü zindanlarda çürüteceğim.” (ZGM. 14)

- **Önüne düşmek.**

“Yine ağızsız dilsiz önlerine düşer.” (KY.42)

- **Öpüp başına koymak.**

“Nasreddin Hocanın yamalı hırkası olsun, öper başına kormuş!” (ÇKÇK. 7- ELBİ. 13)

- **Pabuç bırakmamak.**

“Keloğlan da söze pabuç bırakmaz.” (CB. 21)

- **Para etmemek.**

“Babamın padişahlığı para etmedi.” (NT. 25)

- **Parmağı ağızda kalmak.**

“Ben de öyle bir adam ederdim ki, alimallah görüp edenlerin parmağı ağızda kalırdı.” (APÇSSK. 198- PD. 153- ÜT.17- K. 63- ÜE. 77- İY. 53- BB. 90- S. 64- BGBG. 38- KT. 89- EB. 117- DT. 157- SB. 133- ÇBAGB. 4- GYKA. 12- BK. 21- İK. 16- HABA. 13, 20- SUK. 10- TV. 18- TBŞS. 9)

- **Parmağı olmak. (Bir işte)**

“Kimin parmağı olabilir bu işte!” (İY. 57)

- **Pastırmasını çıkarmak.**

“Pastırmasını çıkarıncaya kadar döver.” (FS. 26)

- **Peşine düşmek.**

“Bir ceylanın peşine düşmüş.” (YK. 118- S. 85)

- **Pişmiş aşı soğuk su katmak.**

“Baltacılar ağası baltayı taşa vurmamak için, pişmiş aşı soğuk su katmak istemez.” (CB. 31- DT. 149)

- **Postu kurtarmak.**

“Ateşidevran’ı verelim de, posyumuzu kurtaralım.” (AK. 31)

- **Postu sermek.**

“Bir ayın, oyunla gelip postunu serdi konağa.” (KH. 92- YKYK. 2)

- **Pusulayı şaşırmak.**

“O vakit büsbütün pusulayı şaşıır.” (AH. 7- YK. 131)

- **Püsküllü belâ.**

“Kim bu püsküllü belâyâ bulaşır.” (DD. 163)

- **Ruhunu teslim etmek.**

“O anda ruhunu teslim eder.” (KG. 61)

- **Sabrı bitmek, takati tükenmek.**

“Günlerden bir gün kocakarının da sabrı bitip takati tükeniyor.” (KK. 13)

- **Sabrı tükenmek.**

“Neyse sabrını tüketmeyeyim oğul.” (GG. 141- CB. 17)

- **Saçını başını yolmak.**

“Perili ağaç saçını, başını yolar.” (Z. 116- ÇKÇK. 17)

- **Sakalım yok ki sözüm dinlensin.**

“Sakalım yok ki sözüm dinlesin.” (KT. 88)

- **Sakalını değirmende ağartmak.**

“Her eşilen yerden altın çıksaydı, kim sakalını değirmende ağartırdı.” (AH. 5)

- **Saman altından su yürütmek.**

“Saman altından su yürüterek, karasını bulaştırmadık birisini bırakmamış.” (SB. 123- İY. 62- SKO. 29- ÇKÇK. 8)

- **Sarı çizmeli Mehmet ağa.**

“Sarı çizmeli Mehmet ağa da gelince, yedi mahalle yedi sofranın etrafına dizim dizim dizilir.” (AH. 8)

- **Sen sağ ben selâmet.**

“Gayrı sen sağ ben selamet, istediğimiz gibi atımızı oynatırız.” (CB. 29)

- **Sır küpü olmak.**

“Ben bir sır küpüyüm.” (HABA. 17)

- **Sırra kadem basmak.**

“Kızlarım sırra kadem bastığı gün, ahd üstüne ahdetmişim.” (İY. 58- ASA. 8- KG. 61)

- **Sinek avlamak.**

“Akşama kadar sinek avlayıp duruyor.” (ABS. 2)

- **Sineye çekmek.**

“Bunu da sineye çeker.” (Z. 146)

- **Sittin sene.**

“Buraları sittin sene bekleyecek haliniz yok.” (ÇKÇK. 26- DT. 142)

- **Söz aramızda.**

“Söz aramızda.” (DT. 152)

- **Söz dokundurmak. (vurmak)**

“Bir gün ağzını açıp da karısına bir çift söz dokundurmamış.” (PE. 185- FS. 22- BH. 8)

- **Söz geçirememek.**

“Kuzucuk gönlüne söz geçirememiş.” (KT. 83- K. 77)

- **Söz tutmak.**

“Bir gün ana sözü tutmadım.” (AK. 10)

- **Sözü ağzında çiğnemek.**

“De hele sözü ağzında çiğneyip durma!” (Z. 142)

- **Sözü geçme(me)k.**

“Kurda kuşa sözü geçermiş.” (OE. 179- NT. 15)

- **Sözü sakız edip ağzında çiğnemek.**

“Hiç, sözünü sakız edip ağzında çiğneyerek yola düşmüş.” (FS. 23- KC. 82)

- **Sözünden bir adım dışarı çıkmamak.**

“Akça Kocaların sözünden bir adım dışarı çıkmazmış.” (SKO. 24)

- **Sözünü ağzında bırakmak (koymak).**

“Banı Çiçeği alanların, sözünü ağzında bırakıyor.” (BB. 96- ASA. 7)

- **Su gibi akıp gitmek.**

“Ne altının su gibi akıp gittiği var, ne de altın döşeli kaldırımlar!” (AH. 4)

- **Suyunu çekmek.**

“Babandan kalan para suyunu çekti.” (AH. 4- KH. 102- YKYK. 3- TBŞS. 3)

- **Süt dökmüş kedi gibi olmak.**

“Süt dökmüş kedi gibi bir köşeye büzülür.” (AH. 10- AK. 32- KK. 12- YK. 131)

- **Şeytan kulağına kurşun.**

“Şeytan kulağına kurşun.” (ÜT.13)

- **Şeytana pabucunu ters giydirmek.**

“Şeytana pabucunu ters giydiren cin fikirli bir Keloğlan olur çıkar kapıya.”
(AK.16,28- APÇSSK. 203)

- **Şeytana uymak.**

“Bir gün bu padişah gülleri bir şeytana uyar.” (S. 66)

- **Tadı damağında kalmak.**

“Keloğlanınkinin tadı damağında kaldığı için, hiçbirine el sürmez.” (AK.12- KH.
100- BH. 15- KY.48- DT. 140)

- **Talihine küsmek.**

“Hatuncuk kendi talihine küsermiş.” (ÜE. 79- NT. 26)

- **Tanrı misafiri.**

“Bir Tanrı misafiri değil...” (TBŞS. 11)

- **Tasını tarağını toplamak.**

“Kocakarı tasını tarağını toplayıp da süklüm püklüm kapıdan çıktı.” (KC. 84- ABS. 3)

- **Taş atmadım ki elim ağrısın.**

“Taş atmadım ki elim ağrısın, ne dileyeceğim padişahım.” (Z. 140)

- **Taş kesilmek.**

“Hepsi olduğu yerde taş kesildi.” (YK. 134- ÜT.13- DKBA. 8)

- **Taş üstünde taş bırakmamak.**

“Önüne geleni kırıp geçirmiş; nerede ise taş üstünde taş bırakmayacakmış ya karısı eline, ayağına sarılmış, yoksa...” (ÜE. 78- NUTO. 19)

- **Taş yürekli olmak.**

“Üvey ana desen, taş yürekli biriymiş.” (SP. 13- ÇKÇK. 10)

- **Taşı gediğine koymak.**

“Kocakarı, hemen taşı gediğine koyacak zamanı bulur.” (GG. 142- S. 70- DT. 155- BK. 21)

- **Taşı sıkısa suyu çıkarmak.**

“Gücün kuvvetin yerinde, taşı sıkısan suyunu çıkarırsın.” (KK. 13- ÜT.17- DT. 136- SUK. 5)

- **Tatlıya bağlamak.**

“İşi tatlıya bağladı.” (K. 53- SKO. 26- NT. 13)

- **Tepeden tırnağa süzmek.**

“Anası onu şöyle bir tepeden tırnağa süzer.” (ASA. 7- AH. 5- ÜT.11- SP. 18- BB. 97- BGBG. 43- ÇBAGB. 8- HABA. 16)

- **Ter dökmek.**

“Öyle ya bunca emek verip, ter döktüm.” (CB. 23)

- **Tereyağından kıl çeker gibi.**

“Beyzademizin ağzından her şeyi tereyağından kıl çeker gibi çekip aldım.” (GG. 145)

- **Tok göz tok gönül olmak.**

“Öyle de tok göz tok gönül ki, önüne hazineler açılır, almaz.” (KY.38- BGBG. 35)

- **Tosya’ya pirince giderken evdeki bulgurdan olmak.**

“Tosya’ya pirince giderken evdeki bulgurdan olurlar.” (AK. 24)

- **Toz kondurmamak.**

“Hanlığına, hanümanlığına kimseler toz konduramaz.” (BH. 7- K. 58- S. 65- Z. 120- Z. 129)

- **Tozu dumana katmak.**

“Tozu dumana katarak, iki koldan sürüp gitmiş.” (K. 70- AK. 21)

- **Tövbeler tövbesi.**

“Tövbeler tövbesi, bunlar insan evladı değil!” (APÇSSK. 203)

- **Turnayı gözünden vurmak.**

“Bir şu turnayı gözünden vuramadılar.” (YK. 118- ÜT.23- AVGÜ. 11)

- **Turşusunu kurmak. (vurmak)**

“Turşusunu kuracak değilim ya kızın!” (AK. 31- DT. 150)

- **Tuttuğunu koparmak.**

“Tembel Ahmet tuttuğunu koparır bir adam olmuş.” (DT. 140- NT. 11- AM. 1)

- **Tuz ekmek haini.**

“A tuz ekmek haini...” (ZGM. 14- İK. 17- SP. 19- T. 160)

- **Tuzağına düşmek.**

“... tuzağına düşersin.” (YKYK. 11)

- **Tuzla buz olmak.**

“Endam aynası tuzla buz olur.” (AH. 7)

- **Tüyleri diken diken olmak.**

“Üç kardeşin üçünün de tüyleri diken diken olmuş.” (İY. 49- KH. 92- K. 64- T. 137- DD. 171- AGKG. 60- ANİGA. 9)

- **Tüyü bozuk olmak.**

“Bu tüyü bozuk nasıl bir tüyü bozukluk etse beğenirsiniz?” (AGKG. 64)

- **Ucunda ölüm olmamak.**

“Ölüm yok ya ucunda.” (AK. 6)

- **Uykuya dalmak.**

“Siz mi oyuna daldınız, ben mi uykuya daldım.” (ÇKÇK. 11)

- **Üste çıkmak.**

“A Keloğlan edip eyleyip üste çıkma; kırdığın ceviz kırkı geçti.” (CB. 19)

- **Üstü başı dökülmek.**

“... üstü başı dökülüyor.” (S. 86)

- **Üstü kapalı söz.**

“Öyle üstü kapalı sözlerle...” (HABA. 11)

- **Üstüme iyilik sağlık.**

“İlahi, sütüme iyilik sağlık.” (APÇSSK. 203)

- **Üstüne atmak.**

“İdi, Bıdı’nın üstüne atar.” (NT. 9)

- **Üstüne düşmek.**

“Bu kadar üstüme düşüyorsun, hatırını çiğneyip geçemem.” (KH. 96)

- **Üstüne titremek.**

“Üstüne öyle bir titrer, öyle bir titrermiş ki, esen yelden, uçan kuştan sakınır, gözünden gözüne vermezmiş.” (ÜT. 6- HB. 150- BGBG. 46)

- **Üstüne toz kondurmamak.**

“Sedef kızın üstüne bir toz kondurmak istememiş.” (SB. 132)

- **Üstüne yürümek.**

“Kazan’ın üstüne yürümüş.” (SKO. 31)

- **Vakit öldürmek.**

“... konuşarak vakit öldürmeğe bakıyorlarmış.” (AGKG. 67)

- **Vurdumduymaz.**

“Vurdumduymazlığa vermezsek dalımıza biner.” (S. 108)

- **Ya devlet başa, ya kuzgun leşe.**

“Ya devlet başa, ya kuzgun leşe.” (AK. 29- CB. 21- İY. 65)

- **Yabana atmamak.**

“Bu iyiliği yabana atar da, bir oyun oynarsam ona Allah ne der?” (ÜT.15- PD. 150- ÜT.27)

- **Yağlı bir kapı açılmak.**

“Bize yağlı bir kapı açıldı.” (KH. 89)

- **Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak.**

“Yağmurdan kaçarken doluya tutulmuş gibi bölük bölük bölünmüş.” (SKO. 34)

- **Yakasına bir korku yapışmak.**

“Akça kızın yakasına bir korku yapışır.” (S. 77)

- **Yalın ayak başı kabak olmak.**

“Benim anam gibi yalın ayak başı kabak salmaz ya adamı.” (KK. 14)

- **Yalvarıp yakarmak.**

“Yalvarıp yakarmaya başlamış.” (PD. 145)

- **Yan gözle bakmak.**

“Hangi bey gölgesine sığınanlara yan gözle bakar?” (KC. 83- ÜE. 76- AM. 4- GYKA. 5- TV. 14)

- **Yanına bırakmamak. (koymamak)**

“Başkasına el uzatanların elini, dil uzatanların dilini keser, kimsenin yanına bırakmazmış.” (YK. 107- ASA. 11- CB. 17)

- **Yarasına dokunulmuş ceylan misali inlemek.**

“Şehzade yarasına dokunulmuş ceylan misali inlemiş.” (ÜT.11)

- **Yarasına merhem olmak.**

“Belki bir yarana merhem oluruz.” (NT. 25- KC. 83- NT. 9)

- **Yarım ağız.**

“Şöyle bir yarım ağızla konuştular.” (NT. 10)

- **Yarından tezi yok.**

“Yarından tezi yok hocanın eskisini, kitabın yenisini buldurur.” (KY.39- KT. 78- OE. 189- SKO. 27)

- **Yaş tahtaya basmamak.**

“Bir daha yaş tahtaya basar mı?” (EK. 16- İY. 55- İY. 61)

- **Yatağa düşmek.**

“Ne derse der, yatağa düşer; yemeden içmeden kesilir.” (ÜT.26)

- **Yediği önünde yemediği arkasında (ardında) olmak.**

“Neyse Akça kızın yediği önünde yemediği arkasında, elini sıcaktan soğuğa vurmuyor.” (S. 97- S. 75- AK. 12)

- **Yele sele vermek.**

“Şu yünümü yumağımı tut da yele sele verme.” (KK. 15)

- **Yelkenleri indirmek.**

“Keşiş, büsbütün pusulayı şaşırp, yelkenleri indirdi.” (YK. 131)

- **Yer demir gök bakır.**

“Ama yer demir gök bakır, bir güne bir gün duası kabul olmamış.” (KY.34- ÜE. 75- AH. 4- YK. 135- ASA. 8- EB. 120- TV. 13)

- **Yer yarılrsa yere girmek.**

“Garip utancından yer yarılmadı ki yere girsin!” (PD. 148- BGBG. 50- DT. 134- ÇBAGB. 2- İY. 75- BH. 6)

- **Yer yerinden oynamak.**

“Yaygarayı basınca, yer yerinden oynamış.” (SP. 18)

- **Yerden göğe kadar haklı olmak.**

“Yerden göğe kadar haklısın, dedi.” (YK. 117- KH. 99- PD. 154- İY. 65- APÇSSK. 199- SKO. 27- BB. 115- T. 144- KT. 85- DOE. 5)

- **Yere sermek.**

“Üç canavarın üçünü de yere serer.” (K. 57, 66- Z. 130)

- **Yeri yurdu başına yıkmak.**

“Bize edenlerin yeri yurdu başlarına yıkılsın.” (KC. 86)

- **Yerin dibine sokmak. (geçmek)**

“Bu kadar halkın önünde yerin dibine sokar.” (PD. 155- ÇBAGB. 8)

- **Yerinde yeller esmek.**

“Şu koca saltanatın yerinde yeller esecek.” (KY.34- YK. 132- ÜT.23- CB. 25- İY. 55- SKO. 35- BB. 104- T. 135- OE. 182- S. 83- ÇKÇK. 12- TK. 103- AEYE. 1- EK. 16- ÇS. 16- GYKA. 12- YKYK. 5)

- **Yıldırım ile vurulmuş dönmek.**

“Mirza Bey yıldırım ile vurulmuş döndü.” (YK. 126)

- **Yıldızı dişi olmak.**

“Ama küçüğü yıldızı küçük bir çocukmuş; güler yüz, tatlı dil ile herkesi okşarmış.” (KG. 50)

- **Yol etmek.**

“Keloğlan sarayın kapısını yol eder.” (AK. 30)

- **Yola düşmek.**

“Şehzade el ayak çekildikten sonra, demir çarık demir âsa yola düşmüş.” (ÜT. 9- PD. 152- AK. 16- AH. 11- KK. 14- YK. 135- ÜT.17- NT. 20- KG. 52- S. 92- ÇKÇK. 16, 28- AGKG. 60- EB. 114- AEYE. 2- AG. 1- SK. 4- BVBY. 16- K. 54- SB. 124- ABS. 3- DOE. 5- YKYK. 6- YG. 16- GYKA. 10)

- **Yola düzölmek.**

“Derken alay yola düzöldü.” (YK. 115- KC. 86)

- **Yola vurmak.**

“Akşamın bir vaktinde onları yola vurmuş.” (BB. 109)

- **Yoldan çıkmak.**

“Hangi yolsuz yoldan çıkardıysa seni, git onun eşğine yüz sür!” (SP. 19- KC. 83- AGKG. 70)

- **Yolu tutmak.**

“Sihirli kuyunun yolunu tutar.” (ASA. 9- KK. 19- KH. 95- HABA. 9- KH. 102- ASA. 11- CB. 25- T. 137, 61- OE. 182- NT. 22- Z. 137- ÇKÇK. 25- GGAK. 14- YKYK. 10- ACKC. 16- SK. 8- TBŞS. 3- YYM. 8- AVGÜ. 11, 12- YK. 117)

- **Yolunu beklemek.**

“Demeğe dilim varmıyor ama yavuklum da gayrı yolunu beklemesin!” (SKO. 44)

- **Yufka yürekli olmak.**

“Yufka yürekli Han’ın yüreğine dokundu.” (YK. 112- PD. 159- ÜT.29- T. 149)

- **Yükseklerden uçmak.**

“Edi de bu kadar yüksekte uçunca karısı dayanamamış.” (APÇSSK. 199)

- **Yükünü tutmak.**

“Yükümüzü tuttuk.” (YK. 111)

- **Yüreği ağzına gelmek.**

“Korkudan, meydanın yüreği ağzına geldi.” (K. 66)

- **Yüreği kabarmak.**

“Onun da yüreği kabardı.” (YK. 113)

- **Yüreği oynamak.**

“Ben bir baktım, yüreğim oynadı; bir baktım kanım kaynadı.” (K. 64)

- **Yüreği soğumak.**

“Şu narlar yürek soğutmak için değil.” (S. 69)

- **Yüreği yağ bağlamak.**

“Benim yüreğim bir kat daha yağ bağladı.” (ANKZ. 18- AH. 6- K. 50- GG. 138- DT. 135)

- **Yüreği yerinden oynamak.**

“Maviş’in yüreği yerinden oynadı.” (KC. 79- BH. 9- EB. 116)

- **Yüreğinden kan gitmek.**

“Selcan Hatunun bile yüreğinden kan gitti.” (K. 64- S. 94- ACKC. 16)

- **Yüreğine ateş düşmek.**

“Yüreğine öyle bir ateş düştü ki, baktığına bakacağına bin kat pişman oldu.” (YK.

111- AK. 7- ÜT. 8- SKO. 38- T. 138- OE. 184- TK. 102- ÇBAGB. 1- KH. 102- ANİGA. 1- YKYK. 6- OEM. 12)

- **Yüreğine bir tas (kazan) su serpilmek.**

“Keloğlangilin yüreğine bir tas su serpilir.” (AK. 23, 26)

- **Yüreğine dert olmak.**

“Bugün yüreğime dert oldu bu!” (DT. 156- AH. 10- EB. 124)

- **Yüreğine inme inmek.**

“Yüreğine öyle bir inme inmiş ki, her şeyi unutturmuş ona.” (T. 140)

- **Yüreğine işlemek.**

“Söyledikleri kurşun gibi işlemiş yüreğine...” (ANKZ. 14)

- **Yüreğine su serpilmek.**

“Mirza dertli, yüreğine bir su serpilmiş gibi ferahladı.” (YK. 121- YK. 136- ÜT. 11-

İY. 49- SKO. 40- NT. 8- KY.38- S. 74- ÇKÇK. 14- BGBG. 42- TK. 103- ANİGA. 10- ÇBAGB. 2- EK. 13- DOE. 5- BVBY. 13)

- **Yüreğinin yağı erimek.**

“Her telden ses verdiğini duyunca yüreğinin yağı erir.” (S. 104- Z. 130)

- **Yürekler acısı.**

“Hele şu geyik kardeşin yok mu, yürekler acısı...” (ÇKÇK. 26)

- **Yüz bul(ama)mak.**

“Babasından yüz bulamayınca, anasının yanını boylamış.” (DD. 172- AK. 25)

- **Yüz verme(me)k.**

“El oğlu yüz verdik diye yüze çıkmasın.” (NT. 26- BH. 11)

- **Yüze çıkmak.**

“El oğlu yüz verdik diye yüze çıkmasın.” (NT. 26- AK. 12, 25)

- **Yüzsuyu dökmek.**

“Bir kol kanat aramış, yüz suyu dökecek.” (İY. 46- ÜT.15- KY.37- KY.41)

- **Yüzü suyu hürmetine.**

“... yüzü suyu hürmetine duruyor.” (DKBA. 4)

- **Yüzü yerde kalmak.**

“Ele güne karşı yüzü yerde kalmasın.” (BB. 85- GYKA. 5)

- **Yüzünden düşen bin parça olmak.**

“Ne o gene Keloğlan, yüzünden düşen bin parça oluyor.” (ASA. 12- AH. 10- KG. 50- TBŞS. 3)

- **Yüzüne bile bakmamak.**

“Şehzadenin yüzüne bile bakmaz.” (ÜT.21)

- **Yüzüne gözüne bulaştırmak.**

“Yün eğirip, yumak yapacak olmuş ya, ömründe eline aldığı şey mi, yüzüne gözüne bulaştırmış.” (SP. 21)

- **Yüzüne vurmak.**

“Oğlunun hindi gibi kabarmasını yüzüne vurmaz.” (Z. 121- S. 97- YKYK. 11)

- **Yüzünü ağartmak.**

“Kendi yüzünü de ağartırdın, kocanın yüzünü de...” (PE. 189)

- **Yüzünü ekşitmek.**

“Herkes yüzünü ekşitip, alnını kırıstırıyor.” (T. 142- KH. 99)

- **Yüzünü kara çıkarmak.**

“Ele güne karşı yüzümü kara çıkarmayın.” (BH. 5- İY. 58- BB. 88- KY.37- SKO. 45- BB. 121- KT. 88)

- **Yüzünü karartmak.**

“Herkes yüzünü karartır.” (KG. 50- NT. 9)

- **Yüzüstü bırakmak.**

“Yüzüstü bırakıp gitmiş.” (İY. 48)

4.3.1. Ömer Asım Aksoy’un “Deyimler Sözlüğü”nde Yer Almayan Deyimler

Bu başlıkta, Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masalda kullanılan ancak Ömer Asım Aksoy ‘un (1988) “Deyimler Sözlüğü”nde yer almayan deyim örnekleri sunulmaktadır. Böylece Türkçenin sözvarlığına yeni eklemeler ve önemli katkılar yapılmaktadır:

- **Acı soğan sözlü olmak.**

“Acı soğan sözlü karının söyledikleri kurşun gibi işlemiş yüreğine.” (SP. 27)

- **Açlıktan yüreği ezilmek.**

“Artık Keloğlan’ın attan umudu kesilir, açlıktan yüreği ezilir.” (CB. 18)

- **Adamdan azma.**

“Sus adamdan azma!” (SP. 24)

- **Adamı gözünden tanımak.**

“Ben adamı gözünden tanırım.” (GG. 142)

- **Adamına göre davranmak.**

“İyisi mi adamına göre davran...” (PD. 154)

- **Adını bir (on) paralık etmek.**

“Üstelik adlarını da bir paralık edip çıkmışlar.” (GG. 139- SP. 19)

- **Ağanın eli tutulmaz.**

“Eh gayri efendi ağanın eli tutulur mu?” (AH. 8)

- **Ağır ol ki batman gelesin.**

“Ağır olun ki batman gelesiniz.” (Z. 124- NT. 16- Z. 124)

- **Ağız dilden söz açmak.**

“Hanlar Hanı ağızdan dilden söz açar.” (OE. 190)

- **Ağzı dili birbirine dolaşmak.**

“Ağzı dili birbirine dolaştı.” (Z. 139)

- **Ağzı dili tutulmak.**

“Çiçek bacının ağzı dili tutulmuş.” (ÇKÇK. 27- BH. 10- BB. 92- BB. 121- S. 96- TK. 102- ANKZ. 17- TBŞS. 3)

- **Ağzı dili varmamak.**

“Ağızları dilleri varıp da birbirlerine, sen hangi yaylanın gülü, hangi dağın bülbülüsün, diyememişler.” (PD. 143- KC. 83- NT. 9)

- **Ağzı diline dolaşmak.**

“Bezirgân başı, ağzı diline dolaşarak konuştu.” (BB. 88)

- **Ağzı öpülecek adam.**

“Doğrusu ağzı öpülecek adamsın.” (KT. 89- AK. 22)

- **Ağı varmamak.**

“Vallahi padişahım, demeye ağızım varmıyor ama gayrı saklayacak yeri kalmadı.”

(İY. 71- KK. 16- YK. 121- K. 77- S. 68- ÇS. 14)

- **Ağı yumuk.**

“Ağızları yumuk dönüp gelmişler.” (YG. 17- GYKA. 5)

- **Ağına kırk arşın bez yetişmemek.**

“Velâkin senin bacılarının ağına kırk arşın bez yetişmez!” (S. 85)

- **Ağından bir çift söz alamamak.**

“Sorup soruşturmuş ama ağından bir çift söz alamamış.” (SB. 130)

- **Ağını tatlandırmak.**

“Ağını tatlandırmağa geldi.” (YK. 115)

- **Ah ü zarı yeri göğü almak (tutmak).**

“Ah ü zarı yeri göğü almış.” (PE. 184- T. 149)

- **Ahına uğramak.**

“Bir yetimin ahına uğradım.” (ÜT.11)

- **Ak yürekli.**

“Ak yürekli insanlar...” (GYKA. 10)

- **Akı karayı yitirmek.**

“Cadı karı akı karayı yitirip kem küm etmeğe başlamış.” (BGBG. 51- YK. 124- YK.

130- SB. 133- BH. 12- NT. 12)

- **Akıl almak.**

“Vezirlerden bir akıl daha alıp bir ferman daha ulaştırır.” (AK.15)

- **Akıl danışmak.**

“Bari bizim akıllılara bir akıl danışayım.” (ÜT. 7- AM. 1)

- **Akıl yarıştırmak.**

“Ne diye akıl yarıştırdır duruyoruz.” (T. 142)

- **Akıldan yana yaya olmak.**

“Akıldan yana yaya olduğu için kimse onu adam yerine koymaz.” (AK. 4)

- **Aklı tepesinden yedi karış (kat) yukarı fırlamak.**

“Aklı tepesinden yedi karış yukarı fırlar.” (AH. 7- BB. 98)

- **Aklına fikrine başvurmak.**

“Aklına fikrine başvurulurdu.” (AEYE. 4)

- **Aklını arpa ile yemek.**

“Aklını arpa ile mi yedin?” (FS. 29)

- **Aklını defter etmek.**

“Sen aklını defter et; iki bir demeden pazara git.” (HB. 153)

- **Aklını fikrini atmak.**

“Hanlığı unutup, aklını fikrini atayazdı.” (YK. 134)

- **Aklını fikrini şaşırmaq.**

“Aklını fikrini şaşırır.” (NT. 19)

- **Aklını tartıp terazilemek.**

“Bu bir çift sözle aklını tartıp teraziledi.” (GG. 145)

- **Aklını fikrini zehirlemek.**

“Aklını fikrini zehirleyip kaç yetimin ekmeğine gözyaşı katık edecek.” (KY.47)

- **Akşam olup da yer gök kilitlenmek.**

“Akşam olup da yer gök kilitlenmek.” (EB. 119)

- **Akşam yediğini sabah unutmak.**

“Akşam yediğini sabah unutan garip anam.” (CB. 24)

- **Aktan karadan anlamamak.**

“Uruz daha o kadar aktan karadan anlamaz.” (SKO. 28)

- **Alaya halaya gelir soydan olmamak.**

“Meğer adamcağız alaya halaya gelir soydan değilmiş.” (FS. 30)

- **Alayı kalayı bırakmak.**

“Alayı kalayı bırak da, ne alacaksan söyle.” (FS. 30)

- **Alın terini ödememek.**

“Alın terini ödemezmiş.” (YYM. 3)

- **Allah bir dediğine bile inanmamak.**

“Bunların Allah bir dediklerine bile inanılmazdı.” (BH. 15)

- **Allah yüzüne bakmak.**

“Allah yine yüzüne bakıp acıdı.” (ASA. 13)

- **Allah’ın ayrıksı kulu olmak.**

“Hey Allah’ın ayrıksı kulu!” (KK. 20)

- **Allah’ın bildiğini kuldan saklamamak.**

“Allahın bildiğini ne diye kuldan saklayayım!” (KT. 94)

- **Alnının teriyle geçinmek.**

“Alnının teriyle geçindiği için evin bütün işi Gül Kıza bakıyormuş.” (PE. 185)

- **Altın kafeste beslemek.**

“Altın kafeslerde besleyecek seni.” (KC. 82)

- **Arı oğul vermiş gibi kaynamak.**

“Arı oğul vermiş gibi kaynaşıyor.” (Z. 135)

- **Arşa direk olmak.**

“Hanzadem dediler, arşa direk olmuş tütünün!” (YK. 135)

- **Aşağıdan atıp yukarıdan savurmak.**

“Ya devlet başa, ya kuzgun leşe, diye daha daha aşağıdan atıp yukarıdan savurmaya başlar.” (CB. 21)

- **Aşka boyanmak.**

“Aşka boyanmak kolay mı?” (YK. 120)

- **Aştan ekmekten kesilmek.**

“Kerem gün günü aştan ekmekten kesildi.” (YK. 128)

- **Ata versen at yemez; ite versen it yemez.**

“Hiçbirini ata versen at yemez; ite versen it yemez.” (AK. 6)

- **Ay ile bahsedip gün ile doğmak.**

“Güzel mi dedin güzelmiş; ay ile bahseder, gün ile doğarmış.” (K. 54- ÇKÇK. 23-OE. 184)

- **Ayağı çukurda olmak.**

“Benim ayağım çukurda.” (Z. 120)

- **Ayağına gelen nimeti tepmek.**

“Ayağına gelen nimeti tepti.” (YK. 136- KC. 82- AM. 2)

- **Ayağını alıştırmak.**

“Devin ayağını alıştırdı.” (OE. 183)

- **Ayağını taştan esirgememek.**

“Allahverdioğlu ayağını taştan esirger mi!” (AGKG. 64)

- **Ayağının teriyle işe koyulmak.**

“Ayağının teriyle işe koyuldu.” (K. 80)

- **Ayak işine koşulmak.**

“Git bir ayak işine koşul.” (PD. 141)

- **Ayakları açılmak.**

“Yolda yokuşta benim de ayağım açılır.” (K. 54)

- **Ayakları eteğine dolaşmak.**

“Şehzadenin ayakları eteğine dolaşır.” (ÜT.17)

- **Ayın on dördü gibi olmak.**

“Ayın on dördü gibi bir kız; iki gözü iki pınar, oturmuş gergef işliyor.” (CB. 18- AK. 9)

- **Ayın oyun etmek.**

“Bir ayın oyun etmiş.” (İY. 61- ÇBAGB. 6)

- **Ayrılık ölümünden beter.**

“Bu ayrılık bana ölümünden beter.” (YK. 126)

- **Bağlasan durmaz.**

“Gayrı bağlasanız durmaz.” (AVGÜ 11)

- **Bağrına od düşmek.**

“Bağrına od düşüp, bir bölük kaz içine, bir şahin nasıl girerse, kâfirin içine öyle girdi.” (K. 74)

- **Bağrını dağlamak.**

“Böyle kırkınız kırk gözden ağlayıp da kara bağrımı dağlayacağınıza alın kopuzları vurun teline.” (K. 65- S. 91)

- **Bahtına küsmek.**

“Gayri bahtımıza küseriz.” (HB. 152)

- **Bakmaya doyamamak.**

“Acep insan bakmakla doyar mı ki?” (ÜT.16- K. 64- APÇSSK. 197- HB. 153)

- **Bakmaya kıyamamak.**

“İnsan bakmaya kıyamaz.” (KY.46)

- **Bal mumu yapıp dudağına sıvamak.**

“Bu sözü balmumu yapıp dudağına sıvar.” (FS. 25)

- **Baş çevirmek.**

“Öyle baş çevirip de kaş çatma.” (KC. 82)

- **Başı dertten azad olmamak (kurtulmamak).**

“Senin başın dertten hiç azad olmuyor.” (YK. 128- ÜT.22)

- **Başı önüne düşmek.**

“Germen beyinin başı önüne düşmüş.” (GG. 138- BH. 15- BGBG. 36)

- **Başı yerde olmak.**

“Boynu bükük, başı yerde döner gelir.” (KK. 17)

- **Başı yoluna kurban olmak.**

“Başım yoluna kurban!” (AK. 10)

- **Başım gözüm sadakası olmak.**

“Başım gözüm sadakası Ateşidevran’ı bulup getireyim.” (AK. 16)

- **Başına çıkmak.**

“Durup dururken insanın başına çıkar.” (S. 64)

- **Başına çullanmak.**

“Kara başına çullanacak.” (K. 72)

- **Başına felek tokmağı inmek.**

“Başına böyle bir felek tokmağı indikten geri, belki akli başına gelir.” (ASA. 13)

- **Başına mihnet çökmek.**

“Başına bir mihnet çökerse...” (DOE. 1)

- **Başına taç etmek.**

“Han bilip başlarına taç etmişler.” (OE. 183)

- **Başında kara bulut dolaşmak.**

“Başımda kara kara bulutlar dolaşıyor.” (AGKG. 59)

- **Başını yoluna koymak.**

“Şu kara başımı onun yoluna koydum.” (NT. 26)

- **Başının doğrusuna gitmek.**

“Onun için başının doğrusuna gitme.” (NT. 21)

- **Başının üstünde (kara) bulutlar dolaşmak.**

“Hangi saat hangi gün başında üstünde bulutlar dolaşırsa, bu bahçeye çıkmış.” (ÜE. 78- DOE. 4)

- **Başının üstünde tutmak.**

“Herkesi başının üstünde tutarmış.” (TBŞS. 8)

- **Başka telden çalmak.**

“Her gördüğüm başka telden çaldı.” (FS. 31)

- **Belâ açmak.**

“Başına öyle bir belâ açtın ki, ne deyim gayri, vebali senin boynuna.” (T. 138)

- **Belinden aşağısı toprak olmak.**

“Öyle ya, yaşı yetmiş işi bitmiş, belinden aşağısı toprak.” (Z. 117- HB. 151- KT. 94)

- **Belini doğrultmak.**

“Her yokuşa koşulur, belimizi yeniden doğrulturuz.” (DOE. 5)

- **Beti benzi atmak.**

“Beti benzi atar; dili dişi tutulur.” (ASA. 12- OEM. 3)

- **Beti benzi kül kesmek.**

“Maviş neye uğradığını bilemedi, beti benzi kül kesildi.” (KC. 83- AK. 25- HB. 157- BH. 10- EB. 110- ÇBAGB. 2)

- **Beti benzi solmak.**

“Gülün de beti benzi solar.” (HB. 156)

- **Beyni yerinden fırlamak.**

“Gülperi’nin elinden alınacağını duyunca beyni yerinden fırlar.” (AK. 33)

- **Bilek bükme.**

“Oğuz ilinin bükülmez bileği oğul.” (K. 57)

- **Bir adımda Hanyayı, bir adımda Konyayı boylamak.**

“Ben bir adımda Hanyayı, bir adımda Konyayı boylarım.” (AK. 19)

- **Bir arpa boyu yol gitmek.**

“Bir de dönüp arkasına bakmış ki, bir arpa boyu yol gitmiş.” (CB. 17- AK. 18- ABS. 2)

- **Bir çöpünde gözü olmamak.**

“Kimsenin bir çöpünde gözü yok.” (SUK. 11)

- **Bir dala konduramamak.**

“Duyup işittiklerini bir türlü bir dala konduramamış.” (AGKG. 59- KY.44- NT. 27- ÇKÇK. 24)

- **Bir dokunup bin ah işitmek.**

“Bir dokundun mu, bin ah dinlersin.” (HABA. 6)

- **Bir görüşte vurulmak.**

“Şehzade bir görüşte vurulmuş kıza.” (ÇKÇK. 23)

- **Bir göz yumup açıncaya kadar.**

“Bir göz yumup açıncaya kadar ortalık derya deniz olmuş.” (ÇKÇK. 17- SB. 126- NT. 18- ANİGA. 10- YM. 13- AEYE. 3)

- **Bir gözü pabuçta, bir gözü kapıda olmak.**

“Bir gözleri pabuçta, bir gözleri kapıda, kaçacak delik aradılar.” (PD. 158)

- **Bir harf etmemek.**

“Ne oldu böyle sana, dilin dışın mı kilitlendi, ağzını açıp da bir harf etmiyorsun?” (SP. 23)

- **Bir işin kulpundan yapışmak.**

“Bir işin kulpundan yapış ya da bir baltaya sap ol, demedim mi?” (KK. 19- DT. 135- DKBA. 4- ELBİ. 11- YKYK. 2- HABA. 13)

- **Bir kulağından öbür kulağına dememek.**

“Sen seni el bilip bir kulağından öbür kulağına demeyesin ha!” (S. 87)

- **Bir kulpunu bulup tutmak.**

“İyisi mi bir kulpunu bulup turalım onu.” (BH. 19)

- **Bir mendil kuruyuncaya kadar zaman geçmek.**

“Bir mendil kuruyuncaya kadar zaman geçer, geçmez.” (AK.14)

- **Bir ok atımı yer.**

“Aralarında bir ok atımı yer ya kalmış ya kalmamış.” (ÇKÇK. 16)

- **Bir soluk dinlenmek.**

“Şunun şurasında bir soluk dinleneyim.” (KC. 80)

- **Bir söyleyip iki dökmek.**

“Diye bir söyleyip iki dökmüşler ama...” (YG. 13)

- **Bir t y ne bile ziyan gelmemek.**

“Oğuz’un bir t y ne bile ziyan gelmemiş.” (OE. 183)

- **Bir verdiği karşı gelmek.**

“Bir verdiğin karşı gelmiş olacak ki, Allah beni karşına çıkardı.” (S. 100- KK. 15)

- **Birinin ayağının gittiği yere diğerinin başı gitmek.**

“Gayrı birinin ayağının gittiği yere diğerinin başı gidecek.” (YK. 117)

- **Boğaz boğaza gelmek.**

“Bizi tutup ayıracak yerde, boğaz boğaza mı getirmek istiyorsun?” (FS. 27)

- **Boşa kılıç sallamak.**

“Boşa kılıç sallamak gibi bir şey.” (Z. 120)

- **Boynu buruk.**

“Boyunları buruk...” (YG. 17)

- **Boynuna dolamak.**

“Gurbeti boynuma dolamışlar.” (GYKA. 10)

- **Boynuna düşeni yapmak.**

“Başa geçtiğim g nden beri boynuma düşeni yaptım.” (OE. 185- K. 52- SKO. 27- DT. 147)

- **Boynuna yuları ge irmek.**

“Yoksa boynuna yuları bir ge irdiler mi, gayri  abala ki  ıkarasın...” (PD. 154)

- **Boynuna y kleme .**

“Bıdı, İdı’nın boynuna y kler.” (NT. 9)

- **Boyun borcu.**

“Bu benim boynumun borcu.” (SK. 8)

- **Boyuna bosuna bakmamak.**

“Boyuna bosuna bakmadan bizimle imtihana kalkıyor.” (PD. 155)

- **Boyundan büyük laf etmek.**

“Boyundan büyük laf eden Deli Dumrul’un atıp eğirmesi Allah’ın gücüne gitmiş.”
(DD. 165)

- **Boyundan büyük işe girişmek.**

“Boyundan büyük işe girmese olmaz mı?” (Z. 125)

- **Bu ne tahta, bu ne çamaşır.**

“Bu ne tahta, bu ne çamaşır...” (DKBA. 8)

- **Bu sevdadan vazgeçmek.**

“Bu sevdadan vazgeç, demiş.” (ÜT.12)

- **Bugün var yarın yok.**

“Ben bugün varım yarın yokum.” (KK. 13)

- **Bulanık gözlü olmak.**

“Bu bulanık gözlü adamlardan...” (ELBİ. 10)

- **Bulduğu umduğuna uymamak (değmemek).**

“Amma, bulduğumuz umduğumuza uymadı.” (ABS. 5- YK. 127-AH. 4- PD. 153)

- **Burasına çıkmak.**

“Takati biter, burasına çıkar.” (AK. 30)

- **Burnunun direği kırılmak.**

“Burnunun direği mi kırıldı.” (ÜT. 10)

- **Burnunun doğrusuna gitmek.**

“İmdi sen, burnunun doğrusuna gitme!” (S. 100- FS. 23)

- **Burun kırmak.**

“Burnunu kırıp da eğilip almaz.” (AH. 4)

- **Buz gibi olmak.**

“Buz gibi olur.” (FS. 32)

- **Bükemediği eli öpmek.**

“Düşmen bükemediği eli öper oğul!” (SKO. 29)

- **Büyük baş, büyük ayak (biri) olmak.**

“Büyük baş, büyük ayak biri geliyor sanarak eteklemeğe koşmasın mı?” (AH. 6)

- **Büyük lokma ye, büyük söz söyleme.**

“Bre Edi, demiş, büyük lokma ye, büyük söz söyleme.” (APÇSSK. 199)

- **Can evine ateş düşmek.**

“Canevlerine ateş düşmüş gibi çağrışıp duruyorlar.” (Z. 142)

- **Can ü gönülden razı olmak.**

“Can ü gönülden razı olur.” (ÜT.21)

- **Can şenliği olmak.**

“Bana da bir can şenliği olur. (ÜT.22- ÜT.29)

- **Canı su kesilmek.**

“Şehzade her şeyi yapıp yakıştırıp da dönünceye kadar zaten canı su kesilmiş.”

(ÜT.23- YK. 132)

- **Canla baş üstüne.**

“Canla baş üstüne.” (AH. 7)

- **Ceviz kabuğunu doldurmamak.**

“Ceviz kabuğunu bile doldurmayan bir işin içinden çıkamaz.” (KY.44)

- **Ciğerine sokası gelmek.**

“Öyle bir olurmuş ki, tutup küpeliyi ciğerine sokası gelirmiş.” (SP. 14- İY. 58)

- **Çalı süpürgesi.**

“Çalı süpürgesi gibi...” (ÇBAGB. 3)

- **Çam sakızı çoban armağanı.**

“Çam sakızı çoban armağanı birer fidan dikmişim.” (S. 68- İY. 59, 65)

- **Çam yarması.**

“Görür ki çam yarması gibi adamlar!” (S. 95)

- **Çenesi açılmak.**

“Kocakarının da çenesi açılmış.” (AM. 2)

- **Dağa taşa hükmü yürümek.**

“Dağa taşa hükmü yürür...” (AEYE. 1)

- **Dağı taşı yandırmak.**

“... dağı taşı yandırmış.” (Z. 116)

- **Dağın taşın yüreği parçalanmak.**

“Dağın taşın bile yüreği parçalandı.” (SP. 24)

- **Dağları delmek.**

“Ferhat olup dağları deldiler.” (KH. 88)

- **Dal çevirmek.**

“Efendi ağa bir dal daha çevirir.” (AH. 8)

- **Dalı kırılmak.**

“Neyleyim ki dalım kırıldı geldi.” (SKO. 40)

- **Dalına konmak.**

“Korku gelip dalına konmuş.” (SKO. 37- YK. 114)

- **Dalından uçup gitmek.**

“Ya bu da ötekiler gibi dalından uçup giderse.” (ÜT. 6)

- **Dalıp gitmek.**

“Kendi kendine dalıp gittiğini anlar.” (CB. 27)

- **Damdan boşanmış danalar gibi olmak.**

“Ötekiler damdan boşanmış danalar gibi dört bir yana dağıldı.” (KH. 98)

- **Deliliğini üstünden atmak.**

“Madem ki Deli Dumrul deliliğini üstünden attı...” (DD. 171)

- **Demir bilekli, demir yürekli olmak.**

“Onun ardından da demir bilekli demir yürekli Bamsı Beyrek gelmiş.” (SKO. 46- Z. 155)

- **Demir çarık demir asa.**

“Bir sabah demir çarık demir asa düşmüş yola.” (İBAT. 164- CB. 16- AH. 4- İY. 48- NT. 16- S. 91- Z. 148- EB. 114- ANİGA. 1,5- AG. 1- HABA. 6- ACKC. 13- YYM. 3)

- **Demiri tavında dövmek.**

“Namertler demiri tavında döver.” (BH. 13)

- **Demirinde olmak.**

“Kendi demirinden birine yandı.” (PD. 149)

- **Derde uğramak.**

“... derse bir daha derde uğramaz.” (S. 94)

- **Derdi başından aşkın olmak.**

“Garip hatuncuğun derdi başından aşkındır.” (FS. 22)

- **Derdi bir iken iki olmak.**

“Padişahın da derdi bir iken iki olmuş; boşa koymuş dolmamış, doluya koymuş almamış.” (ÜT. 7)

- **Derdini tazelemek.**

“Her gördüğün derdini tazelemekten başka bir şeye yaramıyor.” (KH. 99)

- **Derisini yüzüp, çarığını giyinceye kadar.**

“Derisini yüzüp, çarığını giyinceye kadar ayakuları altına alıp çiğner.” (FS. 28)

- **Dert edinmek.**

“Bunu bir kere dert edindim kendime.” (ÜE. 77)

- **Dert üstüne dert katmak (yüklemek).**

“Üç Turunçların nârına yanıp dert üstüne dert kattım.” (ÜT.19- YK. 128)

- **Devlete konmak.**

“Keloğlan devlete kondu.” (CB. 29)

- **Devletini sürdürmek.**

“Allah devletini sürdürsün.” (AH. 11)

- **Diken olup gözlerine batmak.**

“Öyle iken her yaptığı, diken olur, gözlerine batarmış.” (SP. 13)

- **Dikilip kalmak.**

“Bir çocuğun üstünde dikildi kaldı.” (YK. 116)

- **Dil yarıştırmak.**

“Gariple dil yarıştıramayacaklarını anladı.” (PD. 158- FS. 22)

- **Dileği yerini bulmak.**

“Dileğim yerini bulursa kilerde nöbet bekleteceğim.” (AH. 3)

- **Dili dişi kilitlenmek.**

“Ne oldu böyle sana, dilin dişin mi kilitlendi, ağızını açıp da bir harf etmiyorsun?”

(SP. 23)

- **Dili her yana dönmek.**

“Elleri her yere uzanır, dilleri her yana döner.” (KH. 89)

- **Dili her yana uzanmak.**

“O üvey ana olacak kara cadının eli her yere uzanır; dili her yana döner.” (SB. 128)

- **Dili kaymak.**

“Ne ise dilim kaydı.” (ÜT.24- DT. 152)

- **Diline dolamak.**

“Ötekileri dilime dolayacak değilim ya.” (KK. 13)

- **Diline geleni söylemek, aklına geleni söylemek.**

“Diline geleni söyler, aklına geleni söyler.” (AK. 18)

- **Dilini ısırarak.**

“Üvey ana dilini ısırarak.” (ÇBAGB. 4)

- **Dilinin altına(ağızına) yalan yuva yapmak.**

“Dillerinin altına yalan yuva yapmış.” (AG. 2- BH. 12- Z. 131- ÜT.26)

- **Dilinin altındakini söylemek.**

“Dilinizin altındakini söyleyin imdi.” (OE. 186)

- **Dilinin bağı çözülmek.**

“Öptükten geri dilinin bağı çözülür.” (S. 114)

- **Diliyle dişinin arasında söylemek.**

“Garip diliyle dişinin arasında gönlünden geçeni söylemiş.” (GYKA. 11)

- **Doğana beşik, ölene tabut olmak.**

“Sen oldum bittim, doğana beşik olursun, ölene tabut...” (EB. 118)

- **Dolap kurmak.**

“Bu dolabı kurdular.” (BH. 19)

- **Don yağı ile bekmeze çatmak.**

“Allah Allah! Çattık don yağı ile bekmeze...” (AH. 7)

- **Donup kalmak.**

“Neye uğradığını bilememiş, kanı iliği kuruyup, olduğu yerde donup kalmış.” (SP. 19- PD. 157)

- **Dövülmüş ete dönmek.**

“Döğülmüş ete dönmüş.” (Z. 117)

- **Dört göz bir araya gelmek.**

“El ayak çekilip de dört göz bir araya geldi.” (K. 55)

- **Dört paralık adam olmak.**

“Dört paralık adammış ama...” (AGKG. 63)

- **Dört paralık dünyada iki paralık keyif etmek.**

“Dört paralık dünyada iki paralık keyif ederler.” (AK. 8)

- **Duası yerini bulmak.**

“Günün birinde duası yerini bulmuş.” (AM. 6- ÜE. 75)

- **Dudağı yarılmak.**

“Üç elma güzelini görünce dudakları yarılmış.” (Z. 151)

- **Dünü günü yitirmek.**

“Kızcağız dünü günü yitirip, toyu düğünü unutmuş.” (BB. 127- ÜE. 76- T. 138- KT. 85- TV. 15- PD. 144- ÜT. 6)

- **Dünya kazan o kepçe.**

“Kendisi cüceden cüce, dünya kazan o kepçe!” (AK. 20- TBŞS. 7)

- **Dünya malında gözü olmamak.**

“Benim dünya malında gözüm yok.” (KH. 95- ASA. 5)

- **Dünyadan göçüp gitmek.**

“Bir gün gelir vadem yeten de, şu dünyadan göçüp gidersem, memleketimizin üstüne kim bilir ne yeller esecek!” (YK. 107)

- **Dünyalar kadar sevinmek.**

“Babası dahi dünyalar kadar sevinmiş.” (BB. 90)

- **Dünyaları yese doymayan göz.**

“Gözüm, gözüm; dünyaları yese doymayan gözüm.” (T. 160)

- **Dünyalığı tutmak.**

“Bunca yıldır tutacağım kadar dünyalığı tuttum.” (KG. 52- PD. 151- AM. 1- SUK. 11- YYM. 3- OEM. 3- GYKA. 10)

- **Dünyasına doyamamak.**

“Yine dünyasına doyamadan gün akşam olmuş.” (Z. 117)

- **Dünyasına küsmek.**

“Dünyasına küsmüş biri olmasan, şu kafesin ardında tek başına oturur musun?” (GG. 142- S. 66)

- **Dünyaya küsmek.**

“Dünyama küserim.” (YG. 15)

- **Dünyaya sığmamak.**

“Keloğlan dünyaya sığmaz olur.” (AH. 10)

- **Dünyayı avucunun içine almak.**

“Dünyayı avucunun içine alacağın günler geldi.” (YK. 136)

- **Dünyayı başına dar etmek.**

“Dünyayı başına dar eden Tepegöz’ün başını, Basat’ın ayakları dibinde görünce, yeniden doğmuşa dönüp dünyalar onların olmuş.” (T. 161)

- **Dünyayı başına yıkmak.**

“Ben dünyayı senin başına yıkacağım Tepegöz.” (T. 157)

- **Dünyayı cehennem etmek.**

“Bir gün gelip de gözünü yumar da yerine büyük oğlu geçerse dünyayı bize cehennem eder.” (KG. 50)

- **Dünyayı vermek.**

“Gül sensin, sümbül sen; dünyayı verseler vermem seni.” (ÜT.19)

- **Ecel şerbetini içmek.**

“İçer ecel şerbetini, biner ölüm atına.” (YK. 88- K. 61)

- **Efkâr basmak.**

“Şimdi ikide bir efkâr basıyor beni.” (ÜE. 77- AG. 6- AM. 1- TV. 16)

- **Ekmeğine gözyaşı katık etmek.**

“Aklını fikrini zehirleyip kaç yetimin ekmeğine gözyaşı katık edecek.” (KY.47)

- **El bir etmek.**

“Anasıyla el bir edip seni öldürmeyi kurmuş.” (BH. 13)

- **El üstünde büyütmek.**

“Gül kız el üstünde büyütüldüğü için, ömründe ne ocak başı görmüş, ne de tandır aş.” (PE. 185- S. 64)

- **Elâleme yay, kurda kuşa pay olmak.**

“Elâleme yay, kurda kuşa pay olmadan, beyzademle murat alıp, murat vermeye bak!” (KC. 83)

- **Elden avuçtan çıkmak.**

“Dağ gibi delikanlı elden avuçtan çıkacak.” (YK. 120- NT. 8)

- **Ele âleme karşı yüzünü yer etmek.**

“Ele âleme karşı yüzünü yer ettikten geri...” (BH. 12)

- **Eleğini elinden almak.**

“Kimsenin eleğini elinden alıp aşından ekmeğinden etmem.” (PD. 158)

- **Eli ayağı işe varmaz olmak.**

“Elim ayağım işe varmaz oldu.” (YK. 112)

- **Eli eğimli olmak.**

“Zaten elin eğimlidir.” (DKBA. 12)

- **Eli erip gücü yetmek.**

“Ben de elim erip gücüm yeterken, helal süt emmiş biriyle başını bağlayıp, mürüvvetini göreyim.” (K. 51)

- **Eli her yere uzanmak.**

“O üvey ana olacak kara cadının eli her yere uzanır; dili her yana döner.” (SB. 128-KH. 89)

- **Eli işe güce varmamak.**

“Şimdiden elim işe güce varmaz.” (Z. 152)

- **Eli varmamak.**

“Son turuncu soyacak olur, eli varmaz.” (ÜT.18- AVGÜ. 18)

- **Elinden kan ağlamak.**

“Her yer onun elinden kan ağlıyormuş.” (BH. 12)

- **Eline eteğine sarılmak.**

“Bir daha eline eteğine sarılınca...” (BGBG. 43)

- **Eline yapışmamak.**

“İnsafa gelip de bir gün olsun kapıyı kapayıversen, eline mi yapıştırdı sanki.” (ÜT.16-DKBA. 7)

- **Elini eteğini çekmek.**

“Kendisi de elini eteğini dünya işlerinden çekip...” (Z. 156- YK. 130- AEYE. 4)

- **Elini kolunu bağlamak.**

“İki maşallah ile şeytanın elini kolunu bağlar.” (ASA. 10)

- **Elini saçak, saçını süpürge etmek.**

“Hatun ana ellerini saçak, saçlarını süpürge edip...” (DKBA. 8)

- **Eliyle ekip diliyle biçmek.**

“Bugüne bugün elimizle ekiyor, dilimizle biçiyoruz.” (YK. 117)

- **Eliyle ettiğini boynuyla çekmek.**

“Elinle ettin boynunla çekeceksin.” (YM. 17)

- **Elleri böğründe kalmak.**

“Ortancıl kardeşin de elleri böğründe, muradı koynunda kalmış.” (İY. 64- YK. 134)

- **Emeği eline verilmek.**

“Emeğinin eline verileceği sırada...” (ACKC. 16)

- **Emir yağdırmak.**

“Emir üstüne emir yağdırdı.” (K. 63)

- **Esen yelden uçan kuştan sakınmak.**

“Üstüne öyle bir titrer, öyle bir titirmiş ki, esen yelden, uçan kuştan sakınır, gözünden gözüne vermezmiş.” (ÜT. 6)

- **Eski hâl eski minval.**

“Eski hâl eski minval.” (Z. 122)

- **Eski hamam eski tas, eski balık (nalın) eski tarz.**

“Böylece eski hamam eski tas, eski balık eski tarz aylar girer, günler geçer.” (AK. 6-DT. 136- CB. 15)

- **Eşi menendi olmamak.**

“Yaratan Allah nazardan saklasın, eşi yok menendi yok.” (YK. 110)

- **Eve barka sığmamak.**

“Eve barka sığmaz olup...” (GYKA. 5)

- **Evi ocağı başına yıkılmak.**

“Bu gidişle evim ocağım başıma yıkılacak.” (PE. 187)

- **Evin direği olmak.**

“Gözümün bebeği, evimin direği olursun inşallah.” (ASA. 13)

- **Evini ocağını bilmek.**

“Evini, ocağını bilsin de, daha da nasıl istersen öyle olsun.” (K. 52)

- **Feleğin bir yaşına daha girmesi.**

“Alsam alsam padişahın kızını alırdım ki, dillere destan olur, felek bile bir yaşına daha girerdi.” (APÇSSK. 198- BH. 22)

- **Feleğin gözü kör olsun.**

“Feleğin gözü kör olsun, verdiği her güzelliği avuç avuç veriyor.” (ÜT.23)

- **Ferman yağdırmak.**

“Ferman üstüne ferman yağdırdı.” (YK. 110)

- **Fikrine girmek.**

“Nihayet kendisi mi akıl etmiş; yoksa fikrine bir giren mi olmuş, ne olmuşsa dört bir yana haber üstüne haber salmış.” (GG. 138)

- **Fikrini toplamak.**

“Neden sonra fikrini toparlayıp da...” (NT. 30)

- **Fitne deryasına dalmak.**

“Karısı Erişkin fitne deryasına daldı.” (YK. 111)

- **Gaflet uykusu.**

“... gaflet uykusundan uyan!” (Z. 117)

- **Gam deryasına dalmak.**

“Bamsı Böğrek’i gam deryasına dalmış gördü.” (BB. 112- AEYE. 1- TV. 13)

- **Gam bağlamak.**

“Gam üstüne gam bağlamış.” (ÜE. 78)

- **Gam yeyip kasavet çekmek.**

“Öyleyse gam yiyip kasavet çekmeyin!” (DT. 158- AK.16- KY.37)

- **Geçmiş bir kalem geçivermek.**

“Geçmiş bir kalem geçiver!” (YK. 129)

- **Gelgeç akıllı olmak.**

“Keloğlan, gelgeç akıllının biri.” (ASA. 10)

- **Gelinlik kınası solmadan.**

“Daha gelinlik kınası kurumadan bir yol görünmüş helâllisine, çukur ovaya doğru...”
(KC. 78)

- **Giderayak.**

“O giderayak yedi yıla kadar gelirsem gelirim, gelmezsem öldü bilin, dememiş miydi?” (KG. 58)

- **Göçüp gitmek.**

“Zehrinden göçüp gitmiş.” (ÇKÇK. 7)

- **Gökten yağmur yerine inci yağsa, yine bir tanesi başına düşmemek.**

“Gökten yağmur yerine inci yağsa, yine bir tanesi başına düşmez.” (APÇSSK. 197)

- **Gölge etme başka devlet istemez.**

“Gölge etme başka devlet istemez.” (CB. 28)

- **Gölgesi yere düşmemek.**

“Alimallah gölgesi bile yere düşmüyor.” (SK. 4)

- **Gölgesine sığınmak.**

“Hangi bey gölgesine sığınanlara yan gözle bakar?” (KC. 83)

- **Gölgesiyle kavga etmek.**

“Daha kimseyi bulamazsa gölgesiyle kavga edermiş.” (KT. 84)

- **Gönlü geçmek.**

“Gül Senem’den gönlünü geçirmek istemiş.” (GYKA. 6)

- **Gönlü havalanmak.**

“İkisinin de gönlü havalandı.” (YK. 117- PD. 149)

- **Gönlü hoş olmak.**

“Tatlı dille gönül hoşluğu içinde gidermiş.” (ÜE. 75)

- **Gönlüne dokunmak.**

“Bu hal, Resul’ün gönlüne dokundu.” (KH. 98)

- **Gönlüne düşmek.**

“Nar tanesi gönlüne düşmüş.” (NT. 19, 20)

- **Gönül alıp kâbe yapmak.**

“Öyle bir gönül alıp kâbe yaptı ki sorma gitsin.” (BH. 8- DD. 177- DKBA. 3- ACKC. 13)

- **Gönül evini gam gamlamak.**

“Gönlünün evini gam gamlamış.” (OEM. 5)

- **Gönül hoşluğu (rahatlığı) içinde yaşamak.**

“Gönül hoşluğu içinde yaşar gideriz.” (KC. 86- DOE. 10)

- **Gösterişe düşmek.**

“Bundan örnek alacak yerde gösterişe düştü.” (ASA. 13)

- **Göz bebeği olmak.**

“Gözümün bebeği, evimin direği olursun inşallah.” (ASA. 13)

- **Göz değil ki budak deliği.**

“Göz değil ki, budak deliği, görmesine elmayı görmez ya, kokuyu alır.” (ÜT. 10)

- **Göz kirası istemek.**

“Gördüğünden göz kirası istermiş.” (ÇKÇK. 7- AK.16)

- **Göz kulak kesilmek.**

“Nikâhlısı da göz kulak kesilip sağı solu kolluyordu.” (K. 69- ÜT.29- İY. 53- SKO. 41- T. 139- EB. 125)

- **Gözden kaybolmak.**

“... ve gözden kaybolmuş.” (DOE. 2)

- **Gözleri budak deliğinden fırlamak.**

“Yayı parça parça olmuş görünce Yalıncık’ın gözleri budak deliğinden fırlamış.”
(BB. 121)

- **Gözleri ısıldamak.**

“Gözleri ışım ışım ışıldar.” (Z. 145)

- **Gözleri kamaşmak.**

“şimşek taşını görenlerin de gözleri kamaşmış.” (İY. 64)

- **Gözlerinden kanlı yaşlar dökölmek.**

“Gözlerinden kanlı yaşlar dökü.” (BH. 15)

- **Gözlerinden yaş yerine kan gelmek.**

“Gözlerinden yaş yerine kan geldi.” (KH. 88)

- **Gözlerini gaylet bürömek.**

“Gözlerimi gaylet bürümüş de, kendimi kuruntulara kaptırmışım.” (ÜT.21)

- **Gözlerini uyku bürömek.**

“Gözlerini uyku bürümüş de...” (SK. 5)

- **Gözlerinin elifinden okumak.**

“Bunu okuyabilirsen, gözlerimin elifinden okursun.” (S. 100)

- **Gözlerinin üstüne değirmen taşı yüklenmek.**

“Miraza Han’a öyle bir gaflet çöktü ki gözlerinin üstüne değirmen taşı yüklenmiş gibi gözlerini açamadı.” (YK. 118)

- **Gözleye gözleye gözden olmak.**

“Behey Keloğlum; o sabah bu akşam, gözleye gözleye gözden oldum.” (FS. 31)

- **Gözö götürmemek.**

“Herkesin gözö götürmez.” (ASA. 7- PD. 150- İY. 70- ASA. 7)

- **Gözü üstünde kalmak.**

“Herkesin gözü kızımın üstünde kalırdı.” (APÇSSK. 198)

- **Gözü yolda gönlü gümanda kalmak.**

“Oğulcuğumun gözü yolda gönlü gümanda kalmasın!” (SKO. 35- PD. 160)

- **Gözü yolları kollamak.**

“Meğerse Padişah babasıyla Sultan anasının da gözleri yolları kolluyormuş.” (NT. 16)

- **Gözünde umut çırası yanmak.**

“Babasının gözünde bir umut çırası yanmış.” (KT. 81)

- **Gözündeki budak çıkmak.**

“Onun da gözündeki budak çıkar, gayri Hanyayı Konyayı anlar gibi oldu.” (ÜT.32)

- **Gözüne batmak.**

“Zaten ne yapsam üvey anamın gözüne batıyor.” (SP. 17)

- **Gözünü boyamak.**

“Padişah oğlunun gözünü boyamak için...” (BGBG. 48)

- **Gözünü oymak.**

“Tacıma tahtıma göz dikenin gözünü oyasın.” (CB. 29)

- **Gözünü yumup ağzını açmak.**

“Sözü Keloğlan alır; gözünü yumar, ağzını açar.” (S. 86)

- **Gurbeti boynuna dolamak.**

“Ben de gurbeti boynuma dolayıp...” (OEM. 3)

- **Gücü kuvveti yerinde olmak.**

“Gücün kuvvetin yerinde, taşı sıksan suyunu çıkarırsın.” (KK. 13)

- **Gül edip göğsüne takmak, taç yapıp başına koymak.**

“Keloğlan da Gülperi’yi gül eder, göğsüne takar; anasını da taç yapıp başına kor.”

(AK. 35)

- **Gül gibi geçinmek.**

“Güler yüzle, tatlı dille gül gibi geçinip gidiyormuş.” (DOE. 1- HABA. 13- OEM. 3)

- **Gül üstüne gül koklamamak.**

“Gülümün üstüne gül koklar mıyım?” (DT. 151)

- **Gün akşam olmak.**

“Yine dünyasına doyamadan gün akşam olmuş.” (Z. 117)

- **Gün gibi açık olmak.**

“Bunda anlaşılmayacak ne var, gün gibi açık!” (GG. 145)

- **Güngörmüş ün vermiş olmak.**

“Kanlı Koca derler gün görmüş, ün vermiş bir Allah’ın kulu varmış.” (K. 50)

- **Gün olsa kimsenin başına doğmamak.**

“Gün olsa, kimsenin başına doğmaz.” (TBŞS. 7)

- **Gündüz hayalinde gece düşünde olmak.**

“Gündüz hayalinde gece düşünde hep o vardı.” (YK. 120)

- **Güneşte duyduğunu gölgede söylememek.**

“Güneşte duyduğunu gölgede söyleme!” (S. 112)

- **Güneşte kara var sende yok.**

“Güneşte kara var sende yok.” (SKO. 25)

- **Günü doğmak.**

“Kanlıkocaoğlu’nun kalbinden geçen kaşığına çıkınca günü doğdu; yüzü güldü.” (K.

79)

- **Gününü devletini sürmek.**

“Ben günümü devletimi sürdüm.” (AG. 1)

- **Güvendiği dallar kırılmak.**

“Güvendiğim dallar kırılır da döner gelirsem, yünümü yumağımı isterim.” (KK. 16-HB. 152- Z. 144)

- **Güzelliği dillere destan olmak.**

“Güzelliği dillere destanmış...” (KH. 87)

- **Güzelliği kan etmek.**

“Git gide güzelliği kan ediyor bu kızın.” (SP. 20)

- **Haber salmak.**

“Dört bir yana haber salmış ki...” (ACKC. 13)

- **Haddini hududunu bilmek.**

“Haddinizi hududunuzu bilin.” (İY. 75- FS. 26- BH. 12)

- **Hakkını ödeyememek.**

“Gene hakkını ödeyemem.” (NT. 18)

- **Hangi dala taş atacağını, hangi taşa başvuracağını bilmek.**

“Biz hangi dala taş atacağımızı da biliriz, hangi taşa başvuracağımızı da!” (AK. 22)

- **Harama ayak basmamak.**

“Ölürüm de yine harama ayak basmam.” (KC. 83- AM. 4)

- **Hasedinden çatlamak.**

“... hasedinden çatlasın diye...” (ANKZ. 18)

- **Hasretine yanmak.**

“Nar bahçemde narın hasretine yanmasın.” (NT. 26)

- **Hatırın yerde kalmasın.**

“Hatırın yerde kalacağına, varsın, dediğin gibi olsun.” (T. 148)

- **Her akıntıya pabuç bırakmamak.**

“Öyle her akıntıya pabuç bırakırlar mı?” (ASA. 8)

- **Her biri bir telden çalmak.**

“Sabahlara kadar her biri bir telden çalıp çağırdılar.” (K. 58)

- **Her düşen başı kaldırmak.**

“Her düşen başı kaldırarak ama ara yerde yıkılası dağlar varmış.” (KH. 87)

- **Her gördüğün sakallıyı baban sanma.**

“Her gördüğün sakallıyı baban sanma; biz ne erenleriz, ne yarenlerdeniz.” (KH. 103)

- **Her taşa (kapıya) başvurmak.**

“Çaresiz her taşa başvurulacak.” (NT. 15- KK. 19)

- **Her taşın altından çıkmak.**

“Keloğlanların eline el, diline dil yetmez; her taşın altından çıkar.” (AK. 28)

- **Her yumurtaya bir kulp takmak.**

“Her yumurtaya bir kulp takana kadar, kim var kim yok, kimi aç kimi tok, geldi toplandı.” (KK. 12)

- **Hıncını yenememek.**

“Yine de yenememiş hıncını.” (BB. 87)

- **Hindi gibi kabarmak.**

“Tacın tahtın lafını duyunca hindi gibi kabarmaya başlar.” (Z. 120)

- **Hizmetine almak.**

“Şunu kendi hizmetime alayım.” (AH. 6)

- **Humar bakışlı olmak.**

“A humar bakışlım, a yayla gülü kokuşlum; Allah seni övmüş övmüş yaratmış.”
(KC. 80)

- **Huyu batsın!**

“Huyum batsın!” (HABA. 17)

- **Huyu suyu güzel olmak.**

“Huyun suyun da güzel olur ama bilmem talihin de yüzüne gülüyor mu?” (KC. 80)

- **Huyunu suyunu değiştirmek.**

“Huyunu suyunu değiştirmeyesin.” (AH. 6)

- **Hülyalara dalmak.**

“Kara kara hülyalara dalmış.” (NT. 8- NT. 19)

- **İbiğinden tutmak.**

“Keloğlan’ın ibiğinden tutar.” (FS. 29)

- **İçine korku düşmek.**

“Bakar ki odalar kapalı, sofalar boş, binler cirit oynuyor; içine bir korku düşer.” (CB. 18)

- **İçini korku bürümek.**

“Akça kızın içini bir korku bürür.” (S. 83)

- **İğne atacak yer olmamak.**

“Koca meydanda iğne atacak yer yok.” (AK. 29- PD. 159)

- **İki dudağı arasında olmak.**

“Talihi, o iki yetimin iki dudağı arasında...” (ÜT. 7)

- **İki eli yanına düşmek.**

“Allah ne der; iki elim yana düşmez mi?” (SP. 17)

- **İki el ile bir başı geçindirmek.**

“İki el ile bir başımı geçindiremediğimi anlayınca...” (HABA. 13- KK. 13)

- **İki taşın arasında.**

“Kız iki taşın arasında nereye kayboldun.” (KY.45- KK. 14- EK. 16)

- **İnce iğnenin deliğinden Hindistan’ı seyretmek.**

“İnce iğnenin deliğinden Hindistan’ı seyrettirir adama.” (NT. 21)

- **İnce sızı.**

“İçime bir ince sızı düştü.” (SKO. 26)

- **İnsafa gelmek.**

“İnsafa gelip de bir gün olsun kapıyı kapayıversen, eline mi yapıştırdı sanki.” (ÜT.16)

- **İnsan yüzüne çıkamamak.**

“İnsan yüzüne çıkamaz ederim onu...” (PD. 155)

- **İpliğini boyamak.**

“Biz kendi ipliğimizi kendi elimizle boyamaya bakalım.” (BGBG. 40)

- **İstanbul’un taşı toprağı altın.**

“İstanbul’un taşı toprağı altın.” (OEM. 4)

- **İşin altından kalkmak.**

“Bu işin altından kalkarsan, seni baş vezir yaparım.” (AK. 31)

- **İşin içinde güve yeniği olmak.**

“Bu işte bir güve yeniği olduğunu sezerek...” (ÇBAGB. 4)

- **İşten aylak, acemi çaylak olmak.**

“Belli ki işten aylak, acemi çaylaksınız.” (AK. 21)

- **İyi ayakkabı olmamak.**

“Pek iyi ayakkabı olmadığını bildiği için...” (BGBG. 51)

- **İyiliğe kemlik.**

“İyiliğe kemlik! Başka ne beklenir ki bu kanlı mahlûktan!” (İY. 50- EK. 14- S. 105)

- **İyiliği dokunmak.**

“Benim ne iyiliğim dokundu ki...” (YYM. 8)

- **İzansız olmak.**

“Behey izansız, baban yaşındaki adama karşı böyle denir mi?” (FS. 26)

- **Kaçacak delik aramak.**

“Bir gözleri pabuçta, bir gözleri kapıda, kaçacak delik aradılar.” (PD. 158)

- **Kaderin cilvesine boyun eğmek.**

“Garip, kaderin cilvesine boyun eğdi.” (PD. 144)

- **Kafasında şimşek çakmak.**

“Kafasında bir şimşek çakar.” (Z. 145)

- **Kâh nalına kâh çivisine vurmak.**

“Kimi kâh nalına kâh çivisine vurdu.” (KK. 12)

- **Kalbinden geçmek.**

“Kanlıkocaoğlu’nun kalbinden geçen kaşığına çıkınca günü doğdu; yüzü güldü.” (K. 79)

- **Kalbini bozmak.**

“Büsbütün kalbini bozup...” (AGKG. 67)

- **Kalbini bütün tutmak.**

“Yine de sen kalbini bütün tut.” (KC. 85)

- **Kalbini dökmek.**

“... oturup kalplerini dökmüşler.” (YM. 13)

- **Kaldırım çiğnemek.**

“Az buçuk ben de kaldırım çiğnedim.” (İY. 49)

- **Kan uykulardan uyanmak.**

“Aç gözünü oğul, kan uykulardan uyan gayri” (AK. 6)

- **Kan uykuya dalmak.**

“Kan uykulara dalıp dünyasından geçmiş.” (BH. 16)

- **Kanadının altına almak.**

“Beni kanadının altına al.” (KC. 84)

- **Kanadının altından ayırmamak.**

“Gün görmedik kızımı kanadının altından ayırmasın.” (KH. 97)

- **Kanı canı çekilmek.**

“Ölü gibi kanı canı çekildi.” (BGBG. 52)

- **Kanı canı kurumak.**

“Kanım canım kurumadan ne yapıp yapıp beni bu çalıdan kurtarasın.” (NT. 19, 8)

- **Kanını iliğini emmek (sömürmek).**

“Her gün birini bastırıp, kanını iliğini kurutmuşlar.” (T. 134- AGKG. 63- ÜT. 9)

- **Kanını su gibi akıtmak.**

“Kanımı yolunda su gibi akıtırım.” (KH. 94)

- **Kapalı söze anahtar uyduramamak.**

“Keloğlan’ın anası, bu kapalı söze anahtar uyduramaz.” (KK. 20- GG. 145- HABA. 11)

- **Kapı ardında kalmak.**

“... per perişan kapı ardında kalmazdık.” (ELBİ. 11)

- **Kapı kapı sürünmek.**

“Böyle el işine seğırtir, kapı kapı sürünürsün.” (KC. 81)

- **Kapıdan girip bacadan çıkmak.**

“Kapıdan girer, bacadan çıkar.” (CB. 18)

- **Kapılanmak.**

“İkisi de saraya kapılanmıştır.” (YK. 107)

- **Kapılar yüzüne kapanmak.**

“Her kapıya başvurduğum ama bütün kapılar yüzüme kapandı.” (KK. 19, 16- PD. 141)

- **Kapısına damlamak.**

“Keloğlan’ın kapısına damlar.” (AK.14)

- **Kapısına kara kilit vurmak.**

“Gayri kapıma bir kara kilit vurun.” (KC. 85)

- **Kapıyı bırakıp bacadan kaçmak.**

“Kapıyı bırakıp bacadan kaçtı.” (DD. 167)

- **Kaptan kaba girmek.**

“Bu, kaptan kaba giren, daima başka bir adam olarak görünebilen bir mahlûk.” (CB. 15)

- **Kara düşünceye dalmak.**

“Kanı iliği kuruyup bir kara düşünceye daldı.” (NT. 24- ÜT.32)

- **Kara gülmez.**

“Kara gülmezin biri imiş bu...” (TBŞS. 3)

- **Kara sürmek.**

“Öyle bir kara sürerim ki...” (AM. 4)

- **Kara toprağa vermek.**

“Kendi elinle kara topraklara ver.” (TV. 16)

- **Kara yazılı olmak.**

“Turunç güzeli derler, kara yazılı biriyim.” (ÜT.29- KY.37- ÇS. 16- ZGM. 14- YG. 13)

- **Kara yürekli.**

“Bu kara yürekli karı...” (ÇBAGB. 2, 4)

- **Karalara batmak.**

“Sülün Kız, boyunca karalara batmış.” (TK. 102)

- **Kardeş payı.**

“... kardeş payı eder.” (AM. 1)

- **Kareler basmak.**

“Kerem biçareyi bastı yine kareler.” (YK. 135- PD. 141)

- **Karıncayı bile incitmemek.**

“Hatun bacı, karıncayı bile incitmeyen, yufka yürekli birisi.” (ÜT.29- HB. 150- PE. 184)

- **Karnı götürmemek.**

“Üvey ananın karnı götürür mü bunu.” (ÇBAGB. 5- SP. 38)

- **Kaş yarıp göz çıkarmak.**

“Gözü oyulmadık kim kaldı ki, bundan geri kaş yarıp göz çıkarayım?” (CB. 29)

- **Kaygısız aşım, ağrısız başım.**

“Kaygısız aşım, ağrısız başım.” (HB. 150)

- **Kaygısız başım ağrısız dişim.**

“İyisi mi kaygısız başım, ağrısız dişim.” (ASA. 6)

- **Kayıplara karışmak.**

“Ama kayıplara karışan oğulları...” (DKBA. 12)

- **Kayışı kopmuş tüfek gibi duvara yaslanmak.**

“Keloğlan kayışı kopmuş tüfek gibi duvara yaslanmış duruyor.” (KK. 19- AGKG. 64)

- **Kellesini koltuğuna almak.**

“Vezir vüzeradan biri kellesini koltuğuna alıp da, varıp bunları padişahın kulağına koyamamış.” (S. 66)

- **Keloğlanlığı ele almak.**

“Ben de Keloğlanlığı ele alayım.” (EK. 14)

- **Kem gözle bakmak.**

“Gökten üç elma düştü; kimseye kem gözle bakmayanların başına...” (KC. 86)

- **Kendi başını kayırmak.**

“Sen kendi başını kayır.” (ASA. 7)

- **Kendi eştiği kuyuya kendisi düşmek.**

“Kendi eştiğin kuyuya düşersin.” (KK. 16- ÇKÇK. 29)

- **Kendi ipini kendi eliyle çekmek.**

“... kendi ipini kendi eliyle çektiğini anlar.” (S. 73)

- **Kendi üstüne yük etmek.**

“Garip bunu kendi üstüne yük etti.” (PD. 154)

- **Kendi yağıyla kavrulmak.**

“Kendi yağlarıyla kavrulup giderlermiş.” (HB. 150)

- **Kendine ısındırmak.**

“Kocakarı Maviş’e kendini ısındırmak için ballandıra ballandıra dil dökmeğe başlar.”

(KC. 80)

- **Kendini yitirmek.**

“Mirza kendini yitirip, akla karayı seçemez oldu.” (YK. 124)

- **Kerem’in arpa tarlası gibi yanmak.**

“Kerem’in arpa tarlası gibi yanmaya başlar.” (AH. 7)

- **Kıldan ince, kılıçtan keskin olmak.**

“Velâkin bu, kıldan ince kılıçtan keskin bir mesele.” (PD. 149)

- **Kısmetine küsmek.**

“E, gayri sen de, kısmetine küs.” (AK. 36)

- **Kilimin dört ucunu suya salmak.**

“Bu böyle olmayınca padişah da kilimin dört ucunu suya salıvermiş.” (S. 66)

- **Kimseyi kimseden üstün tutmamak.**

“Kimseyi kimseden üstün tutmaz, kimsenin hakkını kimsede koymazmış.” (YK. 107)

- **Kimsenin hakkını kimsede koymamak.**

“Kimseyi kimseden üstün tutmaz, kimsenin hakkını kimsede koymazmış.” (YK. 107)

- **Kitabı yüzünden okumak.**

“Ben kitabı yüzünden okumaya alışmışım.” (HABA. 11)

- **Kitap devirmek.**

“Birkaç kitap devirdik.” (YK. 117)

- **Kitaptan söylemek.**

“Ne söylerse kitaptan söyler.” (AK. 22)

- **Koklamaya kıyamamak.**

“Acaba insan koklamaya kıyar mı?” (YK. 111)

- **Kol bastıya uğramak.**

“Kol bastıya uğramış gibi düğün evinin ağzı, dili tutulmuş.” (SP. 29)

- **Koluna koltuğuna sığınmak.**

“Seni bey bilip, koluna kanadına sığınmaya geldim.” (K. 62)

- **Konacak dal bulamamak.**

“Konacak dal bulamamış, gele gele gelmiş Keloğlan’ın dalına konmuş.” (AK.14)

- **Korku belâsı.**

“Korku belâsı bir dediğini iki etmemiş.” (ÇKÇK. 8- EB. 113)

- **Korku yüreğine düğümlenmek.**

“Yeni bir korku gelir, yüreğine düğümlenir.” (S. 77)

- **Korku yüreğine yapışmak.**

“Bu korku yüreğine yapışınca, deli divane olası gelmiş padişahın.” (İY. 57)

- **Korkudan korkuya düşmek.**

“Korkudan korkuya düşer.” (AK. 23)

- **Korkudan yüreği (dudağı) yarılmak.**

“Büyük şehzadenin korkudan yüreği yarılr.” (Z. 121- K. 60)

- **Korkudan yüreğine kan dolmak.**

“Korkudan Kara Keşiş’in yüreğine kan damladı.” (YK. 110)

- **Korkuya pabuç bırakmamak.**

“Rüzgârın nereden estiğini anlamış, anlamış ama korkuya pabuç bırakmamış.” (İY.

60)

- **Korkuyu dalına kondurmamak.**

“Gene de Dirse Hanoğlu korkuyu dalına kondurmadı.” (BH. 10- AK. 26- Z. 128)

- **Korkuyu dalından atmak.**

“... korkuyu dallarından atıp...” (TK. 99)

- **Kökünü kazımak.**

“Senin gibilerin kökünü kazımazsam...” (Z. 144)

- **Kör şeytan.**

“Kör şeytan getirip aranızı kara çalı dikti.” (YK. 119)

- **Kör şeytanın elinin dilinin bağlanması.**

“Onunla kör şeytanın elini, dilini bağlayacaklar.” (SP. 17)

- **Kulağına götürmek.**

“Yememiş içmemiş; olanı biteni Tekür dedikleri Bayburt Beyinin kulağına götürmüş.” (BB. 103)

- **Kurbanlık kuzu gibi.**

“Düşmüşler babalarının önüne kurbanlık kuzu gibi...” (ÇKÇK. 11)

- **Kurda kuşa sözü geçmek.**

“Kurda kuşa sözü geçerdi.” (AEYE. 1)

- **Kurda kuşa yem olmak.**

“Kızların kurda kuşa yem olmadan, kendi elinle baş göz edeceksen et.” (S. 70- YK. 107- İY. 57- AK.7- KK. 14- ÇKÇK. 11)

- **Kurşunla vurulmuşa dönmek.**

“Kurşunla vurulmuşa dönüp, kanı iliği kurudu.” (KH. 104)

- **Kurt yeniği olmak. (İşin içinde)**

“Doğrusu bunda bir kurt yeniği var.” (BGBG. 44- BB. 109- ÜT.26)

- **Kurttan bir kulağı eksik olmak.**

“Öyle adamlar var ki, kurttan bir kulağı eksik!” (İBAT. 170)

- **Kuru gayret.**

“Kuru gayret derler buna.” (EB. 113)

- **Kuru yazıda koyun gütmüşe dönmek.**

“Kuru yazıda koyun gütmüşe döner...” (S. 82)

- **Kuru yerde yatıp minare kadar rüya görmek.**

“İyisi mi, kuru yerde yatıp minare kadar rüya görmeyelim.” (APÇSSK. 199)

- **Kuruntuya kapılmak.**

“Gözlerimi gaylet bürümüş de, kendimi kuruntulara kaptırmışım.” (ÜT.21)

- **Kuruyup kalmak.**

“Şimdi senden duyunca kuruyup kaldım.” (KC. 83- YK. 132)

- **Laf çakmak.**

“Keloğlan’ın laf çaktığını duyar, hemen varır yakasından tutar.” (FS. 26)

- **Laf dokundurmak.**

“Sağa sola laf dokundurmaya başlamış.” (BB. 120)

- **Lafa kanmak.**

“Bu laflara kandı.” (BH. 13)

- **Lafa karnı tok olmak.**

“Keloğlan’ın karnı bu laflara doyar.” (AH. 4)

- **Lafı uzatmak.**

“Ne ise lafı uzatıp da ne biz günaha girelim, ne sizin başınızı ağrıtalım.” (ÜT.17)

- **Levni dönmek.**

“Küçük sultanın levni dönmüş.” (DT. 136)

- **Malda maşatta gözü olmamak.**

“Malda maşatta gözleri yokmuş.” (HB. 150)

- **Mısır’a sultan olmak.**

“Evlendiğini elâlem duyup da ne olacak sanki, Mısır’a sultan mı olacaksın?” (AK. 12)

- **Misk gibi anlamak.**

“Tutumundan misk gibi anlıyormuş bu!” (DT. 133)

- **Mum tutturmak.**

“Memlekete mum tutturduğu...” (TBŞS. 3)

- **Murat almak.**

“Elâleme yay, kurda kuşa pay olmadan, beyzademle murad alıp, murad vermeye bak!” (KC. 83)

- **Murat vermek.**

“Elâleme yay, kurda kuşa pay olmadan, beyzademle murad alıp, murad vermeye bak!” (KC. 83)

- **Muradı koynunda kalmak.**

“Son muradın koynunda kalmasın!” (Z. 120- KK. 19- S. 66- İY. 64- YK. 134)

- **Muradına geçmek.**

“Gayri yer, içer; muradına geçer.” (FS. 32)

- **Muradına göçmek.**

“Ana oğul yer, içer; muradına göçer.” (KK. 21)

- **Mühür mumuyla çağrılmak.**

“Herkes mühür mumuyla çağrılacak değil ya!” (ANKZ. 14- SP. 26)

- **Nane yemek.**

“Keloğlan’ın ne nane yediğini duyar.” (FS. 25)

- **Ne anadan görmek ne babadan görmek.**

“Ne anadan görmüş ne babadan.” (KK. 13)

- **Ne hocadan gülmek ne kocadan.**

“Ne hocadan gülmüş, ne kocadan.” (KK. 13)

- **Niyetini gözünden okumak.**

“Niyetini gözünden okumuşlar.” (OE. 182- S. 85)

- **Ocaklardan ırak olmak.**

“Ocaklardan ırak, ateşten gömlek gibi yakar da yakar.” (ÜE. 76)

- **Omzuna düşmek.**

“Gayrı bu iş benim omzuma düşüyor.” (Z. 122)

- **Omuzlarında adam asılmak.**

“Vay ne yiğitlermiş, birbirinden soylu, birbirinden boylu, omuzlarından adam asılırmış.” (S. 65- YK. 118)

- **On parmağının onundan da bal akmak.**

“On parmağının onundan da bal akıyor.” (PD. 142)

- **Oyuna ayna gelmemek.**

“Her oyuna ayna gelmez.” (KK. 21)

- **Oyuna dalmak.**

“Siz mi oyuna daldınız, ben mi uykuya daldım.” (ÇKÇK. 11)

- **Oyunun sakalı bitmek.**

“Bakalım bu oyunun sakalı ne zaman bitecek.” (GGAK. 10- YM. 15- AG. 9)

- **Ölüm atına binmek.**

“İçer ecel şerbetini, biner ölüm atına.” (KH. 88)

- **Ölüm bal şerbetten tatlı olmak.**

“Ölüm bile bal şerbetinden tatlı gelir.” (YK. 125)

- **Ölüm teri dökmek.**

“Ölüm teri dökmeğe başlayınca...” (BGBG. 49)

- **Ölümden ötesi yok.**

“Ölümden ötesi yok ya!” (KG. 58- S. 74- Z. 126)

- **Ömrünü gününü tüketmek.**

“Babam ömrünü gününü bu dağlarda tüketti.” (OEM. 3- Z. 139- KH. 94)

- **Ömrünü yakasına dikmemek.**

“Ömrünü yakasına dikmedi ya.” (OEM. 3)

- **Ömür duvarından her gün bir kerpiç düşmek.**

“Yana yana ömür duvarından her gün bir kerpiç düştü.” (KH. 88)

- **Önünde dört dönmek.**

“Önünde dört dönen cariyelerin olurdu.” (KC. 80)

- **Paranın yüzü sıcak olmak.**

“Kör olsun, paranın yüzü sıcak.” (ÜT.27)

- **Parmağını ısırarak.**

“Herkes parmağını ısırması.” (ÇKÇK. 24)

- **Parmakları işe yatmamak.**

“Gayrı parmakların kolay kolay bir işe yatmaz.” (PD. 141)

- **Perisi hoşlanmamak.**

“Perisi herkesten hoşlanmazmış.” (NT. 8)

- **Pestilini sermek.**

“Pestilini serinceye kadar şapırdadır, şaklatır.” (FS. 28)

- **Pişmanlık duymak.**

“Önce bir pişmanlık duyar.” (ÜT.28)

- **Pişmiş (aşın) tavuğun başına gelmemek.**

“Bu sefer başımıza gelenler, pişmiş tavuğun başına gelmedi.” (AK. 30- KK. 14- ASA. 8)

- **Ruhunu yellere vermek.**

“Ruhumu yellere verdiniz.” (KH. 97)

- **Rüzgârın nerden estiğini anlamak.**

“Salur Kazan rüzgârın nerden estiğini anlamış.” (SKO. 30- İY. 60- YM. 15)

- **Sabrını sınamak.**

“Belki de sabrımı sınıyor böyle!” (ÜT.24)

- **Saçını başını bu yolda ağartmak.**

“Saçını başını o yollarda ağartmış.” (OE. 188)

- **Saçlarını süpürge, ellerini saçak etmek.**

“Saçlarını süpürge ediyor, ellerini de saçak!” (KK. 13- DT. 134)

- **Sakalını eline alıp düşünmek.**

“Hele sakalını eline al da düşün.” (TBŞS. 7)

- **Sazı kırık olmak.**

“Sazım kırık, ben anlatamam doğrusu.” (ÜT.33)

- **Sazım yok ki sözüm dinlensin.**

“Sazım yok ki sözüm dinlensin.” (KT. 90)

- **Sel gibi geçmek.**

“Gün oldu yel gibi geçti; gün oldu sel gibi geçti.” (YK. 117)

- **Sen bir yana dünya bir yana!**

“Sen bir yana, dünya bir yana!” (ÇKÇK. 10)

- **Seninki can da elinki patlıcan mı?**

“Senin kızın canı can da elinki patlıcan mı?” (Z. 137)

- **Sevincinden deli olmak.**

“Sevincinden deli olası gelir.” (S. 83- APÇSSK. 201)

- **Sevinçten yüreği yarılmak.**

“Sevinçten yürekleri yarılmazsa iyidir.” (HB. 155)

- **Sınamayı kurt yemez.**

“Sınamayı kurt yemez, hele şu kazmayı bir vurayım.” (AH. 4- BB. 94- Z. 125- PE. 191)

- **Sırrına sır yetmez.**

“Sırrına sır yetmez.” (S. 110)

- **Sinek bile uçurtmamak.**

“Keloğlan sinek bile uçurtmaz.” (AH. 8)

- **Sokakları arşınlayıp kaldırımları ölçmek.**

“Sokakları arşınlayıp kaldırımları ölçerken, bir yerde bir köpek ölüsü görür.” (FS. 25)

- **Söyleyene değil, söyletene bak.**

“Söyleyene değil, söyletene bak.” (PD. 150)

- **Söz kucağa düşmek.**

“Zaten kahvenin içi ne ki avuç içi kadar, söz kucağa düşüyor.” (ABS. 6)

- **Söz sözü açmak.**

“Söz sözü açtı.” (KH. 91)

- **Söze karışmak.**

“Biri de söze karışmış.” (TBŞS. 7)

- **Sözü arşına, endazeye vurmadañ harcamak.**

“Neye sözünü arşına, endazeye vurmadañ harcıyor, elâlemin işine aşına karışyorsun?” (FS. 30)

- **Sözü dokunmak.**

“Bu söz öyle bir dokunmuş ki...” (SKO. 36)

- **Sözü tatlıya bağlamak.**

“Sözü tatlıya bağlamış.” (BB. 102)

- **Sözü tartmak.**

“Sözünü tartmadañ, terazilemedeñ söylüyorsun.” (FS. 27)

- **Sözü tesbih edip diline dolamak.**

“Bu sözü tesbih edip diline dolar.” (FS. 23)

- **Sözü yerini almak.**

“Anamın sözü yerini alsın.” (AH. 4)

- **Sözün altını eşip deşmedeñ savurmak.**

“Sözün altını eşip deşmedeñ savurup duruyorsun.” (FS. 29)

- **Sözün kulpundañ yapışmak.**

“Keloğlan bu defa da bu sözün kulpundañ yapışır.” (FS. 29)

- **Sözünü tartmak.**

“Sözlerini tartıp...” (ELBİ. 10)

- **Su gibi içmek.**

“Her harfi hocasının ağzından alıp su gibi içti...” (YK. 115)

- **Susuzluktan yüreği yanmak.**

“Hani susuzluktan yüreği gayet yanıyormuş.” (PD. 141)

- **Suyu bile üfleyerek içmek.**

“Elâlemden ağızları yandığı için etliye sütlüye karışmaz, suyu bile üfleyerek içerlermiş.” (APÇSSK. 196- AGKG. 62- İBAT. 168)

- **Şehitlik badesini içip dünyasından geçmek.**

“Encamı şehitlik badesini içip dünyasından geçmiş.” (BB. 104)

- **Şeytanı bile suya götürüp, susuz getirmek.**

“Attığını vurur, tuttuğunu koparır; seni beni değil, şeytanı bile suya götürüp susuz getirir.” (APÇSSK. 199- İY. 47)

- **Şeytanın bilmediğini bilmek.**

“Meğer Keloğlan şeytanın bilmediğini bilirmiş.” (FS. 22- KH. 89- S. 93- ACKC. 14)

- **Şu kulağımdan kulağıma emniyetim yok.**

“Şu kulağımdan kulağıma emniyetim yok, hani kimseler duymasın.” (CB. 31)

- **Tacın tahtın delisi olmak.**

“Ötekiler gibi tacın tahtın delisi değilmiş.” (ÜE. 75)

- **Tadı tuzu yerine gelmek.**

“Ocağımızın tadı tuzu yerine geldi.” (PE. 191)

- **Talihi yüzüne gülmek.**

“Huyun suyun da güzel olur ama bilmem talihin de yüzüne gülüyor mu?” (KC. 80)

- **Tam üstüne basmak.**

“Meğer tam üstüne basmış.” (K. 69- HABA. 17)

- **Taş olsa dayanmamak.**

“Taş olsa dayanır mı buna!” (ÇKÇK. 7- YK. 135- HABA. 6- AGKG. 66)

- **Tatlılığa dökmek.**

“İşi tatlılığa döküp...” (AGKG. 66)

- **Telâşa düşmek.**

“Üçüncüsünde de gelip çıkmayınca telâşa düşmüş.” (NT. 23)

- **Tepesinden girip tırnağından çıkmak.**

“Bir daha tepesinden girip tırnağından çıkar.” (AK.12)

- **Tığ gibi delikanlı.**

“Boy atmış, tığ gibi delikanlı olmuş.” (SK. 4- ACKC. 13- KH. 88- ELBİ. 9)

- **Tırnağı olsa başını kaşır.**

“Onun da tırnağı olsa başını kaşır.” (S. 96)

- **Toprağı kurumadan...**

“Daha karısının toprağı kurumadan bir üvey ananın eline bırakmış onu...” (SP. 13)

- **Tuttuğu dallar kırılmak.**

“Tuttuğum dallar kırılıp gidiyor.” (ÜE. 76)

- **Tütünü göklere çıkmak.**

“Kerem biçarenin tütünü göklere çıkıyor.” (YK. 134)

- **Tüyüne dokunmamak.**

“Kimsenin bir tüyüne dokunmaz.” (PE. 184)

- **Tüyüne toz kondurmamak.**

“A yarenler, Keloğlan sağ olsun, bende bu ağız, bu boğaz varken, tüyünüze toz konduramazlar.” (AK. 26)

- **Tüyünü bile incitmemek.**

“Tüyünü bile incitmedi.” (YK. 125)

- **Tüyünü bile kımıldatmamak (oynatmamak).**

“Kanturalı bir tüyünü bile kımıldatamadı.” (K. 64- ÜT.14- DT. 157- AK. 25)

- **Uçan, kaçan elinden kurtulamamak.**

“Gayrı uçan, kaçan ellerinden kurtulmuyordu.” (YK. 118)

- **Uğrağa uğramak.**

“Belki bir uğrağa uğrarsın.” (AK. 6- S. 91)

- **Umduğu bulduğuna uymamak.**

“Bulduğu umduğuna uymamış.” (NUTO. 18- T. 145- ÜT.27)

- **Umduğuna uğramak.**

“Umduğuma uğradım mı kurtuldum gayri.” (AK. 10)

- **Ummadığı taşın altından çıkmak.**

“Ekmediğin yerde biter, ummadığın taşın altından çıkarlar.” (KH. 89)

- **Ummadığına uğramak.**

“Erinden gecinden versin, ummadığına uğrarsın.” (KG. 57)

- **Umudu kesilmek.**

“Artık Keloğlan’ın attan umudu kesilir, açlıktan yüreği ezilir.” (CB. 18- T. 151)

- **Umudu suya düşmek.**

“Son umudum da suya düştü.” (Z. 123- KT. 92- NT. 9)

- **Umudu üzülme.**

“Olanca umudu üzülünce Garip biçareyi basmış yine kareler.” (PD. 141- BB. 106)

- **Umudunu kesmek.**

“Tam umutlarını kestikleri sırada yine uğurlarına üvey ana çıkar.” (KY.44- İBAT. 165)

- **Umudunu üzme.**

“Lâkin anası umudunu üzmez.” (AK. 5- ACKC. 16)

- **Uyku gözlerine haram olmak.**

“Uyku gözlerine haram olmuş.” (İY. 55)

- **Uyku gözlerini bürümek.**

“... uyku gelmiş, gözlerini bürümüş.” (Z. 117)

- **Uykuyu durağı yitirmek.**

“Mirza kardeş uykuyu durağı yitirdi.” (YK. 120- ÜT.12- İY. 66)

- **Üç kurşunla üç yerinden vurulmuşa dönmek.**

“Keloğlan bunları böyle görünce, üç kurşunla üç yerinden vurulmuşa döndü.” (İY. 51)

- **Üç yüz altmış altı damarına birden bir ateş (od) düşmek.**

“Hatuncuğun üç yüz altmış altı damarına birden bir ateş düşmüş.” (DD. 174- YK. 120- PD. 143)

- **Üstlerinden değirmen taşı kalkmak.**

“Üstlerinden bir değirmen taşı kalkmış gibi hepsi geniş bir nefes alır.” (KY.44)

- **Üstün akıl düşünmek.**

“Anası üstün akıl düşünür.” (AK. 8- HABA. 12)

- **Üstünüze lazım olmamak.**

“Orası üstümüze lazım değil.” (İY. 61)

- **Vadesi yetmek.**

“Bir gün gelir vadem yeten de, şu dünyadan göçüp gidersem, memleketimizin üstünde kim bilir ne yeller esecek!” (YK. 107- Z. 139- YYM. 8)

- **Vakit saat dolmak.**

“Vakit saat dolunca sultanın nur topu gibi bir oğlu dünyaya geldi.” (YK. 110)

- **Vakit saattir.**

“Vakit saattir, deyip kalkmış.” (ANKZ. 17)

- **Vasiyeti yerini almak.**

“Oğuz Hanın vasiyeti yerini almış.” (OE. 191)

- **Ver komşuna yaz duvara.**

“Hılı gider pazara: Ver komşuna, yaz duvara, der.” (HB. 153)

- **Vurulmuş dönmek.**

“Kuzucuklar korktuklarına uğrayınca, vurulmuş dönmüşler.” (ÇKÇK. 12- DT. 155- GYKA.6- İK. 17- AVGÜ. 18)

- **Yağmur yağmadan sele gitmek.**

“Yapma kızım, etme kızım; yağmur yağmadan sele gitme kızım!” (TK. 100- BB. 108- ÜT. 6- İY. 75- S. 83- BGBG. 49)

- **Yaka yırtmak.**

“Keloğlan’ın anası arkalarından baka kalmakta, yaka yırtmakta olsun, güvercin dolanı dolanı döner.” (CB. 26)

- **Yakasından tutmak.**

“Tuttum Keloğlan’ın yakasından.” (KK. 13)

- **Yakasını kurtaramamak.**

“Bu düşünceden yakasını kurtaramaz.” (ÜT.32)

- **Yalan yüzünden akmak.**

“Yalan yüzünden aktığı için...” (BGBG. 51)

- **Yalana borcu olmamak.**

“Yalana ne borcum var.” (AG. 9- AGKG. 62)

- **Yalınkat adam olmak.**

“Benim gibi yalınkat adam değil.” (AH. 3)

- **Yanık yürekli.**

“Yanık yürekli birisi...” (Z. 137)

- **Yanına tütsü ile bile varılmamak.**

“Yanına tütsü ile bile varılmazmış.” (ZGM. 14- TBŞS. 3)

- **Yanıp kül olmak (tutuşmak).**

“Yanıp kül olmaya parmak kalır.” (ÜT.18- AK. 36)

- **Yanlış dala taş atmak.**

“Yanlış dala taş atıyorsun.” (K. 76- SKO. 39)

- **Yarasına dokunmak.**

“Garip’in üç yarasına dokunup gözleri dolu dolu olmuş.” (PD. 145)

- **Yarım ekmeğin aç, yarım ekmeğin toku olmak.**

“Ben yarım ekmeğin aç, yarım ekmeğin tokuyum!” (ASA. 7- KH. 95)

- **Yasa бүрүнmek (batmak).**

“Dağın taşın böylesine yasa бүрүндүгү günlerden bir gün, çıkıp gelmişler.” (İY. 57- Z. 138)

- **Yaş yetmiş iş bitmiş.**

“Yaşımız yetmiş, işimiz bitmiş, belimizden aşağısı toprak!” (HB. 151- Z. 117)

- **Yaşı başı geçmiş olmak. (PD. 140)**

“Senin yaşın başın geçmiş.”

- **Yaşı başı ilerlemek.**

“Yaşı başı ilerledikçe, gamı kasaveti de artar olmuş.” (ÜE. 75- TV. 12)

- **Yaşı yetmiş aklı başından gitmiş.**

“Yaşı yetmiş aklı başından gitmiş bir padişaktır.” (AK. 22)

- **Yayından fırlayan ok misali.**

“Yayından fırlayan ok misali, fırlamışlar kapıdan.” (İY. 55)

- **Yaylım ateşine tutmak.**

“Kızcağız iki taraflı yaylım ateşine tutulur.” (SP. 19)

- **Yedi yerinden kurşunla vurulmuşa dönmek.**

“Yedi yerinden kurşunla vurulmuşa dönüp, elindeki aynayı taşa çalmış.” (SP. 23)

- **Yel gibi geçmek.**

“Gün oldu yel gibi geçti; gün oldu sel gibi geçti.” (YK. 117)

- **Yemeden içmeden yetiştirmek.**

“Keloğlan’ın bu sözünü de yemeden içmeden yetiştirirler padişaha.” (AK.14)

- **Yemeden içmeden kesilmek.**

“Yemeden içmeden de kesilir.” (ÜT.27)

- **Yemem cebime koy.**

“Keloğlanın canına minnet ama yemem cebime koy der gibi yapar.” (CB. 24)

- **Yeniden doğmuşa dönmek.**

“Her gece bir odanın huyunu suyunu alarak yeniden doğmuşa döner.” (S. 82- T. 161)

- **Yer gök şahit olmak.**

“Ben de şahidim, yer gök de şahit buna.” (SP. 20)

- **Yer gök uyumak.**

“Yer gök uyurken...” (Z. 120- S. 95)

- **Yer gök yarılmak.**

“Gün doğup şafak sökerken yer gök yarılr.” (Z. 122)

- **Yer gök yıkılmak.**

“Yer gök yıkılıyor sanırsın...” (Z. 121)

- **Yerdeki karıncayı bile incitmemek.**

“Yerdeki karıncayı bile incitmezmiş.” (ANİGA. 1)

- **Yere çalmak.**

“Okunu kaldırıp yere çaldı.” (K. 78)

- **Yere göğsü sığmamak.**

“İmdi yere göğsü sığmayan, köşke saraya sığar mı?” (CB. 30- KY.35)

- **Yeri göğsü ellek fellek etmek.**

“Yeri göğsü ellek fellek etmişler ya, yer demir gök bakır, güvendikleri dağlara kar yağmış.” (İY. 57)

- **Yetmiş iki damarı birden çekilmek.**

“Anası onu öyle görünce, kanı iliği kuruyup, yetmiş iki damarı birden çekilmiş.” (SP. 23)

- **Yetmiş iki bin damarı birden sızlamak.**

“Yetmiş iki bin damarı birden sızlamış.” (SKO. 42)

- **Yetmiş iki bin şahit istemek.**

“Benim oğlan demeye yetmiş iki bin şahit ister.” (CB. 30)

- **Yetmiş iki bin tüyünün dibi sızlamak.**

“Yetmiş iki bin tüyünün dibi birden sızlamış.” (T. 134- YK. 120- DD. 173)

- **Yetmiş iki dereden su getirmek.**

“Yetmiş iki dereden su getirir ya, ne fayda!” (ÜT.17)

- **Yıkılacak dama direk vurmak.**

“Ne diye yıkılacak dama direk vuruyorum.” (BH. 10)

- **Yola dökülmek.**

“Yükte hafif pahada ağır ne var ne yoksa alıp yola dökülmüşler.” (T. 133- İY. 57)

- **Yoluna başını koymak.**

“Dost, birbirinin yoluna baş koyanlar; düşman, birbirinin başını yiyenlerdir.” (SKO. 28- Z. 129)

- **Yoluna dikilmek.**

“Böyle yoluma dikilecektin de, ne diye bunu bana duyurdun?” (K. 57)

- **Yoluna kurban olmak.**

“Varım yoğum yoluna kurban olsun.” (KK. 14)

- **Yolunmuş çil tavuğa dönmek.**

“Elmas kızım yolunmuş çil tavuğa dönerdi.” (SP. 24)

- **Yolunu kaybetmek.**

“... yollarını kaybetmişler.” (BVBY. 12)

- **Yukarıdan atıp aşağıdan tutmak.**

“Bu defa, yukarıdan atıp, aşağıdan tutarlar.” (NT. 11- KK. 12- DD. 163- EB. 112)

- **Yük altında yumak yoğurmak.**

“Ben senin yük altında yumak yoğurduğunu ne bileyim.” (S. 110)

- **Yükünü yüceye yığmak.**

“Yükünü pek o kadar yüceye yığmasan iyi edersin.” (KC. 83)

- **Yüreği çatlamak.**

“Yüreği bir kat daha çatlasın.” (S. 88)

- **Yüreği dağlamak.**

“Aman boyunlarınızı bağlayın, yüreğinizi dağlayın.” (AK. 23)

- **Yüreği kan ağlamak.**

“Padişahın yüreği kan ağlamış.” (ÜE. 78)

- **Yüreği yarılmak.**

“Anasının sevincinden yüreği yarılr.” (AH. 11)

- **Yüreğinde bir umut çırası yanmak.**

“İşte o zaman bu öküzün yüreğinde bir ümit çırası yanar.” (SP. 14)

- **Yüreğinde koskoca bir aslan yatmak.**

“Benim de yüreğinde koskoca bir aslan yatıyor!” (AK. 4)

- **Yüreğinde yaprak bile kımıldamamak.**

“Yüreğinde yaprak bile kımıldamıyormuş.” (OE. 183)

- **Yüreğindeki korkuyu atmak.**

“... yüreklerindeki korkuyu atmışlar.” (EK. 17)

- **Yüreğinden vurulmuşa dönmek.**

“Bu mektubu alınca yüreğinden vurulmuşa döndü.” (OEM. 12- T. 150- EB. 109- KT. 91- BH. 16)

- **Yüreğine bir korku düşmek (yapışmak).**

“Hatuncağızın yüreğine bir korku düşüp Dirse Hana öyle bir sesleniş seslendi ki...”
(BH. 15- YK. 132- BB. 114- ÇKÇK. 12, 24- ÇKÇK. 12- İY. 66)

- **Yüreğine dokunmak.**

“Yufka yürekli Han’ın yüreğine dokundu.” (YK. 112- BB. 84- ÜE. 79- BB. 113)

- **Yüreğine kan damlamak.**

“Benim de yüreğime kan damladı.” (OEM. 7)

- **Yüreğine koymak.**

“Gayri bu dert gün günü sökülür gelir; yüreğinize koydukça kor.” (ÜE. 76- TV. 15)

- **Yüreğine kurşun gibi işlemek.**

“Acı soğan sözlü karının söyledikleri kurşun gibi işlemiş yüreğine.” (SP. 27- KH. 99-SUK. 6)

- **Yüreğine kurt düşmek.**

“Yüreğine bir kurttur düşmüş.” (AGKG. 65)

- **Yüreğine ok gibi saplanmak.**

“Sözler babasının yüreğine ok gibi saplanmış.” (SKO. 44)

- **Yüreğine tak etmek.**

“Yüreğine tak der de acıyı unuttur.” (S. 75)

- **Yüreğine yapışmak.**

“O anda bir korkma gelip yüreğine yapışmış.” (AGKG. 60)

- **Yüreğini bölük bölük bölmek.**

“Bayırın Afşar’ı yüreğimi bölük bölük böldü.” (KC. 83)

- **Yüreğini delip geçmek.**

“Gülbahar’ın da yüreğini delip geçmiş.” (EB. 110)

- **Yüreğini kemirmek.**

“Her akşam bir kuruntu, yüreklerini kemirdikçe kemirmiş.” (Z. 150)

- **Yüreğini temiz tutmak.**

“Sen yüreğini temiz tut.” (SP. 14)

- **Yüreğinin başı yanmak.**

“Sabırcık taşı yandı yüreğimin başı!” (S. 75)

- **Yüreğinin bir damarı sızlamak.**

“... duyunca yüreğinin bir damarı sızlamış.” (İBAT. 165)

- **Yürek dayanmaz.**

“Dahasını dinlemeğe yürek dayanır mı?” (HABA. 6)

- **Yürek yarası.**

“Yürek yarası bu, yarılmaz ki yarılsın, sarılmaz ki sarılsın.” (PE. 184)

- **Yürekte var elde yok.**

“Vah neyleyim, yürekte var elde yok.” (ASA. 5- ZGM. 16- SUK. 4- SK. 3- DT. 134- Z. 145- ANİGA. 10)

- **Yüz üstü dönmek.**

“Yüzü üstü dönerler.” (KY.39)

- **Yüzü bir karış olmak.**

“Yüzü bir karış, dudakları iki karış döner gelir.” (KK. 16- PD. 153)

- **Yüzü gözü kararmak.**

“Büyük kardeşinin yüzü gözü kararmış.” (İY. 62- NT. 9- SUK. 3)

- **Yüzü gözü üzerinde yeri olmak.**

“Yüzüm üzre, gözüm üzre yeri var!” (PD. 150)

- **Yüzü karalanmak.**

“Tekür’ün bir yüzü karalandı.” (K. 65)

- **Yüzü kızarmak.**

“Son sonu o da alnını kırıştırıp, yüzünü kızartmaya başlamış.” (PE. 185)

- **Yüzü solmak.**

“... yüzü solmuş.” (ZGM. 14)

- **Yüzüm gözüm üzerinde yeri olmak.**

“Yüzüm üzre, gözüm üzre yeri var.” (İY. 62)

- **Yüzünde güller açmak.**

“Kızın da yüzünde güller açar.” (KK. 17)

- **Yüzünden insanlık akmak.**

“Yüzlerinden insanlık akıyor.” (YK. 116)

- **Yüzüne kalbur tutmak.**

“Kocalarından utanırlar yüzlerine kalbur tutarlar.” (S. 86)

- **Yüzünü güldürmek.**

“Bunların da yüzünü güldürmemişti.” (YK. 108)

4.3.2. Ömer Asım Aksoy’un “Deyimler Sözlüğü”ne Göre Farklı Kullanımları Olan Deyim Örnekleri

Masallarda deyimler genellikle özgün biçimini koruyarak, doğru ve yerli yerinde kullanılmıştır ancak zaman zaman farklı kullanımlara da rastlanmaktadır. Ömer Asım Aksoy’un “Deyimler Sözlüğü”ndeki deyim örnekleri “Aksoy’daki kullanım” olarak, Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda küçük farklılıklarla yer alan deyim örnekleri ise “masaldaki kullanım” olarak adlandırılmıştır. Farklı kullanımlarla sunulan bu deyim örnekleri aşağıdaki tabloda abecesel olarak sıralanmaktadır:

Aksoy'daki Kullanım	Masaldaki Kullanım
Ağzında bakla ıslanmamak. (ÖAAD.720)	Dilinin altında bakla bile ıslanmamak. (AH. 10)
Alnının damarı çatlamak. (ÖAAD. 567)	Alnının derisi (damarı) çatlamak. (BGBG. 42- PD. 155)
Anasından emdiği süt burnundan gelmek. (ÖAAD. 574)	Anasından emdiği (süt) burnundan gelmek. (FS. 24- KH. 105- SP. 25- İBAT. 165- NT. 14)
At oynatmak. (ÖAAD. 593)	Atını istediği gibi oynatmak. (CB. 29)
Ateş bacayı sarmak. (ÖAAD. 590)	Alev bacayı sarmak. (NT. 8)
Attığı taş yerini bulmamak. (ÖAAD. 593)	Attığı taş boşa çıkmak. (ÜT.12)
Aya “sen doğma ben doğuyorum” der. (ÖAAD.602)	Doğan aya, ya sen doğ ya ben der. (KY.47- YM. 14- PD. 143)
Ayak atmamak. (ÖAAD. 600)	Ayak basmamak. (KC. 84)
Ayak sürmek. (ÖAAD. 602)	Ayak sürmek. (ÜT.27)
Ayakları yere değmemek. (ÖAAD. 601)	Ayakları yere basmamak. (ÜT.21- KY.44)
Bal alacak çiçeği bilmek. (ÖAAD. 612)	Bal alacak çömleği bilmek. (KT. 83)
Başıboş kalmak. (ÖAAD. 618)	Başıboş olmamak. (AK. 7- NT. 12)
Başına gelmek. (ÖAAD.620)	Başına (bir hal) gelmek. (BB. 110- AH. 11- T. 137- AG. 1)
Başından büyük işe kalkmak. (ÖAAD.622)	Başından büyük laf etmek. (HB. 161- ÜT. 8- DD. 168)
Boynu bükük. (ÖAAD.622)	Boynu buruk. (YG. 17)

Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu? (ÖAAD.664)	Bu ne tahta, bu ne çamaşır... (DKBA. 8)
Bundan iyisi can sağlığı. (ÖAAD.664)	Bundan âlâsı can sağlığı. (Z. 131)
Can ciğer kuzu sarması olmak. (ÖAAD.671)	Can ciğer olmak. (SP. 13)
Canını dar atmak. (ÖAAD.675)	Canını dar kurtarmak. (Z. 121)
Ciğeri beş para etmemek. (ÖAAD.675)	Ciğeri on para etmemek. (KT. 88)
Çorap söküşü gibi gitmek. (ÖAAD.698)	Çorap söküşü gibi sökülme. (ÇS. 16)
Dar kaçmak. (ÖAAD.706)	Dar atmak. (KH. 104)
Değirmenin suyu nereden geliyor? (ÖAAD.709)	Bu değirmenin suyu nereden? (KH. 102- YKYK. 3)
Derinlere dalmak. (ÖAAD.714)	Derin düşünceye dalmak. (CB. 27)
Dili damağına yapışmak. (ÖAAD.720)	Dili dudağına yapışmak. (Z. 131)
Dili dolaşmak. (ÖAAD.720)	Dili dolanmak. (SKO. 27- KH. 96- İY. 71- DD. 174- S. 68- Z. 131- AEYE. 2 ÇS. 14)
Duymamazlıktan gelmek. (ÖAAD.735)	Duymazlıktan gelmek. (HABA. 13- S. 72)
Ele güne karşı. (ÖAAD.752)	İle güne karşı. (PD. 151)
Eline eteğine doğru olmak. (ÖAAD.759)	Eline eteğine temiz olmak. (DT. 147)
Eski hamam eski tas. (ÖAAD.769)	Eski hamam eski tas, eski balık (nalın) eski tarz. (AK. 6- DT. 136- CB. 15)
Eşref- i saat. (ÖAAD.771)	Eşref saati gelmek. (KK. 17)
Haddini bilmek. (ÖAAD.834)	Haddini hududunu bilmek. (İY. 75- FS. 26- BH. 12)
İp ipullah sivri külâh. (ÖAAD.882)	İpimallah sivri külâh dolaşmak. (T. 144)
Kırdığı koz kırkı geçmek. (ÖAAD. 929)	Kırdığı ceviz kırkı geçmek. (CB. 19- AK. 36- KK. 12- İY. 66- T. 144- KT. 94- AH. 3)

Kırkından sonra saz çalmak.(ÖAAD.929)	Kırkından sonra kaval çalmak. (KK. 12)
Korktuğu başına gelmek. (ÖAAD. 937)	Korktuğuna uğramak. (ÇKÇK. 12- PD. 159- ÜT. 8- K. 70- SKO. 27)
Kulak ardı etmek. (ÖAAD. 943)	Kulağının ardına atmak. (HABA. 18- AK. 7- T. 140- TK. 101- FS. 30- İY. 68- AH. 11)
Küçük dağları ben yarattım, demek. (ÖAAD.950)	Bu dağları o yaratmak. (BB. 97)
Lafı ağzına tıkmak. (ÖAAD. 953)	Ağzında bırakmak. (FS. 31)
Lep demeden leblebiyi anlamak. (ÖAAD. 956)	Leb demeden leblebiyi anlamak. (FS. 32- HABA. 9)
Pestilini çıkarmak. (ÖAAD. 1010)	Pestilini sermek. (FS. 28)
Taş attı da kolu mu yoruldu. (ÖAAD. 1010)	Taş atmadım ki elim ağrısın. (Z. 140)
Vurdumduymaz Kör Ayvaz. (ÖAAD. 1097)	Vurdumduymaz. (S. 108)
Yanına salavatla varılır. (ÖAAD. 1097)	Yanına tütsü ile bile varılmamak. (ZGM. 14- TBŞS. 3)
Yüzünden düşen yüz parça olmak. (ÖAAD. 1135)	Yüzünden düşen bin parça olmak. (ASA. 12- AH. 10- KG. 50- TBŞS. 3)
Yüzüne gözüne bulaştırmak. (ÖAAD. 1136)	Ağzına yüzüne bulaştırmak. (PE. 187)

4.4. DOLDURMA SÖZCÜKLER

Doldurma sözcükler, yazılı ya da sözlü anlatımlarda kullanılan, tamamlayıcı işlevi olan sözcüklerdir. Aksan’a (2000: 199) göre doldurma sözcüklere; Arapça kökenli “şey” ile “Efendime söyleyeyim”, “Var ya! Yok mu?” gibi örnekler verilebilir.

Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda 21 doldurma sözcük örneği yer almaktadır. Bu örnekler abecesel olarak şöyle sıralanmaktadır:

- **Ama (amma) ve lâkin...**

“Ama ve lâkin kızcağızı sabaha sağ bırakmaz.” (KY.43)

- **Bir var ki...**

“Bir var ki sağ giren ölü çıkarmış oradan.” (OE. 181)

- **Daha deyim mi?**

“Daha deyim mi?” (S. 68)

- **Daha kaldı ki.**

“Daha kaldı ki, şu sözleri mi yüreğine su serpecekti.” (BH. 16)

- **Dahası...**

“Dahası yazıp defter etmeye gelmezmiş.” (OE. 180)

- **Derken.**

“Derken Uruz Bey öyle olmaz böyle olur, demiş.” (T. 140- SKO. 28- BB. 87- NT. 21- YM. 15- TV. 18- Z. 120- S. 88- KY. 46- İY. 67)

- **Gel gelelim...**

“Gel gelelim bulduğu umduğuna uymamış.” (NUTO. 18- T. 145- BB. 96- NT. 32- KY.43)

- **Hâsılı.**

“Hâsılı yağa batırmışlar, bala batırmışlar.” (T. 135)

- **Hâsılı kelâm.**

“Hâsılı kelâm, kılına bile dokunmamışlar.” (T. 145)

- **Her neyse...**

“Her neyse üç kızın üçü de özenip bezenir...” (S. 69)

- **İlle velâkin.**

“İlle velâkin göz kulak kesilmiş.” (T. 139)

- **Ne dedimdi...**

“Ne dedimdi, bir padişah varmış.” (KG. 50)

- **Ne ise ne diyordum ne diyecektim?**

“Ne ise ne diyordum ne diyecektim?” (KG. 52)

- **Neden sonra...**

“Neden sonra aklını başına toplar.” (NT. 29- SKO. 41- BB. 95)

- **Nerde var nerde yok.**

“Nerde var nerde yok, Dede Korkut geldi.” (BH. 10- BB. 96)

- **Neyse...**

“Neyse, gâh dereler gibi ılgıt ılgıt akarak, gâh ırmaklar gibi kabarıp taşarak günün birinde kırk yiğide baş olmuş.” (OE. 181)

- **Öyle iken...**

“Öyle iken bu yaraya hiçbirisi merhem olamaz.” (NT. 9)

- **Şey.**

“Dünyada her şey insanın elinde avucunda değil!” (TK. 100- AK. 5- ÇBAGB. 1- ÜE. 76- AH. 8- KK. 20)

- **Velâkin.**

“Velâkin şu üç yonga dediğiniz, üç armağandır.” (BB. 88- SKO. 30- BH. 10)

- **Velhasıl...**

“Velhasıl kanlı kapı...” (SKO. 47)

- **Yok yoksa.**

“Yok, yoksa ay mı karanlıktı, ölüm ardına mı düştü oğul!” (BH. 17)

4.5. İKİLEMELER

İkilemeler anlatıma zenginlik, renk, hareketlilik, güç ve şiirsellik katmak amacıyla aynı sözcüklerin veya anlamları yakın ya da zıt olan ya da sesleri birbirine benzer sözcüklerin ardı ardına getirilerek belirli bir anlam ifade etmesi sonucu oluşan söz değerleridir. İkilemeler bakımından Türkçe çok zengin bir dildir ve ikilemeler Türkçeye ayrı bir özellik kazandırır.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masaldaki ikileme örnekleri sunulmaktadır. Masallarda 551 ikileme yer almaktadır. İkilemelerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Acı acı.**

“Acı acı havlamaya başlamış.” (AVGÜ. 12)

- **Aç açına.**

“Evin içinde aç açına dolanır.” (AK. 6)

- **Açsa açsa.**

“Açsa açsa mağaranın kapısını bizim Mıstık açar.” (İY. 60)

- **Ad san.**

“Büyüklerinin adını sanını bilmiyorum.” (İY. 46)

- **Adım adım.**

“Adım adım altın tahta yanaştı.” (CB. 27- KK. 17- CB. 17- SP. 34- NT. 16- S. 94- S. 108- ACKC. 16)

- **Ağam ağam.**

“Ağam Ağam, çiçeğini ellere yolduran ağam.” (BB. 116)

- **Ağır ağır.**

“Demiş ve ağır ağır üstüne yürümüş.” (ÇKÇK. 21- SK. 6- OEM. 11- AK. 7)

- **Ağır aksak.**

“Ben ağır aksak yuvamı bulurum.” (NT. 21)

- **Ağlaya ağlaya.**

“Ağlaya ağlaya aktım, tükendim.” (KC. 78- SKO. 43- BB. 105- GYKA. 11)

- **Ahlayıp vahlamak.**

“Yine ne ahlayıp vahlıyorsun ana?” (FS. 22)

- **Ahu ahu.**

“Kumru kumru duruşu, ahu ahu bakışı bir yana...” (NT. 21)

- **Aka aka.**

“Uyku gözlerinden aka aka, dağa taş baka baka karnını burnunu doyurmaya çıkar.” (S. 75- Z. 123)

- **Akça pakça.**

“Akça pakça bir adam dişbudak değneğine dayanır.” (AH. 5- S. 96)

- **Akıl fikir.**

“Akı fikri biraz kıtça imiş.” (NT. 9, 20)

- **Akşam akşam.**

“Akşam akşam göçünü yükleyince ne yol dedi, ne yokuş.” (YK. 112- AK. 9, 126)

- **Al al.**

“Yanakları al al olmuş.” (BGBG. 46- SKO. 24- EB. 118- YG. 12- TBŞS. 8)

- **Alaca bulaca.**

“Alaca bulaca bir yer.” (S. 74- Z. 147)

- **Alay halay.**

“Meğer adamcağız öyle alaya halaya gelir cinsten değilmiş.” (FS. 30)

- **Alev alev.**

“Alev alev yanmaya başlar.” (NT. 8- S. 104)

- **Alık alık.**

“Bu son ettiğim lafa ne alık alık bakıp duruyorsun.” (KY.48)

- **Alıp vermek.**

“Kendi kendine şöyle alıp verir.” (AH. 6)

- **Allah Allah.**

“Akıncılar Allah Allah deyip de kale kapısına dayanmış.” (BB. 130- AH. 7- PE. 190- SKO. 34- S. 65- ÇBAGB. 1, 8)

- **Allem kallem.**

“Onlar bana allem kallem edince, ben de onlara estek köstek ettim.” (KK. 20- T. 155)

- **Alı güllü.**

“Alı güllü bir gelin, telli pullu bir duvak.” (KK. 20)

- **Alı pullu.**

“Alı pullu bir balık ayağının dibine çarpıp duruyor.” (NT. 18- PE. 184- AK. 5- YK. 125- SB. 123- Z. 146- YM. 14)

- **Alsam alsam.**

“Alsam alsam padişahın kızını alırdım.” (APÇSSK. 198- İY. 60)

- **Aman zaman.**

“Aman zaman demeğe kalmamış.” (OE. 183)

- **Amma ve lâkin.**

“Amma ve lâkin masal deyip geçmeyin.” (FS. 22)

- **Ana ana.**

“Ana ana; beni günden güneşten koruyan ana.” (EB. 114- ASA. 7- CB. 24- KY.40)

- **Ana baba.**

“Ömrümde ana baba derdi çekmedim.” (BB. 113- Z. 135- AGKG. 71)

- **Anlar anlar.**

“Efendi işi anlar anlar ya.” (AH. 7)

- **Anlasa anlasa.**

“Anlasa anlasa Kaf dağındaki çoban anlar.” (KG. 51)

- **Ara sıra.**

“Ara sıra havuz başı sefası sürüp...” (YKYK. 2)

- **Arayıp taramak.**

“Küllere karışan elmas küpesini arayıp tarayıp getirdim işte!” (NT. 31, 26- KY.44- SUK. 3)

- **Ardı arası.**

“Misafirlerin ardı sırası alındıkça, kapan sofram kapan, diyor, kapanıyor.” (ASA. 8)

- **Asıl fasıl.**

“Aslı faslı yok!” (S. 103)

- **Aslı astarı.**

“Bu işin de aslı astarı şu...” (S. 64)

- **Avare avare.**

“Böyle avare avare dolaşımtansa...” (İBAT. 165)

- **Avaz avaz.**

“Can acısıyla avaz avaz bağırır.” (ASA. 12- Z. 125)

- **Avuç avuç.**

“Avuç avuç toprak alıp onmayanların, gülmeyenlerin başına serptiler.” (K. 79- YK. 116, 120- ÜT. 23- T. 159- AGKG. 70)

- **Ayak ayak.**

“Adım adım, ayak ayak varır düğün başına.” (KK. 17)

- **Ayin oyun.**

“Ayin oyun edip ona bir tuzak kurmayı düşünmüş.” (T. 155, 147)

- **Aygın baygın.**

“Bu ses aygın baygın ötüyor.” (S. 76- ÜE. 77- NT. 25- S. 66- BGBG. 45- KT. 77- ABS. 2- NUTO. 18- TV. 17)

- **Ayna mayna.**

“Aynayı maynayı nerden bilecek!” (AH. 7)

- **Az boz.**

“Şöyle az boz yolunu seçer.” (Z. 132)

- **Baba oğul.**

“Baba oğul dereden tepeden konuşurken söz döne dolaşa varıp dostluğa düşmanlığa dayanmış.” (SKO. 28- BB. 96)

- **Baca baca.**

“Kapı kapı, baca baca dolaşmaya başlar.” (S. 95)

- **Bacı bacı.**

“Bacı bacı, ne benimki yiğit ne seninki yiğit...” (S. 89)

- **Bacı kardeş.**

“Padişah kızıyla bacı kardeş gibi öpüşüp koklaşır.” (Z. 141)

- **Bağdan bağa.**

“Dağdan dağa, bağdan bağa Üç Turunçları arayıp duruyorum.” (ÜT. 12)

- **Baka baka.**

“Arkalarına baka baka dönüp gelmişler.” (BB. 114- K. 53- S. 65, 68, 75)

- **Bakar da bakar.**

“Anası gözünü dört açar, bakar da bakar, bakar da bakar.” (AK. 7- ASA. 10- CB. 17)

- **Bakıp bakıp.**

“Sana bakıp bakıp ağlar gözlerim.” (SKO. 26- S. 74)

- **Bakraç bakraç.**

“Bakraç bakraç içirmişler, doymamış.” (T. 143)

- **Bal bal.**

“Kızcağız ne dal dal ağaçlara elini uzatmış, ne bal bal meyvelere...” (SB. 126)

- **Basa basa.**

“Topuklarına basa basa...” (Z. 127)

- **Baş başa.**

“Saç saç baş başa gelenler, Keloğlan’ın dövüşü kızıştırmak istediğini anladı.” (FS.

27)

- **Beğene beğene.**

“İstanbul’dan beğene beğene alıp getirdiği üç armağanı önüne koymuş.” (BB. 91)

- **Bekleye bekleye.**

“Gözleri yolda gönlü gümanda bekleye bekleye solup gitti.” (BB. 106- CB. 16)

- **Benek benek.**

“Yüzleri elma gibi benek benek kızarır.” (Z. 128- EB. 109)

- **Bet beniz.**

“Narın yanına da betinize benzinize benzeyen bu gülleri koyun.” (S. 68)

- **Bet bereket.**

“Bunların girdiği evde bet bereket kalır mı?” (APÇSSK. 204)

- **Bildim bildim.**

“Hımm, bildim bildim.” (ASA. 11)

- **Bile bile.**

“Onun ipiyle kuyuya inilmeyeceğini bile bile künbede girip görmüş ki, ne görsün.”
(T. 156)

- **Bilerek bilmeyerek.**

“Bilerek bilmeyerek kaşına, gözüne bir toz kondurdum.” (YK. 110)

- **Bilse bilse.**

“Bunu bilse bilse bezirgânbaşı bilir.” (KG. 51- İY. 70- NT. 9- EB. 126- İBAT. 166)

- **Bir bir.**

“Başlarına gelenleri bir bir sayıp döktü.” (İY. 54- AH. 5- FS. 24- K. 56- CB. 19, 27- SB. 133 -HB. 152- SKO. 41- BB. 110, 112, 123- T. 139- S. 80- AGKG. 69- KT. 88- EB. 124- YM. 17- AG. 6- 9- DOE. 2- GGAK. 14- HABA. 9- SUK. 10- YG. 16- AVGÜ. 16)

- **Birer birer.**

“Gül Kızın parmaklarını birer birer avucuna alır.” (PE. 190- S. 102- AGKG. 65)

- **Birim birim.**

“Oduncunun karısı birim birim toplamış bunları!” (BGBG. 46- AK. 9- SB. 128- İBAT. 168)

- **Boğaz boğaza.**

“Bizi tutup ayıracak yerde boğaz boğaza mı getirmeye çalışıyorsun?” (FS. 27)

- **Boğum boğum.**

“Ak boynuna ak urgan bağlamışlar boğum boğum.” (SKO. 35)

- **Boncuk boncuk.**

“Gözlerin var boncuk boncuk.” (KC. 80- GG. 137- S. 64)

- **Boy bos.**

“Boyuna bosuna bakmaz.” (CB. 23)

- **Boy boy.**

“Beyler boy boy sıralanmış.” (BH. 9- K. 80- OE. 191)

- **Boylu boyunca.**

“Boylu boyunca kendini kapıya yapıştırmış.” (AH. 6)

- **Bozdurur bozdurur.**

“Keleşimin başı darda kalırsa bozdurur bozdurur da harcar.” (AH. 5)

- **Bölük bölük.**

“Bayırın Afşar’ı yüreğimi bölük bölük böldü.” (KC. 83- BH. 11- SKO. 30, 34- OEM. 6)

- **Bölüm bölüm.**

“Bölüm bölüm bölünmüş.” (T. 158)

- **Bugüne bugün.**

“Bugüne bugün elimizle ekiyor?” (YK. 117)

- **Bulsak bulsak.**

“Onları bulsak bulsak analarının dizi dibinde buluruz.” (SKO. 36)

- **Buram buram.**

“Burnunda buram buram tütmeğe başladı.” (KH. 105- YK. 121- ÜT. 10- ÜE. 77- SKO. 41- BB. 110- OE. 180- KG. 61- S. 66, 76- Z. 117- BGBG. 46- KT. 77- DT. 153- ABS. 2- NUTO. 18- DKBA. 12- TV. 17- YKYK. 7)

- **Burcu burcu.**

“Çevre yanını lâle sümbül bürümüş, burcu burcu kokuyor.” (KH. 98- HB. 157- S. 76- BGBG. 54)

- **Buzlu buzlu.**

“Bir tas su içmiş buzlu buzlu.” (SUK. 4- TK. 103- DT. 135)

- **Büklüm büklüm.**

“Ateşidevran’ın saçları büklüm büklüm bükülür.” (AK. 26- DT. 146)

- **Büküm büküm.**

“Kara bulutlar büküm büküm bükülür.” (Z. 146)

- **Büyüye büyüye.**

“Büyüye büyüye bir bilmem neye dönmüş.” (T. 140)

- **Büzüm büzüm.**

“Bir köşede büzüm büzüm büzülmüş.” (SP. 29)

- **Can kan.**

“Canı kanı kurumuş.” (NT. 24)

- **Cıcık boncuk.**

“Ben cıcıktan boncuktan başka laf bilmem.” (KG. 51)

- **Cıvıl cıvıl.**

“Sülün Kız o cıvıl cıvıl ötüşen kuşlara bakmış...” (TK. 101)

- **Coşkun coşkun.**

“Gayrı çalmış sazlar coşkun coşkun, söylemiş kızlar nazlı nazlı.” ()

- **Coşkun coşkun.**

“Çalmış sazlar coşkun coşkun.” (ANİGA. 10- SP. 29- ANKZ. 17- YKYK. 3)

- **Cümle âlem.**

“Cümle âlemi topladık.” (KK. 12)

- **Çağıl çağıl.**

“Varsın çağıl çağıl çağlasın sular.” (BH. 17)

- **Çağlaya çağlaya.**

“Çağlaya çağlaya aksan nafile...” (PD. 154)

- **Çakır çukur.**

“Çakır çukur yerde bir fidan...” (S. 110)

- **Çala çağıra.**

“Çala çağıra düğün yerine gidip görmüş.” (BB. 120)

- **Çala çala.**

“Kılıç çala çala teleklenir.” (SKO. 27)

- **Çal çaput.**

“Çal çaput da bir, baklava börek de bir yiyene.” (KH. 95)

- **Çalı çırpı.**

“Hılı çalı çırpı toplar.” (HB. 151)

- **Çalınıp çırpınmak.**

“Şehzade çalınıp çırpınır.” (ÜT. 17)

- **Çanak çanak.**

“Çanak çanak aşındık.” (AK. 3)

- **Çar naçar.**

“Üvey ana çar naçar, varıp ahırın kapısını açmış.” (SP. 36)

- **Çarşı Pazar.**

“Çarşı Pazar çoktan kapanmış.” (KH. 105)

- **Çat çat.**

“Gece olur, çat çat kapı vurulur.” (CB. 25)

- **Çayır çimen.**

“Çayır çimen geçerek, lâle sümbül biçerek altı ayla bir güz gitmiş.” (ÜT. 9- SKO. 28- PD. 140)

- **Çeke çeke.**

“Bakın Allah’ın işine, çeke çeke nerelere getirmiş Mirza Bey’i.” (YK. 124- SKO. 27- T. 138- S. 91- AGKG. 71)

- **Çekirdek çekirdek.**

“O anda elma, dilim dilim bölünüp, çekirdek çekirdek dökülür.” (CB. 27)

- **Çelik çomak.**

“Kırmadığı çelik çomak kalmamış.” (T. 144)

- **Çer çöp.**

“Ne diye çerden çöpten işlerle ömrünü gününü tüketiyorsun.” (AM. 1- BB. 120- S. 72)

- **Çeşit çeşit.**

“Çeşit çeşit yemekler; baklavalar, börekler...” (ASA. 7)

- **Çığır çığır.**

“Çığır çığır çığırıyor.” (Z. 143)

- **Çıngır mıngır.**

“Çıngır mıngır açılır kapı.” (FS. 31)

- **Çıra çıra.**

“Gözleri var çıra çıra.” (Z. 121)

- **Çırpına çırpına.**

“Arka kanatlarıyla çırpına çırpına çıkar.” (Z. 147)

- **Çıtır çıtır.**

“Mübarek çıtır çıtır fındık kırıp keyfine baktı.” (Z. 153)

- **Çiçek çiçek.**

“Çiçek çiçek giyinmiş.” (ÇKÇK. 29- ÜE. 80)

- **Çifte çifte.**

“Kapıda çifte çifte uşakların olurdu.” (KC. 80)

- **Çiğ çiğ.**

“Sakın çiğ çiğ yeme!” (İY. 50- EK. 14)

- **Çil çöpür.**

“... çil çöpür biri!” (YM. 13- ANKZ. 14)

- **Çoluk çocuk.**

“Şimdi çoluk çocuğun yetişir.” (HABA. 13)

- **Çöl çöl.**

“Çöl çöl dolaşıp yakut taşını bulan yiğit, gölden göle düşüp inci tanesini de getirir elbet!” (NT. 28, 26)

- **Çör çöp.**

“Çörü çöpü kurtaracağına...” (S. 109)

- **Çuval çuval.**

“Onun istediklerini çuval çuval getirir.” (Z. 152)

- **Dağ bayır.**

“Dağın bayırın dilinden anlarsın.” (KG. 51- NT. 20- S. 75)

- **Dağ bel.**

“Ömrüm günüm, dağda belde geçiyor.” (KG. 54)

- **Dağ taş.**

“Öyle bir ah etmiş ki derinden dağ taş oynamış yerinden.” (BB. 83- YK. 120- İY. 57- BH. 15- T. 134- OE. 179- S. 75- YG. 16, 17- AVĞÜ. 11)

- **Dağdan dağa.**

“Dağdan dağa, bağdan bağa Üç Turunçları arayıp duruyorum.” (ÜT. 12)

- **Daha daha.**

“Daha daha ağza alınmaz ne kötülük dersin bunlarda var.” (KH. 89- AK. 10, 3- KK. 12- FS. 32- K. 76- İY. 51- BB. 100- DD. 177- KY.47- AEYE. 4- DKBA. 4- YKYK. 2)

- **Dal dal.**

“Bir yandan dal dal kuşlar ötüşüyor.” (CB. 17- KH. 90- YK. 117, 133- K. 68- SB. 126- HB. 157- BB. 108- OE. 191- ÇKÇK. 29- BGBG. 46- KT. 77- TK. 102- EB. 118, 128- YM. 14- YG. 12- TBŞS. 8- AVĞÜ. 15)

- **Dal kılıç.**

“Kaşlarında dal kılıç görmüş.” (Z. 127)

- **Daldan dala.**

“Daldan dala derken, bir bahçeye dar attı kendini.” (YK. 122)

- **Dalga dalga.**

“Alır şehzadeyi sırtına, dalga dalga aşırır.” (NT. 18- DT. 147)

- **Dalıp dalıp.**

“Padişah dalıp dalıp gidiyor.” (AK. 14- YK. 121)

- **Dallana dallana.**

“Bu haber dallana dallana varıp Trabzon beyinin kulağına değdi.” (K. 58)

- **Damla damla.**

“Yağmuru damla damla dağıtır.” (CB. 26)

- **Dane dane.**

“Yoksa dane dane derde düşüp, yiğit, arkan yere gelmeden geldiğin yere git!” (NT. 28)

- **Deli divane.**

“Ben de senin derdinden deli divane oluyorum.” (BB. 113- İY. 57- KC. 82- OE. 181)

- **Deli dolu.**

“İçlerinden deli dolu biri konuşmuş.” (SKO. 35- BB. 126)

- **Delik deşik.**

“Bir okla delik deşik eden bu.” (Z. 126)

- **Dem devran.**

“Demimi devranımı sürdürdüm.” (DD. 168)

- **Demet demet.**

“Çiçek derlemişler demet demet.” (ÇKÇK. 11)

- **Demiş demiş.**

“Demiş demiş ama padişahın da derdi bir iken iki olmuş.” (ÜT. 7)

- **Der demez.**

“Der demez, önlerine öyle bir sofra açılır ki...” (ASA. 7)

- **Dere tepe.**

“Baba oğul dereden tepeden konuşurken söz döne dolaşa varıp dostluğa düşmanlığa dayanmış.” (SKO. 28- ÜT. 9- CB. 19)

- **Dertli dertli.**

“Bunlar da söylemişler dertli dertli.” (KT. 92- ÇS. 13- BB. 112)

- **Derya deniz.**

“Ortalık derya deniz olmuş.” (ÇKÇK. 17- NT. 19- BVBY. 18)

- **Diken diken.**

“Tüyleri diken diken olur.” (AK. 28- HB. 156)

- **Dikine dikine.**

“Kâh dolanı dolanı çıkar, kâh dikine dikine.” (NT. 21)

- **Dilim dilim.**

“Hançerimle dilim dilim dilerim.” (SKO. 36- KK. 21- CB. 27- T. 158- S. 96)

- **Diri diri.**

“Hani eline geçse diri diri yiyecekmiş ya, bereket versin, demir bilekli Basat kaldırıp kendini bir mağaraya atmış.” (T. 154- BB. 109)

- **Dirlik düzenlik.**

“Öyle bir dirlik düzenliğe kavuşturdum ki, gayri ne develer top oynayabilir, ne cinler cirit atabilir.” (OE. 185- PE. 185- T. 146- PD. 150- BB. 131- KT. 77)

- **Diş dişe.**

“Bre yaban taşı, böyle diş dişe, tırnak tırnağa boğazlaşanlara ne diyeceksin?” (FS. 29)

- **Diyar diyar.**

“Diyar diyar dolaşırım.” (DT. 140)

- **Diye diye.**

“Biri çıktı biri daha çıkar inşallah, diye diye yoluna yürür.” (FS. 23- YK. 115- PE. 190- BB. 108- DD. 164)

- **Dizi dizi.**

“Dizi dizi geçen turnalardan, dal dal ötüşen kumrulardan gayri bir duyan olmadı ki...” (K. 68- BGBG. 40)

- **Dizim dizim.**

“Peri kızları dizim dizim dizilmişler.” (PE. 189- AH. 8- GG. 137- S. 69)

- **Dobra dobra.**

“Dobra dobra konuşmayı severim.” (HABA. 17)

- **Dokunaklı dokunaklı.**

“Fıraklı fıraklı söyledi, dokunaklı dokunaklı.” (YK. 135)

- **Dokusa dokusa.**

“Dokusa dokuda Dede Korkut dokur bunu.” (SKO. 28)

- **Dolam dolam.**

“Dolam dolam dolanma.” (S. 110- ÜT. 19)

- **Dolana dolana.**

“Dolana dolana yürür.” (Z. 141)

- **Dolanı dolanı.**

“Güvercin dolanı dolanı döner.” (CB. 26- NT. 16, 21- ÇKÇK. 18- BVBY. 18)

- **Dolap dolap.**

“Oğul, dolap dolap ak sütümü emzirdiğim oğul.” (DD. 173)

- **Doldurup doldurup.**

“Ağzını doldurup doldurup istiyorsun.” (T. 147)

- **Doludizgin.**

“Bay Büre oğlu doludizgin eve dönmüş.” (BB. 89- SKO. 36)

- **Dolu dolu.**

“Gözleri dolu dolu olmuş.” (BGBG. 52- PD. 145- K. 71- BH. 21- SKO. 25- BB. 112- S. 74- AEYE. 1)

- **Dolup dolup.**

“Gününü gün etmek isteyenler dolup dolup boşalıyormuş.” (SP. 26- ANKZ. 14)

- **Donanıp düzenmek.**

“Her taraf elvan elvan donanıp düzenmiş.” (BB. 82)

- **Dost düşman.**

“Dosta düşmana karşı ak yüzümü kara çıkarma!” (NT. 29)

- **Döğе döğе.**

“Geçmeyenden kırk akça alırmış; hem de döğе döğе...” (DD. 163)

- **Döğüm döğüm.**

“Diye, döğüm döğüm döğünmeye başlamış...” (TK. 100)

- **Döğüne döğüne.**

“Kimi ağlaya ağlaya gözden olmuş; kimi döğüne döğüne dizden olmuş.” (BB. 105)

- **Döne dolaşa.**

“Baba oğul dereden tepeden konuşurken söz döne dolaşa varıp dostluğa düşmanlığa dayanmış.” (SKO. 28)

- **Döne döne.**

“Kartal da döne döne üstüne dolanır.” (CB. 26- ASA. 9- SB. 125- SKO. 32- S. 74- AGKG. 71- YM. 16)

- **Duman duman.**

“Duman duman olmuş dağların başı!” (SKO. 30)

- **Dura dura.**

“Yıllardır açık dura dura yoruldum.” (ÜT. 15)

- **Duru duru.**

“Aş istemiş duru duru.” (OE. 180)

- **Durup durup.**

“Durup durup bakar.” (S. 74)

- **Durup dururken.**

“Durup dururken kavga benim de gözümde tütmeğe başladı.” (SKO. 31)

- **Duya duya.**

“Kırk gün böyle göre göre, duya duya onun da gözleri yaşarmaya başlıyor.” (S. 82)

- **Düğüm düğüm.**

“Ak ellerini bağlamışlar arkasından düğüm düğüm.” (SKO. 35- T. 151- EB. 128)

- **Düğün bayram.**

“Düğün bayram edeceği yerde...” (Z. 138)

- **Düğün dernek.**

“Şehzademizin düğün dernek istediği yok.” (KY.44- BB. 104- NT. 23- TBŞS. 6)

- **Düşüne düşüne.**

“Üstelik düşüne düşüne gözlerine kara su iner, iki gözü birden kör olur.” (KG. 50- ÜT. 32- CB. 19- AGKG. 59- ÇBAGB. 1)

- **Düşünüp danışmak.**

“Düşünüp danışsın da atarlarsa atsinlar.” (S. 71)

- **Düşünüp taşınmak.**

“Onlar da enikonu düşünüp taşındıktan sonra üvey anayı haklı bulur.” (KY.40- ÇKÇK. 9- KT. 86)

- **Düşüp kalkmak.**

“... günden beri niceleriyle düşüp kalktım ama...” (AGKG. 67)

- **Ebe dede.**

“Hiç mi ebeden dededen duymadın.” (KY.48- NT. 8- YK. 115)

- **Edip edip.**

“Ne edip edip ölmeden beni bilinmez bulunmaz bir denize ulaştırasın.” (NT. 18, 11)

- **Efil efil.**

“Bir kara poyraz olup efil efil eser.” (CB. 26- KH. 90- S. 79- Z. 123)

- **Eğim eğim.**

“Dallar eğim eğim eğilir.” (OE. 183- ÜT. 22- KG. 54- S. 93- Z. 122, 146- ANİGA. 9)

- **Eksik artık.**

“Siz eksik artık helâl edin hakkınızı.” (NT. 18, 11- T. 147- S. 68, 91- Z. 123)

- **Eksik gedik.**

“Evinin eksikliğini gediğini gördükten sonra...” (OEM. 12)

- **El ele.**

“Nalcı babanın üç oğlu el ele, kol kola çıkıp gelmesinler mi?” (İY. 57)

- **Elek felek.**

“Her yanı elek felek etmeğe başlamışlar.” (ÇKÇK. 28- YK. 135- AGKG. 65- YG. 17- AVGÜ. 11)

- **Ellere ellere.**

“Başımı alıp gideyim yad ellere ellere!” (SKO. 25)

- **Elvan elvan.**

“Yüzlerinde elvan elvan güller açarmış.” (BGBG. 38- BB. 82- YK. 122- ÜT. 20- ÜE. 77- HB. 157- T. 134- KG. 54- Z. 116- BGBG. 46- KT. 77- EB. 109- ABS. 2- NUTO. 18- GGAK. 14- TV. 17)

- **Eni konu.**

“Onlar da enikonu düşünüp taşındıktan sonra üvey anayı haklı bulur.” (KY.40, 35)

- **Er geç.**

“Er geç foyası meydana çıkar.” (SP. 38- KG. 57- S. 81- ÇBAGB. 8)

- **Erken erken.**

“Anası erken erken eve dönüp de...” (DT. 138)

- **Erinden gecinden.**

“Erinden gecinden üstlerine bir vuslat sabahı açılır.” (PD. 142)

- **Eski püskü.**

“Kendi kızının eski püskülerini giydirmiş.” (BGBG. 43- NT. 17- DT. 151- GGAK. 8)

- **Estek köstek.**

“Keloğlan’a estek köstek etti.” (CB. 31- KK. 20)

- **Eşine eşine.**

“Kâh eşine eşine, kâh kişneye kişneye gider.” (S. 74)

- **Etse etse.**

“Etse etse, yine Korkut Ata, bir atalık eder.” (BB. 96)

- **Ev bark.**

“Evini barkını bile düşünmez olmuş.” (S. 66- PD. 144- AGKG. 62)

- **Eveleyip gevelemek.**

“Ağzında bir şeyler eveler, geveler.” (NT. 9)

- **Evirip çevirmek.**

“Şehzadeyi evirir çevirir.” (NT. 9, 27- CB. 24)

- **Evli barklı.**

“Ben evli barklı bir kadını.” (KC. 82)

- **Ezile ezile.**

“Ezile ezile, üzüle üzüle geberip gitsin diye.” (SKO. 42)

- **Fıraklı fıraklı.**

“Başlarından geçeni fıraklı fıraklı sayıp dökmüşler.” (İY. 58- KH. 98- YK. 135- PD.

144- BB. 110- S. 80- AGKG. 70- EB. 121- İBAT. 168- GYKA. 9)

- **Fıtil fıtil.**

“... fıtil fıtil burnundan getireceklerini...” (AGKG. 69)

- **Garip garip.**

“Keloğlan’ın anası da kuzucuğunun garip garip meleyişine dayanamaz.” (ASA. 13-

PD. 154)

- **Garip gureba.**

“... evine garip gureba konduran bir kocakarı varmış.” (KT. 83)

- **Gece gündüz.**

“Gece gündüz demeyip gitmişler babam gitmişler.” (BB. 109- KH. 91- İY. 64- PE. 190- S. 65)

- **Gel gel.**

“Hele gel gel yanıma!” (S. 78)

- **Gel gelelim.**

“Ama gel gelelim, kaçak dövüşür.” (AH. 3)

- **Gele gele.**

“Gele gele gelip benim yanıma oturdu.” (ANKZ. 18- AK. 14- AH. 6- SP. 31- BB. 92, 104)

- **Gelen geçen.**

“Gelene geçene, eğilip bir su içene fiske taşı yapıp atıyormuş.” (NT. 8)

- **Gelimli gidimli.**

“Gelimli gidimli dünya, son ucu ölümlü dünya!” (SKO. 48)

- **Gelin güvey.**

“Kendi kendilerine böyle gelin güvey ola dursun.” (Z. 131)

- **Gelse gelse.**

“Gelse gelse, mumu yakmak, derdine yanmak değil mi?” (S. 75)

- **Genç koca.**

“Genci kocası el üstünde tutarlar.” (KY.42)

- **Gergef gergef.**

“Elâlem için gergef gergef dolaşacak.” (EB. 118)

- **Gevrek gevrek.**

“Bu söze de gevrek gevrek güldü.” (DT. 134)

- **Gide gele.**

“Böyle gide gele yolu aşındırmış.” (NT. 12)

- **Gide gide.**

“Gide gide üç arpa boyu yol gitmiş.” (NT. 20- AK. 17- PD. 144- S. 71-,74- AG. 1- ABS. 2- AVGÜ. 12- GGAK. 14)

- **Git gide.**

“Git gide güzelliği kan ediyor bu kızın.” (SP. 20)

- **Giyinip düzenmek.**

“Sen de giyinip düzenirsin.” (ÜT. 20- SP. 29- ANKZ. 17)

- **Giyip kuşanmak.**

“Giyip kuşanacak, varıp avlanacak bir evlat ver bize!” (KY.34)

- **Göre göre.**

“Siz de bunları göre göre açıldınız.” (S. 68, 82)

- **Görse görse.**

“Görse görse yine İdi görür.” (NT. 9)

- **Göz göz.**

“Mıgribi gibi göz göz ettiler gövdemi.” (BB. 101)

- **Göz göze.**

“Mıstık da bıyık altından gülerek göz göz bütün mağarayı gezmiş.” (İY. 67)

- **Gözleye gözleye.**

“Gözleye gözleye gözden oldum.” (FS. 31- BB. 108- ABS. 1)

- **Gurbet gurbet.**

“Gurbet gurbet dolaşmayı kurmuş.” (YYM. 3- PD. 151- GYKA. 9)

- **Güç bela.**

“Güç bela kendini şehre atabildi.” (KH. 105- BB. 94- NT. 19- AGKG. 72- DT. 141- AVGÜ. 13)

- **Güğüm güğüm.**

“Güğüm güğüm su dağıtmak değil; varımı yoğumu yoluna dağıtayım.” (KH. 94)

- **Güle güle.**

“Güle güle git; güle güle gel.” (K. 58- PD. 148)

- **Gülüp ağlamak.**

“Şu gülüp ağlamayı bana öğretirsen...” (S. 81)

- **Gümbür gümbür.**

“Vurmuş davullar gümbür gümbür.” (ANİGA. 10- ÜE. 77- AGKG. 73- YM. 17- TV. 16)

- **Gün gün.**

“Gün gün artar, eksilmez.” (PD. 142)

- **Günlük güneşlik.**

“Günlük güneşlik bir yaylaya ulaştırır.” (NT. 19)

- **Gün günü.**

“Gün günü dersi de, defteri de serdiler.” (YK. 117- ÜE. 76)

- **Güven güvenç.**

“Kendine güvenin güvencin varsa, ortaya çık.” (NT. 28)

- **Halka halka.**

“Halka halka çevrilip alırlar ortalarına.” (NT. 24)

- **Harfi harfine.**

“Gelir, harfî harfine padişaha anlatır.” (AK. 15- AH. 10- ÜT. 14)

- **Hayıflana hayıflana.**

“Diye hayıflana hayıflana...” (TK. 102)

- **Hiç hiç.**

“Hiç hiç anama da maşallah...” (FS. 22)

- **Hiç miç.**

“Behey Keloğlan, öyle hiç miç olmaz.” (FS. 31)

- **Humar humar.**

“Gözleri dersen humar humar.” (SP. 29)

- **Huy su.**

“Huyun suyun ak pınardan daha ak.” (İY. 73- BB. 119- NT. 8- KG. 50)

- **İlgın sılgın.**

“İlgından sılğından bir ışık görünür.” (Z. 132- ÜT. 13)

- **İlgıt ılgıt.**

“Sular ılgıt ılgıt akmaya başlar.” (KH. 90- HB. 158- BH. 17- OE. 181- S. 73- EB. 110)

- **Islak ıslak.**

“Islak ıslak üstlerine sürer.” (Z. 134)

- **İşıl işıl.**

“Gözleri işıl işıl ışıldar.” (AK. 30- APÇSSK. 201- SKO. 31- S. 79- Z. 128- ÇKÇK. 18- KT. 83- BVBY. 18)

- **İşım işım.**

“Gözleri işım işım ışıldar.” (S. 95- İY. 64- YYM. 3)

- **İçe içe.**

“Yeter ceylan kuzusu, içe içe dereyi kurutacaksın.” (CB. 17)

- **İçer de içer.**

“Kırk yıldır susuzmuş gibi içer de içer.” (CB. 17)

- **İçerler içerler.**

“Yerler yerler bitmez; içerler içerler tükenmez.” (ASA. 7)

- **İçin için.**

“Şehzade de için için tutuşur.” (NT. 8- HB. 158- ANKZ. 18)

- **İçtim içtim.**

“İçtim içtim duramadım.” (DD. 168)

- **İkide bir.**

“Şimdi ikide bir, bir efkâr basıyor beni.” (ÜE. 77)

- **İlmek ilmek.**

“İlmek ilmek yolları açıp sınır başına gelmiş.” (BB. 85- S. 95- ACKC. 16)

- **İne ine.**

“İne ine indik.” (Z. 149)

- **İpek ipek.**

“İpek ipek halılar döşetmiş.” (BB. 82- S. 64- SKO. 24)

- **İstemeye istemeye.**

“İstemeye istemeye eh, demiş.” (AGKG. 72)

- **İsterim de isterim.**

“İsterim de iterim, peri yaşmağını ören peri kızını isterim.” (AK. 14)

- **İstese istese.**

“Küçük peri istese istese...” (AG. 9)

- **İş güç.**

“Gayri işi gücü bir yana bırakır, bebeğinin başını beklerler...” (HB. 155)

- **İşsiz güçsüz.**

“Öyle işsiz güçsüz durup dururlarsa can sıkıntısından çekip giderler.” (PE. 189)

- **Kala kala.**

“Kala kala o günlerden bir bu gelenek kalmış.” (GG. 146- AK. 22- KH. 102- YK. 132- HB. 151- BB. 108- T. 155- NT. 9, 22-)

- **Kalem kalem.**

“Kaşlarının karası kalem kalem sürmelenir.” (AK. 24)

- **Kamaş kamaş.**

“Akça kızın gözleri kamaş kamaş kamaşır.” (S. 78- AK. 6)

- **Kan revan.**

“Kan revan içinde kalmış gözleri.” (SKO. 46- SP. 21)

- **Kana kana.**

“Kana kana bir su bile içmiyorsun.” (YK. 136- S. 65)

- **Kapı baca.**

“Kapıya bacaya çıkarmaz.” (S. 64)

- **Kapı kapı.**

“Ne diye onu kapı kapı süründürüyorsun?” (DT. 135- KY.39- S. 95- ÇBAGB. 4)

- **Kapış yapış.**

“Kapış yapış kapışmadan, çalıyı dolaşıp...” (S. 65)

- **Kar buz.**

“Karlı buzlu sularımdan iç.” (DD. 174)

- **Kara kara.**

“Kasaveti şu kara kara servilerin altında bırakalım.” (KH. 98- FS. 24- YK. 110- PD. 139- K. 73- ÜE. 76- İY. 47- GG. 143- BB. 98- NT. 8- KY.37- S. 100- AGKG. 59- TK. 99- AEYE. 1- AG. 6- TV. 14)

- **Kardeş kardeş.**

“Kardeş kardeş geçinip gidelim.” (T. 147- KK. 17- ABS. 1)

- **Karı koca.**

“Edi ile Bd derler bir karı koca varmış.” (APÇSSK. 196- AVG. 13)

- **Karlı karlı.**

“Kara kara bulutlar, karlı karlı dağlar, sonunda da ölüm gibi bir ayrılık düşüyor.” (YK. 110)

- **Kse kse.**

“Kse kse şerbetleri iilmış.” (İBAT. 169)

- **Kasıp kavurmak.**

“Bu ortalığı kasıp kavuran ejderhayı sen mi öldürdün yiğit!” (Z. 139)

- **Kat kat.**

“Yüreği yağ bağlamış kat kat.” (DT. 135- KY.46)

- **Katar katar.**

“Katar katar develer skn etti.” (BK. 21- DD. 172- K. 56- BB. 85, 116- T. 138- AGKG. 66- KT. 89- DT. 140)

- **Katmer katmer.**

“Katmer katmer amaya başlar.” (S. 79)

- **Kavrula kavrula.**

“Kh kavrula kavrula, kh savrula savrula geçtiler.” (YK. 127)

- **Kaya kaya.**

“Kaya kaya Beşikkaya...” (S. 100)

- **Kaza belâ.**

“Kaza belâ dediğin...” (AGKG. 62- AVGÜ. 14)

- **Kazan kazan.**

“Kazan kazan pişirip taşırmışlar.” (T. 143- KH. 96- YKYK. 2)

- **Kelli felli.**

“Arkasından kelli felli bir hoca daha gelir.” (KY.39)

- **Kendi kendine.**

“Kendi kendine şöyle alıp verir.” (AH. 6- CB. 17)

- **Kepçe kepçe.**

“Kazan kazan pişirdi, kepçe kepçe taşırdı.” (KH. 96- AK. 3- YKYK. 2)

- **Kın kılıf.**

“Bu kınsız kılıfsız söz padişaha dokunur.” (S. 70)

- **Kır bayır.**

“Kırda bayırda bırakayım.” (ÇKÇK. 12- Z. 122)

- **Kırık kırık.**

“Çatal değnek de kırık kırık kırılıp, kınalı sürmeli bir keklük olur, başlar çekirdekleri bir bir toplamaya.” (CB. 27)

- **Kırım kırım.**

“Kanatları kırım kırım kırılır.” (S. 110)

- **Kış kıyamet.**

“Bu kış kıyamette gülün adı olur mu?” (BGBG. 46)

- **Kıvrak kıvrak.**

“Ayaklar kıvrak kıvrak...” (YG. 12)

- **Kıvrım kıvrım.**

“Bir derenin içinde bozca bir duman kıvrım kıvrım kıvrıyor.” (K. 74)

- **Kızarıp bozarmak.**

“... kızarıp bozaracak değil ya!” (BGBG. 43)

- **Kızım kızım.**

“Kızım kızım, kara yazılı kızım!” (KY.37- SUK. 8)

- **Kışneye kışneye.**

“Kâh eşine eşine, kâh kışneye kışneye gider.” (S. 74)

- **Koca koca.**

“Lafla peynir gemisi yürümez ki koca koca sal yürüsün.” (ASA. 6- AGKG. 66- DKBA. 5)

- **Koçaklardan koçak.**

“Koçaklardan koçak biri küffarı önüne katmış kovalıyor.” (K. 75)

- **Koklaya koklaya.**

“Koklaya koklaya içiyoruz.” (Z. 134)

- **Kol kanat.**

“Üveylerine kol kanat gerdiğini, köyün üst başı da biliyor, alt başı da...” (KY.48- İY. 46- KG. 56)

- **Kol kol.**

“Kol kol oldu düşman karşımıza dikildi.” (K. 70- NT. 23)

- **Kol kola.**

“Nalcı babanın üç oğlu el ele, kol kola çıkıp gelmesinler mi?” (İY. 57)

- **Kolan kolan.**

“Tüyleleri var kolan kolan.” (Z. 121- ÇKÇK. 18- BVBY. 18)

- **Kolay kolay.**

“Bu kadar pabuç kolay kolay çevrilmez.” (AH. 8- AK. 23- KH. 105)

- **Kolum kolum.**

“Küçüklerini kolum kolum kollamış.” (OE. 185- T. 136)

- **Konu komşu.**

“Konu komşu çoktan ayağını kesmiş ya kocası ne yapsın!” (PE. 185- S. 97- Z. 133- AVGÜ. 12)

- **Koşa koşa.**

“Şehzade koşa koşa gider.” (Z. 123)

- **Koyun koyun.**

“Koyun koyun ak koyun.” (ÜT. 14)

- **Köy köy.**

“Köy köy, yayla yayla derken, bir memleketin birinde onlara yetiştiler.” (YK. 137)

- **Kucak kucak.**

“Kucak kucak güller serperek gözden kaybolur.” (S. 88- ÜT. 28)

- **Kulaç kulaç.**

“O denizleri kulaç kulaç yüzer.” (NT. 16- KT. 81)

- **Kulaktan kulağa.**

“Kulaktan kulağa derken ta padişahınkine kadar gitmiş bu.” (ÜT. 8)

- **Kumru kumru.**

“Kumru kumru duruşu, ahu ahu bakışı bir yana...” (NT. 21)

- **Kurban kurban.**

“Kurban kurban diye...” (SKO. 32)

- **Kurt kuş.**

“Ne olur şu ekmeğimi tut da kurda kuşa yedirme.” (KK. 14- BH. 15- OE. 179- NT. 19, 23- KG. 52- ÇS. 13- AVGÜ 14)

- **Kuru kuru.**

“Ekmek istemiş kuru kuru.” (OE. 180)

- **Kurup kurmak.**

“Bakalım ne diyecek şu kara hırsız diye kurup kurarken.” (AH. 3)

- **Küp külek.**

“Altınları hangi küpe küleğe dolduracağımızı düşün!” (ÇKÇK. 25- S. 101- DOE. 10)

- **Kütür kütür.**

“Leblebi alırım da kütür kütür yerim.” (ASA. 6)

- **Lâle sümbül.**

“Çayır çimen geçerek, lâle sümbül biçerek altı ayla bir güz gitmiş.” (ÜT. 9- OE. 180)

- **Lokma lokma.**

“Zümrütanka da lokma lokma yeyip...” (Z. 146)

- **Mal maşat.**

“Şu malımıza, maşatımıza göz kulak ol.” (K. 53- HB. 150- T. 145)

- **Mal mülk.**

“Vah Keloğlan, keleş oğlan, malım mülküm yoluna kurban.” (KK. 15- DD. 172- KG. 52)

- **Manalı manalı.**

“Salur Kazan mânalı mânalı gülmüş.” (SKO. 29)

- **Masal masal.**

“Masal masal maliki; oğlu uşağı on iki.” (FS. 22)

- **Melul melul.**

“Melûl melûl bakıyor.” (KH. 98- Z. 129)

- **Melul mahzun.**

“Melûl mahzun ağlamaya başlamış.” (SP. 19- BB. 110- BB. 124)

- **Meydan meydan.**

“Meydan meydan diye...” (SKO. 32)

- **Mışıl mışıl.**

“Uyumuşlar mışıl mışıl...” (ÇKÇK. 12)

- **Misli menendi.**

“Misli menendi görülmedik bir güzeldir o!” (NT. 14- ÜT. 18- SP. 31)

- **Miyav miyav.**

“Bakalım ne diyecek şu kara hırsız diye kurup kurarken miyav miyav.” (AH. 3)

- **Nazlı nazlı.**

“Gayrı çalmış sazlar coşkun coşkun, söylemiş kızlar nazlı nazlı.” (SP. 29- ÜE. 77- ANKZ. 17- TV. 16- YG. 12)

- **Nefes nefese.**

“Nefes nefese biri gelmiş.” (BB. 86- ÜT. 14)

- **Nokta nokta.**

“Benlerin var nokta nokta.” (KC. 80)

- **Noktası noktasına.**

“Her dediğini harfî harfîne, noktası noktasına yerine getiren Keloğlanın kel başını gümüşletir.” (AH. 10)

- **Oğul oğul.**

“Yoksa oğul oğul diye arkamdan ağlar durur musun?” (DD. 171- SKO. 38- BB. 104- ABS. 1)

- **Oh oh.**

“Ne hoş ne iyi, oh oh.” (FS. 26)

- **Okuya üfleye.**

“Okuya üfleye kapıya çıkardı.” (YK. 115)

- **Olan biten.**

“Yememiş içmemiş; olanı biteni Tekür dedikleri Bayburt Beyinin kulağına götürmüş.” (BB. 103- AH. 6- S. 80- Z. 148- AGKG. 68- AM. 1- SUK. 10)

- **Olsa olsa.**

“Olsa olsa dişinin dibinde kalmıştır.” (ÜT. 10- YK. 116, 132- BB. 108- T. 135- NT. 22- S. 95- ÇKÇK. 24- DT. 142)

- **Oluk oluk.**

“Pınardan oluk oluk sular akıyor.” (YYM. 7- SKO. 47- TK. 101)

- **Olup biten.**

“Sonra olup biteni her vadesi yeteni onlardan dinler.” (KY.44- NT. 11)

- **Omuz omuza.**

“Omuz omuza vermiş dağlar.” (T. 146- BH. 16- NT. 24)

- **Orman orman.**

“Ordu ordu insan, orman orman mızrak.” (OE. 187)

- **Ordu ordu.**

“Ordu ordu insan, orman orman mızrak.” (OE. 187)

- **Ot çöp.**

“Şu senin kurt kuş dediğin her gün konuşur ama ot çöp dediğin hıdrellezden hıdrelleze dile gelir.” (KG. 52- T. 137)

- **Ova yuva.**

“Ovama yuvama ulaştırsan.” (NT. 20)

- **Oyalı boyalı.**

“Öyle oyalı boyalı, on parmağı kınalı kızlarla işim yok benim.” (K. 51- CB. 27)

- **Oylum oylum.**

“Dağlar oylum oylum yanıp kül olmuş.” (SKO. 47)

- **Oyum oyum.**

“Gövdesi oyum oyum oyulmuş.” (ÇKÇK. 20)

- **Ölü diri.**

“Ne yeri yurdu bulunmuş; ne de ölü, diri ele geçirilebilmişti.” (CB. 27)

- **Ölüm dirim.**

“Bir ölüm dirim gününde de Dumlupınar’dan içerek sonsuzluğun sırrına ermiş.” (OE. 191)

- **Ömür gün.**

“Ömrüm günüm, dağda belde geçiyor.” (KG. 54)

- **Öpüç öpüç.**

“Güneş bunları öpüç öpüç kızartmayacak da Allah’ın bir ekşi vişnesini mi kızartacak.” (Z. 121)

- **Öpüle öpüle.**

“Böyle öpüle öpüle, koklana koklana el üstünde büyütülürmüş.” (S. 64)

- **Ört bas.**

“Ört bas etmeye yeltenmiş.” (SP. 40)

- **Övmüş övmüş.**

“Allah seni övmüş övmüş yaratmış.” (KC. 80)

- **Övüm övüm.**

“Övüm övüm övündüğünü yüzüne vurmaz.” (Z. 122)

- **Öyle böyle.**

“Hoca da öyle böyle hoca mı ya.” (YK. 115)

- **Özeni özeni.**

“Hey özeni özeni bana ettin düzeni.” (KK. 15)

- **Özenip bezenmek.**

“Kızcağz da özenmiş, bezenmiş giyinip düzenmiş.” (SP. 29- S. 69- ANKZ. 17)

- **Özleye özleye.**

“Seni gözleye gözleye, seni özleye özleye.” (BB. 108)

- **Para pul.**

“Böyle bir zamanda gözlerine para pul görünür mü?” (APÇSSK. 204- FS. 31- PD. 159)

- **Parça parça.**

“Yayı parça parça olmuş görünce Yalıncık’ın gözleri budak deliğinden fırlamış.” (BB. 121)

- **Parmak parmak.**

“Derken parmak parmak elini batırır.” (Z. 133)

- **Paslı pasaklı.**

“Nur yüzlü dedikleri de bu paslı pasaklı karı mı?” (SP. 21- ASA. 11)

- **Pazar pazar.**

“Pazar pazar dolaşır.” (BGBG. 35)

- **Per perişan.**

“Per perişan bir ozana rastlamış.” (BB. 115)

- **Pırıl pırıl.**

“Bu gece pırıl pırıl gökyüzü, aratmıyor gündüzü.” (S. 106- ÜT. 29- SP. 32- İY. 68- APÇSSK. 201-SKO. 31- BB. 126- T. 137- S. 80- KT. 83- İBAT. 169- YM. 14- ABS. 8)

- **Sabah akşam.**

“Sabah akşam bini gelir, bini gider.” (NT. 9)

- **Sabah sabah.**

“Sabah sabah gidip görmüş ki, ne görsün, geyiğin yerinde yeller esiyor.” (OE. 182- YK. 111- AK. 8- YK. 136- ÜT. 29- K. 80- SP. 13- SB. 124- T. 135- OE. 189- KY.39- AGKG. 59- EB. 110- DT. 135- DOE. 5- TBŞS. 8- YYM. 7)

- **Saç saça.**

“Saç saça baş başa gelenler, Keloğlan’ın dövüşü kızıştırmak istediğini anladı.” (FS. 27)

- **Saf saf.**

“Saf saf oturanlara göz gezdirmeye başladı.” (YK. 116)

- **Sağ selamet.**

“Onun böyle sağ selamet, şan şöhret döndüğünü gördü.” (KY.43)

- **Sağım sağım.**

“Karanlıklar sağım sağım sağılıyormuş.” (T. 134- BH. 16- OE. 183- S. 74, 77- ÇKÇK. 11- DOE. 8- AVGÜ. 11)

- **Salına salına.**

“Salına salına varıp yamaçlarına...” (ÇKÇK. 21)

- **Salkım salkım.**

“Varsın salkım salkım yeşersin dallar.” (BH. 17- ÜE. 77- S. 74- TV. 17)

- **Sallandıra sallandıra.**

“Sallandıra sallandıra getirip çizmesinin koncuna sokmuş.” (T. 152)

- **Sallanı sallanı.**

“Sallanı sallanı inmiş ta kuyunun başına!” (DT. 142)

- **Sallım sallım.**

“Şu sallım sallım sallanan kara yılanı sen mi öldürdün.” (Z. 144)

- **Sarı sarı.**

“Doldururlar sarı sarı altınlarla.” (AH. 8)

- **Sarım sarım.**

“Sarım sarım sarılır, dolam dolam dolanırlar.” (ÜT. 19- AVGÜ. 18)

- **Savrula savrula.**

“Kâh kavrula kavrula, kâh savrula savrula geçtiler.” (YK. 127)

- **Sayıp dökmek.**

“Olup bitenleri bir bir sayıp dökmüş.” (YG. 16- SKO. 43- S. 85- ÇKÇK. 23- KT. 80- BVBY. 16)

- **Seke seke.**

“Önümde seke seke dolaşmaya başladı.” (CB. 19)

- **Sel sel.**

“Al kanları sel sel oldu.” (Z. 145)

- **Sellere sellere.**

“Dökeyim derdimi, boz bulanık sellere sellere!” (SKO. 25)

- **Sen sen.**

“Sen sen ol da kıyamet kopsa, bir daha dönüp ardına bakma.” (ÜT. 13- NT. 21)

- **Sepet sepet.**

“Çiğdem toplamışlar sepet sepet.” (ÇKÇK. 11)

- **Sere serpe.**

“Sere serpe varıp düşman üstüne...” (SKO. 33)

- **Serin serin.**

“Bölük bölük bölünmüş, serin serin serilmiş yerlere.” (SKO. 34- ABS. 8)

- **Ses soluk.**

“Çobanoğlundan ses soluk çıkmaz oldu.” (OEM. 12)

- **Sır sır.**

“... içi sır sır sızlar.” (S. 73)

- **Sır sihir.**

“Sır sihir bozulur.” (S. 109)

- **Sıra sıra.**

“Sırmalı saray arabaları üvey ananın evinin önüne sıra sıra sıralanır.” (KY.45- PD.

151- S. 88- S. 100- K. 80- GYKA. 9)

- **Sırma savat.**

“Kat kat, sırma savat gelinler dökülür.” (KY.46)

- **Siline siline.**

“Ben de arkasından siline siline...” (EB. 117)

- **Soğuk soğuk.**

“Soğuk soğuk sularından içmeye geldim.” (BB. 98)

- **Soluk soluğa.**

“Dev, soluk soluğa koşup, ardından gelmiş.” (İY. 61)

- **Son sonu.**

“Son sonu o da alnını kırıstırıp, yüzünü kızartmaya başlamış.” (PE. 185)

- **Sora sora.**

“Sora sora saraya varırlar.” (AK. 21- KY.34)

- **Sorgu sual.**

“Hemen çağırıp sorgu suale çekmişler.” (SB. 132)

- **Sorulsa sorulsa.**

“Sorulsa sorulsa bu yarın hak divanında sorulur.” (SKO. 30)

- **Sual cevap.**

“Sual cevap edip de Yalıcıkın düğününe gittiğini duyunca dünya başına yıkıldı.”
(BB. 115)

- **Süklüm püklüm.**

“Süklüm püklüm, kapıdan çıktı.” (KC. 84- HABA. 18)

- **Sümbül sümbül.**

“Hele o saçlar sümbül sümbül topuklarını dövüyor.” (SP. 29)

- **Sürmeli sürmeli.**

“Sürmeli sürmeli geyikler meleşirmiş.” (OE. 181)

- **Sürü sepet.**

“Sürü sepet ağza alınmaz sözler sayıp dökmüş.” (BB. 121)

- **Sürü sürü.**

“Sürü sürü davarları mı yaylıyor?” (PD. 150- K. 56- DD. 174- S. 100- AGKG. 66- GYKA. 9)

- **Sürüm sürüm.**

“Sürüm sürüm süründürürüm.” (KC. 83- KG. 57- AGKG. 70)

- **Sürüne sürüne.**

“Uruz sürüne sürüne zincirlerini sürüye sürüye vardı.” (SKO. 43)

- **Sürüye sürüye.**

“Sürüye sürüye Kanlı kapı derler kanlı bir yere götürmüşler.” (SKO. 41, 35, 43- T. 161- EB. 117)

- **Sürür de sürür.**

“Sürür de sürür.” (KK. 17)

- **Süyüm süyüm.**

“Süyüm süyüm ağlamaya başlamış.” (SP. 25- SB. 125- T. 151- YG. 15)

- **Süze süze.**

“Elâ gözlerini süze süze şehzadeye doğru gelir.” (Z. 127)

- **Süzüm süzüm.**

“Keloğlan da el pençe divan durup süzüm süzüm süzülür.” (AH. 8- SB. 127- GG. 137- HB. 153- BB. 91- ÇKÇK. 21)

- **Şan şöret.**

“Onun böyle sağ selamet, şan şöret döndüğünü gördü.” (KY.43)

- **Şenlik şadımanlık.**

“Öyle bir şenlik şadımanlık yapmışlar ki deme gitsin.” (T. 161- BB. 90- AGKG. 73- AM. 6)

- **Şöyle böyle.**

“Şöyle böyle bir yıl bekledim.” (KG. 54- CB. 24- NT. 11)

- **Şurup şerbet.**

“Şurup şerbet içerek masal dünyasına göçelim.” (FS. 22)

- **Tabur tabur.**

“O zaman üstüne tabur tabur asker göndermiş.” (CB. 27)

- **Taç taht.**

“Tacım tahtım iller elinde kalacak.” (KY.34- NT. 21- KG. 56- Z. 120)

- **Tad tav.**

“Tadıyla taviyla anlatırım onları.” (Z. 143)

- **Takıp takıştırmak.**

“Takıp takıştırm.” (S. 69)

- **Talaya talaya.**

“Sen talaya talaya onun başını kurutursun.” (SKO. 29)

- **Tane tane.**

“Ağır ağır, tane tane üç defa tekrarladılar.” (OEM. 11- NT. 26)

- **Tas tas.**

“Tas tas içirmişler, doymamış.” (T. 143- KH. 94)

- **Tatlı tatlı.**

“Keloğlan tatlı tatlı kaşınır.” (AK. 8- AH. 3)

- **Tavla tavla.**

“Tavla tavla atlarım var.” (DD. 172)

- **Tekne tekne.**

“Sonra tekne tekne çörek yapar, çörekliğe dizer.” (HB. 151)

- **Tel pul.**

“Teli pulu dökülecek değil ya!” (BB. 123)

- **Tel tel.**

“Kartalın kanadını tel tel kırmaya başlar.” (CB. 26- BB. 110, 118- S. 108)

- **Telli duvaklı.**

“Ben de telli duvaklı bir kız bulayım.” (AK. 5)

- **Telli pullu.**

“Telli pullu kurbanları ayağına gönderilmezse bir yudum suya hasret bırakırmış.”

(OE. 181- KK. 20- SP. 26, 32- KY.46- ANİGA. 2- ÇBAGB. 3- ABS. 2)

- **Temiz temiz.**

“Haydi, şu temiz temiz ellerinde bir su getir.” (AH. 7)

- **Tepsi tepsi.**

“Tepsi tepsi börek yapar, börekliğe dizer.” (HB. 151- ÜT. 29)

- **Tıkır mıkır.**

“Ben anamın beşiğini tıkır mıkır sallar iken bir Keloğlan varmış!” (FS. 22- DOE. 1)

- **Tıngır mıngır.**

“Ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir Keloğlan varmış.” (ASA. 6- S. 64-

AH. 4- ÜT. 6- APÇSSK. 196- KY.34- ÇKÇK. 7- AGKG. 57- Z. 116- KT. 77-

BGBG. 35- HB. 150- SB. 122- FS. 22- CB. 16- EB. 109- GG. 137- İBAT. 161-

YYM. 3- KG. 49- 50- NT. 7- KK. 13- AK. 4)

- **Tırmana tırmana.**

“... ne tırmana tırmana.” (ÇKÇK. 18- BVBY. 18)

- **Tırnak tırnağa.**

“Bre yaban taşı, böyle diş diş, tırnak tırnağa boğazlaşanlara ne diyeceksin?” (FS. 29)

- **Tırnak tırnak.**

“Vermediğini de tırnak tırnak söküp alıyor.” (ÜT. 23)

- **Tir tir.**

“Tir tir titrer.” (CB. 20- Z. 132)

- **Tiril tiril.**

“Tiril tiril titrer.” (S. 93)

- **Titreye titreye.**

“Delikanlı titreye titreye eğilip almış.” (YKYK. 6)

- **Tombul tombul.**

“Sabır Hatun da tombul tombul oğlunu öptükten geri dilinin bağı çözülür.” (S. 113)

- **Tomur tomur.**

“Yüzleri tomur tomur olmuş güllerle.” (BGBG. 52)

- **Top top.**

“Kırpikleri top top olmuş sürmeden.” (SP. 18- Z. 122)

- **Toy düğün.**

“Toy düğün eder, hemen alırlar onu.” (KY.43- GYKA. 7)

- **Tulum tulum.**

“Gövde eti tulum tulum suyu kırk deve kuşunun sırtından indirir.” (Z. 146)

- **Tutam tutam.**

“O da tutam tutam ayrık otu toplamış.” (SB. 128)

- **Tutuna tutuna.**

“Tutuna tutuna gelmiş, mağaranın kapısını tutmuş.” (T. 154)

- **Tuzlu tuzlu.**

“Yemiş tuzlu tuzlu.” (SUK. 4- TK. 103)

- **Türlü türlü.**

“Türlü türlü derde uğramış.” (NT. 30- KY.34)

- **Tüy telek.**

“Ortalık ağardı mı tüye teleğe geliyor; kanatlanıp uçuyorlarmış.” (SB. 125- CB. 27)

- **Tüyüm tüyüm.**

“... tüyüm tüyüm kanatlarını yolarak...” (EB. 128)

- **Ufak tefek.**

“Şu ufak tefek işler...” (DT. 140)

- **Ufala ufala.**

“Şehzade ufala ufala varmış.” (ÜT. 9)

- **Uğrun uğrun.**

“Birbirlerine dert yanarken üvey anaları olacak uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi!” (SB. 123- S. 99)

- **Ulu orta.**

“Bir daha böyle ulu orta söylenir misin söylenmez misin?” (FS. 24)

- **Ulu ulu.**

“Yine ulu ulu adamlar araya girdi.” (S. 85- KY.34-)

- **Ulum ulum.**

“Alaca tazı ulum ulum ulumaya başlamış. (AVGÜ. 12- T. 136- OE. 185)

- **Uslu uslu.**

“Kırk gün sonra uslu uslu oturur, usul usul okur.” (KY.40)

- **Usul usul.**

“Kırk gün sonra uslu uslu oturur, usul usul okur.” (KY.40)

- **Uyur uyanık.**

“Uyur uyanıksa, yerinden oynama.” (ÜT. 13)

- **Uzana uzana.**

“Uzana uzana indim.” (K. 68)

- **Ünlü sanlı.**

“Sabah sabah ünlü sanlı bir hoca kara kaplı bir kitapla saraya girer.” (KY.39)

- **Üryan büryan.**

“Onu böyle anadan doğma üryan büryan nasıl götürsün.” (ÜT. 19)

- **Üzüle üzüle.**

“Ezile ezile, üzüle üzüle geberip gitsin diye.” (SKO. 42)

- **Üzüm üzüm.**

“Üzüm üzüm üzümlere günü güne ekler.” (KG. 51- S. 69)

- **Vah vah.**

“Elini küleğe uzatınca bir vah vah çıkmış ağzından.” (FS. 22, 25- ASA. 11- ÇKÇK.

9)

- **Var yok.**

“Varım yoğum feda olsun sizlere.” (İY. 49- BB. 88- DD. 174- OE. 186- S. 68- Z.

122)

- **Vara vara.**

“Vara vara bir kapının önüne varır.” (FS. 30- AK. 17- PD. 144- HB. 156- DD. 163- S. 71- EB. 117- BH. 11)

- **Varlı vakitli.**

“Varlı vakitli bir evin, yarlı yakışıklı bir kızı varmış.” (PE. 184- YKYK. 2)

- **Vay vuy.**

“Bu vay vuy arasında ‘dur’ u ‘vur’ anlar.” (ASA. 12)

- **Verse verse.**

“Kim kimin yoluna canını verir, verse verse anamla babam verir.” (DD. 171- APÇSSK. 198)

- **Vezir vüzera.**

“Padişah vezir vüzerasını başına toplar.” (KY.44)

- **Vura vura.**

“Kanat vura vura geçip gidiyor.” (TK. 103- S. 91)

- **Yad yaban.**

“Yad yaban değil, Büre Beyin oğluyum.” (BB. 93- T. 135- Z. 138)

- **Yağız yağız.**

“Yağız yağız atları sormuş.” (BB. 116)

- **Yaka yaka.**

“El mumu yaka yaka elden ayaktan oldum.” (BGBG. 36)

- **Yakışsa yakışsa.**

“Bu güzel de yakışsa yakışsa sizin gibi bir padişaha yakışır ancak.” (KT. 93)

- **Yala yamala.**

“Kâh yala yamala...” (BVBY. 19)

- **Yalam yalam.**

“Yalam yalam yalvarıp yakarmış.” (BB. 128)

- **Yalan dolan.**

“Yalana dolana gelmez.” (S. 110- ÇKÇK. 9)

- **Yalaya yalaya.**

“O sırada iki büküm bir koca karı da yerleri yalaya yalaya geliyormuş.” (SP. 32-SKO. 29- ÇKÇK. 24)

- **Yalvarıp yakarmak.**

“Şu obalarımız bir dirlik düzenliğe kavuşsun, diye yalvarıp yakarmışlar.” (T. 146-BH. 20- YK. 112- NT. 14- KY.34- KG. 57- ÇKÇK. 12- TV. 12- OEM. 12)

- **Yamala yamala.**

“Yamala yamala yürür.” (Z. 141- DT. 136)

- **Yamrı yumru.**

“Sen toz yumağı değil, yamrı yumru bir şey...” (T. 139)

- **Yan yan.**

“Kara koyun yan yan bakmaya başlamış.” (T. 138- AK. 9- SP. 30- YG. 12)

- **Yan yana.**

“Üçü de yan yana sıralanmalı.” (K. 65)

- **Yan yöre.**

“Yanına yörene göz kulak olasin.” (NT. 16- ELBİ. 10)

- **Yana yakıla.**

“Olup biteni yana yakıla anlatır.” (ASA. 11- TBŞS. 6)

- **Yanık yanık.**

“İşhak kuşu da yanık yanık öter.” (Z. 116- BB. 112- TK. 101- ABS. 8)

- **Yanıp yakılmak.**

“Bu yanıp yakılmalar Oğuz Beyinin yüreğine dokunmuş.” (BB. 84)

- **Yapıp yapıp.**

“Ne yapıp yapıp beni bu çalıdan kurtarasın.” (NT. 19)

- **Yaprak yaprak.**

“Yaprak yaprak dökülmeye başlar. (HB. 157- YK. 108,133- ÜE. 80- OE. 183- S. 111- ÇKÇK. 29- EB. 118, 128- YM. 14- NUTO. 24)

- **Yapsa yapsa.**

“Yapsa yapsa bu işi o yapar.” (KY.35)

- **Yarım yamalak.**

“Yarım ağız, yarım yamalak.” (Z. 125)

- **Yarlı yakışıklı.**

“Gözüne yarlı yakışıklı bir adam ilişmesin mi?” (AH. 7- PE. 184- S. 77)

- **Yaslı karalı.**

“Yaslı karalı kızların bağrına bir su serpilmiş.” (BB. 118)

- **Yaş baş.**

“Arlanıp ağırlanacak yaşa başa gelmişler.” (S. 70- BB. 115)

- **Yata yata.**

“Kuzunun yanında yata yata yanlarım çürüdü.” (K. 54)

- **Yavaş yavaş.**

“Yavaş yavaş saman altından su yürüterek, karasını bulaştırmadık birisini bırakmamış.” (SB. 123- AK. 33- KH. 96)

- **Yaya yapıldak.**

“Yalınayak, yaya yapıldak yolu doğrulamış geliyor!” (S. 83- AGKG. 65)

- **Yayım yayım.**

“O yayım yaim yayılırken...” (SP. 14)

- **Yayla yayla.**

“Yayla yayla dönüp dolaşmışa benziyorsun.” (BB. 95- YK. 137- ANİGA. 3- YG. 19)

- **Yazsa yazsa.**

“Yazsa yazsa tarihler yazar bunu.” (OE. 187)

- **Yazı yaban.**

“Geyik dediğin yazıda yabanda kovalanır.” (BH. 14- SB. 127- ÇKÇK. 12)

- **Yele yelp.**

“Keloğlan da yele yelp ardına düşer.” (CB. 17)

- **Yemin memini.**

“Yemini memini unuttu.” (Z. 150)

- **Yeni yeni.**

“Yeni yeni hünerler, marifetler gösterir.” (CB. 21)

- **Yer gök.**

“Yeri göğü yaratana yalvarıp yakarmış.” (KY.34- DD. 164)

- **Yer yer.**

“Yer yer gezer.” (HABA. 5- ASA. 7)

- **Yeşil yeşil.**

“Ben de yeşil yeşil yapraklarımı yoluyorum.” (HB. 158- YK. 108)

- **Yığın yığın.**

“Siz yığın yığın taş yığıyorsunuz.” (BB. 115)

- **Yiğit yiğit.**

“Yiğit yiğit, şahbaz yiğit, şah yiğit!” (BH. 21- BB. 86)

- **Yiye yiye.**

“Felek sillesi yiye yiye her şeyi öğrenirsin.” (FS. 32- S. 67- ABS. 2)

- **Yok yoksa.**

“Yok, yoksa bu göçü bu evden yükleteceğim.” (AH. 3- ÜT. 23)

- **Yol erkân.**

“Âşıklığın yolu erkânı budur.” (PD. 145)

- **Yol yol.**

“Araları yol yol olup ayrılmış.” (OEM. 6- NT. 23)

- **Yol yordam.**

“Bunun yolu yordamı budur.” (KY.46- İY. 73)

- **Yollu yolsuz.**

“Yollu yolsuz, elbet bir danışacağın vardır.” (PD. 156)

- **Yolum yolum.**

“Yolum yolum yolunmuş yüzleri.” (SP. 22)

- **Yorgun argın.**

“Bir akşam yorgun argın döndü.” (GG. 138- YK. 118- ÜT. 29- SKO. 40- ÇBAGB. 1)

- **Yorula yorula.**

“O gün döne döne yorulan, yorula yorula dönen bu üç kuş, birbirlerine bulaşmışlar.” (SB. 125)

- **Yorulur mu yorulur.**

“Böylece Keloğlan yorulur mu yorulur.” (CB. 17)

- **Yudum yudum.**

“Yudum yudum kevser içer.” (ÜT. 18)

- **Yumak yumak.**

“Yumak yumak yün eğirmeye başlamış.” (SP. 14- BB. 85- S. 95- ACKC. 16)

- **Yumuk yumuk.**

“Yumuk yumuk ellerini açmış.” (BB. 126)

- **Yumul yumul.**

“Sabırcık Hatun yumul yumul kızı öptükten sonra sevinçten yüreği yarılır.” (S. 113, 78- İY. 68)

- **Yumula yumula.**

“Kâh yumula yumula...” (BVB. 19)

- **Yuvarlana yuvarlana.**

“Yuvarlana yuvarlana varıp bir kulübeye düşmüş.” (SP. 15- S. 110- EB. 116)

- **Yün yumak.**

“Yolmadığı yün yumak kalmamış.” (T. 144)

- **Yürür de yürür.**

“Kendi kendine, yürür de yürür.” (CB. 17- KK. 17)

- **Yürüse yürüse.**

“Yürüse yürüse yine masal yürür.” (ASA. 6)

- **Zaman zaman.**

“Zaman zaman koç yiğitler elbir edip üstüne yürümüşler.” (OE. 182- PE. 183, 184)

- **Zar zor.**

“Zarı zoru; derdi dileği nedir?” (NT. 24)

- **Zehir zehir.**

“Varsın pişirsinler zehir zehir.” (T. 148)

- **Zembil zembil.**

“Zembil zembil taşırmış.” (BGBG. 35)

4.6. İLİŞKİ SÖZLERİ

İlişki sözleri, bir dili konuşan toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve göreneklerini yani toplumsal niteliklerini en iyi biçimde yansıtan öğelerdir.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masaldaki ilişki sözleri örnekleri sunulmaktadır. Masallarda 487 ilişki sözü yer almaktadır. İlişki sözlerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

4.6.1. Argo Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen masallarda 7 argo bildiren sözvarlığı öge örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Allah’ın belâsı.**

“Bu Allah’ın belâsıyla başa çıkamayacaklarını anlayınca göç etmeyi bile kurmuşlar.”
(T. 146- ZGM. 16- S. 109- Z. 135)

- **Babalık!**

“Ne danışmak istiyorsun babalık!” (HABA. 10)

- **Beleş.**

“Beleş olsun da onun için...” (ÇKÇK. 7)

- **Canı cehennemi boylamak.**

“Ejderhanın vakti, saati yetmiş ki canı cehennemi boyladı.” (Z. 141)

- **Geberip gitmek.**

“Ezile ezile, üzüle üzüle geberip gitsin diye.” (SKO. 42)

- **Karı.**

“Bu kara yürekli karı...” (ÇBAGB. 4- S. 63- ÇKÇK. 25- AM. 4- BGBG. 48)

- **Kudurmak.**

“Üvey ana kuduradursun, biz gelelim şehzadeye.” (KY.43- S. 91)

4.6.2. Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Ögeleri

İncelenen masallarda 76 geleneksel yapıyı sunan sözvarlığı öge örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Acıkan yanağından, susayan dudağından belli olur.**

“Acıkan yanağından, susayan dudağından belli olur.” (BGBG. 42)

- **Adak adamak.**

“Adaklar adamış...” (TV. 12- KY.34)

- **Adı kalanlara karışmak.**

“Benim koç yiğidim de adı kalanlara karışınca...” (Z. 134)

- **Ağaların pabuçlarını çevir.**

“Ağaların pabuçlarını çevir.” (AH. 9)

- **Ak alnını yere koymak.**

“Akıp giden temiz susan abdest alıp, ak alnını yere koymuş ve ellerini Allaha açarak adı güzel Muhammedi anmış.” (SKO. 45)

- **Ak otağ, divan otağı; al otağ, seyran otağı.**

“Ak otağ, divan otağı; al otağ, seyran otağı.” (K. 63)

- **Al bayrak kaldırmak.**

“Al bayrak kaldırıp davullar dövdürerek...” (ANİGA. 4)

- **Al duvağın sahibi.**

“Ey al duvağın sahibi!” (KC. 86)

- **Allah baba.**

“Allah baba korur onları kardeş!” (ÇKÇK. 14- BVBY. 12)

- **Allah’a bin şükür.**

“Allaha bin şükür, bağışlamasına beni bağışladı.” (DD. 171)

- **Allahın emriyle peygamberin kavliyle...**

“Allahın emriyle peygamberin kavliyle...” (Z. 151- BB. 98- GYKA. 6- İBAT. 165)

- **Alnı akıtmalı at.**

“Alnı akıtmalı at.” (K. 54)

- **Anasının kızı.**

“Anasının kızı, anasının dediğini yapar.” (KY.42)

- **Arkasından bir bakraç su döktü.**

“Arkasından bir bakraç su döktü.” (OEM. 12)

- **Asıl düğün.**

“Asıl düğünleri sarayda yapılacaktı.” (GGAK. 3)

- **Baba vasiyetini tutmak.**

“Baba vasiyetini tutmak.” (S. 110)

- **Baban hayrına.**

“Baban hayrına, şu saçıma başıma bir bakar mısın kızım?” (SP. 22- KH. 94)

- **Başım yoluna kurban, kurbanım.**

“Başım yoluna kurban, kurbanım.” (BH. 15)

- **Bayrak kaldırmak.**

“Bir yana oğlan evi konmuş, bayrak kaldırıyor.” (KK. 17)

- **Besmelesiz ağız.**

“Yine o besmelesiz ağızıyla ne yalanlar eğirdiyse...” (ÇKÇK. 26)

- **Bilekli, telekli.**

“Kırkı da bilekli, telekli ama birbirinden kuş yürekli.” (SKO. 36)

- **Bülbül gelip de dalına konmadan: Evlenmeden.**

“Bir bülbül gelip de dalına konmadan ecel gelip kapılarını çalmış.” (PE. 184)

- **Büyük düğün.**

“Büyük düğünü de burada yapılacaktı.” (DT. 157)

- **Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı.**

“Dedem Korkut gelip boy boyladı, soy soyladı.” (K. 80- BH. 23)

- **Duvak günü.**

“Duvak günü.” (S. 101)

- **Dünya evine girmek.**

“Allah yazar da dünya evine girersek...” (Z. 151)

- **Eh kız dediğin de kendi başını, kendi eliyle bağlamaz ya!**

“Eh kız dediğin de kendi başını, kendi eliyle bağlamaz ya!” (S. 67)

- **Erim er olsun da, yerim çalı dibi olsun!**

“Erim er olsun da, yerim çalı dibi olsun!” (BGBG. 39)

- **Gelinci.**

“Gelinciler gelip...” (ÇBAGB. 8)

- **Gerdeğe koymak.**

“Gerdeğe koydular.” (K. 67)

- **Gönül kuşu.**

“Senin üstünde dönüp dolanıyor gönül kuşu.” (İY. 65)

- **Görücü.**

“Kem küm eden görücülerin dillerinin altındakini sezdikleri için...” (Z. 151- KY.44)

- **Hayırlı bir kısmet.**

“Bereket versin, günün birinde hayırlı bir kısmet çıkmış.” (PE. 184)

- **Helâl süt emmiş biriyle başını bağlamak.**

“Helal süt emmiş biriyle başını bağlamak.” (K. 51- BVBY. 16)

- **Hocaya verme çağı değil, kocaya verme çağı gelene kadar varsın beklesin.**

“Hocaya verme çağı değil, kocaya verme çağı gelene kadar varsın beklesin.” (YK. 113)

- **İğneli yayık.**

“Karıya bacaya göz kulak ol; bir iğneme ziyan olursa, iğneli yayıkta bil kendini.” (SP. 27)

- **İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, bir tatlı dilinden başka nesi var.**

“İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, bir tatlı dilinden başka nesi var.” (S. 68)

- **İş misafiri kondurmakta değil, ağrıtırıp incitmeden yola vurmakta.**

“İş misafiri kondurmakta değil, ağrıtırıp incitmeden yola vurmakta.” (KH. 92)

- **Kaba kuşluk zamanı.**

“Neyse kaba kuşluk zamanı varacağı yere varmış.” (AGKG. 60)

- **Kaç göç.**

“Kaç göç yapar...” (GG. 146)

- **Kapıbir komşu.**

“Uğrarsa kapıbir komşusu Emeti ana uğruyormuş evine.” (KC. 78)

- **Kel Fatma gibi kabara kabara.**

“Kel Fatma gibi kabara kabara çıkıp gelmişler.” (SP. 30)

- **Keloğlan yapılı.**

“Eee, Keloğlan yapılı seni!” (İY. 61)

- **Kerem misali yanmak.**

“Kerem misali yanmak.” (PD. 143)

- **Kırk gün kırk gece toy, düğün etmek.**

“Kırk gün kırk gece toy, düğün etmek.” (BGBG. 38)

- **Kız evi.**

“Hani kız evi de boş durmamış.” (BGBG. 38)

- **Kitap getir el basayım.**

Kitap getir el basayım. (K. 79)

- **Koca evin koca direği oğul.**

“Koca evin koca direği oğul.” (K. 57)

- **Köroğlu okunmak.**

“Beynizin üstüne bir Köroğlu okunursa, biraz olsun açılır.” (YK. 121)

- **Kurban kesmek.**

“Kurbanlar kesmiş.” (TV. 12)

- **Kurşun döktürmek.**

“Bari bir kurşun döktüreyim, dedim.” (ÇKÇK. 39- TV. 12- KC. 80)

- **Küçük düğün.**

“Küçük düğünü orada yapıldı.” (DT. 157)

- **Mevlanı seversen...**

“Mevlanı seversen...” (OEM. 7)

- **Nişan yapmak.**

“Nişanları yapıp...” (GGAK. 3)

- **Nur topu gibi.**

“Nur topu gibi bir çocukları dünyaya gelmiş.” (NUTO. 24- AGKG. 59)

- **Ölülerin canı için.**

“Ölülerin canı için.” (Z. 132)

- **Oruç tutmak.**

“Oruçlar tutmuş.” (TV. 12)

- **Ölülerin canı için, dirilerin başı için bir yudum da sen iç.**

“Ölülerin canı için, dirilerin başı için bir yudum da sen iç.” (KH. 92)

- **Ölün dirin başı için...**

“Ölün dirin başı için...” (ÜT.17)

- **Rahmetli.**

“Bu rahmetliyi hayırla yâd edelim.” (DKBA. 7)

- **Sağlığınıza dua ediyor.**

“Sağlığınıza dua ediyor.” (HABA. 5)

- **Sevdiklerinin başı için!**

“Sevdiklerinin başı için!” (NT. 14)

- **Söz kesmek.**

“O akşam söz kesilmiş.” (BGBG. 37- Z. 150- GYKA. 9)

- **Şerbet içmek.**

“Şerbetleri içilmiş.” (GGAK. 3- BGBG. 38- S. 99)

- **Şifa niyetine.**

“Şifa niyetine.” (T. 140)

- **Tanrı misafiri.**

“Tanrı misafiri.” (KH. 92)

- **Toprak ana.**

“Toprak ana doyurur onları!” (ÇKÇK. 14- BVBY. 12)

- **Toy düğün günü.**

“Toy düğün günü.” (S. 103)

- **Vadesi dolmak.**

“Kendi alın terimizi kendi kanımızla ödemeye gönderdi ama dev, vadem dolmamış, benim yerime emlik kuzu kebab oluyor.” (İY. 53- 54)

- **Vadesi yetmek.**

“Her vadesi yeteni onlardan dinler.” (KY.44)

- **Yaradan hakkı için.**

“Yaradan hakkı için vazgeç.” (SKO. 43)

- **Yaradana sığınmak.**

“O da yaradana sığınıp mızrağını öyle bir indirmiş ki başına alimallah soluğu öteki dünyada almış dev!” (OE. 183- BH. 10)

- **Yaşarsanız el beğensin, ölürseniz yer beğensin.**

Yaşarsanız el beğensin, ölürseniz yer beğensin. (Z. 124)

- **Yedi ceddime tövbe olsun.**

“Yedi ceddime tövbe olsun, aklım başımda değil.” (DD. 168)

- **Yüzgörümlüğü.**

“Ben yüzgörümlüğü olarak bir tepsinin üstünde bir altın tazı ile bir altın tavşan isterim.” (Z. 151- İY. 59)

- **Yüzüne bakanın kırk yıl kısmeti kesilen kız.**

“Şu yüzüne bakanın kırk yıl kısmeti kesilen kızın ekmeğine yağ sürüldü.” (SP. 24)

4.6.3. Hayır Dualar

İncelenen masallarda 142 hayır dua örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Adın ile yaşayasın!**

“Adın ile yaşayasın!” (EB. 121)

- **Adını ben verdim, yaşını da Allah versin!**

“Adını ben verdim, yaşını da Allah versin!” (T. 136)

- **Ağzına diline sağlık.**

“Ağzına diline sağlık.” (KH. 90- KY.39- DKBA. 7)

- **Ağzına sağlık!**

“Ağzına sağlık!” (HABA. 12- YK. 121)

- **Aklınla yaşayasın!**

“Aklınla yaşayasın!” (SKO. 28- DT. 143- HB. 152)

- **Allah ağızsız dilsiz yavruların analarını ellerinden alıp da, üvey anaların elinde sürüm sürüm süründürmesin.**

“Allah ağızsız dilsiz yavruların analarını ellerinden alıp da, üvey anaların elinde sürüm sürüm süründürmesin.” (KY. 47)

- **Allah ağlatmasın.**

“Allah ağlatmasın.” (K. 74)

- **Allah ağzımızın tadını bozmasın!**

“Allah ağzımızın tadını bozmasın!” (SUK. 4- DT. 133, 135)

- **Allah alacaksa, insanın canını alsın da, iki gözünü elinden almasın.**

“Allah alacaksa, insanın canını alsın da, iki gözünü elinden almasın.” (KG. 51)

- **Allah amansızlara aman vermesin.**

“Allah amansızlara aman vermesin.” (T. 148)

- **Allah bahtını versin!**

“Allah bahtını versin!” (EB. 119)

- **Allah başını korusun.**

“Allah başını korusun.” (DT. 145)

- **Allah başka bir ayıp vermesin!**

“Allah başka bir ayıp vermesin!” (EB. 114)

- **Allah Bay Büre’ye kendi gönlünce bir evlat ihsan etsin.**

“Allah Bay Büre’ye kendi gönlünce bir evlat ihsan etsin.” (BB. 84)

- **Allah bereket versin.**

“Allah bereket versin!” (YK. 121- BH. 16- BB. 94- Z. 143)

- **Allah benimkini aldı, başkalarınınkini almasın.**

“Allah benimkini aldı, başkalarınınkini almasın.” (SP. 27)

- **Allah bir bolluk verirse...**

“Allah bir bolluk verirse...” (ABS. 5- PD. 153)

- **Allah birini bin etsin.**

“Allah birini bin etsin.” (KH. 91)

- **Allah biterinden versin de, beterinden vermesin!**

“Allah biterinden versin de, beterinden vermesin!” (ÇKÇK. 18)

- **Allah böylelerinin şerrine uğratmasın.**

“Allah böylelerinin şerrine uğratmasın.” (SB. 122)

- **Allah böylesine dert verip de derman aratmasın kimseye.**

“Allah böylesine dert verip de derman aratmasın kimseye.” (YK. 120)

- **Allah bunları ağız tadıyla yedirsın.**

“Allah bunları ağız tadıyla yedirsın.” (KG. 52)

- **Allah da senin ne muradın varsa versin!**

“Allah da senin ne muradın varsa versin!” (Z. 137)

- **Allah dert verip derman aratmasın.**

“Allah dert verip derman aratmasın.” (NT. 15)

- **Allah devletini sürdürsün, daha da ne muradın varsa versin.**

“Allah devletini sürdürsün, daha da ne muradın varsa versin.” (KH. 95- AH. 11)

- **Allah düşmana aman vermesin!**

“Allah düşmana aman vermesin!” (SKO. 41)

- **Allah dünya ahiret senden razı olsun.**

“Allah dünya ahiret senden razı olsun.” (BB. 102)

- **Allah ecelden aman versin!**

“Allah ecelden aman versin!” (NT. 28)

- **Allah elden ayağa düşürmesin...**

“Allah elden ayağa düşürmesin...” (DOE. 5)

- **Allah etmesin.**

“Allah etmesin.” (YK. 126- Z. 128- Z. 131)

- **Allah gecinden versin.**

“Allah gecinden versin.” (KG. 50)

- **Allah gönlüne göre versin.**

“Allah gönlüne göre versin.” (KH. 87- AH. 11- DT. 134- APÇSSK. 197)

- **Allah gözden nazardan saklasın.**

“Allah gözden nazardan saklasın.” (YK. 116)

- **Allah hanlığına zeval vermesin.**

“Allah hanlığına zeval vermesin.” (BB. 122)

- **Allah hepimizin ömründen kesip, ömrüne katsın.**

“Allah hepimizin ömründen kesip, ömrüne katsın.” (BGBG. 40)

- **Allah herkese helâlinden versin.**

“Allah herkese helâlinden versin.” (AM. 4)

- **Allah herkese versin.**

“Allah herkese versin.” (PD. 149)

- **Allah imandan ayırmassın.**

“Allah imandan ayırmassın.” (BH. 11- NT. 30)

- **Allah insana ömür versin.**

“Allah insana ömür versin.” (BB. 85)

- **Allah işinizi rast getirsin.**

“Allah işinizi rast getirsin.” (DKBA. 8)

- **Allah kalbinize göre versin.**

“Allah kalbinize göre versin.” (ÇKÇK. 30- ZGM. 19)

- **Allah kimsenin ağzının tadını bozmasın.**

“Allah kimsenin ağzının tadını bozmasın.” (BGBG. 38)

- **Allah kimsenin başına vermesin!**

“Allah kimsenin başına vermesin!” (BB. 109- KH. 88)

- **Allah kimsenin kapısını kapatmasın.**

“Allah kimsenin kapısını kapatmasın.” (KH. 88)

- **Allah kimseyi açlıkla terbiye etmesin.**

“Allah kimseyi açlıkla terbiye etmesin.” (KH. 105)

- **Allah kimseyi bunların eline, diline düşürmesin.**

“Allah kimseyi bunların eline, diline düşürmesin.” (KH. 89)

- **Allah kimseyi devin eline düşürüp de dünyasını zindan etmesin.**

“Allah kimseyi devin eline düşürüp de dünyasını zindan etmesin.” (Z. 129)

- **Allah kimseyi evinden barkından edip de el eline bırakmasın.**

“Allah kimseyi evinden barkından edip de el eline bırakmasın.” (DKBA. 4)

- **Allah kimseyi gözden, dizden etmesin!**

“Allah kimseyi gözden, dizden etmesin!” (KT. 77- KG. 55)

- **Allah kimseyi ne öğündürsün, ne döğündürsün.**

“Allah kimseyi ne öğündürsün, ne döğündürsün.” (K. 77)

- **Allah kocasına şirin gösteresin!**

“Allah kocasına şirin gösteresin!” (İBAT. 166)

- **Allah komşu ederse dünya, ahiret böylelerine komşu etsin.**

“Allah komşu ederse dünya, ahiret böylelerine komşu etsin.” (KH. 95)

- **Allah o kötünün yüzünü bir daha göstermesin!**

“Allah o kötünün yüzünü bir daha göstermesin!” (ÇKÇK. 18)

- **Allah oğlumun bu gününü gösterdi, inşallah düğününü de gösterir.**

“Allah oğlumun bu gününü gösterdi, inşallah düğününü de gösterir.” (BB. 91)

- **Allah Oğuz’a zeval vermesin.**

“Allah Oğuz’a zeval vermesin.” (T. 140)

- **Allah ömrümden kesip ömrüne koysun.**

“Allah ömrümden kesip ömrüne koysun.” (KH. 90- BB. 89- K. 51)

- **Allah ömrünü gününü uzun etsin.**

“Allah ömrünü gününü uzun etsin.” (BB. 106)

- **Allah ömürlerini uzun, düğünlerini güzün etsin.**

“Allah ömürlerini uzun, düğünlerini güzün etsin.” (YK. 129)

- **Allah sabrını versin.**

“Allah sabrını versin.” (PE. 184)

- **Allah seni anana, babana bağışlasın!**

“Allah seni anana, babana bağışlasın!” (Z. 137)

- **Allah size şifalar versin.**

“Allah size şifalar versin.” (GGAK. 4)

- **Allah sizi de, onları da yaylamıza yurdumuza bağışlasın.**

“Allah sizi de, onları da yaylamıza yurdumuza bağışlasın.” (BB. 88)

- **Allah sizin muradınızı sürdürsün.**

“Allah sizin muradınızı sürdürsün.” (Z. 120)

- **Allah sizleri yiğitliğinize bağışlasın.**

“Allah sizleri yiğitliğinize bağışlasın.” (TBŞS. 7)

- **Allah son gürlüğü versin!**

“Allah son gürlüğü versin!” (AGKG. 60)

- **Allah sonunu hayra tebdil etsin.**

“Allah sonunu hayra tebdil etsin.” (ÜT.29)

- **Allah tahtınızı daim etsin.**

“Allah tahtınızı daim etsin.” (AEYE. 2)

- **Allah uzun ömürler versin.**

“Allah uzun ömürler versin.” (ÜT.7)

- **Allah vere de ölüm olmasa ucunda...**

“Allah vere de ölüm olmasa ucunda...” (AVGÜ. 12)

- **Allah verecekse hayırlısından, ömürlüsünden versin.**

“Allah verecekse hayırlısından, ömürlüsünden versin.” (ÜE. 76- TV. 15)

- **Allah vermesin...**

“Allah vermesin...” (ÜT.14)

- **Allah yedi yad ele vermesin.**

“Allah yedi yad ele vermesin.” (BH. 19)

- **Allah yuvanı, yavrularını sana bağışlasın; kolun kanatların bir daha dert görmesin.**

“Allah yuvanı, yavrularını sana bağışlasın; kolun kanatların bir daha dert görmesin.”
(Z. 147)

- **Allah yüzüne baktı.**

“Allah yüzüne baktı.” (ÇBAGB. 6)

- **Allaha şükür...**

“Allaha şükür...” (AEYE. 1)

- **Arkan yere gelmesin, dünya ve ahiret yüzün ak olsun!**

“Arkan yere gelmesin, dünya ve ahiret yüzün ak olsun!” (SKO. 48)

- **Ayakların dert görmesin!**

“Ayakların dert görmesin!” (S. 85)

- **Aydınlık içinde olun.**

“Aydınlık içinde olun.” (BB. 126)

- **Başın gözün dert görmesin!**

“Başın gözün dert görmesin!” (KT. 79)

- **Başıyla, gözüyle hayrını gör!**

“Başıyla, gözüyle hayrını gör!” (Z. 140)

- **Baştan düşürüp ayağa baktırmasın Allah.**

“Baştan düşürüp ayağa baktırmasın Allah.” (KK. 17)

- **Ben adını verdim, Allah da yaşını versin.**

“Ben adını verdim, Allah da yaşını versin.” (BH.11)

- **Bileğine kuvvet!**

“Bileğine kuvvet, çek çekebildiğin, çevir çevirebildiğin kadar.” (ASA. 10)

- **Bir dediğin iki olmasın!**

“Bir dediğin iki olmasın!” (S. 97)

- **Biz de âmin diyelim, âmin diyenleri Allah imandan ayırmasın.**

“Biz de âmin diyelim, âmin diyenleri Allah imandan ayırmasın.” (DD. 178)

- **Cennet kapıları sana açılsın!**

“Cennet kapıları sana açılsın!” (KC. 80)

- **Cümlemizin üstüne hayırlı günler açılsın!**

“Cümlemizin üstüne hayırlı günler açılsın!” (EB. 129)

- **Cümlemizin üstüne hayırlı uğurlu sabahlar açılsın.**

“Cümlemizin üstüne hayırlı uğurlu sabahlar açılsın.” (BB. 104)

- **Dilerim Allah size bir evlât, atınıza da bir tay verir.**

“Dilerim Allah size bir evlât, atınıza da bir tay verir.” (AEYE. 4- 5)

- **Dilerim Allah, umarım Allah, ne muradınız varsa, verir inşallah.**

“Dilerim Allah, umarım Allah, ne muradınız varsa, verir inşallah.” (NUTO. 24)

- **Dilerim Allahtan bir gün başınıza konsun. (Devlet kuşu)**

“Dilerim Allahtan bir gün başınıza konsun.” (Z. 142)

- **Dilerim Mevlâ’dan başına gün, güneş doğsun.**

“Dilerim Mevlâ’dan başına gün, güneş doğsun.” (Z. 120)

- **Dilerim sana, senden olmasın!**

“Dilerim sana, senden olmasın!” (İBAT. 163)

- **Dirilerinin başı, ölülerinin canı için.**

“Dirilerinin başı, ölülerinin canı için.” (KG. 57)

- **Dünya ahiret yüzün ak olsun!**

“Dünya ahiret yüzün ak olsun!” (HABA. 20)

- **Eksik olmasın!**

“Eksik olmasın!” (Z. 133)

- **Ektiği güversin gelsin; diktiği yeşersin gitsin.**

“Ektiği güversin gelsin; diktiği yeşersin gitsin.” (APÇSSK. 200)

- **Ektiğin güversin gelsin; diktiğin yeşersin gelsin; altın perçemli oğulların, sırma saçlı kızların olsun; güler yüz tatlı dille gönül ferahlığı içinde yaşayıp, Selcan Hatunla bir yastıkta kocayasın âmin! Âmin diyenleri Allah imandan ayırmasın; kimin ne günahı varsa adı güzel Muhammede bağışlasın...**

“Ektiğin güversin gelsin; diktiğin yeşersin gelsin; altın perçemli oğulların, sırma saçlı kızların olsun; güler yüz tatlı dille gönül ferahlığı içinde yaşayıp, Selcan Hatunla bir

yastıkta kocayasın âmin! Âmin diyenleri Allah imandan ayırmasın; kimin ne günahı varsa adı güzel Muhammede bağışlasın...” (K. 80)

- **Eli dili dert görmesin.**

“Eli dili dert görmesin.” (Z. 142)

- **Eli kolu dert görmesin; iki cihanda yüzü ak olsun.**

“Eli kolu dert görmesin; iki cihanda yüzü ak olsun.” (ASA. 14)

- **Elin ayağın dert görmesin!**

“Elin ayağın dert görmesin!” (KT. 79- BVBY. 18- ÇKÇK. 19)

- **Elin kolun dert görmesin.**

“Elin kolun dert görmesin.” (K. 50- PE. 191- S. 97- DT. 139- BB. 120- Z. 144)

- **Elin kolun dert görmesin, ölmüşlerinin canına değsin.**

“Elin kolun dert görmesin, ölmüşlerinin canına değsin.” (KH. 92)

- **Emlik kuzu gibi emzirilip el üstünde büyütülecek bir evlât ver bize!**

“Emlik kuzu gibi emzirilip el üstünde büyütülecek bir evlât ver bize!” (KY.34)

- **Geçmiş olsun.**

“Geçmiş olsun.” (AVGÜ. 15)

- **Göz değmesin!**

“Göz değmesin!” (NT. 23)

- **Güldükçe güller açılsın; ağladıkça inciler saçılsın.**

“Güldükçe güller açılsın; ağladıkça inciler saçılsın.” (APÇSSK. 200)

- **Gününü mürüvvetini göstereyin Allah!**

“Gününü mürüvvetini göstereyin Allah!” (SKO. 37)

- **Han'ım hey; karşı yatan Kara Dağın yıkılmasın... Gölgelece ağaçların kesilmesin... Kan gibi akan güzel suyun kurumasin... İlle Allah, namerde muhtaç edip muhanete avuç açtırmasin; cümlemizin günahını da derlesin, toplansın, adı güzel Muhammed'e bağışlasın. Âmin diyelim; âmin diyenleri, Allah son nefeste imandan ayırmasin...**

“Han'ım hey; karşı yatan Kara Dağın yıkılmasın... Gölgelece ağaçların kesilmesin... Kan gibi akan güzel suyun kurumasin... İlle Allah, namerde muhtaç edip muhanete avuç açtırmasin; cümlemizin günahını da derlesin, toplansın, adı güzel Muhammed'e bağışlasın. Âmin diyelim; âmin diyenleri, Allah son nefeste imandan ayırmasin...”
(SKO. 49)

- **Han'ım hey! Karşı yatan kara dağın yıkılmasın... Gölgelece ağaçların kesilmesin... Karlı buzlu suların kurumasin... İlle Allah namerde muhtaç edip muhanete avuç açtırmasin; cümle günahımızı da derlesin, toplansın, adı güzel Muhammed'in yüzü suyu hürmetine bağışlasın. Âmin diyelim; âmin diyenleri Allah son nefeste imandan ayırmasin...**

“Han'ım hey! Karşı yatan kara dağın yıkılmasın... Gölgelece ağaçların kesilmesin... Karlı buzlu suların kurumasin... İlle Allah namerde muhtaç edip muhanete avuç açtırmasin; cümle günahımızı da derlesin, toplansın, adı güzel Muhammed'in yüzü suyu hürmetine bağışlasın. Âmin diyelim; âmin diyenleri Allah son nefeste imandan ayırmasin...” (BH. 23)

- **Hanım hey! Karşı yatan kara dağların yıkılmasın; gölgelice ağaçların kesilmesin; karlı buzlu suların kurumasin; ille Allah kimseyi namerde muhtaç edip, muhanete avuç açtırmasin; bir karamız günahımız varsa, adı güzel Muhammedin yüzü suyu hürmetine bağışlasın! Biz de âmin diyelim. Âmin diyenleri Allah imandan ayırmasin.**

“Hanım hey! Karşı yatan kara dağların yıkılmasın; gölgelice ağaçların kesilmesin; karlı buzlu suların kurumasin; ille Allah kimseyi namerde muhtaç edip, muhanete avuç açtırmasin; bir karamız günahımız varsa, adı güzel Muhammedin yüzü suyu hürmetine bağışlasın! Biz de âmin diyelim. Âmin diyenleri Allah imandan ayırmasin.” (BB. 132- DD. 178)

- **Her tuttuğun altın olsun.**

“Her tuttuğun altın olsun.” (KH. 91)

- **Hey yiğit hey! Karşı yatan kara dağların yıkılmasın! Gölgelice ağaçların kesilmesin... Karlı buzlu suların kurumasin... Sen bizim yüzümüzü ağarttın, dünya ahiret senin de yüzün ak olsun... Allah daha da, ne muradın varsa versin; yaylamıza, yurdumuza bağışlasın seni!**

“Hey yiğit hey! Karşı yatan kara dağların yıkılmasın! Gölgelice ağaçların kesilmesin... Karlı buzlu suların kurumasin... Sen bizim yüzümüzü ağarttın, dünya ahiret senin de yüzün ak olsun... Allah daha da, ne muradın varsa versin; yaylamıza, yurdumuza bağışlasın seni!” (T. 162)

- **İçmeyenlerin canına değsin!**

“İçmeyenlerin canına değsin!” (S. 107)

- **İki cihanda yüzün ak olsun.**

“İki cihanda yüzün ak olsun.” (PE. 191)

- **İki cihanda yüzünüz ak olsun; ağanızın ekmeği helali hoş olsun size!**

“İki cihanda yüzünüz ak olsun; ağanızın ekmeği helali hoş olsun size!” (BB. 116)

- **Kadir Mevlâm beterinden saklasın!**

“Kadir Mevlâm beterinden saklasın!” (AGKG. 62)

- **Kadir Allah kadirsin, yüzümüzü güldürüp, gözümüzü kapayacak bir evlât ver bize!**

“Kadir Allah kadirsin, yüzümüzü güldürüp, gözümüzü kapayacak bir evlât ver bize!” (KY.34)

- **Kaya kaya, Beşikkaya, eşiğin çulsuz, beşiğin çocuksuz kalmasın; cümleleninkini verdin benim de ver dileğimi!**

“Kaya kaya, Beşikkaya, eşiğin çulsuz, beşiğin çocuksuz kalmasın; cümleleninkini verdin benim de ver dileğimi!” (S. 100)

- **Kısmetini Mevlâ kayıra!**

“Kısmetini Mevlâ kayıra!” (S. 75)

- **Koyup gidenler nur içinde yatsın.**

“Koyup gidenler nur içinde yatsın.” (PD. 139)

- **Maşallah oğluma maşallah, okur adam olur inşallah.**

“Maşallah oğluma maşallah, okur adam olur inşallah.” (YK. 113)

- **Mevlâ kayıra!**

“Mevlâ kayıra!” (BH. 19)

- **Nazar değmesin.**

“Nazar değmesin.” (SKO. 26)

- **Ne muradın varsa versin Allah, yiğit arkan yere gelmesin.**

“Ne muradın varsa versin Allah, yiğit arkan yere gelmesin.” (Z. 147)

- **Nur içinde yatsın.**

“Nur içinde yatsın.” (KY.48- KH. 97- ELBİ. 9- DKBA. 7)

- **Ocaklardan ırak.**

“Ocaklardan ırak, koca bir yiğidimiz öldü bu gün.” (DD. 164- PE. 184- APÇSSK. 204- S. 76- DKBA. 7- TV. 15- NT. 10- PD. 143)

- **Oğlunun da ne muradı varsa vere... İlle karlı dağları aşacak olsa, aşıt versin; karlı suları geçecek olsa, geçit versin; küffar üstüne vuracak olsa, koluna kuvvet, kılıcına nusret versin.**

“Oğlunun da ne muradı varsa vere... İlle karlı dağları aşacak olsa, aşıt versin; karlı suları geçecek olsa, geçit versin; küffar üstüne vuracak olsa, koluna kuvvet, kılıcına nusret versin.” (BB. 90)

- **Ömrü günü uzun olsun.**

“Ömrü günü uzun olsun.” (S. 85)

- **Sen kılıcımızı keskin eyle Yarabbi!**

“Sen kılıcımızı keskin eyle Yarabbi!” (BB. 130)

- **Seni üvey ananın yarasından beresinden kurtaran Allah; bizi de onun tüyünden teleğinden kurtarsın.**

“Seni üvey ananın yarasından beresinden kurtaran Allah; bizi de onun tüyünden teleğinden kurtarsın.” (SB. 127)

- **Sonu iyi olur inşallah.**

“Sonu iyi olur inşallah.” (YK. 120- ÜT.9)

- **Su gibi aziz ol!**

“Su gibi aziz ol!” (EB. 128)

- **Şükür bugünleri gördüğüme.**

“Şükür bugünleri gördüğüme.” (YK. 113)

- **Tanrı da günahlarını affetsin!**

“Tanrı da günahlarını affetsin!” (Z. 155)

- **Tanrı Tealâ kimseyi yolda belde koymasın!**

“Tanrı Tealâ kimseyi yolda belde koymasın!” (EB. 116)

- **Tez gelir inşallah.**

“Tez gelir inşallah.” (OEM. 12)

- **Toprağınca yaşayasın.**

“Toprağınca yaşayasın.” (KH. 94)

- **Toprakları bol olsun!**

“Toprakları bol olsun!” (S. 70)

- **Uğurdur inşallah!**

“Uğurdur inşallah!” (CB. 17)

- **Veren Allah ne muradın varsa versin.**

“Veren Allah ne muradın varsa versin.” (NT. 18- YYM. 8)

- **Yaradan nazardan esirgesin. (saklasın)**

“Yaradan nazardan esirgesin.” (CB. 25- K. 50)

4.6.4. İnanış

İncelenen masallarda 152 inanış bildiren sözvarlığı öge örneği saptanmıştır.

Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **A kara yürekli insanlar; bu dünya sizin gibilerin yüzünden batıyor.**

“A kara yürekli insanlar; bu dünya sizin gibilerin yüzünden batıyor.” (BGBG. 53)

- **Aç ne bulur da yemez? Çıplak ne bulur da giymez?**

“Aç ne bulur da yemez? Çıplak ne bulur da giymez?” (Z. 133)

- **Adam adama muhtaç olur.**

“Adam adama muhtaç olur.” (DT. 144)

- **Ağzını hayra aç ki hayır gelsin başına.**

“Ağzını hayra aç ki hayır gelsin başına.” (ÇS. 14)

- **Ahını yellere, derdini sellere ver!**

“Ahını yellere, derdini sellere ver!” (ANİGA. 5)

- **Ahir ömür.**

“Âhır ömründe dilediğin dilek yerini buldu.” (Z. 149)

- **Alimallah.**

“Alimallah soluğu öteki dünyada almış dev!” (OE. 183- SKO. 36- SP. 15- T. 156- ZGM. 16- İK. 16)

- **Allah bilir.**

“Allah bilir.” (KG. 52)

- **Allah bir hakkı için.**

“Allah bir hakkı için, varıp hakkından geleyim.” (DD. 165)

- **Allah bir kuvvet verir de...**

“Allah bir kuvvet verir de...” (ANİGA. 9)

- **Allah bizi birbirimize yazmışsa er de olsa geç de olsa, birbirimizi buluruz.**

“Allah bizi birbirimize yazmışsa er de olsa geç de olsa, birbirimizi buluruz.” (Z. 129)

- **Allah bunları birbirinin kaburgasından yaratmış.**

“Allah bunları birbirinin kaburgasından yaratmış.” (APÇSSK. 196)

- **Allah çalışana verir.**

“Allah çalışana verir.” (SUK. 7, 10)

- **Allah için olsun.**

“Allah için olsun.” (T. 149)

- **Allah ile kul arasına girmek.**

“Sen ne diye Allah ile kul arasına giriyorsun!” (DD. 170)

- **Allah insanı kaptan kaba kor ama sebepsiz sepetsiz değildir elbet!**

“Allah insanı kaptan kaba kor ama sebepsiz sepetsiz değildir elbet!” (AGKG. 59)

- **Allah insanın kalbine göre verir.**

“Allah insanın kalbine göre verir.” (EB. 118)

- **Allah kalbine göre vermemiş.**

“Allah kalbine göre vermemiş.” (TK. 99)

- **Allah korumuş...**

“Allah korumuş...” (AG. 1)

- **Allah sizi inandırın!**

“Allah sizi inandırın!” (ÇKÇK. 16- BK. 21- BVBY. 17)

- **Allah söyletmiş.**

“Allah söyletmiş.” (İBAT. 165)

- **Allah verdi Allah aldı.**

“Allah verdi Allah aldı.” (SKO. 39)

- **Allah yazdıysa.**

“Allah yazdıysa toy, düğün edip alırsız.” (SP. 35- ÇBAGB. 4- AG. 2)

- **Allah’a emanet etmek.**

“Allah’a emanet etmek.” (Z. 143)

- **Allah’a havale ettim.**

“Allah’a havale ettim.” (SP. 41)

- **Allahın hikmetinden sual olunmaz.**

“Allahın hikmetinden sual olunmaz.” (T. 142)

- **Allah’tan olacak ya!**

“Allah’tan olacak ya!” (BB. 110- AM. 5)

- **Allah’tan ümit kesilmez.**

“Allah’tan ümit kesilmez.” (SKO. 43- AEYE. 1)

- **Allah yüzüne bakmış.**

“Allah yüzüne bakmış.” (ÇKÇK. 26- APÇSSK. 197)

- **Ama neye kadir değil Yaradan!**

“Ama neye kadir değil Yaradan!” (SKO. 42)

- **Anaların bağına taş bağladığı bir gün...**

“Anaların bağına taş bağladığı bir gün...” (OE. 182)

- **Ayakkabı yapan ustaya söylenir:**

“Kolay gele, çek uzasın.” (FS. 29)

- **Babası hayrına...**

“Babası hayrına...” (SK. 3)

- **Bakın şu Allahın işine.**

“Bakın şu Allahın işine.” (AG. 9- YKYK. 6)

- **Bakın şu feleğın işine.**

“Bakın şu feleğın işine!” (S. 66)

- **Balıkçılara söylenir:**

“Biri çıktı, bir daha çıkar inşallah.” (FS. 23)

- **Başı gözü hayrına.**

“Varını yoğunu başı gözü hayrına dağıtmış.” (EB. 114)

- **Başım gözüm sadakası olsun.**

“Başım gözüm sadakası olsun.” (Z. 131- BB. 103- T. 147)

- **Başımın üstünde yerin var!**

“Başımın üstünde yerin var!” (KT. 83)

- **Bereket versin.**

“Bereket versin, günün birinde hayırlı bir kısmet çıkmış.” (PE. 184- T. 153- ÇKÇK. 15- DKBA. 8- BVBY. 15)

- **Binde birine nasip olur.**

“Binde birine nasip olur.” (KG. 50)

- **Bir kaza belâdır savmışsın.**

“Bir kaza belâdır savmışsın.” (AVGÜ. 15)

- **Bir kızın alnına kim yazılmışsa uğruna o çıkar.**

“Bir kızın alnına kim yazılmışsa uğruna o çıkar.” (İBAT. 163)

- **Bir yudum suyun kırk yıl hatırı (hakkı) var.**

“Bir yudum suyun kırk yıl hatırı var.” (Z. 134- BGBG. 42)

- **Bismillah.**

“Bismillah buradan...” (T. 140)

- **Biz her Allah’ın kulundan tuz alır, bez alırız ama kız alıp, kız vermeyiz.**

“Biz her Allah’ın kulundan tuz alır, bez alırız ama kız alıp, kız vermeyiz.” (YK. 130)

- **Bu âlemde herkesin alnına yazılan gelir.**

“Bu âlemde herkesin alnına yazılan gelir.” (AEYE. 5)

- **Bu dünya bir unut ve umut dünyasıdır.**

“Bu dünya bir unut ve umut dünyasıdır.” (T. 150)

- **Bu dünyada kimse kimsenin kısmetini içmez; kısmet seninmiş.**

“Bu dünyada kimse kimsenin kısmetini içmez; kısmet seninmiş.” (SK. 3)

- **Bu kapı yüzünüze kapanırsa, Allah başka bir kapı açar.**

“Bu kapı yüzünüze kapanırsa, Allah başka bir kapı açar.” (TBŞS. 8)

- **Bugün ağlatan Allah, bir gün olur, güldürür.**

“Bugün ağlatan Allah, bir gün olur, güldürür.” (S. 111)

- **Bunda da bir hayır vardır elbet...**

“Bunda da bir hayır vardır elbet...” (TV. 15)

- **Büyük kapılardan büyük kısmetler çıkarmış.**

“Büyük kapılardan büyük kısmetler çıkarmış.” (BGBG. 37)

- **Çaresizliğin gözü kör olsun.**

“Çaresizliğin gözü kör olsun.” (EB. 109)

- **Dertsiz baş olmaz.**

“Dertsiz baş olmaz.” (KT. 80)

- **Doğrusunu Allah bilir.**

“Doğrusunu Allah bilir.” (S. 71)

- **Dünya hali bu!**

“Dünya hali bu!” (S. 64)

- **Dünya şirin can tatlı.**

“Dünya şirin can tatlı!” (DD. 172)

- **Dünya yıkıldı da, kırk öküzler mağarada mı kaldılar?**

“A Hılı Hılı, a dertli Dılı; dünya yıkıldı da, kırk öküzler mağarada mı kaldılar? Ne diye saçınızı başınızı yoluyorsunuz?” (HB. 156)

- **Dünyada her şey insanın elinde avucunda değil!**

“Dünyada her şey insanın elinde avucunda değil!” (TK. 100)

- **Dünyanın üstü varsa altı da var.**

“Dünyanın üstü varsa altı da var.” (YG. 13)

- **Düşmez kalkmaz bir Allah!**

“Düşmez kalkmaz bir Allah!” (AGKG. 64)

- **Eksik artık hakkını helal et.**

“Eksik artık hakkını helal et.” (PD. 152)

- **Eline sağlık.**

“Eline sağlık.” (FS. 28)

- **Evvel Allah.**

“Evvel Allah Oğuz’un arkası yere gelmez.” (SKO. 32- PD. 141- SB. 128- HB. 155- BB. 127- ÜE. 77- T. 145- Z. 152- TV. 16- KT. 78)

- **Evvel Allaha sonra sana emanet ediyorum.**

“Evvel Allaha sonra sana emanet ediyorum.” (DD. 174)

- **Ey, ak yürekli insanlar; dünya sizin yüzünüz suyu hürmetine dönüyor.**

“Ey, ak yürekli insanlar; dünya sizin yüzünüz suyu hürmetine dönüyor.” (BGBG. 53)

- **Feleğin çarkına pek güvenilmez.**

“Feleğin çarkına pek güvenilmez.” (NT. 20)

- **Felek de beğenmiş.**

“Öyle bir bayram etmişler ki felek de beğenmiş doğrusu.” (OE. 183)

- **Felek insanı güldürmezse güldürmezmiş.**

“Felek insanı güldürmezse güldürmezmiş.” (KY.34)

- **Felek kara yazmış ağamın yazısını.**

“Felek kara yazmış ağamın yazısını.” (KG. 58)

- **Felekten gün çalınmaz.**

“Felekten gün çalınmaz.” (Z. 116)

- **Gam gamı getirir.**

“Gam gamı getirir.” (Z. 152)

- **Gidip gelmemek gelip de bulmamak var.**

“Gidip gelmemek gelip de bulmamak var.” (KG. 59)

- **Göğü yaratana şükretmişler...**

“Göğü yaratana şükretmişler...” (BB. 131)

- **Gökten rahmet yağmak.**

“Gökten rahmet yağarken, üstüne bir damlası düşmemiş ki...” (ÇKÇK. 27)

- **Gönül işine karışılmaz.**

“Gönül işine karışılmaz.” (S. 110)

- **Göz değmesin!**

“Göz değmesin!” (DT. 136)

- **Günahı boynuna!**

“Günahı boynuna!” (Z. 129)

- **Güzelde talih olmaz.**

“Güzelde talih olmaz.” (AM. 2)

- **Hacet kapılarının açık olduğu saat, o saatmiş, dileği yerini bulur.**

“Hacet kapılarının açık olduğu saat, o saatmiş, dileği yerini bulur.” (KY.35- PD. 141)

- **Hakkınızı helâl edin.**

“Hakkınızı helâl edin.” (S. 91- DD. 174)

- **Hâşâ.**

“Hâşâ, akıl öğretmek gibi olmasın ya.” (TV. 15)

- **Hayırlısıyla...**

“Hayırlısıyla...” (Z. 121)

- **Helâllik alır!**

“Helâllik alır!” (S. 91)

- **Hepimizin sonu toprak...**

“Hepimizin sonu toprak...” (T. 148)

- **Her küp taşar, sır küpü taşmaz.**

“Her küp taşar, sır küpü taşmaz.” (KT. 95)

- **Her şey Allahtan!**

“Her şey Allahtan!” (ÇS. 14)

- **Her şeyin bir vakti, saati vardır.**

“Her şeyin bir vakti, saati vardır.” (Z. 141)

- **Herkesin bir yaşı, her işin bir başı, her başın da bir derdi vardır.**

“Herkesin bir yaşı, her işin bir başı, her başın da bir derdi vardır.” (S. 64)

- **İki maşallah ile şeytanın elini kolunu bağlar.**

İki maşallah ile şeytanın elini kolunu bağlar. (ASA. 10)

- **İlde iyiler çok ama kötüler de yok değil. Zaten dünya böylelerinin yüzü suyu hürmetine duruyor.**

“İlde iyiler çok ama kötüler de yok değil. Zaten dünya böylelerinin yüzü suyu hürmetine duruyor.” (DKBA. 4)

- **İnsan dediğin yerden bitmiyor ki...**

“İnsan dediğin yerden bitmiyor ki...” (OE. 181)

- **İslamın şartı beş, altıncısı da haddini bilmek.**

“İslamın şartı beş, altıncısı da haddini bilmek.” (İY. 75)

- **İnşallah.**

“İnşallah.” (KG. 51)

- **Kader böyle imiş.**

“Kader böyle imiş.” (AEYE. 1- TV. 15)

- **Kader böyle imiş, belki bunda da bir hayır vardır.**

“Kader böyle imiş, belki bunda da bir hayır vardır.” (ÜE. 76)

- **Kader ne ise öyle olur.**

“Kader ne ise öyle olur.” (ÇKÇK. 14- ANİGA. 6)

- **Kaderden ötesi yok.**

“Kaderden ötesi yok.” (YG. 15)

- **Kadere pek güvenilmez.**

“Kadere pek güvenilmez.” (NT. 16)

- **Kaderimize...**

“Kaderimize...” (BVBY. 15)

- **Kaderin cilvesi.**

“Kaderin cilvesi.” (DKBA. 8)

- **Kaderinde varsa...**

“Kaderinde varsa...” (NT. 14)

- **Kadir gecesinde doğmak.**

“Ben seni kadir gecesinde doğurdum.” (EB. 111- KY.35)

- **Kara gün kararıp kalmaz.**

“Kara gün kararıp kalmaz.” (DKBA. 12)

- **Keloğlanların alnı açık, yüzü ak; kulağı delik, gözü pek olur.**

“Keloğlanların alnı açık, yüzü ak; kulağı delik, gözü pek olur.” (APÇSSK. 199)

- **Kismet kapıları açılmak.**

“Kismet kapıları açılmış.” (DT. 138)

- **Kismetinizde ne varsa uğurunuz (kaşığına) o çıkar.**

“Kismetinizde ne varsa uğurunuz (kaşığına) o çıkar.” (OE. 189- NT. 15)

- **Kız akli kuş akli derler.**

“Kız akli kuş akli derler.” (EB. 112)

- **Kız dediğin kendi başını kendi bağlamaz ki... Ya anası bağlar, ya babası...**

“Kız dediğin kendi başını kendi bağlamaz ki... Ya anası bağlar, ya babası...” (İBAT. 170)

- **Kız kapısı kismet kapısıdır, her eli yeten çalar.**

“Kız kapısı kismet kapısıdır, her eli yeten çalar.” (GYKA. 6)

- **Kızların kırk çırası vardır.**

“Kızların kırk çırası vardır.” (S. 73)

- **Kimin ne olduğunu bir Allah bilir.**

“Kimin ne olduğunu bir Allah bilir.” (NT. 16)

- **Kurban olduğum Allah.**

“Kurban olduğum Allah.” (HB. 151)

- **Maşallah!**

“Maşallah!” (DT. 136)

- **Melekler insanı saklayınca saklar.**

“Melekler insanı saklayınca saklar.” (Z. 128)

- **Nasip olmak.**

“Nasip olmak.” (HB. 163- NT. 22- Z. 122)

- **Ne ise kaderimize!**

“Ne ise kaderimize!” (ÇKÇK. 15)

- **Neylerse güzel eyler.**

“Neylerse güzel eyler.” (S. 68)

- **Onları koruyan Allah bizi de korur inşaallah.**

“Onları koruyan Allah bizi de korur inşaallah.” (ÇKÇK. 14- BVBY. 13)

- **Öldürmeyen Allah öldürmüyor insanı! (adamı)**

“Öldürmeyen Allah öldürmüyor insanı!” (AGKG. 68- T. 157)

- **Ölenle ölünmez.**

“Ölenle ölünmez.” (BB. 107)

- **Ölüm Allahın emri!**

“Ölüm Allahın emri!” (YKYK. 6)

- **Ölümden ötesi yok.**

“Ölümden ötesi yok.” (T. 152)

- **Ölünün ardından söylenir:**

“Hak rahmet etsin.” (FS. 25)

- **Pınar başları tekin değildir.**

“Pınar başları tekin değildir.” (GG. 138)

- **Saklayan Allah sakladı.**

“Saklayan Allah sakladı.” (T. 155)

- **Söz bir Allah bir!**

“Söz bir Allah bir!” (KT. 93- AEYE. 6)

- **Süleyman’ın tahtını mâr aldı.**

“Süleyman’ın tahtını mâr aldı.” (NT. 24)

- **Şeytan kulağına kurşun...**

“Şeytan kulağına kurşun...” (ÜT.13)

- **Tanrı öyle dilemiş.**

“Tanrı öyle dilemiş.” (OE. 185)

- **Topraktan geldik, toprağa gideceğiz.**

“Topraktan geldik, toprağa gideceğiz.” (YKYK. 2)

- **Uğurdur inşallah.**

“Uğurdur inşallah.” (NT. 18)

- **Uğursuzluğa uğramak.**

“Uğursuzluğa uğramak.” (KY.34)

- **Umut dünyası bu!**

“Umut dünyası bu!” (BGBG. 46- KT. 81)

- **Uyuyana yılan bile dokunmaz.**

“Uyuyana yılan bile dokunmaz.” (Z. 128)

- **Üstümüze taş yağacak.**

“İyi ki üstümüze taş yağmıyor.” (SP. 19)

- **Vardır elbet bunda da bir hikmet.**

“Vardır elbet bunda da bir hikmet.” (Z. 131)

- **Vebali senin boynuna.**

“Vebali senin boynuna.” (T. 138)

- **Veren Allah.**

“Veren Allah.” (AVGÜ. 15)

- **Ya nasip ya hak!**

“Ya nasip ya hak, deyip çıkmış.” (DT. 140)

- **Yalnızlık bir Allah’a yakışır.**

“Yalnızlık bir Allah’a yakışır.” (EB. 120- S. 73)

- **Yaradan nazardan esirgesin diye bir eşiğe, bir de atın tırnağına tükürür, tuuuu! der.**

“Yaradan nazardan esirgesin diye bir eşiğe, bir de atın tırnağına tükürür, tuuuu! der.”
(CB. 25)

- **Yaradana şükretmişler.**

“Yaradana şükretmişler.” (ÇKÇK. 20)

- **Yaratan neye kadir değil ki...**

“Yaratan neye kadir değil ki...” (T. 142)

- **Yazan Allah yazdıysa, bir sebep halk eder.**

“Yazan Allah yazdıysa, bir sebep halk eder.” (İBAT. 171)

- **Yazan kara yazmış benim yazımı; eh kader böyle imiş.**

“Yazan kara yazmış benim yazımı; eh kader böyle imiş.” (S. 103- DD. 164)

- **Yazan onları birbirine yazmış.**

“Yazan onları birbirine yazmış.” (OE. 184)

- **Yeni girdiğim dini Muhammet aşkına.**

“Yeni girdiğim dini Muhammet aşkına.” (K. 73)

- **Yeri göğü yaratana ne malûm olmaz ki.**

“Yeri göğü yaratana ne malûm olmaz ki.” (DD. 165)

- **Yüzü suyu hürmetine.**

“Ol hatunun yüzü suyu hürmetine midir nedir?” (DD. 177- HB. 162)

- **Zaman ne yapmaya kadir değil!**

“Zaman ne yapmaya kadir değil!” (DKBA. 12)

4.6.5. Kargışlar (Beddualar)

İncelenen masallarda 52 kargış örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Adı batası...**

Adı batası... (YYM. 7)

- **Allah’tan bulasica.**

“Allah’tan bulasica.” (YK. 134)

- **Anandan emdiğin gözünde dursun; babandan gördüğün dizinde dursun.**

“Anandan emdiğin gözünde dursun; babandan gördüğün dizinde dursun.” (Z. 137)

- **Arkası yere gelesice.**

“Arkası yere gelesice.” (BH. 12)

- **Atınla adınla taş kesil.**

“Atınla adınla taş kesil.” (KG. 58)

- **Bana edenlerin ettikleri ayaklarına dolaşsın.**

“Bana edenlerin ettikleri ayaklarına dolaşsın.” (S. 91)

- **Bana vurursan ellerin kurusun inşallah.**

“Bana vurursan ellerin kurusun inşallah.” (BB. 98)

- **Bize edenlerin yeri yurdu başlarına yıkılsın.**

“Bize edenlerin yeri yurdu başlarına yıkılsın.” (KC. 86)

- **Boyu devrilesice...**

“Boyu devrilesice...” (T. 146)

- **Bölük bölük bölünesiceler.**

“Bölük bölük bölünesiceler.” (BH. 11)

- **Buna sebep olanlar sürüm sürüm sürünsün; gözlerinin elifi sönsün de, telleri, pulları üstlerine dökülsün!**

“Buna sebep olanlar sürüm sürüm sürünsün; gözlerinin elifi sönsün de, telleri, pulları üstlerine dökülsün!” (BGBG. 46)

- **Canı yanasıca...**

“Canı yanasıca...” (BB. 101- T. 145)

- **Çırası sönesice!**

“Çırası sönesice!” (BGBG. 45)

- **Dilerim Allah’tan akarsuların akamaz olsun! Açar güllerin açmaz olsun! Kurusun yaprağın, dalın; yeşermesin yeşilin, alın! Taş kesilsin geyiklerin...**

“Dilerim Allah’tan akarsuların akamaz olsun! Açar güllerin açmaz olsun! Kurusun yaprağın, dalın; yeşermesin yeşilin, alın! Taş kesilsin geyiklerin...” (BH. 17)

- **Dilerim Allah'tan bana kara sürenler, kara yere girsın.**

“Dilerim Allah'tan bana kara sürenler, kara yere girsın.” (KC. 85- AM. 6)

- **Dilerim Allah'tan ben dönüp gelinceye kadar allarını aldırısın, sarılarını soldursunlar.**

“Dilerim Allah'tan ben dönüp gelinceye kadar allarını aldırısın, sarılarını soldursunlar.” (S. 92)

- **Dilerim Allah'tan bu yorganın altında yatan hiç uyumasın!**

“Dilerim Allah'tan bu yorganın altında yatan hiç uyumasın!” (İY. 61)

- **Dilerim Allah'tan buna göz koyanın gözüne uyku girmesin.**

“Dilerim Allah'tan buna göz koyanın gözüne uyku girmesin.” (İY. 64)

- **Dilerim Allah'tan düşmanımın başına gelsin o.**

“Dilerim Allah'tan düşmanımın başına gelsin o.” (T. 156)

- **Dilerim Allah'tan gülen narla, ağlayan ayvanın derdine düşesin.**

“Dilerim Allah'tan gülen narla, ağlayan ayvanın derdine düşesin.” (ANİGA. 1)

- **Dilerim Allah'tan tez günde tez saatte boyları devrilsin.**

“Dilerim Allah'tan tez günde tez saatte boyları devrilsin.” (KC. 86)

- **Dünyanın gözü kör olsun.**

“Dünyanın gözü kör olsun.” (SK. 9)

- **Dünyası zindan olasıcalar!**

“Dünyası zindan olasıcalar!” (BGBG. 45- AGKG. 69)

- **Elin kolun kurusun inşallah...**

“Elin kolun kurusun inşallah...” (BB. 120)

- **Feleğin gözü kör olsun!**

“Feleğin gözü kör olsun!” (S. 67- PE. 184- S. 83)

- **Gözü çıkasicalar...**

“Gözü çıkasicalar...” (ZGM. 16)

- **Gözü kör olsun!**

“Gözü kör olsun!” (DT. 150- DKBA. 7)

- **Gözünü toprak doyursun.**

“Gözünü toprak doyursun.” (İY. 71- T. 143)

- **Günahı sebep olanların boynuna!**

“Günahı sebep olanların boynuna!” (S. 66)

- **Güzelliği başını yesin!**

“Güzelliği başını yesin!” (SB. 133)

- **İkiye değil, on ikiye bölük bölük bölünesice...**

“İkiye değil, on ikiye bölük bölük bölünesice...” (KY.38)

- **İlahi, böyle oğul yerin dibine batsın.**

“İlahi, böyle oğul yerin dibine batsın.” (BH. 12)

- **Kara yere giresi!**

“Kara yere giresi!” (ÇKÇK. 24- YM. 17- ÜT.33)

- **Kırk satır düşmanımızın boynuna gelsin.**

“Kırk satır düşmanımızın boynuna gelsin.” (BGBG. 53)

- **Koca taşın altında kalasica karı!**

“Koca taşın altında kalasica karı!” (BGBG. 48)

- **Kör olasica.**

“Kör olasica.” (T. 144- ÜT.14)

- **Kör olsun.**

“Kör olsun, çobanın gözleri kararmış.” (T. 137- Z. 145- AGKG. 68- İBAT. 163- BGBG. 51)

- **Kuruyasica el!**

“Kuruyasica el!” (BGBG. 45)

- **Nar tanesinin narına yanasın!**

“Nar tanesinin narına yanasın!” (NT. 8)

- **Olmaz olası...**

“Olmaz olası...” (BVBY. 17)

- **Onup yetmeyesice.**

“Onup yetmeyesice.” (BH. 12)

- **Ölüsü dağda, belde kalıp da, başımıza çıkmaz olasıca...**

“Ölüsü dağda, belde kalıp da, başımıza çıkmaz olasıca...” (KG. 58)

- **Paramparça olasıca...**

“Paramparça olasıca...” (KY.43)

- **Sebep olanların ömrü günü tükene.**

“Sebep olanların ömrü günü tükene.” (KC. 80)

- **Senin de sütün başını yesin; onun da güzelliği soyha kalsın üstünden.**

“Senin de sütün başını yesin; onun da güzelliği soyha kalsın üstünden.” (SP. 24)

- **Sizi doğuran ana taş doğursaydı!**

“Sizi doğuran ana taş doğursaydı!” (ÇKÇK. 28)

- **Şerrine lânet.**

“Şerrine lânet.” (T. 144)

- **Şu bana ettiğiniz ayağınıza dolaşsın.**

“Şu bana ettiğiniz ayağınıza dolaşsın.” (Z. 131)

- **Taş altında kalasica.**

“Taş altında kalasica.” (İY. 71)

- **Üç turunçların derdine düşesin.**

“Üç turunçların derdine düşesin.” (ÜT.8)

- **Vurulasica.**

“Vurulasica.” (DD. 168)

- **Yıkılası...**

“Yıkılası...” (ANİGA. 5)

4.6.6. Övgü Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

İncelenen masallarda 5 övgü bildiren sözvarlığı öge örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Evimin direği...**

“Evimin direği...” (BH. 7)

- **Gözümün bebeği...**

“Gözümün bebeği...” (BH. 7)

- **İzzetli ikramlı.**

“İzzetli ikramlı baba.” (DD. 171)

- **Kalem kaşlım, çatma çatışlım...**

“Kalem kaşlım, çatma çatışlım...” (BH. 7)

- **Servi boylum, melek huylum...**

“Servi boylum, melek huylum...” (BH. 7)

4.6.7. Özgün Pekiştirme Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

İncelenen masallarda 10 özgün pekiştirme bildiren sözvarlığı öge örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Akıllı mı dedin akıllı.**

“Akıllı mı dedin akıllı imiş.” (YK. 116)

- **Devletli mi dedin devletli.**

“Devletli mi dedin devletli imiş.” (YK. 107)

- **Düpedüz.**

“Yüzünün doğrusuna, düpedüz git.” (ÜT. 12)

- **Düşündükçe düşünmek.**

“Düşündükçe düşünmek geliyormuş içinden.” (YK. 107)

- **Mürüvvetli mi dedin mürüvvetli.**

Mürüvvetli mi dedin mürüvvetli imiş. (YK. 107)

- **Öyle bir vay yandım etti, öyle bir vay yandım etti ki.**

“Padişah öyle bir vay yandım etti, öyle bir vay yandım etti ki.” (YK. 120)

- **Per perişan.**

“Biz de böyle per perişan kapı ardında kalmazdık.” (ELBİ. 12)

- **Yumuşak mı yumuşak.**

“... yumuşak mı yumuşakmış.” (YK. 118)

- **Yüreğine öyle bir ateş düştü, öyle bir ateş düştü.**

“Yüreğine öyle bir ateş düştü, öyle bir ateş düştü ki ...” (YK. 111)

- **Zengin mi dedin zengin.**

“Zengin mi dedin zenginmiş.” (KH. 87)

4.6.8. Sesleniş Bildiren Sözvarlığı Ögeleri

İncelenen masallarda Türkçenin gücünü gösteren ve çoğunlukla tekrarlara dayalı pekiştirmelere dayanan 28 sesleniş bildiren sözvarlığı öge örneği saptanmıştır.

Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **A başımın bahtı, gönlümün tahtı!**

“A başımın bahtı, gönlümün tahtı!” (K. 78)

- **A bayırın keli.**

“A bayırın keli.” (KK. 19)

- **A evimin direği.**

“A Evimin direği, demiş.” (DOE. 5)

- **A gönlümün sızısı.**

“A gönlümün sızısı.” (YK. 124)

- **A gül yüzlüm gül benizlim.**

“A gül yüzlüm gül benizlim.” (YK. 125)

- **A Güloğlan güleç oğlan.**

“A Güloğlan güleç oğlan.” (AK. 19)

- **A han beyim, hanüman beyim!**

“A han beyim, hanüman beyim!” (K. 61)

- **A humar bakışım.**

“A humar bakışım.” (YK. 124)

- **A sakalı ağarasıca.**

“A sakalı ağarasıca.” (YK. 127)

- **A yeşil başım!**

“A yeşil başım!” (CB. 19)

- **Akıl kutusu ana.**

“Akıl kutusu ana.” (AK. 7)

- **Ay oğlum, a keleş oğlum.**

“Ay oğlum, a keleş oğlum.” (AK. 5)

- **Behey izansız!**

“Behey izansız!” (FS. 26)

- **Behey uğursuz!**

“Behey uğursuz!” (FS. 23)

- **Behey yazı kuşu!**

“Behey yazı kuşu!” (FS. 27)

- **Bre yaban taşı!**

“Bre yaban taşı!” (FS. 29)

- **Ey, başımın bahtı gönlümün tahtı.**

“Ey, başımın bahtı gönlümün tahtı.” (YK. 125)

- **Ey erenler!**

“Ey erenler!” (KH. 97)

- **Ey Meryem Ananın kızı!**

“Ey Meryem Ananın kızı!” (YK. 111)

- **Ey yokları var eden Allah!**

“Ey yokları var eden Allah!” (PD. 156)

- **Hey Allah’ın ayrıksı kulu!**

“Hey Allah’ın ayrıksı kulu!” (KK. 20)

- **Hey koç yiğit!**

“Hey koç yiğit, üstünde...” (DOE. 7)

- **Hey kullarım kurbanlarım!**

“Hey kullarım kurbanlarım!” (K. 63)

- **Kız, kapı mandalı!**

“Kız, kapı mandalı!” (SP. 30)

- **Marifet kumkuması Gülperi.**

“Marifet kumkuması Gülperi.” (AK. 16)

- **Şah yiğit şahbaz yiğit!**

“Şah yiğit şahbaz yiğit!” (K. 60)

- **Varım devletim baba.**

“Varım devletim baba.” (YK. 128)

- **Yoluna toprak olduğum oğul!**

“Yoluna toprak olduğum oğul!” (PD. 151)

4.6.9. Vedalaşma- Karşılama Bildiren Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen masallarda 9 vedalaşma- karşılama bildiren sözvarlığı öge örneği saptanmıştır. Burada ağırlıklı olarak “A, ay, behey, hey, ey”li kullanımlar dikkati çekmektedir. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Allahaısmarladık.**

“Allahaısmarladık.” (İY. 68)

- **Ana oğul kırk yıllık hasretmiş gibi öpüşüp koklaşırlar.**

“Ana oğul kırk yıllık hasretmiş gibi öpüşüp koklaşırlar.” (CB. 24)

- **Hoş geldin!**

“Hoş geldin!” (DT. 142)

- **Hoşça kalın...**

“Hoşça kalın...” (BB. 97- Z. 141)

- **Merhaba!**

“Merhaba!” (HABA. 10)

- **Sellemehüsselâm...**

“Sellemehüsselâm...” (BB. 123)

- **Uğurlar ola!**

“Uğurlar ola!” (KK. 13)

- **Yedi yerden eteklenerek uğurlanmak.**

“Tıpkı gelirken karşılandıkları gibi, giderken de yedi yerden eteklenerek uğurlanmış.” (SP. 30)

- **Yolun açık olsun!**

“Yolun açık olsun!” (ANİGA. 9- ZGM. 19)

4.6.10. Yeme- İçme İle İlgili Sözvarlığı Öğeleri

İncelenen masallarda 5 yeme- içme ile ilgili sözvarlığı öge örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Aşıma duru, ekmeğime kuru demezen!**

“Aşıma duru, ekmeğime kuru demezen!” (KH. 91)

- **Diş kirasını almak.**

“Diş kirasını da alınca, gözleri kapıya dikilir.” (AH. 9)

- **Karınlarını, burunlarını doyurduktan sonra hep bir ağızdan:**

Neler yedi bu diş, ne altın oldu, ne gümüş; şimdiden geri bize de böyle bir kanaat sofrası ihsan et, hey yeri göğü yaratan!’ diye bir sofrada duası yaparlar.

“Karınlarını, burunlarını doyurduktan sonra hep bir ağızdan: Neler yedi bu diş, ne altın oldu, ne gümüş; şimdiden geri bize de böyle bir kanaat sofrası ihsan et, hey yeri göğü yaratan!’ diye bir sofrada duası yaparlar.” (ASA. 8)

- **Yağlı yavan dememek.**

“Yağlı yavan demezen bu akşam çorbayı bizde içelim.” (KH. 95)

- **Yarabbi şükür, sofrayı döşür.**

“Yarabbi şükür, sofrayı döşür.” (OEM. 4)

4.6.11. Yemin

İncelenen masallarda 1 “yemin etmek” için kullanılan sözvarlığı öge örneğine rastlanmıştır:

- Yiğitlerim; yer gibi yarılp, yel gibi savrulayım; okumla vurulup, kılıcımla doğranayım; eğer anamın babamın yüzünü görmeden ben bu gerdeğe girersem. (K. 67)

4.7. KALIP SÖZLER

Kalip sözler masalların giriş, sonuç ve olaylar arası geçiş bölümlerinde kullanılan sözlerdir. Bu sözler “başlangıç kalıp sözleri”, “bağlayış kalıp sözleri” ve “bitiş kalıp sözleri” olmak üzere üç başlıkta toplanmaktadır.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masaldaki kalıp söz örnekleri sunulacaktır. Masallarda 148 kalıp söz yer almaktadır:

4.7.1. Giriş Kalıp Sözleri

İncelenen masallarda 13 giriş kalıp sözü örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- Bir de baktım, bizim kül kedisi... Masal deyip de geçmeyin, bir aslı astarı vardır elbet geçmişte! Bir kulak verin de dinleyin hele: Bir varmış bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş, develer tellâl iken, pireler çoban iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken bir Keloğlan varmış; bu Keloğlan işe güce gitmez, elini sıcaktan soğuğa vurmaz; oturur dururmuş. (AH. 4)
- Bir varmış, bir yokmuş... (EK. 12- ABS. 1- ZGM. 14- GGAK. 1- TV. 12- YKYK. 1- ACKC. 13-SK. 3- BVBY. 12- OEM. 3)
- Bir varmış, bir yokmuş; Allahın kulu çokmuş. Bir memleketin birinde... (DT. 133)
- Bir varmış, bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş; çok söylemesi günahmış; develer tellâl (dellâl) iken, pireler (keçi) berber (çoban) iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır (tıkır mıkır) sallar iken ...” (ÜT. 6- APÇSSK. 196- KY.34- ÇKÇK. 7- AGKG. 57- ASA. 6- Z. 116- KT. 77- BGBG. 35- HB.

150- SB. 122- FS. 22- CB. 16- EB. 109- S. 64- GG. 137- İBAT. 161- YYM. 3- KG. 49- 50- NT. 7- KK. 13- AK. 4)

- Bir varmış, bir yokmuş; Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde develer dellâl iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıkr tıkr sallarken, bir memleketin birinde... (DOE. 1)
- Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... (İY. 46)
- Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş... Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... (PE. 183- 184)
- Bir varmış, bir yokmuş... Bir memleketin birinde... (AM. 1)
- Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde... (ANİGA. 1- YM. 13- ÇBAGB. 1- AG. 1- ELBİ. 9- NUTO. 18- DKBA. 4- GYKA. 5- ANKZ. 14- SUK. 3- YG. 10- TBŞS. 3- AVGÜ. 11- AEYE. 1- KC. 78)
- Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde... (HABA. 5)
- Evvel zaman içinde... (PD. 139- BH. 5- SKO. 24- DD. 163- OE. 179- YK. 107- KH. 87- K. 50- S. 65)
- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... (ÜE. 75)
- Günlerden bir gün... (BB. 82)

4.7.2. Bağlayış Kalıp Sözleri

İncelenen masallarda 99 bağlayış kalıp sözü örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- Ama ne diye başınızı ağrıtayım, varsın biraz da bu dizip koşmalar eksik olsun; yok başınızı şişirmezsem şu kadarcığı kulağınızda kalsın. (Z. 143)
- Aradan aylar yıllar geçmiş. (SP. 26)
- Aradan ben deyim üç ay, siz deyin dört ay geçti geçmedi... (YK. 112)
- Aradan ben deyim üç gün, siz deyin beş gün ya geçti ya geçmedi... (KC. 81)
- Aradan ben deyim üç, siz deyin beş gün geçmiş geçmemiş... (DOE. 7)
- Artık sözü uzatıp da başınızı ağrıtmayalım. (YK. 110)
- Aylar geçmiş yıllar dolmuş derken... (S. 66)
- Az gider, uz gider. (AK. 17- Z. 132- 135- ACKC. 17- KK. 17- S. 112- GYKA. 10- ÇKÇK. 27)
- Az gider, uz gider, altı ayla bir güz gider, derken (günlerden bir gün)... yeter. (KG. 56- KK. 13- Z. 124- SB. 130- AEYE. 2)
- Az gider, uz gider; altı ayla bir güz gider; dönüp ardına bakar ki ne baksın, bir arpa boyu yol gitmiş. (S. 92)
- Az gider, uz gider, ardı sıra bir bölücek toz gider. (ÜT. 17)
- Az gider, uz gider, bazı bazı balık olup yüzerek, bazı bazı Ak kuş olup uçarak altı ayla bir güz gider. (NT. 20)
- Az gider uz gider; bir kasnak, iki deri; bir ileri, bir geri derken, ver elini Ateşi devranın ili! (AK. 21)
- Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, altı ayla bir güz gider; bir de dönüp arkasına bakar ki, bir arpa boyu yol gitmiş! (CB. 17- Z. 148- ASA. 11)

- Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, altı ay bir güz gider.
Günlerden bir gün... (ACKC. 14- EB. 128)
- Az gider, uz gider; dere tepe düz gider, derelerde devlerle, tepelerde
cücelerle sağlık alıp, sağlık vererek yürür de yürür. (S. 93)
- Az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Derelerden sel gibi, tepelerden
yel gibi geçerek bir yol ağzına gelir. (KG. 59)
- Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, gider babam gider. (ÜT. 18)
- Az gider, uz gider; dere tepe düz giderler ama gün biter, yol bitmez.
(S. 85)
- Az gider, uz gider, derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçer; bir de
dönüp ardına bakar ki, gide gide bir arpa boyu yol gitmiş. (NT. 18)
- Az gider, uz gider, lâle sümbül biçerek, soğuk sular içerek, dere tepe
düz gider; bir de dönüp ardına bakar ki, gide gide iki arpa boyu yol
gitmiş. (NT. 19)
- Az gider uz gider, tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi geçerek bir
arpa boyu yol daha gider. (AK. 20)
- Az gider, uz gider; yokuşlarda ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek,
koca yumağın bittiği yere kadar gider. (ÜT. 14)
- Az gitmiş, uz gitmiş; altı ayla bir güz gitmiş... (KT. 79)
- Az gitmiş, uz gitmiş; ardı sıra eğrim eğrim toz gitmiş.” (T. 139)
- Az gitmiş, uz gitmiş; çayır çimen geçerek, lâle sümbül biçerek (soğuk
sular içerek) dere tepe düz gitmiş; derken günlerden bir gün... (İY. 61-
BGBG. 46- ÇKÇK. 11- KT. 82- 83, 91)

- Az gitmiş, uz gitmiş, dağlar, beller geçerek, soğuk sular içerek altı ayla bir güz gitmiş. (İY. 63)
- Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz, altı ayla bir güz gitmiş... (YYM. 3- ÇKÇK. 16)
- Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş... (KT. 79- EB. 114- DOE. 5- İY. 48- HABA. 6)
- Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; altı ayla bir güz gitmiş; gide gide bir dağın tepesine yetmiş. (SB. 124- DT. 141)
- Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; ardı sıra bir incecik toz gitmiş... (T. 137)
- Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; çayır çimen geçerek, lâle sümbül biçerek altı ayla bir güz gitmiş. (ÜT. 9)
- Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; gide gide gideceği yere yetmiş. (T. 152)
- Az gitmiş, uz gitmiş; derelerden yel gibi, tepelerden sel gibi geçerek... (KT. 89)
- Az gitmiş, uz gitmiş; inişlerde ter dökerek, yokuşlarda tırnak sökerek... (KT. 87)
- Az gitmiş, uz gitmiş; inişlerde ter dökerek, yokuşlarda tırnak sökerek bir arpa boyu yol gitmiş, derken... (İY. 66)
- Az gitmiş, uz gitmiş; konaraktan, göçerekten; lâle sümbül biçerekten altı ayla bir güz gitmiş; günün birinde... (İBAT. 164)
- Az gitmiş, uz gitmişler; çölden çöle geçerek, soğuk sular içerek dere, tepe düz gitmişler, derken... (DT. 144)

- Az gitmiş uz gitmişler; dere tepe düz gitmişler. Derken günün birinde... (TBŞS. 4- ANİGA. 1)
- Az gitmişler uz gitmişler; av avlayıp kuş kuşlayarak dere tepe düz gitmişler... (SKO. 28)
- Az gitmişler, uz gitmişler –iki adımda bir tuzak kurarak- dere tepe düz gitmişler.” (ÇKÇK. 25)
- Az gitmişler, uz gitmişler; kâh yakut renkli saraydan söz açarak, kâh ceylan kürklü güzeller güzeliyle konuşarak, dere tepe düz gitmişler derken... (DT. 152)
- Az gitti, uz gitti... (BH. 20- EB. 117)
- Az gitti, uz gitti; dere tepe düz gitti; altı ayla bir güz gitti. (K. 54- ABS. 2)
- Az gitti, uz gitti; derelerden yel gibi, tepelerden sel geçerek; lâle sümbül derleyip soğuk sular içerek gitti de gitti. (ABS. 5- PD. 152)
- Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik. Yokuşlarda ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek Kaf dağına gittik. (KG. 52)
- Az gittim, uz gittim, yedi yıl, yedi ay yol gittim. (NT. 25)
- Bakalım Allah neyler; neylerse güzel eyler. (BGBG. 43)
- Ben gittim, yol gitti; yol gitti, ben gittim; derken... (EB. 116)
- Biz gelelim... (KY.38)
- Bundan sonrasını ben hikâye edeyim sizlere... (KC. 78)
- Bundan sonrasını ne siz sorun; ne ben söyleyeyim. (YK. 137)
- Bunlar baş başa verip başlarına geleni düşünce dursun... (NT. 9)
- Dere tepe düz, altı ayla bir güz gitmişler... (BVBV. 16)

- Derelerden sel (yel) gibi, tepelerden yel (sel) gibi geçerek... (SKO. 40- AGKG. 59- DOE. 2- S. 72- AVGÜ. 12- HABA. 9, 19)
- Derken efendim. (KH. 102)
- Eh işte, günler böyle geldi, böyle geçti. (KH. 104)
- Gayri ötesini ne siz sorun ne ben söyleyeyim. (AGKG. 69- BB. 105- NT. 21- S. 78)
- Gayri (imdi) sözü uzatıp da ne biz günaha girelim, ne sizin (şu cemaatin) başınızı (başını) ağrıtalım. (K. 66- GG. 146- BGBG. 37 EB. 121- ÜE. 80- ÜT.17- KH. 96)
- Gece demedi, gündüz demedi; yol yokuş, bayır iniş demedi; Sülün gibi öyle bir süzülüş süzüldü ki, deme gitsin; böyle ata yol mu dayanır, böyle yola at mı dayanır. (PD. 159)
- Gece gündüz demeyip gitmişler babam gitmişler... (BB. 109)
- Gel gelelim... (PE. 185- SK. 3)
- Gel zaman git zaman. (AK. 4- KC. 86- YK. 108- ÜT. 6- ÜE. 79- İY. 47- GG. 138- T. 134- OE. 191- KG. 55- S. 64- BGBG. 35- AGKG. 63- KT. 77- TK. 105- DT. 140- İBAT. 161, 164- AEYE. 2- ELBİ. 15- NUTO. 24- DKBA. 4- ZGM. 16- GGAK. 14- YG. 11- AVGÜ. 15- AH. 4- OEM. 12- APÇSSK. 206)
- Gelin biz çalıların arasında melek kızı arayalım. (BGBG. 44)
- Gelin biz haberi öteki yüzünden (yönden-yüzden) verelim. (GYKA. 10- KH. 88- SKO. 36- BGBG. 36, 50- YG. 13- SP. 31- BB. 104- T. 150- Z. 148- DT. 148- DT. 138- İY. 56- CB. 25- ÜT. 31)

- Gelin bu kara yazılıyı kendi derdiyle baş başa bırakalım da, öte yüzünden haber verelim biz. (AGKG. 66)
- Gide gide gitmiş, vara vara varmışlar. (DT. 144)
- Gün olur, yol gibi geçer; yıl olur, yel gibi geçer. (Z. 116)
- Günler geçer ay olur; aylar dolar yıl olur. (AK. 12)
- Günlerden bir gün... (SP. 14- SB. 123- GG. 139- HB. 151- APÇSSK. 197- SKO. 28- T. 140- OE. 183- NT. 8- AGKG. 57- YM. 13- ÇBAGB. 1- AM. 2- HABA. 5- SK. 3- YG. 11-DOE. 2)
- Günün birinde... (APÇSSK. 203- OE. 184- AG. 1)
- Hele o araya dursun, biz yine Keloğlangile gidelim; bakalım ne yapıyor? (AK. 12)
- Hele o bekleye dursun, gelin biz güldükçe güller açan kızı arayalım... (GGAK. 11)
- Karıncalar aka dursun, Şehzade arkalarından baka dursun, bizi gelemim Nar tanesine. (NT. 24)
- Keloğlan iki kolunda iki cellât, kanlı dereye götürülmekte olsun... (AK. 34)
- Kurt gitmiş, onlar gitmiş; kurt gitmiş, onlar gitmiş; kâh yamala yamala, kâh yumula yumula derken..." (ÇKÇK. 19)
- Ne az gitmiş, ne uz gitmiş; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek yeteceği yere yetmiş. (OE. 182)
- Ne ise, biz Keloğlan gibi atmayalım, uzatmayalım. (CB. 21)
- Ne ise biz onları orada bırakalım da kuzucuğun peşine düşelim... (KT. 81)

- Ne ise, gel zaman git zaman, orda keklik, burada ceylan derken efendim, günler geçti, yıllar doldu... (YK. 118)
- Neyse, inek gitmiş; kız gitmiş; duman gitmiş; toz gitmiş; derken. (SP. 21)
- O gider onlar gider; onlar gider o gider, derken... (KY.42)
- O gider yol gider; o gider yol gider; gölgesi de peşi sıra tin tin eder, derken... (ASA. 9- ANİGA. 9- NT. 22- KY.38)
- O gitmiş, onlar gitmiş; o gitmiş, onlar gitmiş... (BB. 87)
- O günden beri (geri) ... (PD. 148- PE. 191- APÇSSK. 200- T. 136)
- O sabah bu akşam. (K. 53)
- Oduncu baba gitmiş, o gitmiş; oduncu baba gitmiş, o gitmiş; derken... (BGBG. 49)
- Onlar gitmiş, kurt gitmiş onlar gitmiş; kâh yala yamala, kâh yumula yumula derken... (BVBY. 19)
- Onlar kara kara düşüne dursun, gelin biz haberi küçük şehzadeden verelim. (AG. 6)
- Sözün kıyası... (ASA. 9)
- Tazı gitmiş, onlar gitmiş; tazı gitmiş, onlar gitmiş, derken... (AVGÜ. 12)
- Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi geçerek günün birinde Oğuz iline ulaşmış. (BB. 114)
- Üç gün sonra. (PD. 152)
- Üç gün sonra mı deyim, beş gün sonra mı, bir gün dal ikindi zamanı. (PD. 153)

- Vaktin birinde. (PD. 149)
- Var varanın sür sürenin... Derken... (YG. 16)
- Yokuşlarda ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek... (AGKG. 64- ABS. 2- S. 72- ÇKÇK. 18)
- Yol uzamasına uzuyor, bari biz sözü tatlı yerinden keselim. (AK. 20)
- Zengi bağlarında İsa gülü açıla dursun. (YK. 112)

4.7.3. Bitiş Kalıp Sözleri

İncelenen masallarda 36 bitiş kalıp sözü örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- Alish ile Maviş de ermiş muradına. Biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü, kimin ne muradı varsa, onun başına... (AM. 7)
- Ana oğul yer, içer; muradına göçer, gökten bir, bir daha, iki elma düşer Keloğlan'ın kabak başına! (KK. 21)
- Artık ne bir dert ne bir mihnet... Devlet üstüne devlet sürüp, mürüvvet üstüne mürüvvet görmüşler; yemiş, içmiş muratlarına ermişler. Gökten üç elma daha düştü; yerini yuvasını dağıtmayanların başına... (AGKG. 73)
- Bu iki hasretli erdi muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; kimin ne muradı varsa onun başına... (PD. 160)
- Bu masal da burada bitmiş! Bundan ötesi şenlik, şadumanlık... Kırk gün, kırk gece toy düğün etmişler, onlar ermiş muradına; biz çıkalım

kerevetine. Gökten üç elma daha düştü. Kimin muradı varsa, onun başına! (ÇKÇK. 31)

- Bunlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü, kimin ne muradı varsa onun başına! (DOE. 10- BVBY. 19)
- Cümle âlem ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü. Hakkından fazla hak istemeyenlerin başına! (İY. 76)
- Cümle ermiş muradına; biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü, kimin ne muradı varsa onun başına! (HB. 20)
- Darısı yurdumuzun güzelleri başına... (GG. 146)
- Eee eden bulur, etmeyenler erer muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; başkalarının alnına kara sürmeyenlerin başına! (SB. 134)
- Ermişler, erecekleri murada; biz çıkalım kerevetine... Gökten üç elma daha düştü; başkasının kısmetine göz dikenlerin başına! (BGBG. 54)
- Gayrı karardı köz, tükendi söz; gökten üç elma daha düştü anasız kuzulara kol kanat olanların başına... (KY.48)
- Gökten üç elma daha düşer. (düşmüş) Biri bu masalı dizip (yazıp) koşana (donatana, bozana); biri okuyup (oturup) dinleyenlere (anlatana); birini de okudum üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım. (KG. 62- FS. 32- APÇSSK. 206- DT. 158- NT. 32- HB. 163)
- Gökten üç elma düşmüş, doyulur mu tadına! Biri bu masalı okuyup dinleyenlere; biri Sabırtaşından daha sabırlı olup, yerine göre

ağlamasını, gülmesini bilenlere; birini de yine okudum, üfledim; insan çocuğumun ruhuna bağışladım... (S. 114)

- Gökten üç elma daha düşmüş, hasret çekenlerin başına! (EB. 129)
- Gökten üç elma daha düştü. “Ne mutlu, Türküm” diyenin başına... (OE. 191)
- Gökten üç elma düştü. Birini okudum, üfledim, Kerem’in ruhuna bağışladım, birini de Aslı Han’ın ruhuna; biri de her kardeşten ileri Sofu Kardeşe; mevlâm uğratmasın kimseyi, böyle aşka, ateşe... (YK. 138)
- Günlerini gün ettiler ama bir gün geldi, bunlar da adı kalanlara karışıp, hikâyeleri dillere destan oldu. (K. 81)
- Keloğlanla Gül Kız’ı bilmem ama padişah erer muradına, biz çıkalım kerevetine... Gökten üç elma düştü. Biri bu masalı dizip koşana; biri okuyup dinleyene; birini de okudum, üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım. (CB. 31)
- Kırk gün kırk gece öyle bir toy düğün edip tacını tahtını da ona bağışlamış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; kimin ne muradı varsa onun başına... (YYM. 9- YM. 17- ANİGA. 10,11- YG. 19)
- Kırk gün, kırk gece öyle bir toy düğün etmişler, öyle bir toy düğün etmişler; felek bile kınalar yakmış eline. Bunlar da ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü. Kimin ne muradı varsa onun başına... (İBAT. 173)

- Kırk gün kırk gece öyle bir toy, düğün eylemiş; öyle bir toy düğün eylemiş ki, felek bile bir yaşına daha girmiş; öksüz kızla, padişah oğlu da ermiş muradına; biz çikalım kerevetine; gökten üç elma daha düştü; yüzü gülmedik yetimlerin başına! (SP. 41- 42)
- Kırk gün, kırk gece toy, düğün edip ahdini yerine getirmiş. (İY. 69)
- Kırk gün, kırk gece toy düğün edip onlar ermiş muradına, gökten üç elma daha düştü. Kimin ne muradı varsa, onun başına... (ÇBAGB. 8)
- Kırk gün kırk gece toy, düğün etmişler; balı kaymağa katıp yemiş, içmiş, muratlarına ermişler. Darısı yurdumuzun güzelleri başına! (TK. 105)
- Koca Ahmet oğlu da ermiş muradına. Biz çikalım kerevetine... Gökten üç elma daha düştü. Kimin ne muradı varsa, onun başına! (YKYK. 11)
- Oğul dedi; her yüze güleni dost olur sanma; iyi adam gözlerinden belli olur. İyi adamın gözlerinin içi güler; kötü adamın gözlerinde karaltı olur. Sen böylelerinin yüzüne değil, gözüne bak, gözüne! Bu ana sözü kulağınıza küpe olursa, ne kırk vezirin kahrına uğrarsın, ne kırk haramilerin zehrine; yer, içer; muradına geçersin... Gökten üç elma düştü, ana sözü dinleyenlerin başına... (KH. 106)
- Onlar da erer muradına; darısı yurdumuzun güzelleri başına! (NT. 32)
- Onlar da ermiş muradına biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü kimin ne muradı varsa onun başına. (OEM. 13- ÜE. 80- ELBİ. 17- ABS. 8- DKBA. 12- ZGM. 19- GYKA. 12- GGAK. 15- AEYE. 8-

TBŞS. 11- SUK. 11- ACKC. 17- EK. 17- TV. 19- AG. 10- NUTO.
25- ANKZ. 19)

- Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine... Gökten üç elma düştü; biri bu masalı dizip koşana; biri okuyup dinleyene; birini de okudum, üfledim insan çocuğumun ruhuna bağışladım. (ASA. 14- Z. 156)
- Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma daha düştü, evini, ocağını cennete çevirenlerin başına! (PE. 192)
- Onlar ermiş muradına. Doyulur mu doyulmaz, masalların tadına. Gökten üç elma daha düştü! Biri bu masalı okuyup dinleyene; biri anasını başına taç, karısını göğsüne gül yapanlara; birini de okudum, üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım... (AK. 36)
- Soğuk sular içerek; lâle sümbül biçerek konacakları yaylaya konup, muratlarına erdiler. Gökten üç elma daha düştü; kimseye kem gözle bakmayanların başına... (KC. 86)
- Turunç güzeliyle şehzade de erer muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; kimseye ayın oyun etmeyenlerin başına... (ÜT. 34)
- Velâkin padişah bal, kaymak dememiş, saraydaki bütün küpleri devirip, öyle bir toy düğün etmiş, öyle bir toy düğün etmiş ki bunlara, felek bile girmiş yeniden bir yaşına! Darısı yurdumuzun yiğitleri başına! (KT. 95)
- Yer, içer; konar, göçer; muratlarına geçerler. Gökten üç elma düşer Keloğlan'ın gümüş başına! (AH. 11)

4.8. TEKERLEMELER

Masal tekerlemesi masalın başında, ortasında uygun yerlerde ve sonunda söylenen, yerine göre uzunca ya da çok kısa kalıplaşmış birtakım sözlere verilen addır (Boratav 1969: 82).

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki tekerleme örnekleri sunulacaktır. Masallarda 34 tekerleme örneği yer almaktadır. Tekerlemelerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- Anam turp, babam şalgam, ben de bir nane mollayım. Gelincik elmalarım var, gelincik elmalarım. (S. 108)
- Babamın dokuz arısı vardı; dünyalar başına dardı. Sayar alırdı içeri, sayar ederdi dışarı. Ben de göz kulak olurdum az çok. Bir gün baktım ki biri yok! Gayri unuttum gazı, tuzu; çıkardım kümeden çil horozu; boynuna vurdum kıldan başlığı, ne kayalığı düşündüm, ne taşlığı; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi sürdüm doludizgin, ben ondan üzgünüm, o benden bezgin... Ne ise, yıldızları saya saya, ulaştık bir gün güneşe, aya! Bir de baktım ki, ne bakayım: bizim arı! Neylemişler, etmişler, Sarı öküze eş etmişler; koşmuşlar çifte, çubuğa, dayanır mı böyle bir boyunduruğa; boynu boğazı yaralar içinde kalmış, yüzü gözü al kanlar içinde kalmış. Açtım ağzımı, yumdum gözümü; söyledim adama son sözümü. İster maval deyin, ister masal. (BGBG. 35)
- Benim adım Kamber, minareden uzun mumbar yedim, içtim doymadım... Harda, hurda, şurda, burda, tarla, bağda; yedim, içtim, doymadım... Aman bacı, kaldır sacı, yağlı bazlamacı yedim, içtim doymadım... Dere gibi hoşafı, tepe gibi pilavlar, ambar ambar yulaflar yedim, içtim doymadım...

Denizi çorba ettik, gemiyi kepçe ettik, daha bilmem nice ettik yedim, içtim; davula döndü ama karnım, ne sakalım tum tum etti, ne bıyığım cım cım etti, dudaklarım bile duymadı. Baktılar ki dünyayı yesem doyduğum, doyacağım yok, “Daha da doymazsa gözünü toprak doyursun!” deyip Akdeniz’in martısı, zeytinyağının tortusu, hoştur makarnanın yoğurtlusu... Tepsi tepsi önüme sürdüler ya, sensiz boğazımdan geçmedi. Yükledim bizim uzun kulaklıya, size getiriyordum ama ırmaktan geçerken kurbağalar “vırak vırak!” deyince, ben de “bırak bırak” anladım, bıraktım oracıkta. Uzun kulaklının da ayakları mumdanmış, o da eriyip gitti ırmakta... (SB. 121- 122)

- Bir gün başımdan kavak yelleri esti... Nasip, kısmet deyip düştüm yola. Az gittim, uz gittim; inişlerde ter dökerek, yokuşlarda tırnak sökerek dere, tepe düz gittim. Üç köy çıktı uğruma. İkisi viran, meran; birinin de aslı var, astarı yok. Aslı astarı yok köyde, üç kuyu kazdım, üç kuruş kazandım. İkisi silik milik; birinin de yazısı var, turası yok... Turasız aldım, çarşıya daldım. Bir de baktım, tüfekçinin birinde üç tüfek. İkisi kırık mırık, birinin de kundağı var, çakmağı yok... Ne ona baktım, ne buna baktım, çakmaksız dala taktım... Yürüdüm babam yürüdüm; gölgemi peşimde sürüdüm. Bir de baktım, bitmemiş bir ağacın dibinde üç tavşan. İkisi elenmiş; gayrı yüzü güler mi yetimin! (SP. 12)
- Bir zamanlar var iken, bir zamanlar yok iken dağ bir fare doğurmuş, kanatlanmış uçmaya... Denizdeki balıklar, kayık tutmuş kaçmaya... Ak mescidin ak minaresi, eğilmiş su içmeğe... Bir balık kavağa çıkmış, söğüd dalı biçmeğe... Develer saraya girmiş, hörgücünü ölmeğe... Su aygırı

ahdetmiş Kaf dağını geçmeğe... Bin kantar akıl ister, şu masalı seçmeğe...
(DT. 132)

- Çıktım tavan arasına; ne ayarına baktım, ne darasına. Avuç avuç altın aldım, sarıdır diye; doldurdum cebime, darıdır diye... “Hu” deyip düştüm yola; vardım, indim İstanbul’a, bir kâse yoğurt aldım durudur diye; doksan desti su kattım, koyudur diye... İçtim içtim bitmedi; param pulum yetmedi. Atımı sattım almadılar dorudur diye, üç beşlik verdiler vermedim, iridir diye... Yüzüme baktılar alık alık; gözüme baktılar yumuk yumuk; tutup götürdüler beni delidir diye; Keloğlan şahitlik etti, Veli oğlu Velidir diye... Düşündüm, taşındım tatlı, tatlı kaşındım; sırladım tımarhaneyi halıdır diye; götürdüm pazara salıdır diye... Ne güne baktılar, ne aya, varıp bildirdiler saraya; padişaktan ferman çıktı “bırakın onu, eski huyudur” diye, ben de fermanı ezip bir tas içtim, yalan çeşmesinin suyudur diye... (KT. 76)
- Daha ne soğan diktim, ne sarımsak! Bir tarla ıspanak, bir tarla kabak, inanmazsan ye, tadına bak! Gelincik elmalarım var gelincik elmalarım!
Dandini dandini destâne! Danalar girdi bostane! Ne fındık koydu, ne kestane!
Gelincik elmalarım var, gelincik elmalarım! (S. 108)
- Elinle yıktın boşandı bendim,
Ağlaya ağlaya aktım tükendim,
Kervan Hanı gam yüklüyüm ben kendim,
Küstüm sana bu dünyada. (KC. 78)
- Evvel zaman içinde
Kalbur saman içinde
Cinler cirit oynarken

Eski hamam içinde
Bir serçe kanadını
Kırk katıra yüklettim
Ne az gittim, ne uz gittim
Kaf dağına ilettilim
Bir nefeste erittim
O dağların karını
Dikilmedik ağacın
Orda yedim nasrını
Eğrilmedik iplikle
Ne çulhalar dokudum
Elif dedim B dedim
Dağı, taşı okudum
Bir sinek bir kartalı
Sallayıp vurdu yere
Yalan değil, gerçektir
Yer yarıldı birdenbire
Kerpiç koydum kazana
Poyraz ile kaynattım
Nedir diye sorana
Şu masalı anlattım. (İY. 45- 46)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Anam eşikte, babam beşikte iken, anam ağlar, anamı sallardım; babam ağlar babamı sallardım... Hey gidi günler hey, ne günlerdi o günler! Pire bineğim idi. Bir göz yumup açıncaya dek yedi

dünyayı dolaşır, yedi deryaya ulaşırdım. Kambur felek topuzum, sivrisinek kopuzumdu. Bir “dın!” dedim mi yer yerinden oynar, yetmiş iki millet ayağa kalkardı: “Ağa geliyor!” diye... Hey gidi günler hey, ne günlerdi o günler! Dağa, taşa hükmüm yürür; kurda kuşa sözüm geçerdi. Çamlı belde, çamur dizde gezer, tozardım. Bir martinim vardı; ayranla doldurur, şerbetle yağlar asardım. Bir “dum!” dedim mi, yedi aylık yerden duyulur, cümle kargalar ayağa kalkardı: “Ağa geliyor!” diye... (ÇKÇK. 6)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, az iken, uz iken, anam evde kız iken, bir gün bir ceviz ağacı göründü gözüme; yalanım yok, inanmayın sözüme, ağaç da ağaç mı ki... Kökü var, budağı yok; dalı var, yaprağı yok: üstündeki cevizin de adı var, tadı yok! Taş attım, değmedi; kuş attım, değmedi, değmedi ya, ağacın başı da koskoca bir tarla oldu sana! Kimi dedi; Muz ek! Kimi dedi; Karpuz ek! Bu lafları duydum, bu teflere uydum; tutup karpuz ekтім, ekтім ama ne ektiğim yeşerdi geldi; ne diktiğim güverdi gitti velâkin öyle bir karpuz bitti, öyle bir karpuz bitti ki, alâmet mi dedin alâmet! Bin dev yese bitiremez; bin deve gelse götüremez. Dilim dilim dileyim bari dedim, başladım kesmeğe... Ha babam ha, daha daha, bir daha, derken bıçağım içine kaçmasın mı? İlâhi evin, köyün yıkılsın karpuz! Ağzımı soktum, alamadım; gözümü soktum, bulamadım; baktım ki olacak gibi, duracak gibi değil; getirdim bir biçimine, kendim girdim içine; tamam yedi yıl, yedi ay aradım, olmadı; derdim, çilem bir türlü bitip dolmadı, ne bıçağımı bulabildim, ne elimi; suya saldım seccadeyi, kilimi; açıldım deryalara, denize; gayri ne selâm, ne kelâm; öylesi, böylesi kof cevize! (ANİGA. 1)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Ben deyim bu ağızdan, siz deyin şu yamaçtan, uçtu, uçtu bir kuş uçtu; kuş uçmadı gümüş uçtu; gümüş uçmadı, Memiş uçtu... Uçar mı uçmaz mı demeye kalmadı; anam düştü eşikten, babam düştü beşikten... Bir kaptı maşayı; biri aldı kaşağıyı; dolandım, durdum dört köşeyi... Vay ne köşe, bu köşe... Dil dolanmadan ağız varmaz bu işe: Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kız köşesi, şu köşe güz köşesi, diye iki tekerleyip üç yuvarlarken aşağı sökün etmez mi Maraş paşası! Hemen bir saraya, bir fare deliği bulup, attım kendimi dışarı; gelgelelim şu mahallenin yumurcakları haşarı mı haşarı; bir fiske vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı! Bu öfke ile minarenin birini cebime soktum, borudur diye! Kubbelerini desen cebime koydum, darıdır diye! Abdurrahman Çelebi de bir çifte attı, geri dur diye! Ama velâkin, ben de tuttum kuyruğundan, ileri diye! O gitti, ben gittim... Az gittim, uz gittim... Dere tepe düz gittim... Çayır çemen geçerek, lâle sümbül biçerek; soğuk sular içerek, altı ayla bir güz gittim. Bir de dönüp ardıma baktım ki, ne bakayım, gide gide bir arpa boyu yol gitmişim! Vay başıma, hay başıma, bu yol bitecek gibi, tükenecek gibi değil; ya bir devlet kuşu konsa başıma, ya da alsa beni kanadına, kaşına demeye kalmadı, bir de gördüm ki, ne göreyim! Adıyla sanıyla yeşiliyle alıyla Zümrütanka dedikleri değil mi? Kaf dağının üstünden süzüm süzüm süzülüp geliyor. Bakın be yahu! Yüzü insan, gözü âhu. Ne maval ne martaval; işitilmedik bir masal! (Z. 116)
- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken, eski hamam içinde... Bir birim, gölgede kilim; kilimde bir kız, ağzında sakız; gözleri boncuk boncuk, gül dalında bir tomurcuk... Bu kıza Güllü derler, her tarafta

nl derler... Oturttu beni yanına, canlar feda canına; tuttu beni okuttu, sırma salar dokuttu... Sonra da alladı, pulladı; İstanbul'a yolladı. İstanbul'un atları, dizim dizim dizilir; martıların kanatları, szm szm süzülür... (GG. 137)

- Evvel zaman içinde; kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Dırıldı, mırıldı; raftan fincan düştü, kırıldı, hem de ne fincan ya! Dedemin dedesinin dedesinden kalma kulpu kırık, kenarı yok şu ahım, şahım fincan... O akşam ne cezveyi kprdegebildim; ne kahveyi kprdegebildim. Bakın hele, bu ettiği yetmiyormuş, kırdığı kırkı gemiyormuş gibi, bir de karşıma geçip oh çekmez mi ya, bizim güdük fare. Doğrusu ne imanı var bunun, ne dini. Ah dandini, vah dandini. Nerde bulayım ben! O alarımla almaz, atarım tutmaz martini. Olsa ile bulsa, bir araya gelse; görmemişin bir oğlu, kr Memiş'in bir kızı olsa, vallahi atar, billahi vururdun yine o fareyi. Kızmayın benim canım efendim; bu farenin derdine bittim, tükendim. Benim gibi bir yalınkat adam değil, kambur felek, kadife yelek bile dayanamaz buna. Bir gece değil, beş gece değil, her gece bu, kuyruğunu yay ediyor; unu bulguru pay ediyor; yağı kıymayı zay ediyor. Öyle ya, hani han, hani harman? Evimizin ardı tarladır, ekini kor, bize zorlatır; karanlıkta gz parlatır; ama gel gelelim, kaçak dğşne metin; ne var ne yok teslim ettik bütün; bacamızdan çıkamaz oldu tütün; gayri ya bu fare durur, ya biz! Bu gece düşündüm, taşındım; tatlı tatlı kaşındım, baktım ki olur gibi, olacak gibi değil; ne yapıp yaptım yine, telli pullu bir arzuhal yazdım kediye; dileğim yerini bulursa, kilerde nöbet bekleteceğim. Yok, yoksa bu g bu evden ykleteceğim; bakalım ne diyecek şu kara hırsız, diye kurup

kurarken, miyav miyav! Nerde o kuyruklu, kulaklı av, demez mi birisi! (AH. 3)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynar, eski hamam içinde! Hamamcının tası yok; oduncunun baltası yok; sokakta tazı gezer, boynunda halkası yok... Ebeler, dedeler, kırkclar, yediler; parayla biter, her iş dediler. Duydun mu Memiş, parasız yemiş, hiç bir dükkânda verilmezmiş. Haydi, öyleyse, haydi öyleyse; Kambur Ese, Kara Köse, dereden siz gelin, tepeden ben; sandığa siz girin, sepete ben, hayhuya, bizim gemi çıksın yola. Cebimizde findık, bu yola çıktık; gittik de gittik, gide gide gittik. Var varanın, sür sürenin, destursuz bağa girenin hali budur hey! Bağ ama ne bağ, daha daha bir dağ, daha daha bir bağ, derken, bir değirmen, üç merdiven; taş merdiven, tahta merdiven, toprak merdiven! Taş merdivenden çıktım yukarı; tahta merdivenden indim aşağı; toprak merdivenden girdim içeri! Bir de ne göreyim: değirmencinin biri değirmen çeviriyor; karısı da oturmuş yün eğiriyor, aralarında da bir kara kedi! Vay ne kedi, ne kedi, deme gitsin! O kedideki göz, o kedideki kaş, o kedideki burun, o kedideki baş, o kedideki yüz, o kedideki kulak, ille o kedideki kuyruk öyle uzun öyle uzun öyle uzun ki, dünyayı yedi defa sarıp sarmalıyor da yine de yetip artıyor.

İnanma bugün Salı, kesme bindiğin dalı, dinle de maşallah de, bu geceki masalı. (KY. 33- 34)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken, eski harman içinde seyreden, seyran eden çokmuş ama çok, demesi günahmış; akıllı, uslusu da varmış ama, bizden daha delisi yokmuş... Ne ise, hoppala hoptan, sana mintan kestirdim, makas kesmez, iğne batmaz toptan... İlikleri karpuz,

düğmeleri turptan... Ne aslı var, ne astarı ama giyersin gene, hiç yoktan...
Atarsın bir yana durur, yazın sıcaktan korur, kışın soğuktan... Yaşa, yağmura
gelmez ama ne kurşun işler, ne delinir oktan... Gayri çıkarma dilini, öp
babanın elini azdan, çoktan... (PE. 183)

- Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken, eski hamam
içinde... Üşüdüm üşüdüm, daldan armut düşürdüm. Armudumu yemişler,
bana çirkin demişler... Çirkin değil, güzelim, inci mercan dizerim. Ben
mercandan geçemem, Aksaray'a göçemem. Aksaray'ın kilidi, bana vuran kim
idi? Emmim oğlu Musacık, eli kolu kısacık... Çık çıkalım çardağa, taş atalım
çaylağa; çaylak başın kaldırmış, ayvaları çaldırmış... Hani kâğıt, hani defter?
Bir de gelmiş çevre ister; çevrede güller, sendeki diller; ben gider oldum,
duymasın eller... (TK. 98)
- Hey özeni özeni,
Bana ettin düzeni,
Yerin katran kazanı,
Pişesin kocakarı,
Ekmeği verdim, yumağı aldım,
Din din din, din din din... (KK. 15)
- İğne, iplik, makara, Akdeniz, Karadeniz, Marmara; Türkiye'nin başşehri
Ankara'dır Ankara... Ankara'da kadife, kızın adı Lâtime; oturmuş halı dokur,
dilinde bülbül okur... Ne bülbül, ne gül; şen olsun deli gönül... Bir tabak aşım
olsa, iki kardeşim olsa; biri oğlan biri kız; biri ay, biri yıldız... Bayrak yapsam
başıma, toprağıma taşıma, bereket yağar, bereket; her şeyde var bir hikmet...
(EB. 108)

- - Kim aldı?
- Sarı yılan.
- Sarı yılan ne oldu?
- Sarı dereye kaçtı.
- Sarı dere ne oldu?
- Sarı öküz içti.
- Sarı öküz ne oldu?
- Sarı dağa kaçtı.
- Sarı dağ ne oldu?
- Yandı kül oldu. (KG. 55)
- Sana bir şey diyemem,
Yaşasın düğün başı,
İnkisara kıyamam,
Şişesin düğün başı!
Ekmeği verdim, yumağı aldım,
Din din din, din din din...
Yumağı verdim, kilimi aldım,
Din din din, din din din...
Kilimi verdim, gelini aldım,
Din din din, din din din... (KK. 19)
- Sözü nü saymam sayıya,
Seni benzettim ayıya,
Kendi eştiğin kuyuya,
Düşesin a kör Hacı!

Ekmeği verdim, yumağı aldım

Din din din! Din din din!

Yumağı verdim, kilimi aldım.

Din din din! Din din din! (KK. 17)

- Üç elma, gönül alma!

Biri at, biri murat, biri de attan murattan ileri evlat! (ÜE. 75)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde... Biz ne yaptık, ne yaptık, arılandık, durulandık, tandır başına toplandık. Duyan geldi, duymayan geldi; çağrılan geldi, çağrılmayan geldi; haylı geldi, huylu geldi; soylu geldi, boylu geldi; ahı geldi, vahı geldi. Daha daha, altın tekerlek gümüş araba, Mısır'ın Ali paşası, Manastır'ın Veli paşası geldi. Ağayı, paşayı duyar da durur mu ya? Ol hanım geldi, şol hanım geldi, balaban bakışlı, göğsü nakışlı, keklik sekişli Lâklâkî hanım geldi. Ardından da elimi salladım ellisi, samur saçlısı, sırma perçemlisi geldi; derken oyalı, boyalı, beş parmağı kınalı Gönül Bacı, başlar tacı gelmesin mi?

Şu geldi, bu geldi, kalbur dolusu su geldi ama bu kadar adam neylen doycak derken, bizim evin mangal maşası, sizin evin lamba şişesi, Emmimgilin kara tavası, Dayımgilin hamur tahtası geldi. Bir evin birinden de kırk kazan, kırk da kulpu kırk kazan geldi. Pişirdik, taşırdık, kepçe kepçe taşıyıp, çanak çanak aşırдық. Sonra durduk, oturduk, konduk konuştuk, ama her kafadan bir ses geldi. Kimi kabak çiçeği gibi açıldı. Kimi de kabak tadı verdi. Ben yine durdum dinlendim, öldüm bayıldım; güldüm ayıldım. Kimine hah hah, kimine vah vah! Dedim olmadı. Sayıp döktüklerini bir ceviz kabuğuna doldurdum dolmadı. Sen olsan ne yaparsın? Ben irisini ipe, ufağını çöpe

dizdim. Derken biri bir çam devirmez mi? Horoz uçtu, kervan göçtü, söz yine koca karıya düştü.

İyi ama karardı köz, tükendi söz. Bu vakit bu saatte kime ne anlatırsın. Baktım ki olacak gibi, uyacak gibi değil, ya başımı yiyecekler, ya başımı şişirecekler! Bari dilimi şişireyim, dedim. Tuttum (Gönül Bacı) nın önüne (Akıl Kutusu) nu açtım. Ötekiler ona bırakırlar mı ya? Gayrı alan alana, kapan kapana, aşkolsun böyle masal yapana. (AK. 3)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Aç tavuk düşünde darı görürmüş; hastalar dersin narı görürmüş; ben de ben olalı her gece sarı görürüm. Yumurta sarısı mı desem, kanarya sarısı mı desem, altın sarısı mı desem, ne desem; sarı mı dedin sarı; sarıyı görünce erir dağların karı. İşte gör; olur ya, olamaz mı, olup bitenler az mı? Mademki altınlar sarı, sarılar da altın olsa, ne küp kalsa ne gülek, ağzı beraber dolsa; bununla bir şehir yaptırsam köyü beraber, seksen sekiz oda boyu beraber; içinde bahçesi, suyu beraber; vah neyleyim yürekte var, elde yok. Dört bacım olsa perde yüzünde; hiç birinin olmasa dünya gözünde; dört saray kurdursam dağ üzerinde; vah neyleyim yürekte var, elde yok... Bin beş yüz ineğim, körpe danalı; iki yüz cariyem, eli kınalı; doksan da çobanım, beli kamalı; vah neyleyim yürekte var, elde yok... Her sene verirdim on yük tane; el avuç açmazdım hana, çobana; on iki bin atlı döksem meydana; vah neyleyim, yürekte var elde yok... Böyle olsa ile bulsa bir araya gelse, görmemişin bir oğlu, Kör Memiş'in bir kızı doğsa, seyreyle sen gümbürtüyü, ama ve lakin lafla peynir gemisi yürümez ki koca koca sal yürüsün; yürüse yürüse yine masal yürür. İyisi mi köşkü sarayı bir yana, kurmayı kuruntuyu öbür yana

bırakalım da; biz kendi ocağımızın başına oturup, kendi keyfimize bakalım.
(ASA. 5)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde; biz ne sağa baktık, ne sola; demir çarık demir asa düştük yola. Var varanın, sür sürenin, baykuşu çoktur viranenin derken efendimin ağası, bir ayağımı baldıranlara basayım mı kıyıdır diye... Kuru idim, ıslandım, sel beni neyler! ıslandım, kurudum yel beni neyler! Mangırım yok, pulum yok; el beni neyler! Dostu düşmanı araladım, bedavadan bir kayık kiraladım. Fış fış kayıkçı, kış kış kayıkçı, kayıkçının küreği, akşama fincan böreği, sabaha bayram çöreği; yesem yesem doymasam, Kâbeye gitsem gelmesem, zemzem ile yusalar, kına ile gömseler... Yok, yok kayıkçı, aman çabuk kayıkçı; evde benim etim var; bir yaramaz kedim var; kedim eti yerse, anam beni döverse, vay başıma; neler geldi, neler geçti şu talihsiz başıma... (HB. 150)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynar, eski hamam içinde. Bu sözün önü var, yakası yok; sabır da bir huydur; suyu var, tası yok... De gel sabreyle sabreyle...

İyi ama susuzla, sabırsız ne yapar? Ya bir kuyu kazar; ya dolaşır çarşı pazar; ben de aç karın, yüksek nalın çıktım pazara; Mevlâm uğratmasın iftiraya, nazara... Bir kaz aldım şu karıdan, boynu uzun borudan! Kendisi akça, pakça; eti kemiğinden pekçe; ne kazan kaldı, ne kepçe! Kırk gündür kaynatırım, kaynamaz...

Hay dedim, hey dedim; bu ne pişmez şey dedim; bir iken iki olduk; üç iken dört olduk; anan soylu, baban boylu derken kırk olduk; kırkımız kırk ateş yaktık! Kırk gündür kaynatırım, kaynamaz.

Baktık ki olacak gibi, sofraya konacak gibi değil, eğil dağlar eğil, dedik; onumuz hu çekti; onumuz un, onumuz odun çekti; haydan geleni huya sattık; unu bulguru suya kattık; suyu kazana, kazanı yeniden ocağa attık! Vay ne kaynattık, ne kaynattık; de şimdi kaynar mı, kaynamaz mı, derken efendim, bu kaz başını kaldırıp da kazandan bize bakmaz mı? Gayrı pabucunu bırakıp kaçan kaçana! Kanadını kaldırıp uçan uçana! Eh bir ben miyim kırk kişinin gevşegi? Çıkardım ahırdan bizim boz eşegi; vurdum sırtına palanı; çektim yedi yerinden kolanı; bindirdim üstüne doksanlık anamı; boynuna bir mavi boncuk takmadım ama boynuna koydum bir Sabırtaşı! Hele bak hele; Sabırtaşı, sabırcık taşı deyip de geçmeyin öyle! Ne anamın aş, ne gözümün yaş! Her işin başı, tandırın başı, masalın başı, bu Sabırtaşı! Verilecek kuluna vermiş, bize de versin Yaradan; haydi dedikoduyu kaldırıp aradan, dinleyin imdi; sabırlı kim, sabırsız kim. (S. 63- 64)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Enteseden menteşeden derken bir karpuzcu çıktı şu köşeden; ay efendim vay efendim; karpuzlar da karpuz mu ya, ne tartıya gelir, ne teraziye; ne arşına gelir, ne endazeye; doğrusu görülmemiş gibi, görülecek gibi değil; üstü nakış nakış örülmüş ama örülecek gibi değil. Baktım bakakaldım, on para verdim on tane aldım. Hani karpuz kesme ile yürek ferahlamaz derler; derler ama bakalım, adı mı güzel, tadı mı güzel şu karpuzun deyip çıkardım bıçağımı, baltamı, nacağımı; ha kestim, ha kesiyorum; ha eştim, ha eşiyorum derken, bıçaktır, bir kapak açmasın mı? Kapağı açarken elim de içine kaçmasın mı? Bak hele bir, elimi çıkarayım derken, kendim de varıp içine düşüvermedim mi? Bir de gördüm ki ne göreyim; bir yanı sazlık samanlık, bir

yanı tozluk dumanlık. Bir yanında demirciler demir döver denginen; bir yanında boyacılar boya boyar renginen; erenleri derenleri gördün mü bir başıma gelenleri; ne duvarı var yıkılır; ne kapısı var çıkılır. Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı; derken bir çoban ilişti gözüme ve lâkin ne dönüp baktı yüzüme, ne kulak verdi sözüme! Sürüsünü kaybetmiş boru mu, bu! On yıldır arıyormuş kuru mu bu! Bu karpuzun içinde, iki derli bir araya gelende; o başladı kavalı, ben başladım mavalı; inanmayın bu masala! (ÜT. 5)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde... Hey dost, veli dost, yetmiş iki dilli dost; babamdan kaldı bana, bir eski püskü post! Ben dikerim, o sökülür; arasından pireler dökülür; vay ne dökülür, ne dökülür. Ufacığı bakla gibi, büyüceği toklu gibi... Tuttum birini İstanbul'a yolladım; gece, gündüz yollarını kolladım; bekledim, bekledim, gelmedi. Mektup yazdım, varıp eline değmedi. Bari bir atlı bindireyim, ardından göndereyim dedim; neyledim, eyledim; pirenin birine vurdum palanı, bindirdim üstüne bizim Keloğlan'ı; beğendiniz mi bu kuru yalanı! Beğenmedinizse kuyruklu da var, kulaklı da; tellisi de var, duvaklı da; ister inanın, ister inanmayın, neler gelir başına insan olanın! Baba mirasıdır dedim değişmedim keçeye, götürdüm postumu serdim yüceye... Vay sen misin seren! Sen kim, yücelerden yüce kim! Dev kim, cücelerden cüce kim! Bir pire çıktı dalıma; bakmadı benim halime; bir tekme vurdu belime; ağrısından yatamadım... Biri de atladi dizime; oradan hopladı yüzüme; bir çifte attı gözüme; acısından yatamadım. Yaktım anamın ocağını; seçtim pirenin ufağını; çıkardım yetmiş batman yağını; keyfimden yatamadım.

Ayırdım ölüsünü, dirisini; aldım pirenin birisini; Kaf dağına derisini; çadır kurdum yatamadım... Geceler de öyle uzun, öyle uzun ki, bir türlü sabah olduğu, olacağı yok! Bari şuracığa konalım, bir masal kuralım; uyuyanlara sözümüz yok, uyanık olanlar dinlesin. (CB. 16)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... İnanma oğul inanma; bu ne maval, ne martaval; kuyruklu, kulaklı masal! Amma ve lâkin masal deyip de geçmeyin öyle: Masal masal maliki, oğlu, uşağı on iki, on ikinin yarısı, Keloğlan'ın arısı, bal yapar, petek yapar; sana da yeter, bana da yeter. Çine de yeter, Maçine de yeter. Haydi, öyleyse, haydi öyleyse, kara kadı, kuru kadı, cin deliğinden geçelim; lâle, sümbül biçerek; şurup şerbet içerek masal dünyasına göçelim. (FS. 22)
- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde cinler cirit oynarken eski hamam içinde; odunun biri bir odun vurdu kafama; kafam koptu, kalktı gitti, sarımsak pazarında sarımsak satmaya. Durur muyum ya ben de arkasından koştum. O gitti, ben gittim; o gitti, ben gittim; derken arkasından yetiştim ama bak şu kafaya: “Ben senin kafan değilim!” demesin mi? “Kafamsın!” “değilim!” “kafamsın!” “değilim!” diye atıştık, vuruştuk; son sonu kadının kapısında buluştuk, buluştuk ya, bak şu püsküllü belâya, kadı evde yokmuş, mercimek ağacına çıkmış da mercimek topluyormuş. Ağacın tepesinden bize bağırdı: “Sizin davanız, büyük dava! Kuşkanadı kalem olsa; derya deniz mürekkep; gene ne yazılır, ne biter; hele kırk tomar kâğıt, kırk kucak kalem getirin de ötesini düşünürüz” dedi. Bir dediğini iki eder miyiz? Aldık getirdik, bulduk getirdik. Merdiveni de aradık, taradık, götürüp mercimek ağacına dayadık, dayadık ya, kadı inerken kırılıvermesin mi mübarek? Kadı öldü; kafam da

bana döndü: Ah kafa, nah kafa; ne çekersem, senin elinden çekiyorum...”
(AGKG. 56)

- Zaman zaman içinde kalbur saman içinde, devler top oynarken eski hamam içinde, ne in vardı, ne cin vardı; ne sen vardın, ne ben vardım, vara vara vardım, bir de baktım bir meydan, vay ne meydan ne meydan! Bir yanı sazlık samanlık... Bir yanı tozluk dumanlık... Bir yanında demirciler demir döğer örsünen, çekicinen... Bir yanında yetmiş iki millet harbeder topunan, tüfeğinen. Bir yanı da hâlden hâli, boş! Bundan âlâ dünya mı olur hoş! Varvaradan, sür süreden, şimdi geçti buradan; sinek geldi vızıldadı havadan; yağını süzdük üç altmış tavaya! Derisini sattık, yarım milyon liraya! Kemiklerinden de bir köprü kurduk, Kızılırmakla Yeşilırmak arası! Gelen geçsin, geçen gitsin, ne pulu var ne parası!

- O da yalan bu da yalan...
- O yalan bu yalan fili yuttu bir yılan, bu da mı yalan?
- O da yalan, bu da yalan...
- O yalan bu yalan; pireye binip de deveyi sırtına alan; bu da mı yalan?
- O da yalan bu da yalan... (KG. 49)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Nerde var, nerde yok, bir sinek geldi, vızıldadı havaya; yağını süzdük üç yüz altmış tavaya; derisini sattık yüz binlerce liraya; kemiklerinden de bir köprü kurduk. Çukurova’ya; vay ne köprü, bu köprü; kıldan ince, kılıçtan keskin! Ne dün demin; bugüne bugün, iki adam geçti; biri zayıf, biri şişman; biri dost, biri düşman; geçen de pişman, geçmeyen de pişman; Sırat

köprüsü mü desem, ecel köprüsü mü desem, doğru mu desem, yalan mı desem, ne desem? O yalan, bu yalan; minareyi çalıp da kılıfını hazırlayan... Bu da mı yalan! O yalan, bu yalan, fili yuttu bir yılan! Bu da mı yalan? O da yalan, bu da yalan, yalan oğlu yalan! Bu yalanla gitti baban... Bu yalanla gitti anan... Sen de bu yalanla oyalan da oyalan, seni gidi yalancı yağlı keçi, yalan yuvası olmuş ağzının içi! (APÇSSK. 195- 196)

- Zaman zaman içinde kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde... Biz hayladık, hoyladık; cümle âlemi topladık. Allah'ın kışı, tandırın başı olur da kim gelmez. Haylanan da geldi, huylanan da geldi; ahlanan da geldi, ohlanan da geldi. Hele büyük baş, büyük ayak, kara kadı, kuru kadı geldi. Kadıyı, dadıyı duyunca, yazının yabanın kazı, ördeği geldi. Ördeği, kazı görünce bir de çulsuz tazı geldi. Tazının peşinden de görmemişin oğlu, kör Memiş'in kızı geldi. Ne etti, etti, arkası sökün etti: Kambur Ese, Sarı Köse geldi; biri saltanata biri süse geldi. Bunları duyar da durur mu ya! Hımhımınan bu, burunsuz, birbirinden uğursuz geldi. Bu iki uğursuzun ardından da ekmediğin yerde biten bir arsız, yüzsüz geldi. Daha daha Sarı Çizmeli Mehmet ağa geldi, geldi de dertlere deva, gönüllere safa geldi. Derken efendim, seyrek basandan, sık dokuyana, bir taşla iki kuş vurandan her yumurtaya bir kulp takana kadar kim var, kim yok; kimi aç, kimi tok geldi, toplandı. Toplandı ya hepsi de başını kaldırıp kaşını yıktı, derken her kafadan bir ses çıktı; başladı her biri bir maval çalmaya; kimi ince eğirip sık dokudu... Kimi yukarıdan atıp, aşağıdan tuttu. Kimi tavşana kaç, tazıya tut dedi. Kimi ağzını yum, dilini yut dedi. Kimi kâh nalına, kâh çivisine vurdu. Kimi süt dökmüş kedi gibi oturdu. Kimi kâhya karı gibi her işe karıştı. Kimi

gemi azıya alıp birbiriyle yarıştı. Kimi akıntıya kürek çekti. Kiminin kırıdığı ceviz kırkı geçti. Kimi kırkıdan sonra kaval çaldı. Kimi de benim gibi ellisinden sonra masala daldı. Bir var ki hangisine ne denir? Allah her kuluna bir çene, her çeneye bir gene vermiş, oynatıp duruyor. Lâfla peynir gemisi yürümez ama sade durup dinlenmekle de olmaz; lâf ebeleri adamı aptal yerine korlar; bari ben de birini çekip çekiştireyim dedim ya, ne haddime! Yetmiş iki millet burada, sade Keloğlan yok ortada. Eh yüz yüzden utanır, ötekileri dilime dolayacak değilim ya, ben de tuttum Keloğlan'ın yakasından; bakın ne deyip durdum arkasından. (KK. 12)

- Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, devler top oynarken, eski hamam içinde... Hâsılı kelâm, yıkıldı hamam; üşüdüm, üşüdüm üş oldum, bir torbacık keş oldum, keşimi elimden aldılar, beni yola saldılar; yolda bir tarak buldum, tarağı tatara verdim; tatar bana at verdi, elime berat verdi; bindim gittim küheylana, vardım indim Hindistan'a. Hindistan'da kanlar akar, güzeller de bana bakar; tamam tamam temaşa, hoş geldin Bayram Paşa! Bayram Paşanın atları kiyir kiyir kişniyor; arpa saman istiyor; arpa saman yokmuş, kilimcide çokmuş; kilimci kilim dokur, üstünde bülbül okur; o bülbül benim olsa, ceplerim yemiş dolsa, diye çıktım yukarı, bir de baktım bir karı! Yüzünde elli duvak, duvağı açtım bir kabak, adamdan azma, dişleri kazma, ensesi telli, kurbağa belli; tozu dumana kattım, bir fiske attım; başladı feryada, koştular imdada; kendimi şaşırdım, Kaf dağından aşırdım; göründü Sıvasın bağları, Keloğlan'ın dağları; bu dağlara konalım; bir masal kuralım; harfi var, notası yok; yapacak ustası yok; başımda hindi, dinleyin imdi... (NT. 7)

4.9. YANSIMA SÖZVARLIĞI ÖGELERİ

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı 70 masaldaki yansıma sözvarlığı öge örnekleri sunulacaktır. Masallarda 23 yansıma sözvarlığı öge örneği yer almaktadır. Yansıma sözvarlığı ögelerinin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

4.9.1. Yansıma Sözcükler

İncelenen masallarda 6 yansıma sözcük örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Cık!**

“Cık, dedi.” (Z. 120)

- **Cız.**

“Kocabey’in yüreği cız deyince...” (S. 106)

- **Çındılpt.**

“Çındılpt, der açılır kapı.” (HB. 162- ASA. 7)

- **Çıt!**

“Çıt, dedi bir ses.” (Z. 120)

- **Gak!**

“Gak, dedi.” (Z. 146)

- **Guk!**

“Guk, dedi.” (Z. 146)

- **Pır.**

“Pır, uçar...” (CB. 19)

4.9.2. Yansıma İkilemeler

İncelenen masallarda 17 yansıma ikileme örneği saptanmıştır. Bu örneklerin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Bar bar.**

“Bar bar bağırarak.” (KG. 57)

- **Civil civil.**

“... civil civil cıvıldaşır.” (Z. 143)

- **Fır fır.**

“Fır fır uçar.” (AK. 19)

- **Fırıl fırıl.**

“Fırıl fırıl dönüyor.” (S. 80)

- **Fış fış.**

“Fış fış kayıkçı...” (HB. 149)

- **Gıcır gıcır.**

“Ortancıl şehzade selvi kavak gibi gıcır gıcır gıcırdar.” (Z. 123)

- **Güm güm.**

“Gökler güm güm gümler.” (Z. 123)

- **Gür gür.**

“Gür gür gürler.” (CB. 20- BVBY. 12)

- **Güröl güröl.**

“... ne de güröl güröl akardı ya, deme gitsin.” (Z. 134- YYM. 8- CB. 17- KH. 90- TK. 102)

- **Homur homur.**

“Dev karısı homur homur homurdanmış.” (ÜT. 9)

- **Homurdana homurdana.**

“Homurdana homurdana uyanır.” (Z. 128)

- **İnim inim.**

“Dağ taş inim inim inledi.” (YK. 134- KC. 83- HB. 156- SKO. 34- KG. 56- S. 67- BGBG. 50- İBAT. 168- OEM. 8)

- **Kem küm.**

“İmdi kem küm etmeyin.” (Z. 124)

- **Mışıl mışıl.**

“Başını yere vurur yine, mışıl mışıl uyumaya başlar.” (Z. 142)

- **Peh peh.**

“Peh peh peh maşallah.” (ASA. 10)

- **Pöh pöh.**

“Pöh pöh maşallah.” (S. 67- FS. 25)

- **Tin tin.**

“O gider, yol gider; o gider, yol gider, gölgesi de peşi sıra tin tin eder.” (ASA. 8)

4.10. YEREL SÖZVARLIĞI ÖGELERİ

Yerel sözvarlığı ögeleri, yöresel dil kullanımıyla ilgilidir. Eflatun Cem Güney, derleyip yazdığı masallarda İstanbul Türkçesini kullanmış olsa da zaman zaman yerel sözvarlığı ögelerine de yer vermiştir.

Bu başlıkta Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki yerel sözvarlığı öge örnekleri sunulmuştur. Masallarda 91 farklı yerel sözvarlığı öge örneği yer almaktadır. Yerel sözvarlığı ögelerinin abecesel olarak sıralanışı şu biçimdedir:

- **Ağı:** *Zehir.*

“Tatlı aşımıza ağı kattı.” (OEM. 8- AGKG. 62)

- **Ağdırmak:** *Yukarı çıkmasını, göğe doğru yükselmesini sağlamak.*

“... sonra ağdırır, dönderir...” (AK. 35)

- **Ağmak:** *Yükselmek, uzaklaşmak.*

“Kamçısıyla vurmasıyla göğe ağması bir olur.” (S. 107- Z. 124- ÇKÇK. 27)

- **Ayaku:** *Ayak.*

“Derisini yüzüp, çarığını giyinceye kadar ayakuları altına alıp bir çiğner ki...” (FS. 28)

- **Ayıtmak:** *Söylemek.*

“Yüzünü ekşitti ve ayıttı: Bre Resul Bey, ta buralara kadar yorulduk.” (KH. 99)

- **Ayılmak:** *Uyanmak.*

“Rüyadan ayılmaz ki...” (Z. 117)

- **Bağlam:** *Kolye.*

“İncilerden bağlam yapmış.” (BGBG. 37)

- **Başına yaşmak çalmak:** *Başını örtü ile örtmek.*

“Yaşmak üstüne yaşmak çalar.” (ÜT.24)

- **Cudam:** *Adam olamayınca düşülen durum.*

“Adam olursa adam edeyim; cudam olursa cudam edeyim.” (T. 142)

- **Çağrılı:** *Seslenme, çağırma.*

“Çağrılıya kulak asmazlar.” (ASA. 8)

- **Çalmak:** *Çarpmak.*

“O zaman tut perçeminden çal duvara!” (APÇSSK. 199)

- **Çatkı:** *Alından geçerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ, kaşbastı*

“Kat kat, sırma savat gelinler dökülür. Allısı da var, morlusu da, çatkılısı da var, çatkısız da.” (KY.46)

- **Çavup geçmek:** *Dağılıp yayılmak, saçılmak.*

“Kara yel gibi çavup geçti.” (K. 78)

- **Çehiz:** *Çeyiz.*

“Kızın çehiz odasına kaldırmışlar.” (İY. 64)

- **Çıkın:** *Bezden yapılmış küçük bohça.*

“Keloğlanın anası da götürür bir çıkın altına küçük vezire verir.” (AK. 11)

- **Çopur:** *Yüzü çiçek hastalığından kalma küçük yara izleri taşıyan, aşırı çiçek bozuğu olan (kimse).*

“Çopur kız başını kaldırıp bakar ki ne baksın, dal ırgalanıyor.” (ÜT. 21)

- **Çul:** *Genellikle kıldan yapılmış ve yere serilen kaba dokuma.*

“Bir çul parçası bulabildiler.” (DKBA. 8)

- **Devran aynası:** *Kaderi gösteren ayna.*

“Meğer o ayna devran aynası imiş.” (SP. 15)

- **Döklüm:** *Halsiz, hasta.*

“Koca beyi döklüm döşek görünce ağzı dili tutulur.” (S. 96)

- **Döş:** *Dağın eteği.*

“Bir dağın döşünden geçip...” (Z. 124)

- **Dulda:** *Yel almayan yer.*

“Bir dalın duldasında bin koyun eğlenir, derler.” (BGBG. 40)

- **Duldadan bakmak:** *Kenarda kalan yer.*

“Muhannetler bile böyle bir günde bir yana çekilip duldadan bakmaz.” (K. 72- ASA.

11)

- **Düşüngü:** *Düşünce.*

“O zaman bir düşüngüye dalmış.” (KT. 78)

- **Eğrilce:** *Dileklerin kabul olduğu gün.*

“Bugün günlerden Eğrilce... Böylesi günde kim elini işe sürerse, eli eğrilir.” (ÇKÇK.

10)

- **Eh:** *Evet.*

“Haydi, imdi uzun etme ‘eh’ de...” (AK. 33)

- **Eke:** *Büyümüş.*

“Eke koyun, teke koyun karışmış birbirine.” (T. 137)

- **Eme:** *Ama.*

“Eme yarar bir çare bulabilirsem, gelir önüne dökerim.” (İY. 73- 74)

- **Emenmek:** *Emek vermek, uğraşmak.*

“Bu yiğit ta Oğuz illerinden emenmiş gelmiş; yüğrük olmasına diline yüğrük ama görelim dilinden gelen elinden de gelecek mi?” (K. 63)

- **Emlik kuzu:** *Süt emmekte olan insan ya da hayvan yavrusu.*

“Emlik kuzuyu cennetlik gövdeye indirmişler.” (İY. 54- İY. 54- T. 152)

- **Emmi:** *Amca.*

“Emmiler demiş; insan yolun üstünde bir taş görse, kaldırıp kenara kor.” (BB. 115-DOE. 9- AVGÜ. 14)

- **Gaylet:** *Yanılgi.*

“Gözlerimi gaylet bürümüş.” (ÜT.21)

- **Geçe:** *Geçit.*

“Kâh bu geçeden, kâh o geçeden derken saraya yeterler.” (KY.38)

- **Gelgeç akıllı:** *Bir iş üzerinde sürekli duramayan, sabırsız.*

“Keloğlan, gelgeç akıllının biri.” (ASA. 10)

- **Gönenmek:** *Mutlu olmak.*

“Padişah da kızını görmüş, gönenmiş.” (İY. 69)

- **Güdümen:** *Çoban.*

“Bizim güdümen, demiş.” (YG. 16)

- **Güğüm:** *Toprak ya da bakır su kabı.*

“Küçük kız kardeş iki eli iki güğüm; iki gözü iki pınar su doldurmaya geliyor.” (BB. 116- NT. 15- YYM. 7)

- **Herle:** *Malatya iline özgü tatlı.*

“Herleye kaşık çaldılar.” (OEM. 4)

- **Hevengi:** *Asılmak üzere bir ipe geçirilmiş, sertçe ve ince bir şeye dizilmiş.*

“Hele bir ötmeye görsün, sanki ses hevengi... (EB. 111)

- **Hora tepmek:** *Horon tepmek.*

“Hora teper gibi, halay çeker gibi...” (YG. 12)

- **Horalanmak:** *Çullanmak.*

“Boğanın üstüne horalanmalı.” (K. 65)

- **Huruç etmek:** *Çıkmak.*

“Huruç etmek istedik, edemedik.” (T. 146)

- **İraf:** *Raf.*

“Şu narı ıraftan indirsek...” (DT. 148)

- **İğci:** *İğ kullanan, yapan veya satan kimse.*

“Ama ne iğci baba, ne eskici baba.” (Z. 117)

- **İki geçeli sıralanmak:** *Karşılıklı iki sıra.*

“Meydanda iki yanıma, iki geçeli sıralandı.” (K. 63)

- **İşlengirlik:** *Beceriklilik.*

“Hele işlengirlikte üstlerine yoktu velâkin hiç birinin at binişini, ok atışını gözü tutmadı.” (K. 53)

- **İyma:** *Sezdirim.*

“Eee, bir iyma, bin mana demişler.” (PE. 185)

- **Kakınç:** *Öfke, kızgınlık.*

“Küçük sultanın başına kakınç olmaz mı?” (İY. 65)

- **Karış:** *Beddua.*

“Öyle bir karış vermiş ki, tutarsa, vay geldi ortancıl kardeşin başına.” (İY. 64- BH. 17)

- **Kav:** *Kibrit gibi ateş yakmaya yarayan yumuşak bir madde.*

“Hemen bir kav çakar.” (NT. 27)

- **Kayırmak:** *Korumak.*

“Ben kendi başımı kayırıyorum.” (T. 134- PD. 152- KY.37)

- **Kerevet:** *Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan, duvara bitişik, ayakları olan, tahtadan sedir.*

“Ahırın üstündeki kerevette yattığı için bunlarla öyle bir can ciğer olmuş.” (SP. 13)

- **Kesim kesmek:** *Anlaşmak.*

“Yüz sürüp de ağır, uslu kesim keselim, diye...” (T. 147)

- **Kit:** *Kapı.*

“Şu evimizin kiti yok, kilidi yok.” (DKBA. 12)

- **Kokuşlu:** *Kokulu.*

“A yayla çiçeği kokuşlum!” (KC. 80)

- **Kolan:** *Halat.*

“Tüyleri var kolan kolan.” (Z. 121)

- **Konc:** *Bot, çizme, ayakkabı gibi giyeceklerde ayak bileğinden dize doğru yükselen uzantıya verilen isim.*

“Sallandıra sallandıra getirip çizmesinin koncuna sokmuş.” (T. 152)

- **Kötek:** *Dayak.*

“Kötek cennetten çıkmıştır.” (DT. 139)

- **Maşat:** *Bıçak bilemeye yarayan, kalınca şiş, törpü.*

“Şu malımıza, maşatımıza göz kulak ol.” (K. 53)

- **Matah:** *Satılacak mal.*

“Evimde baha yetmez matahım var!” (AGKG. 67)

- **Melanet:** *Lanetlenecek davranış.*

“Yüzünden de melanet akıyor, cadının biri!” (SP. 21)

- **Mıh:** *Çivi.*

“... mih gibi mihlar ağaca.” (Z. 142)

- **Mumbar:** *Kesilen hayvanın bağırsağının doldurulması ile oluşan bir yiyecek adı.*

“Benim adım Kamber, minareden uzun mumbar yedim, içtim doymadım.” (SB. 121)

- **Mühlet:** *Zaman.*

“Meğer padişah, Keloğlan’ın allem kallem etmesine vakit mühlet vermeden kendisi Keloğlan’a estek köstek edip bir ‘He’ dedirmemiş mi?” (CB. 31- GYKA. 6)

- **Nesneyi yemek:** *Söylemek.*

“Sol vezir şu nesneyi yedi...” (AK. 23)

- **Öğendire:** *Öküzü idare etmek için kullanılan ucu sivri sopa.*

“Ne öğüt kâr ediyor; ne öğendire; o yine kendi heyheyinde.” (GG. 141)

- **Öpüç:** *Öbek.*

“Güneş bunları öpüç öpüç kızartmayacak da Allah’ın bir ekşi vişnesini mi kızartacak.” (Z. 121)

- **Pasaklı:** *Pis.*

“Paslı pasaklı değirmen çevrilir mi ya, çevrilmez vesselam!” (ASA. 11- SP. 21)

- **Pıçak:** *Bıçak.*

“Kara pıçaklarını bilemeğe başladıklarını görünce...” (EK. 16)

- **Pişmanlık:** *Pişmanlık.*

“Bugün Dirse Hanın yüzünde bir pişmanlık okunuyor.” (BH. 19)

- **Salhurde:** *Çok yaşlı.*

“Kendini bir salhurde sarmaşığının kollarına atar mı?” (KT. 93)

- **Savak:** *Savruk.*

“Selvi kavak, akli savak kardeşini...” (Z. 122)

- **Savat:** *Savat çamuru ile süsleme yapılması.*

“Sırmalı savatlı kemeriyle bağlamış ağaca...” (OE. 182)

- **Savmak:** *Göndermek.*

“Başından savar onları.” (NT. 11)

- **Saya yağı:** *Soya yağı.*

“Beni saya yağıyla yağladın.” (SKO. 26)

- **Sebil:** *Yok etmek, boşa gitmek.*

“Varlarını yoklarını sebil etmişler.” (BGBG. 37)

- **Soyha kalsın:** *Kızgınlık bildiren söylem.*

Senin de sütün başını yesin; onun da güzelliği soyha kalsın üstünden. (SP. 24)

- **Tas:** *Bakırdan su kabı.*

“Suyu tasta içer.” (KY.44- ABS. 3)

- **Tayalık:** *Sütnine.*

“Kim ona tayalık eder?” (T. 143)

- **Taylamak:** *Yüklenmek.*

“Dert yükünü tayladın.” (OEM. 7)

- **Teğ:** *Kuşların gövde, kanat ve kuyruğunda bulunan, uçma, örtü ve kuyruk telekleri olarak üçe ayrılan, çeşitli renklerde kalın eksenli tüy.*

“Tüyünü teğini döküp de yarlı yakışıklı bir insan olup çıkmaz mı?” (S. 77)

- **Tokaç:** *Çamaşır yıkarken kirlerin giderilmesi için kullanılan ağaçtan yapılmış araç.*

“Altımız taş, üstümüz tokaç değil ya.” (ÇKÇK. 11)

- **Tuklu:** *İyi beslenmiş.*

“Biri de tuklu başlı doru aygır.” (BB. 97)

- **Uğrağa uğramak:** *Kötü bir durum yaşamak.*

“Benim bu sırlara aklım ermiyor; bir uğrağa mı uğradın!” (CB. 25)

- **Uğrun:** *Sinsi.*

“Birbirlerine dert yanarken üvey anaları olacak uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi!” (SB. 123)

- **Uğur:** *Karşı.*

“Üç köy çıktı uğruma.” (SP. 12- OE. 189)

- **Unmamak:** *Mutlu olamamak.*

“Avuç avuç toprak alıp unmayanların, gülmeyenlerin başına serptiler.” (K. 79)

- **Yamalık:** *Özellikle elbiselerde yırtığı kapamaya yarayan bez parçası.*

“Birinin kırk yerinde kır deliği, ötekinin kırk yerinde kır yamalığı var.” (ASA. 10- S. 86- SP. 30- ANKZ. 17)

- **Yeğnilmek:** *Hafiflemek, rahatlamak.*

“Kahve verince biraz yeğnilir gibi oldu.” (OEM. 5)

- **Yekinmek:** *Oturduğu yerden kalkmaya çalışmak.*

“Yerinden yekini de şöyle bir kendini toplamak ister.” (Z. 117)

- **Yumak:** *Yıkamak.*

“Kilim keçe yumayı kurmuşlar.” (YG. 11- AGKG. 70)

- **Yüğrük:** *İyi yürüyen, iyi koşan, çalışkan çevik.*

“Bu yiğit ta Oğuz illerinden emenmiş gelmiş; yüğrük olmasına diline yüğrük ama görelim dilinden gelen elinden de gelecek mi?” (K. 63)

BÖLÜM V

EFLATUN CEM GÜNEY’İN DERLEYİP YAZDIĞI MASALLAR ve ANADİLİ EĞİTİMİ

Metinlerde kullanılan sözvarlığı ögeleri ve bu ögeleri kazandırma yolları anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Araştırmanın bu bölümünde Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallarda kullanılan sözvarlığı ögelerini kazandırmaya, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinliklere, alıştırma alt başlıkları ile yer verilecektir.

5.1. Anadili Eğitiminde Masallardan Yararlanma

Anadili eğitiminde kullanılan başat gereç yazılı metinlerdir. Baş (2006: 162) bu metin türlerinden sözvarlığı ögesi bakımından en verimli olanlardan birinin “masal” türü olduğunu belirtir. Masal gerek atasözü, gerek deyim, gerek ikileme ve gerekse de diğer sözvarlığı ögeleri bakımından zengin bir türdür.

Bu bölümde masal türünün anadili eğitimi ve öğretimi sürecindeki yeri belirtildikten sonra, masallardan bu süreçte yararlanmanın yolları sunulmuştur.

Masalda kullanılan dil yalın, özgün ve akıcı olmalıdır. Doğan’a (1993: 137) göre “Masal her şeyden önce, bir dil tadıdır, gündelik kullanım dilinden öte, yüzyılların içinden süzüle-durula gelen bir dil tadıdır bu. Onun içindir ki, bir masalın tadına ancak, yazıldığı dilde varılabilir, tıpkı şiirler gibi”.

Yavuz (1999: 81) ise masallarda kullanılan dile ilişkin şu çıkarımlarda bulunur: “Masallarda dil yalın bir Türkçedir. Anlatımda betimlemeler oldukça az yer

alır. Masalın bütününe hareketli bir dil hâkimdir. Böyle olunca da betimleme değil, eylem ağırlıklıdır”. Eylemin ağırlıklı olduğu bir dil de dikkat çekicidir ve okuru kitabın kurgusu içinde sürükler.

Masal, anadili eğitiminde yararlanılması gereken önemli bir türdür. Karatay’a (2007: 463- 477) göre “Okulöncesi dönemde masallar aracılığıyla çocuk, dinleme- anlama, konuşma- anlatma becerileri edinir; çocuğun olayları, çevreyi algılama ve kendini ifade etmede sözcük hazinesi gelişir. Okul çağına gelince de çocuk, doğal olarak kitaba sevgiyle bakmayı ve ona yaklaşmayı öğrenir, okuma- anlama zevk ve alışkanlığını kolayca edinir, çevresinde olup bitenleri, kendi duygu, düş ve düşüncelerini yazılı olarak anlatma alışkanlık ve isteği duyar. Anlama ve anlatma becerilerinin edinilmesi, özellikle dinleme ve konuşma alt dil becerilerinin gelişmesinde halk edebiyatı ürünü olan masallardan yararlanılması gerekmektedir. Sözlü edebiyat geleneğini oluşturan öğelerden biri olan masal, dil edinimi ve millî ve evrensel kültür değerlerinin kazandırılması sürecinde öğrencilere okuma, dinleme, yazma, konuşma ve hatta görsel okuryazarlığı becerilerinin kazanılması için öğretme ve öğrenme sürecinde kullanılması gereken önemli öğretim malzemeleri arasındadır. Masalın ulusal ve evrensel değerlerin aktarılması ve benimsetilmesinde, çocuğun hayal dünyasının geliştirilmesinde, soyut kavramları algılama yeteneğiyle dili kullanma becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir yeri vardır”.

Çevirme (2004: 7) masalların dil gelişimine katkılarını şu belirlemelerle sunmaktadır: “Çocukların, ilk çocukluk döneminden başlayarak anlam evrenlerine uygun olarak görsel, işitsel ve dilsel iletilerle beslenmeleri gereklidir. Çocuklara anlatılan söylenen; türkü, ninni, mani, bilmece, tekerleme ve halk şarkıları, çocukları anadilinin sözvarlığıyla tanıştırır. Bir dilin sözcüklerini, deyimlerini, söz kalıplarını,

özdeyiş ve atasözlerini, dil musikisini çocuklara halk edebiyatı ürünleri kazandırır. Bir dilin bütün kuralları, anlatım olanakları önce sözlü edebiyat ürünü dediğimiz halk anlatılarından, konuşma dilinden hareketle günlük yaşam içerisinde çocuklar tarafından doğal bir süreç içerisinde fark edilir. Daha sonra bu halk edebiyatı ürünlerinin yazılı dile geçmesiyle devam eden dil eğitimi yazılı edebiyat ürünleriyle varlığını sürdürür”.

Tosunoğlu ve Melanlıoğlu’na (2007: 333) göre de masal çocuğun dilini ve ruhunu besleyen önemli bir yazınsal türdür: “Bireyin dil gelişiminde büyük önem arz eden dönem okulöncesidir. Birey doğduğu andan itibaren içine doğduğu toplumun dili ve bu dille oluşturulmuş edebiyatla karşılaşır. Türk topluluklarında doğumdan başlanarak karşılaşılan edebiyat türü, halk edebiyatıdır. Ninniyle başlayan büyüme sürecinde karşılaşılan edebi türler masallar, maniler, hikâyeler olarak çeşitlenir ve zenginleşir. Farklı türlerdeki eserleri dinleyerek büyüyen çocuğun dili, zihni, ruhu ve sosyal yapısı gelişir”.

Feyzioğlu (Akt. 2007: 833–834) masal-dil ilişkisini şu belirlemelerle aktarmaktadır: “Prof. Pertev N. Boratav ne diyor: ‘Masal, tekerleme, bilmece çocuğun anadilini öğrenmesine, dilin inceliğini, zenginliğini, derinliğini kavramasına yardım eder.’

Ünlü Alman dilcisi Prof. Von Humboldt şöyle diyor: ‘Her dilin kendi mantığı, kendi anlatım biçimi, kurgusu, kendi ruh hali vardır ve insanın tüm benliğini o denli sarar ki; bir toplumu ulus yapan öğelerin başında anadili gelir. Anadili bir ulusun kimliğini, düşünüş biçimini, ifade rengini belirler. Kuşaktan kuşağa, kişiden kişiye aktarılan sözcükler bir ulusun kültürünün aynası niteliğindedir.’

Ünlü masal analizcisi Prof. Bettelheim da aynen şöyle der: ‘Her halkın söz hazinesindeki masallar, çocuğa anadili kapısını açar. Anadilinin zenginliğini, rengini oradan öğrenir.’ ”

Masalın dil gelişimine olan katkısını Sanders (1994: 43) şu biçimde belirtir: “Sözlü dil ürünlerinden olan masalların da öncelikle okulöncesi dönemde –sözel edinim döneminde- çocuğun anadilini edinmesinde etkin bir rolü vardır”.

Gökşen’e (1975: 59) göre çocuk, masalların yardımıyla anadilinin sözvarlığını tanır: “Çocukta anadilinin kavranmasına, gelişmesine büyük bir hizmeti olan masal, aynı zamanda çeşitli faydalar sağlayan bir sanat ve terbiye aracıdır. Masallar sayesinde ki çocuk, anadilinin kelimelerini, kullanım biçimlerini kolaylıkla kavramağa ve –bir gün doğrudan doğruya, istediği zaman, kolayca okuyabilmek üzere- okuma heves ve isteğini duymağa başlar. Masalın şiirle olan sıkı ilgisi gün kadar aşikârdır. Hatta bu iki sanatı birbirinden ayırmağa imkân da yoktur. Masal şiirin yanında yer alır. Sözün kıyası; masal çocuk için bir itiyat değil, bir ihtiyaçtır”.

Bilkan’a (2001: 71) göre masal türü anlatım özelliğiyle dil eğitimi için önemli bir kaynaktır: “Masallar, bir dilin en doğal biçimini yansıtır. Masallardaki sembolik anlatımlar, devrik tümce yapıları, deyim ve atasözü gibi dil öğeleri konuşma dilinin rahatlığı içinde dinleyiciye aktarılmaktadır. Bu durum da, masalın dil eğitimindeki önemini arttırmaktadır. Masalcı, dile hâkimiyeti, deyim atasözü ve özlü sözleri kullanma becerisiyle, dinleyicileri rahat ve farkında olamadıkları doğal bir ortamda anadili eğitimine bağlı tutar”.

Görgü’ye (2007: 538) göre “Çocuğun gelişiminde “masal çağı” döneminde dil gelişimini destekleyici masal okuma etkinliği gerçekleştirilebilir.

Sözelimi bir masal okunduktan sonra;

—masal hakkında konuşma,

—masal ile ilgili soruları yanıtlama,

—masalı dramatize etme,

çocuğun dinleme ve anlatma becerisinin gelişmesini sağlayacaktır”.

Sever’e (2000: 635) göre “Çocukların dilimizin anlatım zenginliğini ve inceliğini tanımaları, düş ve düşünce evrenlerini genişletmeleri ve yaratıcılıklarını devindirmeleri için iyi seçilmiş masallara gereksinim vardır”.

Gürel ve arkadaşlarına (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz 2007: 54) göre masalların çocuğun dil gelişimine katkılarını şu başlıklar altında özetlemek mümkündür:

“1. Masallar, dinleme becerisini geliştirmede son derece etkilidir. Çocukların bıkmadan, dikkatle ve zaman zaman da çeşitli sorularla katılarak dinlediği türlerin başında masal gelir. Bazen, ilgisini çeken bir masalı günlerce tekrar tekrar anlattırıp dinlettiği olur. Bu dinlemeler sırasında anlatıcı farkında olmadan, anlatımında küçük bir değişiklik yapsa onu hemen düzeltir ve ilk duyduğu biçimde anlatmasını ister.

2. Dinlemenin ardından sıra anlatmaya gelecektir. Dinlediği masalları kendisi de başkasına anlatan çocuk, her masalda sade ve rahatça anlaşılır bir dili, kullanarak kazanmış olacaktır.

3. Masallarda çocukların düzeyine uygun kelime ve ifade kalıpları yanında yeni kelime ve ifade kalıpları bulunur. Çocuk bu masalları dinlerken, okurken sözle veya yazıyla anlatırken kelime hazinesini geliştirir ve kelimeleri daha yerli yerinde kullanmayı öğrenir. Ayrıca düzeylerine uygun biçimde sunulacak atasözü ve deyimlerle mecazlı ifadeleri anlamaya çalışır”.

Akdeniz (2007: 179) özgün masal metinlerinin anadili öğretiminde temel eğitim gereci olduğunu savunmaktadır: “Çağdaş pedagoji, mit ve masalların yeni neslin dünyayı ve gerçekleri, doğru yorumlamasına, doğayı ve insanı gerçekliği içinde kavramasına, bilimsel düşünceye ve yaratıcılığa hazırlanmasına imkân verdiği, kısaca, onların düşünce ve ruh gelişimlerine katkı sağladığı görüşünde birleşmektedir. Psikoloji, pedagoji, naratoloji gibi bilimler, orijinal masal metinlerinin eğitimde özel bir yeri olduğu görüşünü benimsemiştir. Bunun sonucunda çocuğun kişiliğinin, zihninin, hayal gücünün gelişmesinde tabiatı ve toplumu doğru algılamasında, anadili ve yabancı dil öğretiminde, öğrencilerin okumayı, anlamayı, yazmayı öğrenmelerinde masallar, temel eğitim malzemesi olmuştur”.

Güney’e (1974: 21- 22) göre Türk masallarının eğitici yönünden yeterli ölçüde yararlanılmamaktadır: “Masallar sadece hayal ve fantezi mahsulü değildir; çeşitli motiflerle nice sosyal realiteler çizgileştirmekte ve hele çoğu, insan ruhlarında yapılmış ince bir seyahat hissini vermektedir.

Masalların eğitici, öğretici değerlerinden gereği kadar faydalanamıyoruz. Okuma kitaplarının çoğunda Türk masallarından bir örnek bile verilmiyor. Kapı- ardi bezirgânları da bu fırsatı nimet bilerek dergi dergi, kitap kitap masal sürüyorlar piyasaya. Bunlar, dil ve duygu güzelliklerinden yoksun, kompozisyon bakımından aşağılık şeyler; daha doğrusu çocuklarımızın harçlığına göz dikenlerin, okulların yoluna kurduğu birer para tuzağı...

Her gözün çırası, her gönlün yaylası ve bir ülkü dünyası olan masallarımızın eğitim değerini artırmak için:

a. Bu toprağın masallarını ocaktan yetişme masalcılardan derleyerek ya da derlenmiş masallardan en güzellerini seçerek pedagojinin süzgecinden geçirmeli ve sonra bunları usta masalcıların ağız tadı ile işleyerek, yazılı bir edebiyat mertebesine erdirtmeliyiz. Çünkü masalların tadı anlatılışındadır.

b. Sözlü gelenekteki uygun, çocuk eğitimine yarar nitelikte hazırlanacak masallardan okul kitaplarına almalı, yarının umutlarını kendi milletlerinin üstün vasıflarıyla yetirtmeliyiz.

c. Tanınmış fikir ve sanat adamlarımızın ileri sürdüğü gibi, bunları yabancı dillere çevirmeliyiz. Böyle bir yoldan, bütün bir çocuk ve gençlik dünyasını kazanmak, milletimiz için akıllıca bir kültür propagandası olacaktır”.

Yıldır (1984: 5) masalların çocuk eğitimindeki yerini şu tümceler ile özetler: “Masallar kadar insanı hayata hazırlayan, duygularını besleyen bir başka tür yoktur. Bu bereketli kaynak, geleceğin insanını biçimlendirir”.

Kaya (2000: 343) masal türünün eğitimbilimsel boyutuna ilişkin şu bilgiyi sunar: “Eğitim tarihinde çocuğun masal okuması ve dinlemesinin önemi milattan önce 1400’den itibaren ele alınmıştır”. Yani masal ile eğitimin ilişkilendirilmesinin uzun bir tarihi süreci vardır.

Bu çıkarımların çerçevesinde, masal türünün anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde önemli bir araç olduğu söylenebilir. Masal türünden bu süreçte yararlanmanın yolları aşağıda sunulmaktadır:

Dilidüzgün (2003: 31–35), masaldan eğitim-öğretimde yararlanmanın bazı yollarını şöyle belirtir: “Masal, okuruna zengin olanaklar sunar, okul ve ders kapsamında sınırsız çalışma olanakları içerir. Bütün masallar belli anlatı biçimleri ile anlatılır, yazılır. Öğrencilerden masalı bu anlatı biçimlerinden kurtararak yeni,

güncel dil ile anlatmaları istenebilir. Bu yolla masalın bir özelliği konusunda daha bilinçlenecek olan öğrenciler, aynı zamanda da kendi dillerini daha titiz kullanmayı öğreneceklerdir. Çünkü masalın dilini dönüştürürken, aslında kendi dillerinde masalı yeniden yazma zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Bunun yanı sıra güncel dille yazılmış masalın kendi öz biçiminde olduğu kadar zevk vermediğini görecekler ve yazınsal bir tür olarak masalı daha iyi anlayacaklardır”.

Masal türünün anadili eğitime katkıları kabul edilmekte ve bu katkılar günümüzde pek çok araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Görgü (2007: 537) masalın anadili öğretime katkı yollarını şu belirlemelerle sunar: “Masal okuma, çocuğun dil gelişimini destekleyici bir etkinliktir. Masal hakkında konuşma, masal ile ilgili soruları yanıtlama, masalı dramatize etme çocuğun dinleme ve anlatma becerisinin gelişmesini sağlar. Çocuğun düş ve düşünce gücünü geliştirmede, ona dil zevkini tattırmada, anadilinin inceliklerini kazandırmada, masalların önemli bir işlevi vardır”.

Masallardan uygulamalı olarak yararlanmanın farklı yollarını Gürel ve arkadaşları (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz 2007: 54- 59) da şu belirlemelerle sunar: “Halk edebiyatı türleri arasında özel bir yeri olan masallar, çocukta anadili bilincini oluşturmada çok önemli bir köprüdür. Masal köprüsünü kullanarak çocuğun dil öğretimini daha zevkli bir hâle getirebilirsiniz. Bu gerçekten hareketle, çocukta anlama ve anlatma becerilerini geliştirmede, anadili bilincini yerleştirmede masallardan yararlanmak mümkündür.

Çocuklar daha beşikteyken dili edinmeye başlarlar. Bu dil edinimi aynı zamanda kültür kazanımıdır. Daha bebekken, çocukken dinlenen ninniler, masallar bizim kültürümüzün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu dönemde anlatılan masallar çocuğun

konuşmasını ve konuşurken kullanacağı kelimeleri belirler. Kelime dağarcığını zenginleştirir. Masal dinleyen çocuk belki farkına varmadan Türkçede cümle kuruluşunu kavrar. Kısacası Türkçenin kurallarını sezer. Bu kurallar çerçevesinde konuştukça karşı tarafa iletmek istediği mesajı daha kolay iletir. Bütün bunların neticesinde dilini özenle kullanacak, sevecek ve ona sahip çıkacak bireyler yetişecektir. Masalla, dinleme etkinlikleriyle çocuğa iyi bir dinleyici olma özelliğini, dinlediğini anlama becerisini kazandırabiliriz.

Masal içerisinde anlamı bilinmeyen kelime öğrenciye hazır sunulmamalıdır. Kelimenin anlamı araştırılarak veya Türk dilinin kuralları sezdirilerek buldurulmalıdır. Kısacası kelimenin gelişinden, kelimenin yapısından öğrencilerin kelimenin anlamını çıkarması sağlanmalıdır. Öğrenciler, masallarımız içerisinde deyimlerimizle, atasözlerimizle, ikilemelerimizle, mecazlarımızla, eş sesli ve eş anlamlı kelimelerimizle vb. karşılaşacaktır. Yeri geldikçe masal içerisinde eş ve zıt anlamlı kelimeler belirtilmeli, atasözleri ve deyimler tespit edilmelidir. Bunlar metin içerisinde değerlendirilerek anlamlandırılmalıdır. Masal içerisindeki eş sesli, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimeler, deyimler, atasözleri, öge dizilişi vb. ile dilimizin kuralları sezdirilmeli, dilimiz sevdirmelidir. Onların Türkçeyi bilinçle ve özenle daha doğru kullanmaları sağlanmalıdır.

Çocukların konuşma becerilerinin geliştirilebilmesi için öğretmen, masalları tartışma ortamı oluşturacak biçimde kullanabilir. Öğretmen bir masal okur. Masal ile ilgili bir soru sorar. Bu soru gelişigüzel seçilmiş bir soru olmamalıdır. Öğrenciyi soru hakkında düşündürmelidir. Öğretmen düşünme konusunda öğrenciyi yönetebilmelidir. Öğretmen öğrenciyi düşünmeye sevk etmek için yazma çalışmaları yaptırabilir. Böylece öğrenci hem düşünür hem de anlatır. Öğretmen seçtiği

masalların çok kısa bir bölümünü okur, daha sonra öğrencilerin düşünmesini sağlayarak onlardan masalı devam ettirmelerini isteyebilir. Yarım bırakılmış olayı tamamlama denemesi sözlü de yazılı da olabilir. Masallar soydaşlarımıza ve yabancılara Türkiye Türkçesi öğretiminde de kullanılabilir.”

Yavuz’a (1999: 122) göre sadece anadili eğitiminde değil, yabancı dil öğretiminde de masal metinlerinden yararlanılmalıdır: “Bir yabancı dili öğrenirken de önce o dilde yazılmış masal kitaplarını okuyarak yola çıkmak, hem o dili bize daha çok sevdirecek, hem de daha kolay öğretecektir önerisi fazla ayırksı bir öneri olmasa gerek”.

Masallar, eğitbilimin inceleme alanındadır: “Günümüzde masallar, yazınbilimin dışında sosyoloji, psikoloji, antropoloji, eğitbilim gibi bilim dallarınca da araştırılmaktadır” (Dilidüzgün 2003: 25).

Konedralı ve arkadaşlarına (Konedralı, Güneyli ve Ummanel 2007: 545) göre “Masallar çocuk edebiyatının en eski ve en sevilen türüdür. Geçmişten günümüze değin eğitbilimciler, masallar aracılığı ile eğitimin önemini belirtmektedirler”.

Çocukluk evresinin hemen her döneminde ilgi çeken en belirgin yazınsal tür, masalıdır. Kantarcıoğlu (1991: 6) çocukların yaşlarına göre gösterdikleri okuma eğilimlerini şu biçimde belirlemiştir:

“6–7 yaşlarında: Kısa ve bol resimli, konuları hayvanlar, devler, periler olan masallar;

9–10 yaşlarında: Masallar, alet ve icatlar, meşhur adamların yaşamları;

% 32 savaş ve casusluk

% 29 okul ve spor

% 16 izcilik

% 23 sergüzeşt

12–15 yaşlarında: Okuma çılgınlığı evresidir.

% 37 ev yaşamını anlatan çalışma ve masallar

% 15 okul yaşamını anlatan masallar

% 6 peri masalları

% 7 aşk öyküleri

% 6 tarihi konular

% 29 diğer konular.”

Bu bölümde yer alan, masallar ve anadili eğitimiyle ilgili belirlemeler şöyle özetlenebilir:

- Bir dilin en doğal biçimini yansıtan masal metinleri anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde yararlanılması gereken önemli bir yazınsal türdür.
- Dili ve kurgusu başarılı olan masal metinleri Türkçe ders kitaplarında kullanılmalıdır.
- Bu başlıkta, yapılan alıntılarla masal türünden anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde yararlanmanın farklı yolları sunulmuş, masal metinleriyle çocuğun anlama ve anlatma becerilerinin gelişimine yardımcı olunacağı vurgulanmıştır.

5.2. Eflatun Cem Güney'in Derleyip Yazdığı Masallardaki Sözvarlığı Ögeleri ve Anadili Eğitimi

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar sözvarlığı açısından zengin metinlerdir. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda 196 atasözü, 1296 deyim, 21 doldurma sözcük, 551 ikileme, 487 ilişki sözü, 148 kalıp söz, 34 tekerleme, 23 yansıma sözvarlığı ögesi, 91 yerel sözvarlığı ögesi saptanmıştır.

Saptanan 196 atasözünün 103'ü Ömer Asım Aksoy'un (1988) "Atasözleri Sözlüğü"nde yer almamıştır.

Saptanan 1296 deyimden 666'sı Ömer Asım Aksoy'un (1988) "Deyimler Sözlüğü"nde yer almamıştır.

"İlişki sözleri" başlığında, 7 argo bildiren sözvarlığı ögesi, 52 kargış, 76 geleneksel yapıyı sunan sözvarlığı ögesi, 142 hayır dua, 152 inanış bildiren sözvarlığı ögesi, 5 övgü bildiren sözvarlığı ögesi, 10 özgün pekiştirme bildiren sözvarlığı ögesi, 28 sesleniş bildiren sözvarlığı ögesi, 9 vedalaşma- karşılama bildiren sözvarlığı ögesi, 5 yeme- içme ile ilgili sözvarlığı ögesi ve 1 "yemin etmek" için kullanılan sözvarlığı ögesi belirlenmiştir.

Kalıp söz başlığında; 13 giriş kalıp sözü, 99 bağlayış kalıp sözü, 36 bitiş kalıp sözü belirlenmiştir.

Yansıma sözvarlığı ögesi başlığında; 6 yansıma sözcük, 17 yansıma ikileme belirlenmiştir.

Bütün bu saptamalardan hareketle, incelenen masal metinlerinin Türkçenin sözvarlığını başarıyla yansıttığı, okurun anlam evrenini geliştirdiği söylenebilir.

Masallardaki sözvarlığı diğer yazınsal türlerden ayrı ve özel bir yere sahiptir. Masallar, okulöncesi dönemden itibaren çocukların dilsel gelişimlerini destekleme

yani anadili eğitimi amacıyla kullanılmalıdır. Çocuk, dinleyeceği ya da okuyacağı masallar aracılığı ile anadiline ilişkin sözcük, ikileme ve deyimleri öğrenir; diline ilişkin kuralları algılar, kendini ifade etme ve iletişim kurma becerileri gelişir, eleştirel ve yaratıcı düşünebilir. O nedenle çocuklara sunulacak masalların dil, düzey, konu, aktarılış biçimi... vb bakımdan istendik özellikler taşımaları son derece önemlidir (Konedralı, Güneyli ve Ummanel 2007: 546).

Eflatun Cem Güney'in derlediği ve kendi söylemiyle yeniden biçimlendirdiği masal metinleri Türkçe öğretimi sürecinde kullanılması gereken; söylem zenginliğine sahip; çocuk yaştaki okurun algılarını, duyuşsal, bilişsel yapılarını göz önünde bulunduran önemli gereçlerdir. Türkçe ders kitapları bu masal metinleri gibi Türkçenin sözvarlığını başarıyla yansıtan metinlerle oluşturulmalıdır.

5.2.1. Sözcük Öğretimi

Bu başlıkta, Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak ele alınan sözcük öğretimine ilişkin belirlemeler yer almaktadır. Aşağıda sözcük öğretimi alanına ilişkin saptamalar sunulmuş ve bu alanın gelişimine yönelik önerilere yer verilmiştir:

Cemiloğlu'na (1998: 137) göre sözcük çalışmalarında hangi sözcüklerin kullanılması gerektiğiyle ilgili şu soruların yanıtları yol gösterici olabilir:

1. Öğrenciye kazandırmak istediğimiz sözcük, onun yaşam boyu kullanabileceği, kendisine gerekli olan bir sözcük mü, yoksa metnin daha iyi anlaşılabilmesi için anlamına ihtiyaç duyulan ama canlı olmayan bir sözcük mü?
2. Aynı sözcük öğrencinin bu konudaki ihtiyaç önceliklerine ve dil, düşünce gelişimine uygun mu?

Sözcük öğretiminde kullanılacak etkinlikler, çocuğun sözvarlığını geliştirmeyi ve zenginleştirmeyi amaçlamalıdır. Pehlivan (2008: 84) sözcük öğretiminde kullanılacak etkinliklerin sayıca fazla olmasının, sözcüklerin öğrenilmesini kolaylaştıracağını belirtmektedir: “Sözcük öğretimi çalışmalarında ne kadar çok etkinlikten, alıştırmadan yararlanılırsa, öğrenilen sözcükler o kadar kalıcı olur, hafızaya yerleşir. Öğrencide ancak bu yolla daha kalıcı bir sözcük dağarcığı oluşturulabilir”.

Öz’e (2001: 268) göre “Sözcük anlamı, yazılışı ve cümlede kullanım şekliyle öğretilmedikçe öğrenilmiş sayılmaz”.

Budak’a (2000: 24–25) göre “Gerçek anlamda bir sözcük öğretimi düşünme stratejileri, bilişsel yapıyı ve kendi kendine öğrenme yaklaşımını göz önünde bulunduran yol ve araçlarla yapılmalıdır”.

İlköğretim Türkçe ders programlarının temel amaçlarından biri sözvarlığının zenginleşmesini sağlamaktır. Çünkü dil bireyin hem bilişsel gelişiminde bir gösterge hem de yaşadığı topluma uyum sağlamasında önemli bir araçtır. Yani dil bireyin bilişsel ve sosyal yönlerinin gelişiminde yardımcıdır ve göstergedir. Sözvarlığının zenginliği, bireyin düşünme ve anlatım zenginliğini beraberinde getirir. Çocuk, okulöncesi dönemden başlayarak okullarda sistemli bir program doğrultusunda anadilini geliştirebilmelidir. Sözcük öğretimi ise anadili eğitiminin önemli bir parçasıdır ve dört temel dil becerisinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. Daha doğru ve iyi anlayan, anlatan bireylerin yetiştirilmesi anadili eğitimi tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi ile doğrudan ilişkilidir.

Göktürk’e (1986: 11) göre “Dünya ölçülerine göre ortaokul (ilköğretim 6, 7, 8) düzeyinde öğrenim görmüş çocukların sözcük dağarcığı dört bin sözcük iken,

ülkemizde ortaokul (ilköğretim 6, 7, 8) öğrencilerinin ulaşabildiği ortalama sözcük dağarcığı iki bine kadar düşmektedir”.

Yukarıda da belirtildiği gibi sözcük öğretiminde kullanılacak etkinliklerin nitelikleri ve sayıları önemlidir. Bu etkinlikler sayıca ne kadar fazla ve ne kadar nitelikliyse, sözcük dağarcığına sözcük kazandırmada da o kadar etkili olacaktır.

5.2.2. Eflatun Cem Güney’in Derleyip Yazdığı, Seçilen Beş Masaldaki Sözcük Ögelerinin Kazandırılmasına Yönelik Hazırlanan Etkinlik Önerileri

Bu bölümde Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallardan beşi seçilmiştir. Masalların seçiminde masallardaki sözcük ögelerinin sayıları ve nitelikleri göz önüne alınmıştır. Araştırma sürecinde incelenen sözcük ögelerinin kazandırılmasına ilişkin etkinlik önerileri, etkinlik üst başlığında 30 alıştırma örneği ile sunulmuştur. Bu nedenle 30 alıştırma örneğinin uygulanma süreci “etkinlik” üst başlığında ele alınmıştır.

Sever’e (2004: 32) göre “ Günümüzde üzerinde en çok tartışılan sorunlardan biri anadili öğretiminde kullanılacak yöntemlerin neler olması gerektiği konusudur. Bu durum öncelikle öğretimde verimsizlik nedeni olarak görülen geleneksel öğretim uygulamalarında yenilikler ve değişiklikler yapmayı ya da yeni öğretme- öğrenme modellerini kullanmayı gerektirmektedir”.

Yukarıda da belirtildiği gibi geleneksel yöntemlerin yeterliliği ve işe yararlılığı istendik düzeyde değildir. Dolayısıyla anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde kullanılan uygulamalarda yeniliklerin ve değişikliklerin yapılması zorunludur. Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olan sözcük öğretimi alanı ihmal

edilmektedir. Türkçe ders kitaplarında sözcük öğretime yönelik etkinlikler sayıca ve niteliksel açıdan yetersizdir. Bu etkinliklerin sayılarının ve çeşitliliğinin çoğaltılması, niteliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Etkinliklerde temel amaç; yalnızca bilgi kazandırmak değil, aynı zamanda bu bilgileri yapılandırmak ve yeni bilgiler üretmek olmalıdır.

Araştırmanın bu bölümünde, Eflatun Cem Güney'in seçilen beş masalından hareketle hazırlanan ve sözcük dağarcığını zenginleştirmeyi amaçlayan, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerilerine yer verilmiştir. Bu süreçte, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardan seçilen beş masaldan, önce bir masalın metni verilmiş; masalın hemen ardından geliştirilen sözcük öğretime yönelik etkinlik önerileri örnek masaldaki sözvarlığı öğelerinden yola çıkılarak sunulmuştur.

5.2.2.1. AKIL KUTUSU

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde... Biz ne yaptık, ne yaptık, arılandık, durulandık, tandır başına toplandık. Duyan geldi, duymayan geldi; çağrılan geldi, çağrılmayan geldi; haylı geldi, huylu geldi; soylu geldi, boylu geldi; ahı geldi, vahı geldi. Elimi salladım ellisi, samur saçlısı, sırma perçemlisi geldi; derken oyalı, boyalı, beş parmağı kınalı Gönül Bacı, başlar tacı gelmesin mi? Tuttum Gönül Bacı'nın önüne Akıl Kutusu'nu açtım. Ötekiler ona bırakırlar mı ya? Gayrı alan alana, kapana kapana, aşk olsun böyle masal yapana!

Bir varmış, bir yokmuş; Allahın kulu çokmuş; çok söylemesi günahmış! Develer dellâl iken, pireler çoban iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, memleketin birinde, bir Keloğlan varmış. Keloğlan karanlık evin kara kedisi, bir ananın bir tanesi imiş. Gel zaman git zaman bu Keloğlan büyümüş, tığ gibi bir delikanlı olmuş, olmuş ama akıldan yana yaya olduğu için kimseler onu adam yerine koymaz; inanıp yanılıp da bir Allah'ın danasını bile güddürmezlermiş. Dağ dağa küsmüş de dağın haberi olmamış! Keloğlan da kendini vurdumduymazlığa vermiş; ne ilin işine, aşına karışır, ne de sözüne, sazına aldırış edermiş. “Ben ne beni sevenlerin kulu; ne de sevmeyenlerin sultanıyım.” der kendi kendine. Bir güne bir gün bu densizlerin köprüsünden geçmez, karşılarında boyun büküp, avuç açmaz; her sabah gölün yolunu tutarmış. Her gün üç balık avlar; birini satar gaz alır; birini satar tuz alır; birini de kızartır ana oğul yerlermiş. Günleri böyle geçer, dışleri başka bir şey kesmezmiş.

Keloğlan'ın anası kan alacak damarı bildiği için bir gün bir güleç zamanını bulur; oğlunun nabzına şerbet vermeğe başlar:

“Ay oğlum, a keleş oğlum, sen akıl dağıtılırken nerdeydin? Benim bir ayağım çukurda; ha geldim, ha gidiyorum; babandan muradımı alamadım, senin de bir mürüvvetini görmeden ölürsem, gözlerim açık gidecek. Sen allı pullu bir balık daha tut; ben de telli duvaklı bir kız bulayım da evimize bir ay doğsun!” der.

Keloğlan bu söz üstüne kel başını kaşır:

“Bre akıl kutusu ana, fakirin yüzü soğuktur derler, bir de benim gibi başı kel olursa, ne ona kız verirler, ne de pişirdiğin aşı tuz!”

Keloğlan’ın anası yine her gün “Cız!” der balığı kızartır ama bir daha kapı kapı dolaşıp da “Kız!” diye yüzünü kızartmaz. Böylece eski hamam eski tas; eski balık eski tarz; aylar girer, günler geçer.

Günlerden bir gün Keloğlan uyuya kalır. Derken akşam olur, mum şamdana dikilir de, Keloğlan’ın gözleri kamaş kamaş kamaşarak açılır. Anası: “Bugünlük avlanmaktan, yollanmaktan vazgeç oğlum.” der.

Ama Keloğlan anasının sözlerini kulağının ardına atar. Anası bekler bekler Keloğlan gelmez. Derken “Çat” der kapı, “Pat” der oğlu girer içeri! Ne elinde bir balık, ne içi dolu bir çıkın! Velâkin kucağında bir acayip şey! Keloğlan getirir, baş köşeye kor onu. Anası:

“Ay oğlum, a keleş oğlum, nedir bu getirdiğin?” diye sorar. Keloğlan bu söze de başını kaşır:

“Ne bileyim akıl kutusu ana. Gölde “Cum” dedi suya bir şey daldı. Suyu daldım, bunu buldum.”

Ana oğul bunun üzerine mumu söndürüp ilk uykuya dalarlar. Ama sabah uyanınca gözlerine inanamazlar. Baş uçlarında altın bir tepsi, tepsinin içinde kuş

sütünden başka ne istersen var. Akıl sır erdiremezler buna. Bir gün böyle, beş gün böyle, ne hikmettir bu, ne keramet!

Keloğlan ile anası aralarında kararlaştırırlar, Keloğlan yattığı yerde uyur uyanık bekler. Keloğlan yattığı yerden yan yan bakarken ne baksın, bir kız! Kız ama analar doğurmamış; ayın on dördü sanki. Keloğlan “fır” der fırlar yerinden ve tutar kızın ak bileğinden. “İn misin cin misin? Söyle sen kimsin?” diye sorar. Kız da “Ne inim, ne cinim, peri padişahının kızıyım. Bir gün ana sözü tutmadım diye babam tuttu beni bir kaplumbağa kabuğuna koydu, göle attırdı. Sen her geldikçe göle, beni bir geçirse ele; hem kul olurum, hem köle, der dururdum. İmdi Keloğlan başım yoluna kurban” der.

Keloğlan bu! Yediği önünde yemediği ardında; yer, içer, kudurur, şimdi de şu havayı tutturur: “Ana, akıl kutusu ana! Gelinin bir tepsi donatsa da padişaha göndersek nasıl olur?” der. Anası: “Ay oğlum, biz padişahın nesini görüyoruz? Kan dökmekten başka neye eli varıyor? Gel ağrısız başını ağrıtmaz. Otur oturduğun yerde.” derse de Keloğlan aklına geleni yapmasa olur mu? Öyle bir tepsi donattırır ki, padişah on parmağıyla yer, onu da ağzında kalır. Temsilde hata olmaz. İt ite, it de kuyruğuna buyurur, yine de ocağın dumanı doğru çıkmaz. Padişah, Keloğlan’ın karısını aşçıbaşı yapmaya karar verir. Huzuruna çıkan Gülperi’nin gül yüzünü gören padişah onu, Keloğlan’dan istetir. Ancak Keloğlan bunu kabul etmez. Padişah da Gülperi’den vazgeçmek için ulaşılmaz Ateşidevran’ı ister Keloğlan’dan. Keloğlan da düşer yola.

Az gider, uz gider; dere tepe düz gider; altı ayla bir güz gider: gide gide gider; vara vara varır üç yol ağzına. “Ya gelinir ya gelinmez” yolunu tutar. Az gider, uz

gider; soğuk sular içerek, l  le s  mb  l bi  erek bir dere i  ine iner bakar ki bir Yerdinleyen! Karşı karşıya ge  er ş  yle kem k  m ederler:

- Bende bir akıl var alır mısın?
- Akıl olur da almaz mıyım?
- Al   yleyse:

Canı var da kanı yok,

Yolda gider izi yok,

Yer altında evleri var!

Eğri b  ğr   yolları var!

- Bunu bulamayacak ne var; daldaki kargalar bile bilir. Senin dediğın ince belli Karatay!

Yerdinleyen, sonunda Keloğlan'ın ardına d  şer.

  kisi bir değirmenin başında Seyrekbasan'a rastlar. Karşı karşıya ge  er ş  yle kem k  m ederler:

- Bende bir akıl var alır mısın?
- Akıl olur da almaz mıyım?
- Al   yleyse:

Taştandır, demirdendir,

Yediğ   hamurdandır,

D  nyaları doyurur,

Kendi doymaz nedendir?

— Bunu bulamayacak ne var, dağdaki danalar da bilir. Bu dediğın değirmen.

Seyrakbasan da her adımda bir aylık yol alarak Keloğlangile katılır. Az gider uz gider, tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi ge  erek bir arpa boyu yol daha

giderler. Yercücesi'ne yeterler. Yercücesi yiyor yiyor doymuyor. Yol uzamasına uzuyor, bari biz sözü tatlı yerinden keselim. Keloğlan bunu da kul kurban eder kendine, düşer yola. Derken bir çölde bir Vurdumduymaz ile karşılaşrlar. Elinde bir kamçı, omzunda bir yamçı. Kamçıyı vuruyor dağ taş askerle doluyor, yamçıyı açtı mı gelip hepsi içine doluyor. Keloğlan bunu da yener, kul kurban eder kendine, düşer yola. Bir de bir düz ovaya varır bakarlar ki, bir Kamburese! Bu da dünyayı kamburunun üstünde dönderip duruyor. Keloğlan bunu da kul kurban eder kendine, çıkarlar yola. Bir dağ başına varırlar ki bir Davulcuköse! Dünyanın altını üstüne getiriyor. Keloğlan bunu da kul kurban eder kendine, tutar Ateşidevran'ın yolunu.

Sora sora, vara vara sarayın yolunu bulurlar. Allah'ın emriyle Ateşidevran'ı padişahıtan isterler. Ateşidevran'ı vermek istemeyen padişah türlü oyunlar yapsa da Keloğlan ve yarenlerini dize getiremezler ve Ateşidevran'ı Keloğlan'a verirler. Keloğlan da alır kızı memleketine gelir ve:

“Al padişahım Ateşidevranı! Başıyla gözüyle hayrını gör!” der ama padişah hâlâ Gülperi'yi istemektedir. Keloğlanı cellatlarına öldürtmek ister ama Keloğlan'ın yarenleri buna izin vermez.

Sonunda da Keloğlan padişah olur. Tüm yarenlerine beylikler verir. Ateşidevran kalır geriye. Ona da bu yiğitlerden biriyle evlenmesini tembihler. Kızı gönlüne bırakırsan kime varır; ya davulcuya ya zurnacıya değil mi? Ateşidevran da davulcuyu ister. Keloğlan bunlara kırk gün kırk gece düğün yapar; yer içerler, dirlik düzen içinde yaşar giderler. Onlar ermiş muradına. Doyulur mu doyulmaz, masalların tadına. Gökten üç elma daha düştü! Biri bu masalı okuyup dinleyene; biri anasını başına taç, karısını göğsüne gül yapanlara; birini de okudum, üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım...

SÖZCÜK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖNERİLERİ

ALİŞTİRMA 1: Aşağıda adları verilen sözvarlığı öğelerinin doğru olan tanımını işaretleyiniz.

DEYİM

- a. Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği
- b. Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması

ATASÖZÜ

- a. Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz
- b. Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği

İKİLEME

- a. Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz
- b. Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması

ALIŞTIRMA 2: Eflatun Cem Güney'in "Akıl Kutusu" masalında kullanılan "Dağ dağa küsmüş de dağın haberi olmamış" atasözü size ne düşündürüyor?

.....

.....

.....

.....

..... KENDİNİ

DEĞERLENDİR:

.....

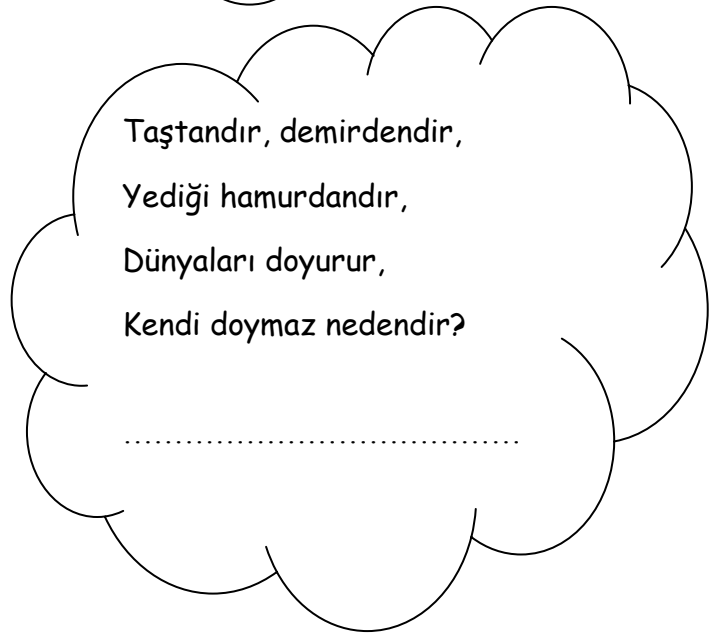
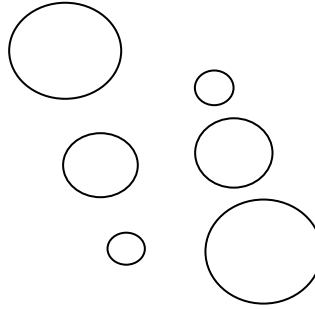
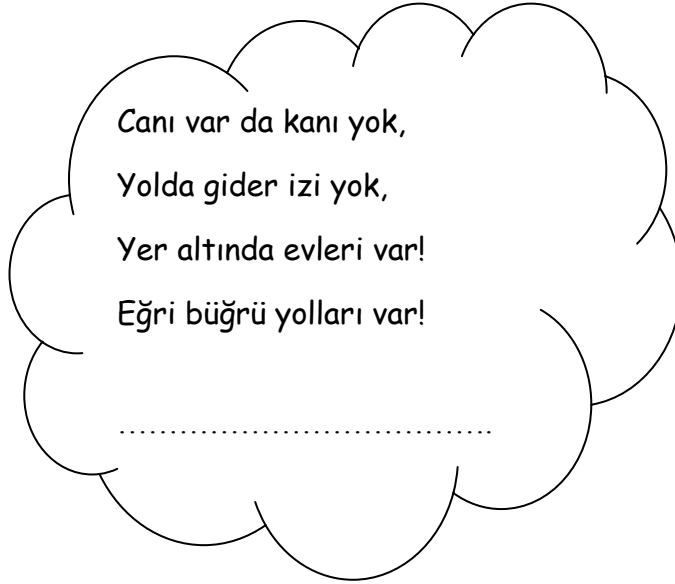
.....

.....

.....

.....

ALIŞTIRMA 3: Eflatun Cem Güney'in "Akıl Kutusu" masalında kullanılan aşağıdaki bilmeceleeri okuyunuz. Yanıtlarını noktalı yerlere yazınız. Okuduğunuz masal metninden yardım alabilirsiniz.

ALIŞTIRMA 4: Eflatun Cem Güney'in "Akıl Kutusu" masalında kullanılan aşağıdaki deyimleri anlamları ile eşleştiriniz. Deyimlerin yanlarındaki harfleri, deyim kaç numaralı anlama aitse o numaralı kutuya yazınız ve anahtar sözvarlığı ögesini bulunuz.

DEYİMLER

Akıldan yana yaya olmak. (Ü)
 Dize getirmek. (Z)
 Adam yerine koymamak. (K)
 Boynunu bükmek. (İ)
 Vurdumduymaz. (T)
 Yola düşmek. (Y)
 Avuç açmak. (N)
 Kulağının ardına atmak. (R)
 Kan alacak damarı bilmek. (A)
 Nabza göre şerbet vermek. (R)
 Bir ayağı çukurda olmak. (O)
 Muradını alamamak. (S)
 Gözleri açık gitmek. (Ü)
 Yüzünü kızartmak. (İ)
 Başköşe. (U)
 Gözlerine inanmamak. (K)
 Akıl sır erdirememek. (F)
 Ayın on dördü gibi olmak. (U)
 Eli varmamak. (Ğ)

ANLAMLAR

Anlayamamak, çözememek. (1)
 Nereden çıkar sağlayacağını bilmek.(2)
 Gördüklerinin doğru olmadığını düşünmek.(3)
 Karşı geleni yenerek, buyruğuna uydurmak.(4)
 Duruma göre davranmak. (5)
 Bir kimseyi utandırmak. (6)
 Yardım istemek. (7)
 Bir yere gitmek üzere yola çıkmak. (8)
 Aklını yeterince kullanamamak. (9)
 Bütün isteklere evet demektir. (10)
 Dileğine erişmeden ölmek. (11)
 İsteğine ulaşamamak. (12)
 Ölmek üzere olmak. (13)
 Bir işi yapamamak. (14)
 Bir yerde en saygın kişinin oturtulduğu yer. (15)
 Muhatap olmamak. (16)
 Umursamaz. (17)
 Çok güzel olmak. (18)
 Dinlememek. (19)

1	2	3	4	5	6	7

8	9	10	11	12	13	14

15	16	17	18	19

ALIŞTIRMA 5: Eflatun Cem Güney'in "Akıl Kutusu" masalında kullanılan ve aşağıda verilen söylemleri bulmacadan bulunuz. Sözvarlığı öğelerinden hangisi olduğunu ayraç içinde belirtiniz. Bulmacada kullanılmayan harflerden kurulu atasözünü de noktalı yerlere yazınız.

A	V	U	Ç	A	Ç	M	A	K	B
C	I	Z	F	A	K	İ	R	İ	A
V	A	R	A	V	A	R	A	N	Ş
Y	O	L	A	Ç	I	K	M	A	K
Y	Ü	Z	Ü	S	C	O	Ğ	U	Ö
A	N	A	O	Ğ	U	L	K	T	Ş
U	R				M				E
K	A	M	A	Ş	K	A	M	A	Ş

Avuç açmak
 Vara vara
 (İkileme)
 Cız
 Başköşe
 Ana oğul
 Yola çıkmak
 Kamaş kamaş
 Cum

_____ .

ALIŞTIRMA 6: Eflatun Cem Güney'in "Akıl Kutusu" masalında kullanılan aşağıdaki masal tekerlemesine siz de birkaç tümce ekleyiniz.

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde... Biz ne yaptık, ne yaptık, arılandık, durulandık, tandır başına toplandık. Duyan geldi, duymayan geldi; çağrılan geldi, çağrılmayan geldi; haylı geldi, huylu geldi; soylu geldi, boylu geldi; ahı geldi, vahı geldi. Elimi salladım ellisi, samur saçlısı, sırma perçemlisi geldi; derken oyalı, boyalı, beş parmağı kınalı Gönül Bacı, başlar tacı gelmesin mi?.....

.....

ALİŞTIRMA 7: Aşağıdaki tabloda yerel sözvarlığı ögeleri, anlamları ve hangi şehirde kullanıldıkları verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz ve arkadaşlarınızla yörene aıt bildiğiniz yerel sözvarlığı ögelerini paylaşınız.

YEREL SÖZVARLIĞI ÖGESİ	HANGİ ŞEHİRDE KULLANILIYOR	ANLAMI
HARİSİMEK	KIRŞEHİR	ŞİMARMAK
BIYBIY	MANİSA	HİNDİ
ELLEHEM	ADİYAMAN	GALİBA
FİREK	KIRŞEHİR	DOMATES
HELGİN	HATAY (HASSA)	KOVA
NİŞE	MALATYA	NİŞASTA
İŞLİK	ADİYAMAN	GÖMLEK
BÖTMEK	MANİSA	HAFİF KIZARMAK

5.2.2.2. DAL OLUR EĞİLİR MİSİN?

Bir varmış bir yokmuş; Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde develer dellâl iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıkır mıkır sallarken, bir memleketin birinde, bir Allah'ın kulu varmış. İller oturup çene çalarken, o çalışır, çabalar; tarlasını, toprağını çapalamış. Allah da bereketini vermiş; önü söğütlü değirmenler kurmuş. Güler yüz, tatlı dille gül gibi geçinip gidiyormuş.

Günlerden bir gün, dağda, bayırda dolaşırken ak saçlı biri peyda olmuş yamacında: “Hey koç yiğit, üstünde bir kara bulut dolaşıyor. Başına bir mihnet çökerse, dal olur eğilir misin? Dağ olur yıkılır mısın?” demiş ve gözden kaybolmuş...

Adamcağız, neye uğradığını bilememiş; boşa koymuş dolmamış, doluya koymuş almamış; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek evine dönmüş. Duyup işittiklerini bir bir sayıp döktükten sonra karısına: “A evimin gülü; demiş. Başa gelmedik iş, ayağa gelmedik taş olmaz ama sebepsiz, sepetsiz değildir elbet. Ben kimsenin bir çöpüne el sürmedim. Ne verdi ise Allah verdi. Başka ne suçum, günahım var ki başımızda kara bulutlar dolaşıyor?”

Karısı ne desin:

“A evimin direği; demiş. Bir yazı yazılmaya görsün, insanın başına. Karşı durulmaz ki, duralım. Bizim de alnımıza yazılan, başımıza gelirse, dal olur eğiliriz; çalışır, çabalar; gene doğruluruz. Ne diye dağ gibi yıkılıp kalalım?”

Koç yiğidin yüreğine su serpilmiş:

“Yerden göğe kadar hakkın var karıcığım. Bugüne bugün elimiz ayağımız tutuyor. Gene her işe koşar, her yokuşa koşulur, belimizi yeniden doğrulturuz. Allah elden ayaktan düşürmesin yoksa” demiş.

Merak bu ya sabah sabah düşmüş yola. “Acep o Akçakoca bir daha uğruma çıkar mı?” diye...

Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; gene o yere yetmiş. Bir de bakmış ki ne baksın, gene o; yolunu bekliyormuş gibi, yolunun üstüne dikilmiş: “Hey koç yiğit, üstünde bir kara bulut dolaşıyor. Başına bir mihnet çökerse, dal olur eğilir misin, dağ olur yıkılır mısın?”

Demeğe kalmamış, koç yiğit:

“Hey Akça yüzlüm, acı soğan sözlüm, demiş. Başımıza bir mihnet çökerse, ne diye dağ gibi yıkılıp kalalım. Dal olur, eğiliriz; fırtına geçer, gene doğruluruz.”

Akçayüzlü adam, gene gözden kaybolmuş. “Ağam; demiş. Söylemeye dilim varmıyor ama aradan ben deyim üç gün, siz deyin beş gün geçmiş geçmemiş, kâhyalarından biri gelip kapısını çalmış: dün bizim yaylada bir kara bulut peyda oldu; öyle bir sağım sağım sağıldı ki, tarlalarını sel aldı; ne ekilmişin kaldı, ne dikilmişin. Ak sürüden de bir koç bile kurtulamadı. Yalanım varsa, boynuma dolansın, eloğlu adamı gözüyle yer. Hele o emmin oğlu yok mu, oldu bitti, gözleri senin çiftin çubuğun üstündeydi, kimsenin gözü değmemiş, onun gözü değmiştir.

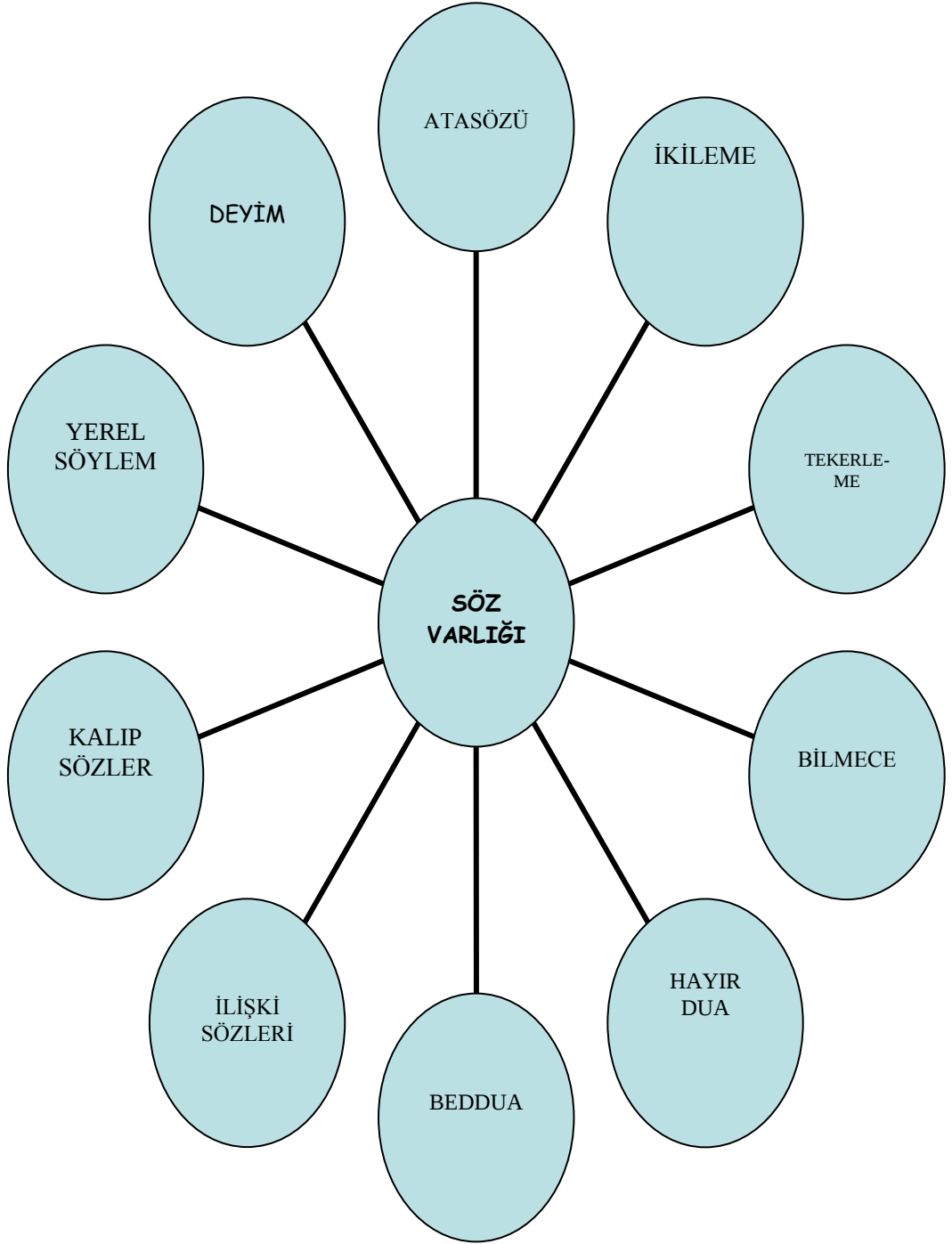
Koç yiğit, bu söze ne “he” demiş, ne “yok” demiş. Sadece boynunu bükmüş.

Uğursuzluk, bir kapıyı bellemesin yoksa, gayrı birbiri ardından örülür gelir. Günün birinde de evi yanıp kül olmuş; yeryüzünde dikili bir ağacı bile kalmamış. “Mal da canın yongasıdır ama gene ne gelecekse mala gelsin, cana gelmesin de...” deyip, başına gelenlerin önünde dal gibi eğilmiş ama dağ gibi çökmemiş. Karı koca dört elle sarılmışlar işe. Her yana koşmuş, her yüke koşulmuşlar. Ektikleri yeşermiş, gelmiş; diktikleri güvermiş gitmiş, gitmiş; toprak diye avuçladıkları altın olmuş; küplerini, küleklerini doldurmuşlar; artan ile de bir konak yaptırmışlar hurma

dalından; içini de döşemişler, Gürün şalından. Gayrı, ömürlerini güler yüz, tatlı dille gönül rahatlığı içinde geçirmişler. Bunlar da ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü, kimin ne muradı varsa, onun başına!..

SÖZCÜK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖNERİLERİ

ALİŞTİRMA 1: Aşağıda sözvarlığı öğelerinin adlarının yer aldığı bir kavram haritası oluşturulmuştur. Bu kavram haritasını inceleyiniz ve başlıklar ile ilgili bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ALİŞTIRMA 2: Aşağıdaki tabloda masal metninde geçen deyimlere yer verilmektedir. Bu deyimlerin anlamlarını önce tahmin ediniz, sonra sözlükten bularak tablodaki ilgili yerlere yazınız.

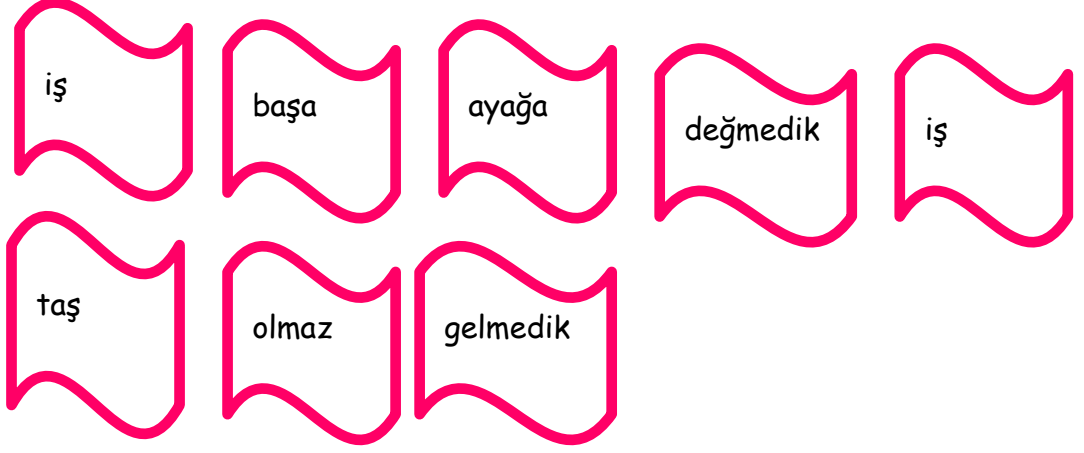
DEYİMLER	TAHMİNİM	SÖZLÜK ANLAMI
Çene çalmak		
Neye uğradığını bilememek		
Yola düşmek		
Yüreğine su serpmek		
Dili varmamak		
Göz değmek		
Eli ayağı tutmak		

ALİŞTİRMA 3: Aşağıdaki ipuçlarından yararlanarak, kutu içinde yer alan ve Eflatun Cem Güney'in "Dal Olur Eğilir misin?" masalında kullanılan sözvarlığı öğelerini uygun biçimde sınıflandırınız.

Çene çalmak. Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz. Sabah sabah. Yola düşmek. Mal canın yongasıdır. Küp külek.

DEYİM	İKİLEME	ATASÖZÜ

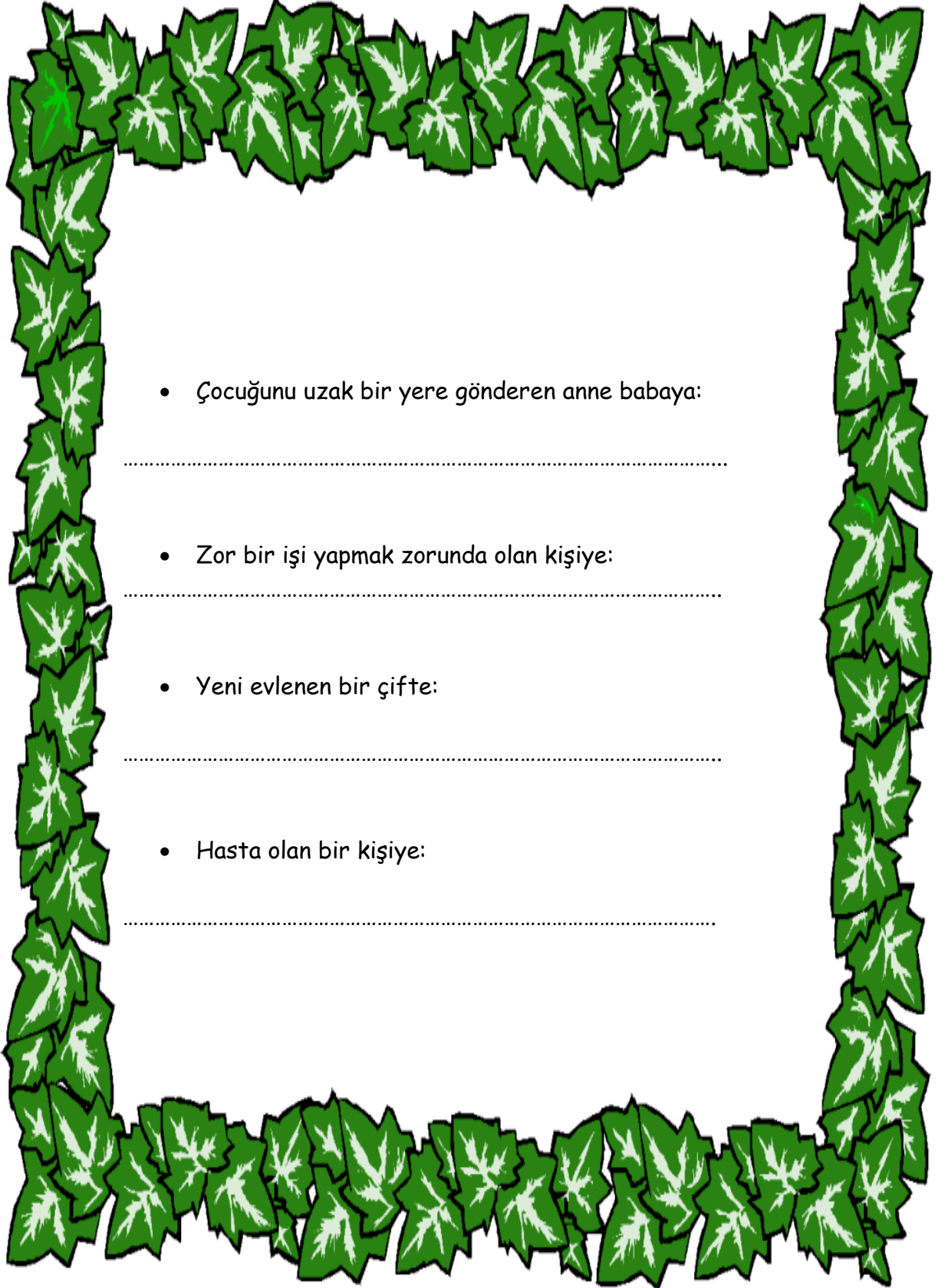
ALIŞTIRMA 4: Karışık olarak verilen sözcüklerden yola çıkarak saklı atasözünü oluşturunuz.

----- , -----
-

Yukarıdaki atasözünü açıklayan birkaç tümcelik bir metin oluşturunuz.

ALİŞTIRMA 5: Aşağıdaki durumlarda söylenen ilişki sözlerini belirtiniz.

- Çocuğunu uzak bir yere gönderen anne babaya:
.....
- Zor bir işi yapmak zorunda olan kişiye:
.....
- Yeni evlenen bir çiftte:
.....
- Hasta olan bir kişiye:
.....

5.2.2.3. ELMAS BİLEZİK

Bir varmış bir yokmuş... Evvel zaman içinde, bir memleketin birinde Mürsel derler tığ gibi bir delikanlı varmış. Koyup gidenler nur içinde yatsın. Varlıklı mı dedin, varlıklı imiş ama her yüze güleni baba dostu sanmış. Onların da her biri bir dereden su getirerek öyle bir dolap çevirmişler ki, olanca malının altından girip üstünden çıkmışlar; satılmadık ne han kalmış ne hamam, ne tarla kalmış, ne değirmen...

Suç u gelin etseler kim oğluna alır. Mürsel bunu feleğ in üstüne yüklemeye ç alışmış:

“Ana, demiş, bütün başımıza gelenler, feleğ in iş in. O, bir kapıyı bellemesin yoksa... Bir gün gelir, şöyle eder bir gün gelir, böyle eder...”

İşte bizim de kolumuzu, kanadımızı kırıp yetim, yoksul bıraktı; kim bilir, daha da ne taşlar yağdıracak başımıza; ne ateşler yakacak bizi. Bilmem ki, biz bu feleğe ne yaptık?”

O böyle sızlanınca anası:

“Gafil oğ ul, demiş; ne diye her suçu feleğ in sırtına yüklüyorsun. Bütün kötülükler bize yanımızdan yöremizden geliyor. Öyle ya, elde iyiler çok ama kötüler de yok değil. Bu güzelim dünyayı başımıza zindan eden onlar... Bir var ki, alınlarında damgaları yok. Kimin ne olduğunu ne bileceksin? İnsan ancak aktan, karadan anlar; alacağı öğ üdü alırsa bunları tanır. Baban rahmetli sana mal, hal bırakacağına, elinden tutup da bir okula götürseydi, akşamları da kendi dizi dibinde oturtup dünyayı, Konya’yı öğretseydi, bu kötülerin şerrine uğ ramazdın; biz de böyle per periş an kapı ardında kalmazdık. Ne ise, olan oldu bir kere. Bari ş u ana sözü kulağına küpe olsun da bundan böyle, her yüze güleni dost olur sanma; sen

böylelerinin yüzüne değil, gözüne bak gözüne... İyi adamın gözlerinin içi güler; kötü adamın gözlerinde bir karaltı olur; bu bulanık gözlü adamlardan yüzünü çevir, yüzlerinden kaç... Hele her olur olmaza kalbini açma; sözlerini tartıp teraziyle de söyleneceği gibi söyle... Sözün kıyası, yoklamadan geçme hiçbir dereyi, dibi görünmeyen gölden ırak ol, ırak. İnşallah bir daha bir dolaba düşmezsin. Bir de oğul; boş gezen pabuç başa bela getirir; elin ayağın tutarken bir işin kulpuna yapışırsan, belki Allah yüzümüze bakar da, sönen ocağımızı yeniden yakarız.”

Mürsel, bunları can kulağıyla dinleyip bir sabah pazarın yolunu tutmuş ama bir ekmek parası çıkarıncaya kadar ayaklarına kara su inmiş. Eline avucuna geçen alın terini ödememiş ama anası azına, çoğuna bakmamış, öpüp başına koymuş. Ancak şuradan buradan konuşurken, bir ara:

“Oğul, demiş; işin iyisi, kötüsü olmaz ama bir var ki, ayak işi, ayak terini bile ödemez. Oysa ki zanaat dedikleri bir elmas bileziktir bağda da geçer, dağda da geçer; olabilirsen bir ustaya çırak ol ki, yola yokuşa değsin.”

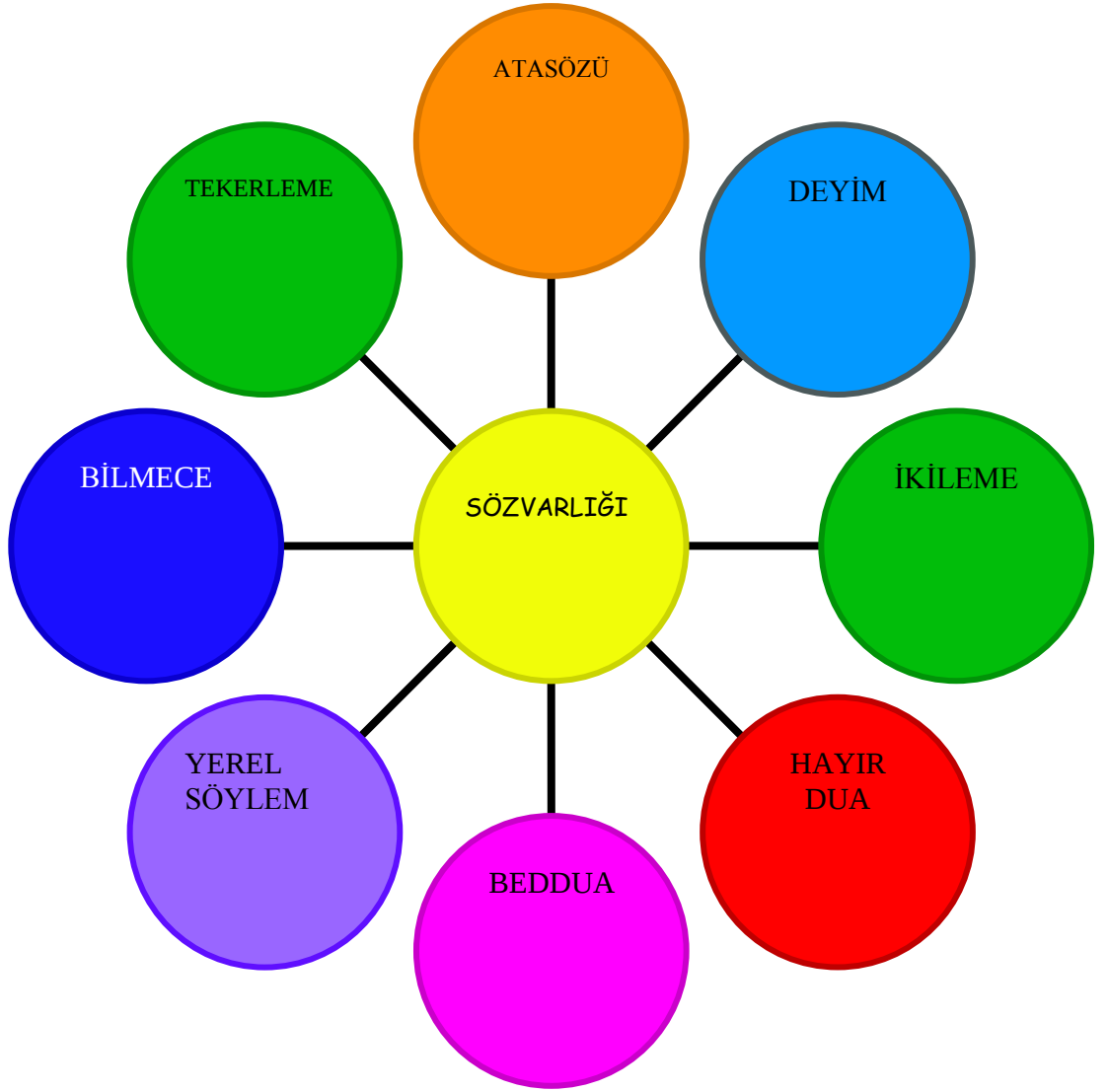
Ana sözü yerde kalır mı, ertesi gün Mürsel de bir demircinin yanına girmiş. Gözü demirde, kulağı demircide imiş. Ustasının bir dediğini iki etmemiş. Gel zaman git zaman demire çifte su vermesini öğrenip öyle şeyler yapmış, yaptığı şeyler öyle bir ün salmış ki, dört bucağa, ustası bile:

“Çırak demem sana, usta derim, ustalardan ileri” deyip varına yoğuna ortak etmiş onu, gayrı el birliğiyle öyle çalışıp çabalamışlar ki, gömgök zengin olmuşlar. Böylece Mürsel sönen ocağını yeniden yakıp, anasının yüzünü güldürdüğü gibi, günün birinde de helâl süt emmiş biriyle toy düğün edip muradına ermiş...

Gökten üç elma daha düştü. Kimin ne muradı varsa onun başına...

SÖZCÜK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖNERİLERİ

ALİŞTİRMA 1: Aşağıda sözvarlığı öğelerinin adlarının yer aldığı bir kavram haritası oluşturulmuştur. Bu kavram haritasını inceleyiniz ve başlıklar ile ilgili bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ALIŖTIRMA 2: AŖağıdaki panoda, masalda geçen bir "hayır dua" rneği verilmiştir. Siz de bildiğiniz "hayır dua"ları yazınız.

1. Nur içinde yatsın!
2.
3.
4.
5.
6.

ALIŞTIRMA 3: Aşağıda yer verilen ve masal metninde de geçen deyimleri tümce içinde kullanınız.

TÜMCELER

.....

.....

.....

.....

.....

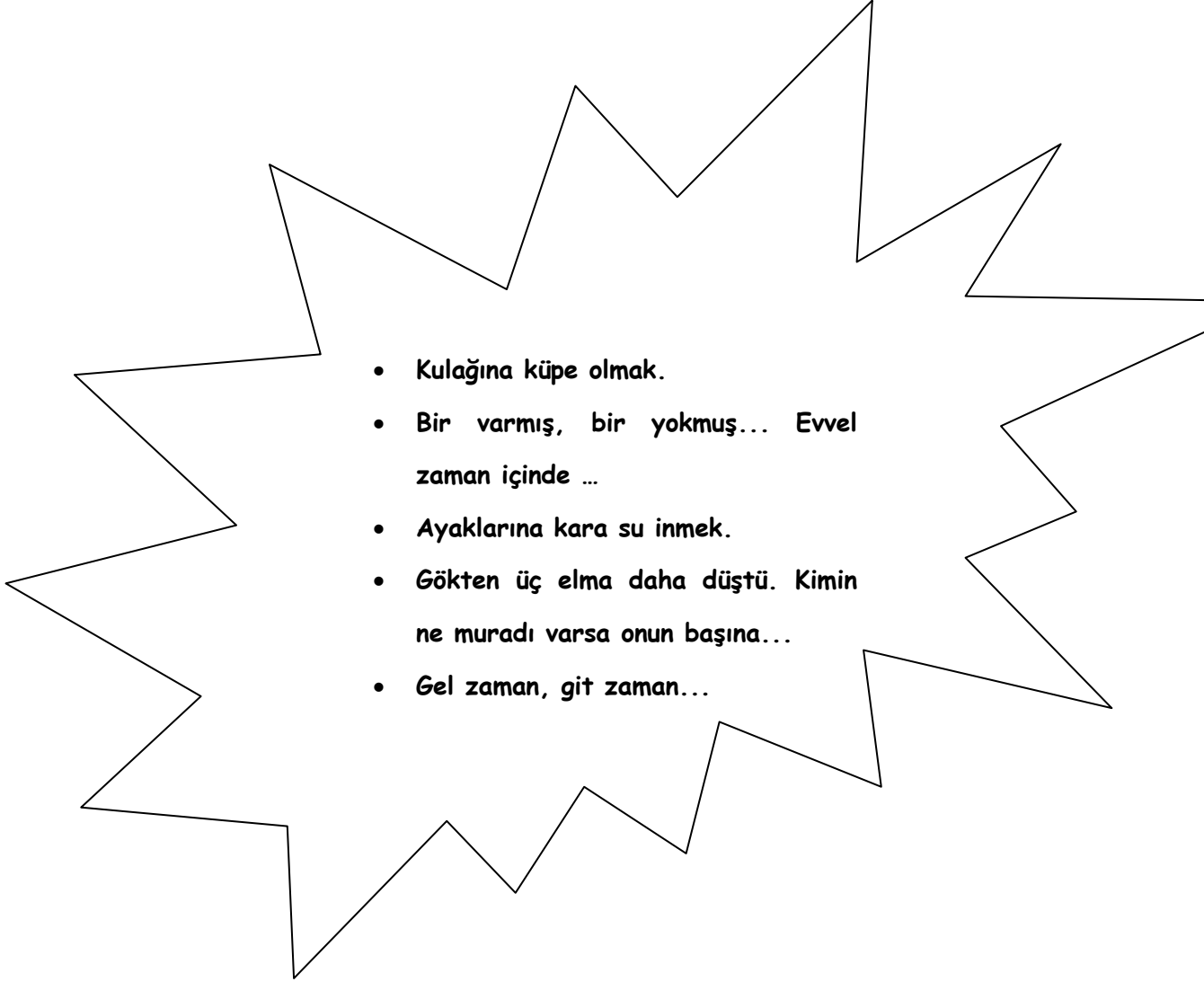
.....

.....

.....

.....

ALIŞTIRMA 4: Eflatun Cem Güney'in "Elmas Bilezik" masalında kullanılan ve aşağıda karışık olarak verilen kalıp sözler ile deyimleri ayırarak ait oldukları bölümlere yazınız.

DEYİMLER

.....

.....

.....

.....

.....

KALIP SÖZLER

.....

.....

.....

.....

.....

5.2.2.4. GÖZÜ YOLLARDA KALAN ANA

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, bir memleketin birinde Garip derler, ağzı yumuk, yüzü yerde bir delikanlı varmış. Ne bir komşu kapısına yan gözle bakar, ne de kimseye gözünün üstünde kaşın var, dermiş.

Sakınan göze çöp batar, derler günün birinde gül yüzlü bir kızla göz göze gelmişler. İkisi de başlarını önlerine eğip geçmişler ama o günden sonra bir hal olmuş onlara, ille Garibe, ille Garibe... Eve barka sığmaz olup kendini dağa, bayıra atmış ama yüreğindeki ateşini yele vermiş, yel almamış; sele vermiş, sel almamış, başka kim var ki kime gitsin, boynunu kime büksün, derdini kime döksün! Dâr-ı dünyada bir anası varmış ama onu demeğe de dili varmamış doğrusu... Ama bir sabah ahü vah ettiğini duyunca anası:

“Oğul, demiş; ateş olmayan yerde duman tütmez. Ne diye ahü vah ediyorsun? Yanıp yıkıldığın biri varsa, toy düğün edip mürüvvetinizi göreyim, bu saçları senin yolunda ağarttım oğul!” deyince Garip diliyle, dışının arasında gönlünden geçeni söylemiş, söylemiş ama hatuncuk vurulmuşa dönmüş sanki:

“Bre oğul; bu dünyada birinin narına yanacaktın, bari kendi demirinde birine yansaydın ya! Biz kim, Sinanoğlu kim; adam sultanlara selam vermiyor, bize mi kız verecek! Vazgeç oğul, vazgeç; helal süt emmiş birini bulurum elbet...”

Diye Sinanoğlu’nun kızı Gül Senem’den gönlünü geçirmek istemiş ama oğlu:

“Ben de biliyorum ama her kuş kendi eşiyle uçar; biz onların kanadına yetişemeyiz ama gönül bu, haber anlar mı? Kız kapısı kısmet kapısıdır, her eli yeten çalar, ayıbbı günahı yok ya sen de bir çal ne olur.” diye yalvarınca, ana kalbi bu, dayanır mı? Gidip Allah’ın emriyle kızı babasından istemiş. Doğrusu adam korktuğu gibi çıkmamış:

“Kadın ana, demiş; Allah yazdıysa ne denir bir var ki, gönül dediğin bir Anka’dır. Yükseklerde uçar ama kimin üstünde döndüğü bilinemez ki... Hele bir mühlet verin. El altından soruşturayım bir bakalım kızımın gönlü nerelerde havalanıyor...”

Sinanoğlu hatuncuğu uğurladıktan sonra, bir yolunu bulup kızının ağzını aratmış, o da içini çekip: “Garip, beni istedikten sonra, başım üzere yeri var.” Demesin mi! Eh, duvarın kulağı var, akşama kalmamış, her tarafta duyulmuş bu... İlde iyiler çok ya, kötüler de yok değil, açmışlar ağızlarını: “Şu Garib’in nesine kız verilir sanki? Sıra sıra değirmenleri mi dönüyor, sürü sürü davarları mı yayılıyor? Yeryüzünde dikili bir ağacı bile yok. İnsan tutar da kendi kızını kendi eliyle ateşe atar mı?”

Bu dedikodularından biri gitmemişse, biri gitmiş kulağına Sinanoğlu’nun, mühlet dolup da hatuncağız söz kesimine gelince:

“Kadın ana demiş söz bir, Allah bir! Vermesine kızımı veririm ama ilin kurulu âdetini bozamam doğrusu, kızım için kırk kese başlık isterim. Bugüne bugün elinde, avucunda yoksa gurbet gurbet dolaşıp oğlunun dünyalığını tutsun.” Demez mi, hatuncuk neye uğradığını bilememiş, kan ter içinde eve dönüp:

“Oğul, yoluna kurban olduğum oğul; yol görünüyor sana!” diye başlayıp, Sinanoğlu’nun ipe un serdiğini anlatınca Garip biçareyi bir efkârdır basıp, firaklı firaklı bir ah ettikten sonra:

“Gurbeti boynuma dolamışlar ne çıkar ana, ben onun yolunda ölümü bile göze alırım ama babası ahdinde dursun yoksa!” demiş ve bir sabah yola düşmüş. Garip az gitmiş, uz gitmiş, gide gide kim bilir hangi diyara yetmiş ama aylar, yıllar geçmiş, ne kendi gelmiş geri, ne de duyulmuş bir haberi... Gül Senem’in nasıl solup

sarardığını bilmem ama Garib’in anası deli divaneye dönüp kendini yollara atmış, gelip geçen yolculardan oğlunu sormuş ama hepsi de başını öte yana çevirip gitmiş. Ortalık kararırken evine dönmüş ama bir de gelip görmüş ki, ne görsün, oğlunun sazi asıldığı yerden düşüp kırılmamış mı? Meğer oğlu giderken:

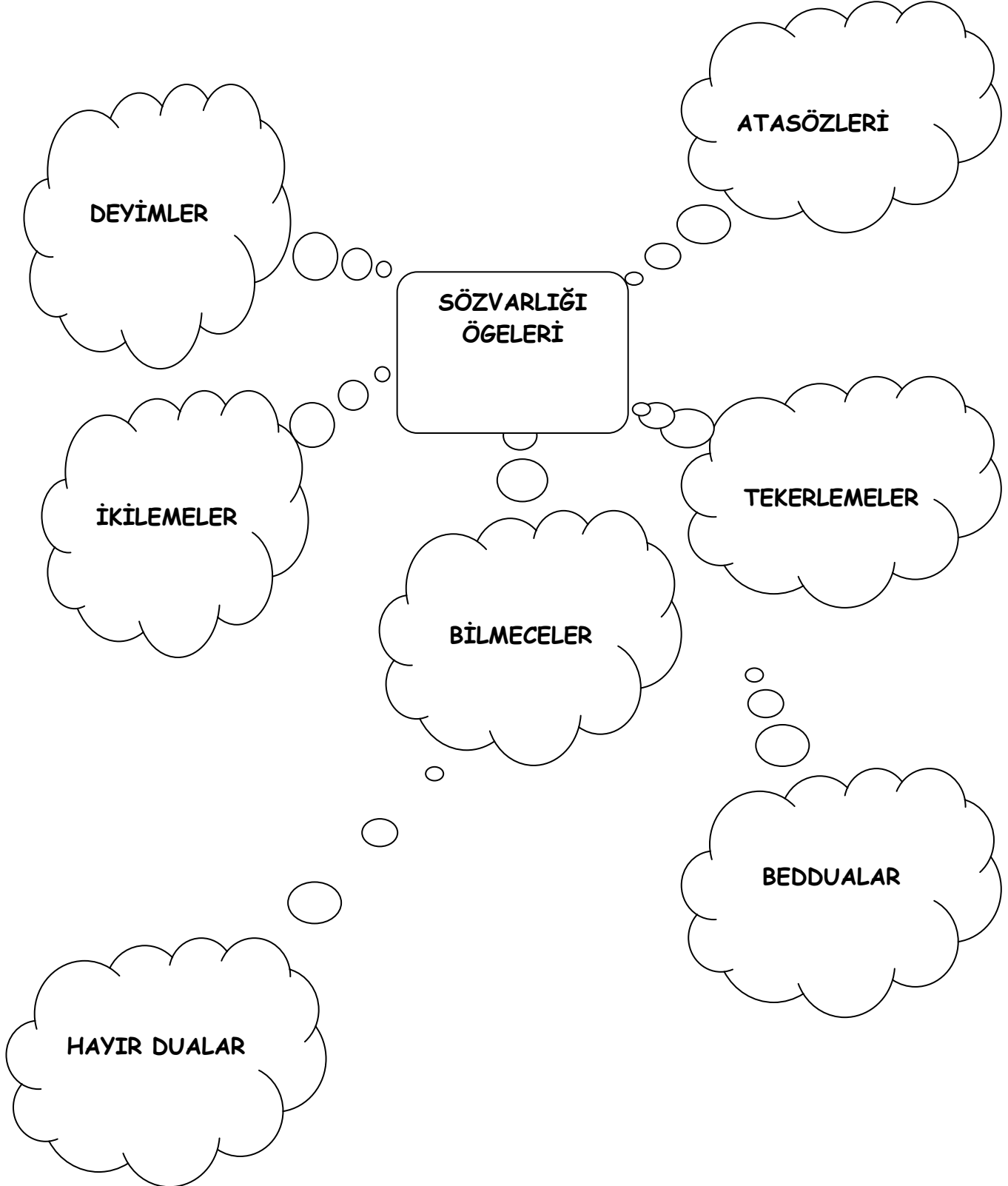
“Bir gün olur sazımın bir teli kırılırsa, beni öldü bilin ana” demiş. Hatuncuk sazi böyle görünce, gözlerine kara su inip, dünya başına zindan olmuş. O kara yazılı ahü vah etmede olsun, gelin biz haberi öteki yönden verelim.

Garip biçare gurbetlere düştükten sonra, her işe koşulup, her yokuşa yorulmuş, daha da dünyalığını tutacakmış ama bir gece anasının ağlaya ağlaya gözden olduğu rüyasına girmesin mi! Hemen atına atlamış ama o yola, yokuşa at mı dayanır. Nohut tanesi gibi ter dökmeye başlamış. Garip atının boynuna sarılıp:

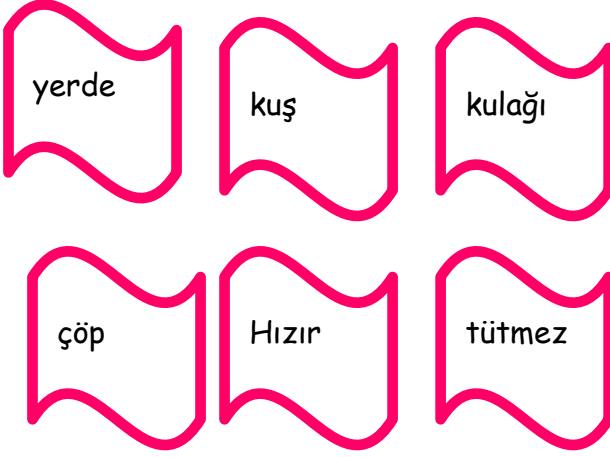
“Aman atım, yaman atım, bugün o gündür; beni yolda, belde koyma atım!” diye yalvarıp yakarmış ama korktuğuna uğramış Garip... Ama neye derler ki kul daralmayınca Hızır yetişmez diye. Boz atlı biri peyda olup “yum gözünü!” demiş, yummuş gözünü Garip... “Aç gözünü” demiş, açmış gözünü Garip. Görmüş ki, ne görsün kendi evinin kapısı önünde. Hemen o boz atlının eline sarılacak olmuş ama bir de bakmış ki yerinde yeller esiyor. O zaman Hızır olduğunu anlayıp atının bastığı yerden bir avuç toprak almış ve götürüp anasının gözlerine sürmüş. Allahtan gözleri açılıp dünya gözüyle görmüşler birbirini. Kızına kırk kese başlık isteyen Sinanoğlu’nun önüne elli kese birden konunca öyle bir toy düğün etmiş ki, ak yürekli insanlar bir yana, hani onu çekemeyen ağzı karalar vardı ya, onların bile parmakları ağzında kalmış; Garip’le Gül Senem de ermiş muradına. Gökten üç elma daha düştü; kimin muradı varsa onun başına...

SÖZCÜK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖNERİLERİ

ALİŞTIRMA 1: Aşağıdaki balon kutularına başlıca sözvarlığı öğelerinin adları yerleştirilmiştir. Siz de bu öğeleri örneklendiriniz.

ALİŞTİRMA 2: Aşağıda verilen ve Eflatun Cem Güney'in "Gözü Yollarda Kalan Ana" masalında kullanılan atasözlerindeki boşluklara uygun sözcükleri yazınız.

- a. Ateş olmayan duman
- b. Duvarın vardır.
- c. Her kendi eşiyle uçar.
- d. Sakınan göze batar.
- e. Kul daralmayınca yetişmez.

ALİŞTIRMA 3: Eş anlamlı olan deyimleri eşleştiriniz.

KAN KUSTURMAK.

KULAK VERMEK.

KAN ALACAK DAMARI BİLMEK.

VADESİ YETMEK

DİBİNE DARI EKMEK.

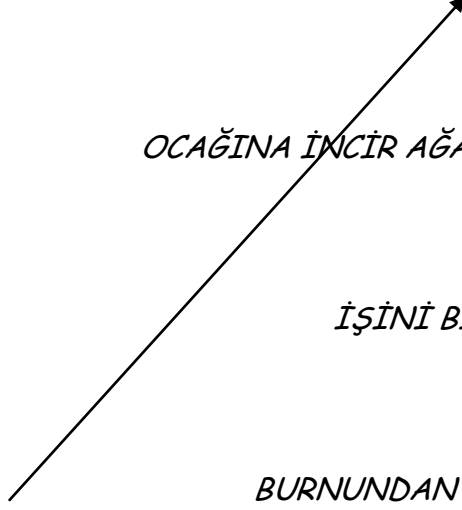
OCAĞINA İNCİR AĞACI DİKMEK.

KULAK KESİLMEK.

İŞİNİ BİLMEK.

ECEL ŞERBETİNİ İÇMEK.

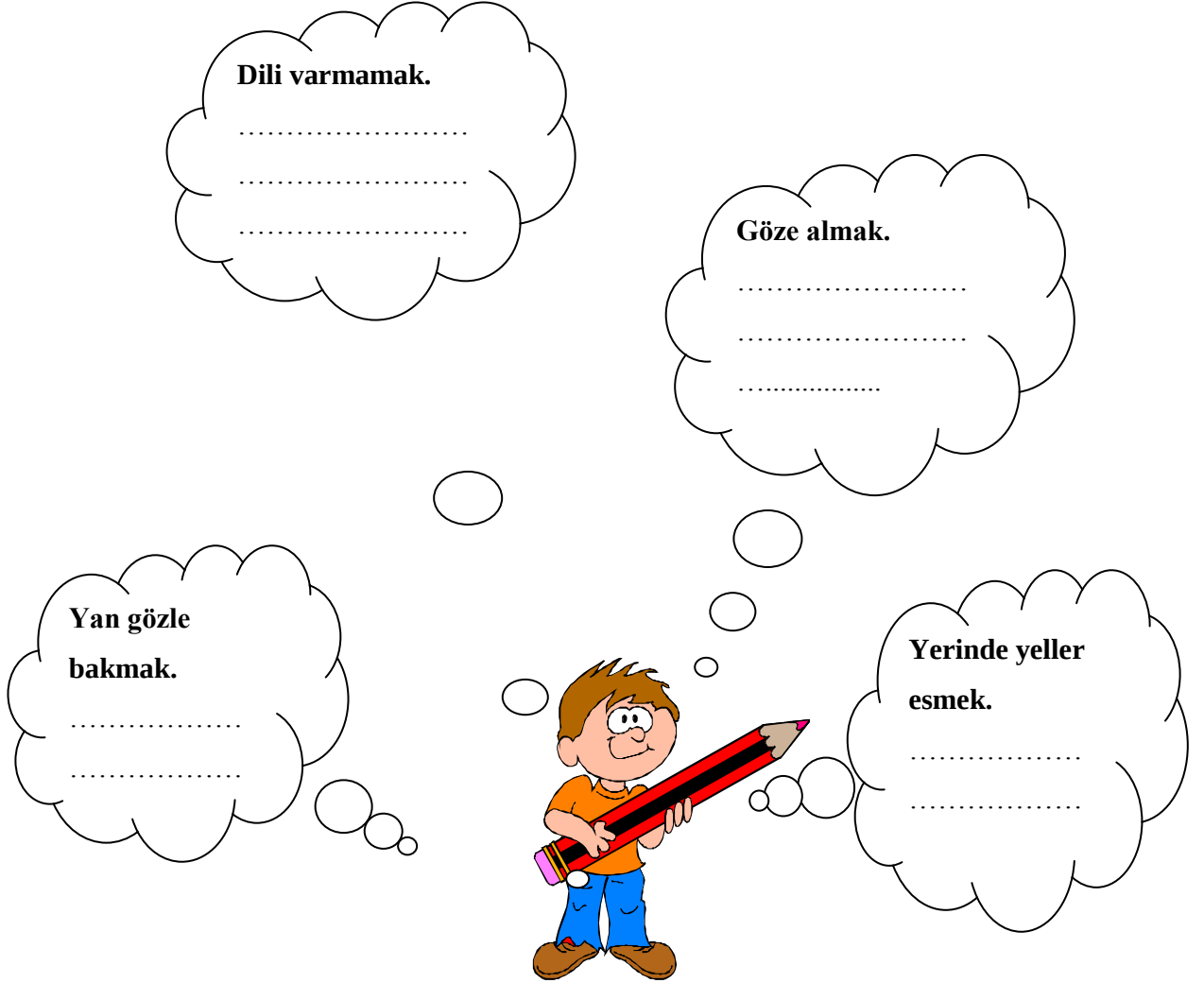
BURNUNDAN GETİRMEK.

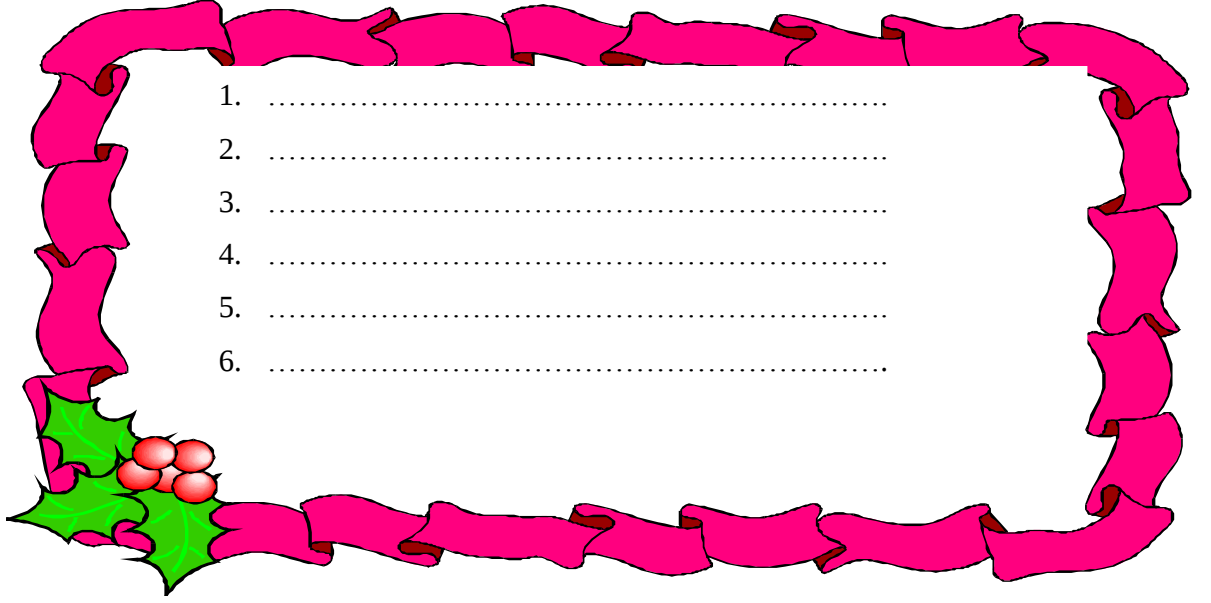
ALIŖTIRMA 4: Eflatun Cem Güney'in "Gözü Yollarda Kalan Ana" masalında kullanılan aŖağıdaki deyim'in anlamını sözlükten bulup tümce içinde kullanınız.

ALİŞTIRMA 5: Aşağıdaki küçük çocuk, bulutlar içinde yazılı deyimlerin anlamlarını bilmiyor. Bu deyimleri arkadaşlarınızla tartışarak küçük çocuğa yardımcı olunuz. (Daireler içerisinde küçük notlar alınız.)

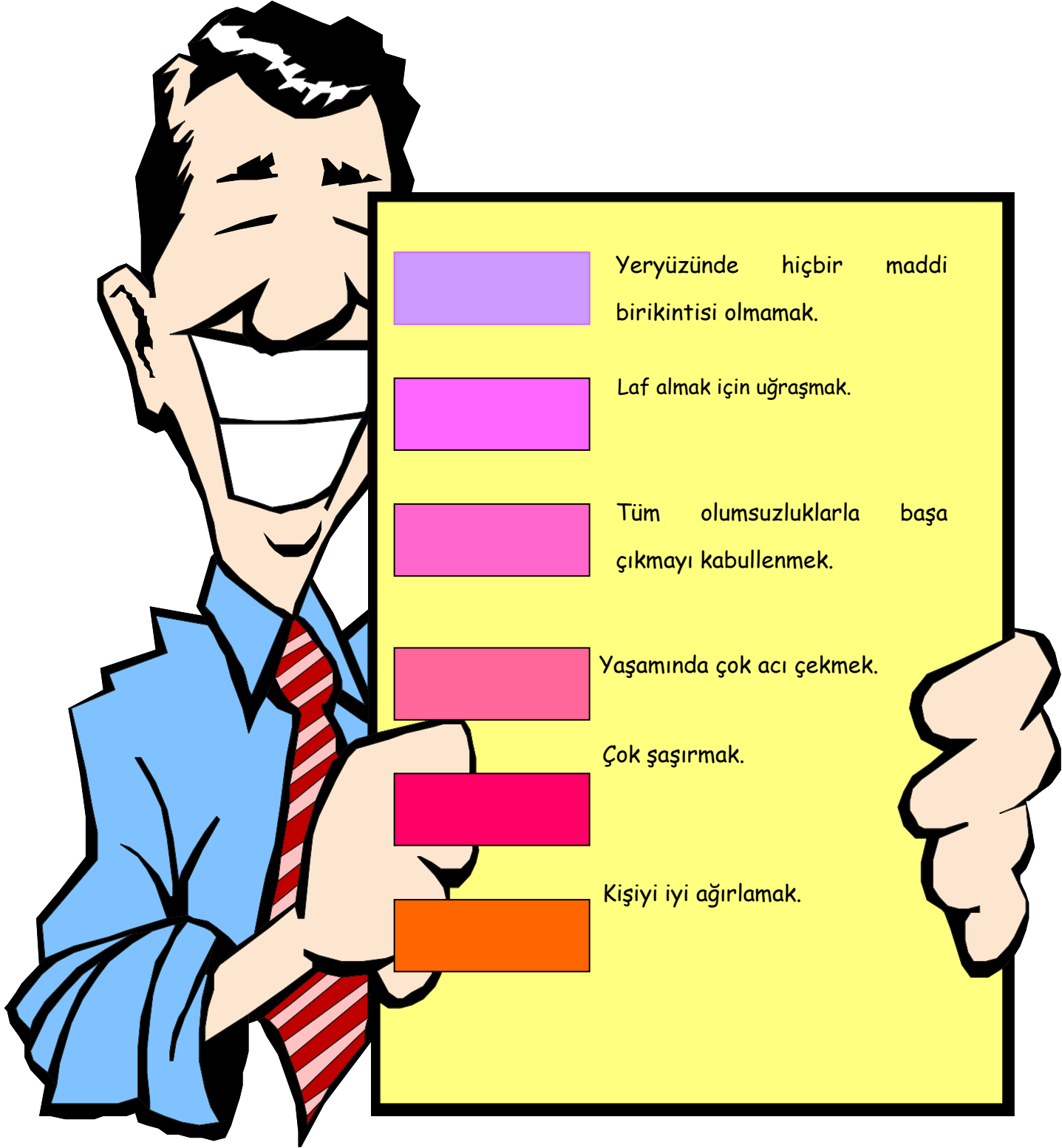

ALİŞTIRMA 6: Aşağıdaki panoya bildiğiniz "Vedalaşma- Karşılama Bildiren sözvarlığı öge" örneklerini yazınız.

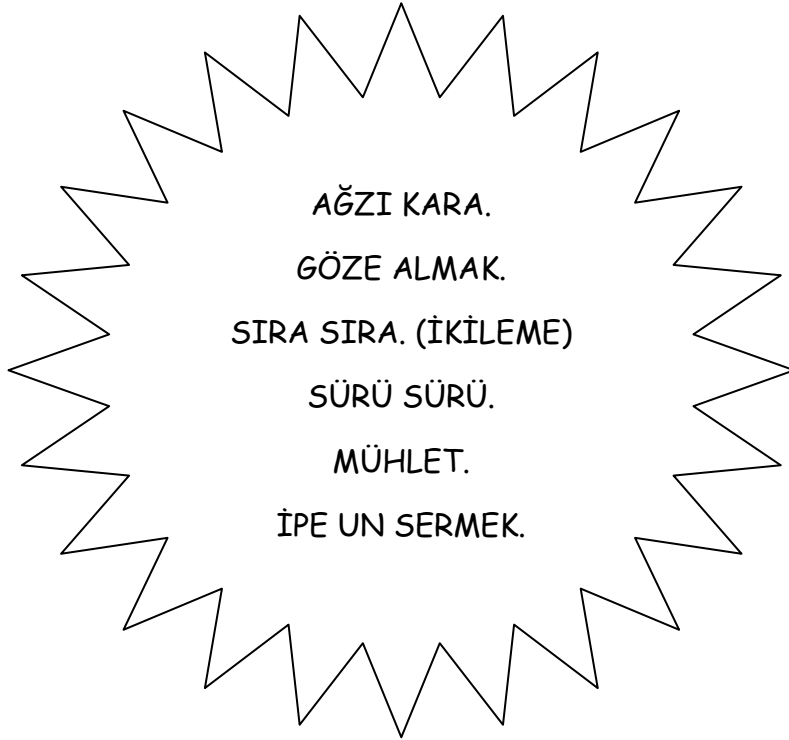

1.
2.
3.
4.
5.
6.

ALİŞTİRMA 7: Eflatun Cem Güney'in "Gözü Yollarda Kalan Ana" masalında kullanılan "Ağzını aramak, Dikili ağacı olmamak, Dünya başına zindan olmak, Göze almak, Parmağı ağzında kalmak, Başının üstünde yeri olmak" deyimlerini anlamları ile eşleştiriniz.

ALIŞTIRMA 8: Aşağıdaki bulmacada Eflatun Cem Güney'in "Gözü Yollarda Kalan Ana" masalında kullanılan sözvarlığı söylemleri saklanmıştır. Bu söylemlerin sözvarlığı öğelerinden hangisi olduğunu ayraç içinde belirtiniz. Bütün söylemleri bulduktan sonra geriye kalan harfler atasözümüzü oluşturacaktır.

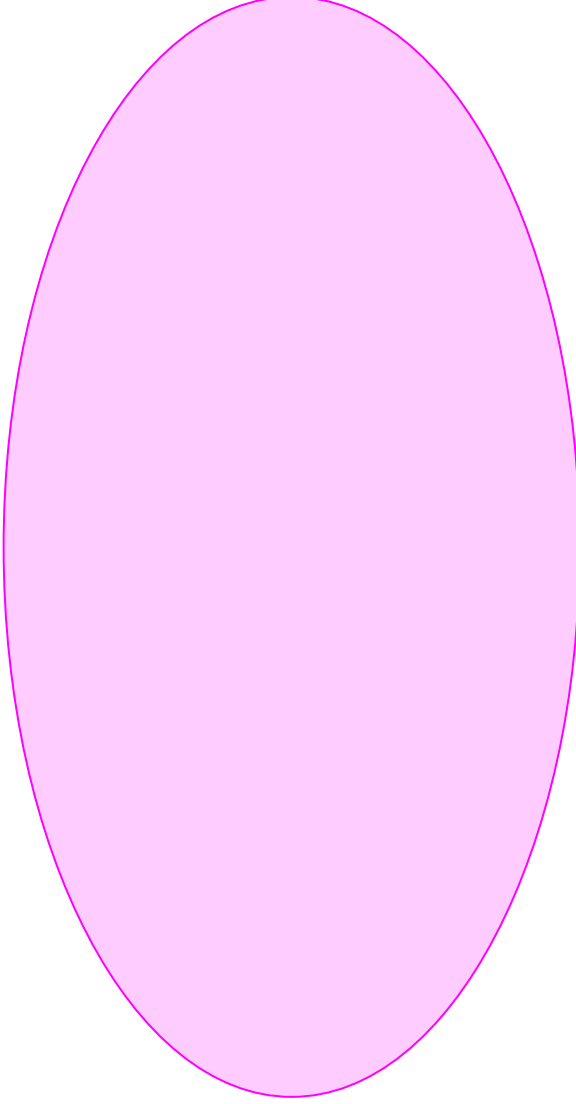

A	G	D	S	İ	S
Ğ	Ö	U	I	P	Ü
Z	Z	V	R	E	R
I	E	A	A	U	Ü
K	A	R	S	N	S
A	L	I	I	S	Ü
R	M	N	R	E	R
A	A	K	A	R	Ü
M	K	U	L	M	A
M	Ü	H	L	E	T
Ğ	I	V	A	K	R

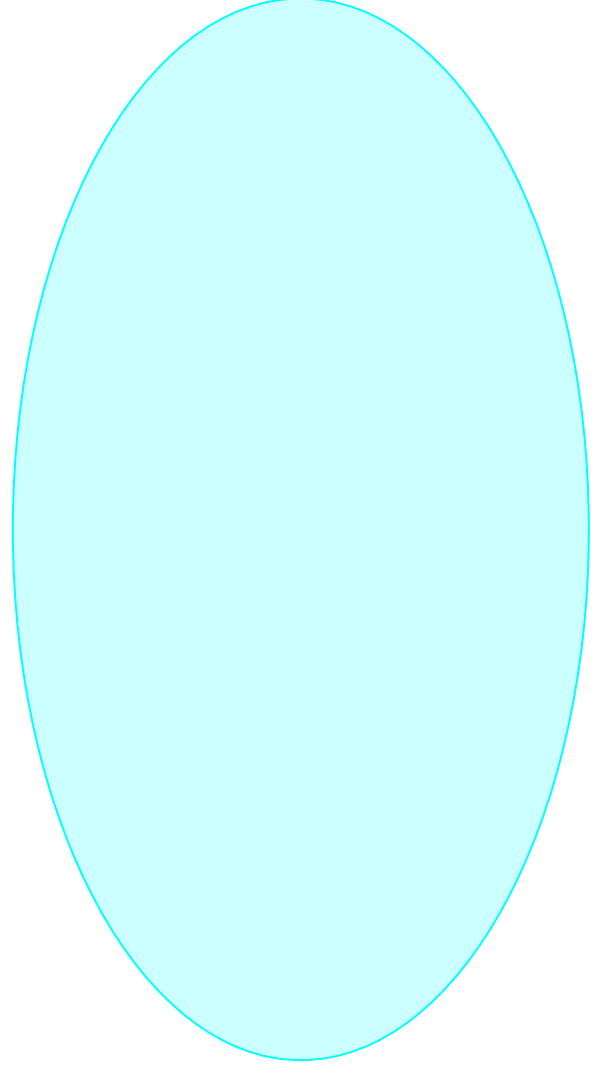
----- .

ALIŖTIRMA 9: Metinde geçen sözvarlığı ögelerinden deyimleri pembe daire içine, atasözlerini mavi daire içine yazarak gruplandırınız.

DEYİM

ATASÖZÜ

ALIŞTIRMA 10: Masal metninde de geçen sözvarlığı ögelerini (X) işareti ile sınıflandırınız.

SÖZVARLIĞI ÖGELERİ	DEYİMLER	İKİLEMELER	ATASÖZÜ
Ağzını aramak			
Ateş olmayan yerde duman tütmez			
Ağlaya ağlaya			
Göze almak			
Kul daralmayınca Hızır yetişmez			
Sıra sıra			
Yan gözle bakmak			
Sürü sürü			

5.2.2.5. AVCININ GÜNAHI

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde memleketin birinde Avcı Mehmet derler biri varmış. Bu avcının da alaca donlu bir av köpeği varmış. Uçan kuşu havadan alır, tilkiye, tavşana anam babam dedirtmezmiş. Avcı Mehmet dersin, turnayı gözünden vurur, bir attığı boşa çıkmazmış. Bu dağların kurdu olmuş bir kere, gayrı bağlasanız durur mu? Ne baharı beklermiş, ne yazı, yanında alaca tazı; dağı taşı elek felek edermiş.

Günlerden bir gün Kanlı derenin yolunu tutmuş, tutmuş ama az gitmiş, uz gitmiş; bulutlar da sağım sağım sağılmaya başlamış. Avcı Mehmet hiç de umursamamış:

“Adam sen de! Yaz yağmuru yağar da yağmaz, arkasından gün doğar...”

Deyip ayakları ne yana çekerse o yana gitmiş ama mübarek ne durmuş, ne dinmiş, sicim gibi inmiş; iliklerine kadar işlemez olur mu? Gene de bir gözü dağda, bir gözü dalda; bastığı yeri gördüğü, göreceği yok ki... Gide gide bir sel oyuğuna basmasın mı? Göbeğine kadar gömülmüş suya. Kurtulmak için çırpınıp durmuş ama tuzaktaki kuş gibi, kaygan mı dedin kayganmış dibi; gömüldükçe gömülmüş, boğulmaya bir başı kalmış. Alaca tazı ulum ulum ulumaya başlamış ama in yok cin yok; dağdan kurtlar inecek değil ya! Köpek bakmış ki olacak gibi değil, köyün yolunu tutmuş. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek gelip acı acı havlamaya başlamış. Konu komşunun garibine gidip kim var, kim yok sokağa dökülmüş. Bir de görmüşler ki Alaca Tazı kendini yerden yere atıyor. Kimi görse önlerine yatıp eteklerini çekiyor. “Yetişin!” der gibi. Eh artık, anlamaz olurlar mı? Avcı Mehmet’in bir kazaya, belâya uğradığını anlamışlar.

“Allah vere de ölüm olmasa ucunda!”

Deyip tazının ardına düşmüşler. Tazı gitmiş, onlar gitmiş; derken Kanlı dereye gelmişler ki ne görsünler, Avcı Mehmet bir çukura gömülmüş, uçan kuştan imdat umuyor!

Hemen bellerinden kuşaklarını çıkarıp atmışlar ona. O da güç belâ tutmuş ucundan; çekip çıkarmışlar ama canlı cenaze gibi...

“Ne oldu böyle sana, ne oldu!”

Diye sormuşlar. O da:

“Ne olacak emmiler; kurdun kuşun bedduasına uğradım. Bereket versin ki, Hızır gibi yetiştiniz de kuş canımı kurtardınız.”

Deyince, güngörmüş, umur görmüş adamlar:

“ Bre yiğit; sen canını bize değil, şu taziya borçlusun. O, yediği ekmeğin hakkını ödemeseydi, ölümle burun buruna geldiğini kuşlar mı gelip haber verecekti, yerlerini, yuvalarını dağıttığın kuşlar... Belki bizden önce Azrail yetiştirirdi sana. Adıyla sanıyla Kanlı dere demişler buna şimdiye kadar kaç yiğidin kanına girdi. Ne ise bir kaza belâdır savmışsın; bununla geçmiş olsun!”

Neye derler bir musibet bin nasihatten yeğdir, diye. O günden sonra Avcı Mehmet tövbe üstüne tövbe edip avcılığa, çiftinin çubuğunun başına dönmüş ama kendini ölümlerden kurtaran taziya bir güne bir gün yanından ayırmamış.

Gel zaman git zaman, veren Allah bir de oğul evlat vermiş. Hele onun cıvıltısı dal dal ötüşen kuşları büsbütün unutturmuş ona.

Evlerinin arkasında avuç içi kadar bir bahçeleri varmış. Bir gün karı koca otunu, çöpünü ayıklamaya çıkmışlar. Çocuk beşikte, tazi da eşikte başını bekliyormuş. Çocuk uyandı mı bir havlar, ağlarsa iki havlarmış. O gün ne çocuk ağlamış, ne köpek havlamış. Onlar da bir bir otunu, çöpünü almışlar bahçenin. Bir de

içeri girmişler ki ne görsünler, beşik duvardan yana devrilmiş, tazı da ağzı burnu kan içinde yalanıp duruyormuş. Neye uğradıklarını bilememişler. Alaca Tazı biricik yavrularının kanına girmiş olmasın! Adam deli divaneye dönüp silahını çekmesiyle kurşunları boşaltması bir olmuş köpeğin üstüne. Kim olsa uyanmaz? Beşikteki ağlayarak uyanmasın mı? Sesini duymuş, kulaklarına inanamamışlar. Beşiği doğrultmuş, gözlerine inanamamışlar. Yavruları gülümseyip duruyor! O sırada kara kilimin üstünde bir kara yılan gözlerine ilişmesin mi, baş bir yana düşmüş kuyruk bir yana. Demek bu kara yılan, bu kara düşman, kınalı beşiğe sarım sarım sarılırken Alaca Tazı üstüne atılıp yavrularını ölümden kurtarmış.

Avcı Mehmet vurulmuşa dönüp tazının üstüne eğilmiş ve başlamış bir söyleyip iki dökmeye;

“Dün bir can borçluydum sana. Bugün borcum bir iken iki oldu. Kanınla mı ödeyecektim borcumu kanınla mı? Ellerim nasıl vardı da bu günahı işledim. Ya bu günahımı nasıl ödeyeceğim, kendi kanımla mı kendi kanımla mı? Kör olsaydım, görmeyeydim bu günü, bu günü. Ya da boğulup gitseydim o günü, o günü...”

Derken büsbütün aklını fikrini yitirip al kanlar içindeki tazıyı kucaklamasıyla rüzgâr gibi kapıdan fırlaması bir olmuş. İşte gidiş, o gidiş; aylar yıllar geçmiş, bir daha geri dönmemiş.

SÖZCÜK ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ETKİNLİK ÖNERİLERİ

ALİŞTİRMA 1: Aşağıdaki tümcelerde altı çizili sözcüklerin deyim mi yoksa ikileme mi olduğunu karşılıklarına (x) işareti koyarak belirtiniz.

	<u>DEYİM</u>	<u>İKİLEME</u>
a. Sesini duymuş, <u>kulaklarına inanamamış</u> .		
b. <u>Acı acı</u> havlamaya başlamış.		
c. <u>Aklını fikrini yitirip</u> , şaşkına dönmüş.		
ç. <u>Gide gide</u> bir sel oyuğuna varmış.		
d. Bulutlar da <u>sağım sağım</u> sağılmaya başlamış.		
e. Kanlı derenin <u>yolunu tutmuş</u> .		
f. Kınalı beşiğe <u>sarım sarım</u> sarılırken görmüş.		

ALIŞTIRMA 2: Eflatun Cem Güney'in "Avcının Günahı" masalında kullanılan ve aşağıda verilen sözvarlığı ögelerini adlarıyla eşleştiriniz. Söylemlerin yer aldığı bölümleri, sözvarlığı ögelerinin adlarının renkleri ile boyayınız.

SÖZVARLIĞI ÖGELERİ	ÖRNEK İFADELER	ÖRNEK İFADELER
DEYİMLER	Gözlerine inanamamak.	Bir musibet bin nasihatten yeğdir.
ATASÖZLERİ	Bir bir.	İliklerine kadar işlemek.
İKİLEMELER	Dal dal.	Allah vere ...
YEREL SÖZVARLIĞI ÖGELERİ	Emmi.	Kanına girmek.
HAYIR DUALAR	Gide gide.	Ardına düşmek.

ALIŞTIRMA 3: Masal metninde de geçen sözvarlığı ögelerini (X) işareti ile sınıflandırınız.

SÖZVARLIĞI ÖGELERİ	İKİLEME	DEYİM	ATASÖZÜ	YEREL SÖZVARLIĞI ÖGELERİ
Emmi!				
Canlı cenaze		X		
Bir musibet bin nasihatten yeğdir				
Sağım sağım				
Bir bir				
Gözlerine inanamamak				
Gide gide				
İliklerine kadar işlemek				

ALIŞTIRMA 4: Eflatun Cem Güney'in "Avcının Günahı" masalında kullanılan ve aşağıda verilen söylemleri bulmacadan bulunuz. Sözvarlığı öğelerinden hangisi olduğunu ayraç içinde belirtiniz. Bulmacada kullanılmayan harflerden kurulu atasözünü de noktalı yerlere yazınız.

Y	O	L	U	N	U	T	U	T	M	A	K	Yolunu tutmak
B		İ		R		B	L		M	C		Kuş
E	M	M	İ	U	K	İ	U	S	İ	I	B	can
E		T		B	U	R	M	İ		A		Acı
D	A	Ğ	T	A	Ş	B	U	N	N	C	A	acı (İkileme)
S			İ	H	C	İ	L			I		Dağ
A	T	T	E		A	R	U	N	Y		E	taş
	Ğ			D	N		M		İ	R		Emmi

BÖLÜM VI

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki sözvarlığı ögelerinin belirlenmesini ve bu ögelerden hareketle sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunulmasını konu alan araştırmanın sonuç bölümüne ve araştırmanın sonunda elde edilen veriler çerçevesinde belirlenen önerilere yer verilmiştir.

6.1. Sonuç

Araştırmanın temel amacı Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalın sözvarlığı ögelerini belirlemek ve bu ögelerden hareketle sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunmaktır.

Çalışma sürecinde öncelikle Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masala ulaşılmıştır. Bu masalların sözvarlığı ögeleri saptanmış; saptanan ögeler sözlük biçiminde sunulmuştur.

Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masalda 196 atasözü, 1296 deyim, 21 doldurma sözcük, 551 ikileme, 487 ilişki sözü, 148 kalıp söz, 34 tekerleme, 23 yansıma sözvarlığı ögesi, 91 yerel sözvarlığı ögesi saptanmıştır.

Saptanan 196 atasözünün 103'ü Ömer Asım Aksoy'un (1988) "Atasözleri Sözlüğü"nde yer almamıştır.

Saptanan 1296 deyimden 666'sı Ömer Asım Aksoy'un (1988) "Deyimler Sözlüğü"nde yer almamıştır. Böylece bu araştırma sayesinde Türkçe sözlüklere,

dolayısıyla Türkçeye yeni sözvarlığı ögeleri kazandırılmış olacaktır. Bu ise alana önemli bir katkı olarak görülebilir.

“Atasözü” ve “deyim” başlıklarında Ömer Asım Aksoy’un (1988) “Atasözleri Sözlüğü” ve “Deyimler Sözlüğü” esas alınarak, Eflatun Cem Güney’in deyim ve atasözlerini kullanımı ile Ömer Asım Aksoy’un deyim ve atasözlerini kullanımı, öge sıralanışı bakımından karşılaştırılmış ve aralarındaki farklılıklar tablo ile sunulmuştur.

“İlişki sözleri” başlığında, 7 argo bildiren sözvarlığı ögesi, 52 kargış, 76 geleneksel yapıyı sunan sözvarlığı ögesi, 142 hayır dua, 152 inanış bildiren sözvarlığı ögesi, 5 övgü bildiren sözvarlığı ögesi, 10 özgün pekiştirme bildiren sözvarlığı ögesi, 28 sesleniş bildiren sözvarlığı ögesi, 9 vedalaşma- karşılama bildiren sözvarlığı ögesi, 5 yeme- içme ile ilgili sözvarlığı ögesi ve 1 “yemin etmek” için kullanılan sözvarlığı ögesi belirlenmiştir. Belirlenen sözvarlığı ögeleri içerisinde yer alan “ilişki sözleri” başlığında özgün ve zengin bir kültürel dil kullanımına ulaşmak mümkündür.

Kalıp söz başlığında; 13 giriş kalıp sözü, 99 bağlayış kalıp sözü, 36 bitiş kalıp sözü saptanmıştır.

Yansıma sözvarlığı ögesi başlığında; 6 yansıma sözcük, 17 yansıma ikileme saptanmıştır.

Yerel sözvarlığı ögesi başlığında, 91 yerel sözvarlığı ögesi anlamları ile birlikte sunulmuştur.

Saptanan sözvarlığı ögeleri ve bu ögelerin kullanımından hareketle Güney’in Türkçenin farklı anlatım olanaklarını okuyucuya sunabildiği belirlenmiştir. Çalışmada amaç, yalnızca sözvarlığı ögelerini ya da bu ögelerin sayılarını belirlemek

değildir. Aynı zamanda yazarın Türkçenin anlatım yollarını kullanırken oluşturduğu çeşitlilik de ilgi çekicidir. Güney, bir duyguyu farklı anlatımlarla sunabilmeyi, Türkçenin anlatım çeşitliliğinden yararlanabilmeyi başarmıştır. İncelenen masallarda “acı çekmek, üzülmek” duyguları okura 75 farklı deyimın kullanımıyla sunulmuştur.

Bu deyimler şöyle sıralanabilir:

- Ağzını bıçak açmamak.
- Akı karayı yitirmek.
- Canı su kesilmek.
- Bağrına od düşmek.
- Bahtına küsmek.
- Başı dara düşmek.
- Başı darda kalmak.
- Başı derde düşmek.
- Başını taştan taşa vurmak.
- Başından aşağı kaynar su dökülmek.
- Beti benzi solmak.
- Bin kat pişman olmak.
- Can evine ateş düşmek.
- Canı su kesilmek.
- Canlı cenaze.
- Dağı taşı yandırmak.
- Dağın taşın yüreği parçalanmak.
- Dağlar dayanmamak.
- Dalı kırılmak.

- Derde uğramak.
- Derdi başından aşkın olmak.
- Dört gözden ağlamak.
- Dünya başına zindan olmak.
- Dünya başına yıkılmak.
- Dünyaya küsmek.
- Dünyayı başına dar etmek.
- Dünyayı başına yıkmak.
- Dünyayı cehennem etmek.
- Gam deryasına dalmak.
- Gam bağlamak.
- Gam yeyip kasavet içmek.
- Gönül evini gam gamlamak.
- Gözlerinden kanlı yaşlar dökülmek.
- Gözlerinden yaş yerine kan gelmek.
- Gün görmemek.
- İçinden kan gitmek.
- İki gözü iki pınar olmak.
- Kan ağlamak.
- Kan kusturmak.
- Kanı iliği kurumak.
- Kara kara düşünmek.
- Karalara batmak.
- Kareler basmak.

- Kendini kaybetmek.
- Kendini yiyip tüketmek.
- Kolu kanadı kırılmak.
- Neye uğradığını bilememek.
- Ölüm teri dökmek.
- Umudu kesilmek.
- Umudu üzölmek.
- Uykuyu durağı yitirmek.
- Üç kurşunla üç yerinden vurulmuşa dönmek.
- Üç yüz altmış altı damarına birden bir ateş (od) düşmek.
- Vurulmuşa dönmek.
- Yaka yırtmak.
- Yanıp kül olmak (tutuşmak).
- Yasa bürünmek (batmak).
- Yetmiş iki damarı birden çekilmek.
- Yetmiş iki bin damarı birden sızlamak.
- Yıldırımla vurulmuşa dönmek.
- Yüreğı dağılamak.
- Yüreğı kan ağlamak.
- Yüreğı yarılmak.
- Yüreğinden kan gitmek.
- Yüreğine ateş düşmek.
- Yüreğine dert olmak.
- Yüreğine inme inmek.

- Yüreğini bölük bölük bölmek.
- Yüreğini delip geçmek.
- Yüreğinin başı yanmak.
- Yüreğinin bir damarı sızlamak.
- Yürek dayanmaz.
- Yüzü gözü kararmak.
- Yüzü solmak.
- Yüzünden düşen bin parça olmak.

Saptanan bu deyim örnekleri dışında farklı duygu durumları ya da olaylar da Türkçenin anlatım çeşitliliği kullanılarak sunulmuştur.

Çalışma sürecinde saptanan sözvarlığı öğelerinin adları Türkçe terimlerden seçilmiştir. Bu doğrultuda bazı kaynaklarda “kalıp söz” başlığı tercih edilse de çalışmada “ilişki sözleri” başlığı kullanılmıştır. Çünkü çalışmada “kalıp söz” başlığı bazı kaynaklarda “formel” olarak adlandırılan ve hemen her masalda küçük farklılıklar dışında aynı kullanıma sahip olan kalıp söylemler için kullanılmıştır.

Şimdiye kadar Eflatun Cem Güney’in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığını belirlemeye yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olması bu çalışmanın önemini oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmada, Güney’in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığı öğelerinin bir bölümü, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri ile sunulmaktadır. Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi alanına, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri çerçevesinde katkı sağlanması, çalışmanın önemini oluşturan diğer boyutudur.

Çalışmada Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar ile anadili eğitimi ve öğretimi süreci ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi alanına, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri çerçevesinde yapılmıştır. Sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik hazırlanan etkinlik üst başlığında 30 alıştırma örneği, Güney'in incelenen masallarından beşine dayalı olarak düzenlenmiştir. Bu beş masalın seçiminde, masalları oluşturan söz değerlerinin sayıları ve nitelikleri dikkate alınmıştır.

Çalışmada sözcük dağarcığı belirleme çalışmalarının önemine, anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde çocuk yazını ürünlerinden yararlanmanın gereğine, masal türü ile anadili eğitimi ve öğretimi sürecinin ilişkilendirilmesine kısa kısa yer verilmiştir.

Bu metinlerin sözcük dağarcığı öğelerinin Türkçenin sözcük dağarcığını, anlam evrenini yansıtmaları bakımından incelenmesi, dilbilimsel açıdan değerli sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. İncelenen ürünlerde kullanılan sözcük dağarcığı öğeleri, anlamsal ve dilbilgisel sıralanış, kullanılış, Türkçenin gücünü ortaya koyuş bakımından başarılıdır. Buradan Eflatun Cem Güney'in yalnızca bir derleyici değil, aynı zamanda güçlü bir yazar olduğu, kendi yaratıcılığını da ortaya koyduğu sonucuna varılabilir. İncelenen masal metinlerinde saptanan ve özgünlüğüyle, Türkçeyi başarılı kullanımıyla dikkat çeken söz değerleri Türkçenin betimlenmesinde ve zenginliğinin ortaya konulmasında önemlidir. Güney'in masallarında kullandığı ve özgünlüğü ile dikkat çeken bazı söz değerlerine kısaca yer verilirse masallardaki Türkçenin kullanım çeşitliliği ve başarısı daha iyi ortaya konulabilir. Güney'in incelenen masallarından seçilen, özgünlüğüyle ilgi çeken bazı söz değerleri abecesel olarak şöyle sıralanabilir:

- Akıldan yana yaya olmak. (Deyim Örneği)
- Alaya halaya gelir soydan olmamak. (Deyim Örneği)
- Allah son gürlüğü versin! (Hayır Dua Örneği)
- Anandan emdiğin gözünde dursun; babandan gördüğün dizinde dursun. (Kargış Örneği)
- Aşıma duru, ekmeğime kuru demezen! (Yeme- İçme İle İlgili Sözcük Ögeleri)
- Atınla adınla taş kesil. (Kargış Örneği)
- Az gider, uz gider, lâle sümbül biçerek, soğuk sular içerek, dere tepe düz gider; bir de dönüp ardına bakar ki, gide gide iki arpa boyu yol gitmiş. (Bağlayış Kalıp Söz Örneği)
- “Babamın dokuz arısı vardı; dünyalar başına dardı. Sayar alırdı içeri, sayar ederdi dışarı. Ben de göz kulak olurdum az çok. Bir gün baktım ki biri yok! Gayri unuttum gazı, tuzu; çıkardım kümeden çil horozu; boynuna vurduğum kıldan başlığı, ne kayalığı düşündüm, ne taşlığı; derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi sürdüm doludizgin, ben ondan üzgünüm, o benden bezgin... Ne ise, yıldızları saya saya, ulaştık bir gün güneşe, aya! Bir de baktım ki, ne bakayım: bizim arı! Neylemişler, etmişler, Sarı öküze eş etmişler; koşmuşlar çifte, çubuğa, dayanır mı böyle bir boyunduruğa; boynu boğazı yaralar içinde kalmış, yüzü gözü al kanlar içinde kalmış. Açtım ağzımı, yumdum gözümü; söyledim adama son sözümü. İster maval deyin, ister masal”. (Tekerleme Örneği)
- Bağlam: *Kolye*. (Yerel Sözcük Öge Örneği)
- Bal mumu yapıp dudağına sıvamak. (Deyim Örneği)

- Başına felek tokmağı inmek. (Deyim Örneği)
- Başına yaşmak çalmak: *Başını örtü ile örtmek*. (Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)
- Baştan düşürüp ayağa baktırmassın Allah. (Hayır Dua Örneği)
- Bir adımda Hanyayı, bir adımda Konyayı boylamak. (Deyim Örneği)
- Bir mendil kuruyuncaya kadar zaman geçmek. (Deyim Örneği)
- Bir de baktım, bizim kül kedisi... Masal deyip de geçmeyin, bir aslı astarı vardır elbet geçmişte! Bir kulak verin de dinleyin hele: Bir varmış bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş, develer tellâl iken, pireler çoban iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken bir Keloğlan varmış; bu Keloğlan işe güce gitmez, elini sıcaktan soğuğa vurmaz; oturur dururmuş. (Tekerleme Örneği)
- Bu dünya bir unut ve umut dünyasıdır. (İnanış Bildiren Sözvarlığı Öge Örneği)
- Bu masal da burada bitmiş! Bundan ötesi şenlik, şadumanlık... Kırk gün, kırk gece toy düğün etmişler, onlar ermiş muradına; biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü. Kimin muradı varsa, onun başına! (Bitiş Kalıp Söz Örneği)
- Bulanık gözlü olmak. (Deyim Örneği)
- Bulduğu umduğuna uymamak (değmemek). (Deyim Örneği)
- Buna sebep olanlar sürüm sürüm sürünsün; gözlerinin elifi sönsün de, telleri, pulları üstlerine dökülsün! (Kargış Örneği)
- Büyük kapılardan büyük kısmetler çıkarmış. (İnanış Bildiren Sözvarlığı Öge Örneği)

- Çatki: *Alından geçerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ, kaşbastı.*
(Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)
- Demir çarık demir asa. (Deyim Örneği)
- Derisini yüzüp, çarığını giyinceye kadar. (Deyim Örneği)
- Develer deve iken yavrusuna küsmez. (Atasözü Örneği)
- Dilerim Allah'tan bana kara sürenler, kara yere girsin. (Kargış Örneği)
- Dilerim Allah'tan gülen narla, ağlayan ayvanın derdine düşesin. (Kargış Örneği)
- Dilinin altına (ağzına) yalan yuva yapmak. (Deyim Örneği)
- Dış kirasını almak. (Yeme- İçme ile İlgili Sözvarlığı Öge Örneği)
- Doğana beşik, ölene tabut olmak. (Deyim Örneği)
- Doğradığın kaşığına çıkar. (Atasözü Örneği)
- Dostunun dostu vardır, dostu yoksa postu vardır; post duvara asılır, duvarın kulağı vardır. (Atasözü Örneği)
- Ektiğin güversin gelsin; diktiğin yeşersin gelsin; altın perçemli oğulların, sırma saçlı kızların olsun; güler yüz tatlı dille gönül ferahlığı içinde yaşayıp, Selcan Hatunla bir yastıkta kocayasın âmin! Âmin diyenleri Allah imandan ayırmasın; kimin ne günahı varsa adı güzel Muhammede bağışlasın... (Hayır Dua Örneği)
- Elâleme yay, kurda kuşa pay olmak. (Deyim Örneği)
- Eli eğimli olmak. (Deyim Örneği)
- Elin derdi ele yalan gelir. (Atasözü Örneği)
- Eliyle ekip diliyle biçmek. (Deyim Örneği)
- Elleri böğründe kalmak. (Deyim Örneği)

- Emlik kuzu gibi emzirilip el üstünde büyütülecek bir evlât ver bize! (Hayır Dua Örneği)
- Eski hâl eski minval. (Deyim Örneği)
- Felekten gün çalınmaz. (İnaniş Bildiren Sözvarlığı Öge Örneği)
- Gelgeç akıllı olmak. (Deyim Örneği)
- Gökten üç elma düşmüş, doyulur mu tadına! Biri bu masalı okuyup dinleyenlere; biri Sabırtaşından daha sabırlı olup, yerine göre ağlamasını, gülmesini bilenlere; birini de yine okudum, üfledim; insan çocuğumun ruhuna bağışladım... (Bitiş Kalıp Söz Örneği)
- Gözleri budak deliğinden fırlamak. (Deyim Örneği)
- Gözünde umut çırası yanmak. (Deyim Örneği)
- Gözündeki budak çıkmak. (Deyim Örneği)
- Gül edip göğsüne takmak, taç yapıp başına koymak. (Deyim Örneği)
- Güdümen: *Çoban*. (Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)
- Gün olur altın eşikli gümüş eşikliye muhtaç olur; gün olur gümüş eşikli altın eşikliye. (Atasözü Örneği)
- Han'ım hey; karşı yatan Kara Dağın yıkılmasın... Gölgelece ağaçların kesilmesin... Kan gibi akan güzel suyun kurumamasın... İlle Allah, namerde muhtaç edip muhanete avuç açtırmamasın; cümlemizin günahını da derlesin, toplasın, adı güzel Muhammed'e bağışlasın. Âmin diyelim; âmin diyenleri, Allah son nefeste imandan ayırmamasın... (Hayır Dua Örneği)
- Han'ım hey! Karşı yatan kara dağın yıkılmasın... Gölgelece ağaçların kesilmesin... Karlı buzlu suların kurumamasın... İlle Allah namerde muhtaç edip muhanete avuç açtırmamasın; cümle günahımızı da derlesin, toplasın, adı güzel

Muhammed'in yüzü suyu hürmetine bağışlasın. Âmin diyelim; âmin diyenleri Allah son nefeste imandan ayırmassın... (Hayır Dua Örneği)

- Hanım hey! Karşı yatan kara dağların yıkılmasın; gölgelice ağaçların kesilmesin; karlı buzlu suların kurumassın; ille Allah kimseyi namerde muhtaç edip, muhanete avuç açtırmassın; bir karamız günahımız varsa, adı güzel Muhammedin yüzü suyu hürmetine bağışlasın! Biz de âmin diyelim. Âmin diyenleri Allah imandan ayırmassın. (Hayır Dua Örneği)
- Herkesin bir yaşı, her işin bir başı, her başın da bir derdi vardır. (İnanış Bildiren Sözvarlığı Öge Örneği)
- Herle: *Malatya iline özgü tatlı*. (Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)
- İki el ile bir başı geçindirmek. (Deyim Örneği)
- İki maşallah ile şeytanın elini kolunu bağlamak. (Deyim Örneği)
- İlde iyiler çok ama kötüler de yok değil. Zaten dünya böylelerinin yüzü suyu hürmetine duruyor. (İnanış Bildiren Sözvarlığı Öge Örneği)
- İnsanın sureti, siretine benzer. (Atasözü Örneği)
- İslamın şartı beş, altıncısı da haddini bilmek. (İnanış Bildiren Sözvarlığı Öge Örneği)
- Kadir Allah kadersin, yüzümüzü güldürüp, gözümüzü kapayacak bir evlât ver bize! (Hayır Dua Örneği)
- Keloğlanlığı ele almak. (Deyim Örneği)
- Köroğlu okunmak. (Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Öge Örneği)
- Kurttan bir kulağı eksik olmak. (Deyim Örneği)
- Önü gelmeyen sonu gelmez. (Atasözü Örneği)
- Öpüç: *Öbek*. (Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)

- Sınamayı kurt yemez. (Deyim Örneği)
- Şeytanın bilmediğini bilmek. (Deyim Örneği)
- Tek atın menzili olmaz. (Atasözü Örneği)
- Uğrun: *Sinsi*. (Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)
- Uğur: *Karşı*. (Yerel Sözvarlığı Öge Örneği)
- Umut üzülmeyince can süzülmez. (Atasözü Örneği)
- Yarabbi şükür, sofrayı döşür. (Yeme- İçme ile İlgili Sözvarlığı Öge Örneği)
- Yaşarsanız el beğensin, ölürseniz yer beğensin. (Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Öge Örneği)
- Yolcunun durağı göreni, avcının ırağı göreni yorulup yolda kalmaz. (Atasözü Örneği)
- Yükünü yüceye yıgmak. (Deyim Örneği)
- Yüzüne bakanın kırk yıl kısmeti kesilen kız. (Geleneksel Yapıyı Belirten Sözvarlığı Öge Örneği)

Verilen örnek kullanımlar ve diğer saptamalar ışığında; Güney'in masal metinlerinin sözvarlığı ögeleri bakımından zengin; Güney'in Türkçeyi kullanımının özgün, anlatım çeşitliliği olan ve başarılı bir yapıda olduğu söylenebilir.

6.2. Öneriler

Bu bölümde, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı 70 masaldaki sözvarlığı ögelerinin belirlenmesini ve bu ögelerden hareketle sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunulmasını konu alan araştırmanın sonunda saptanan verilerden hareketle belirlenen öneriler şöyle sıralanabilir:

1. Sözcük varlığı belirleme çalışmalarının hem yazara yönelik hem de yazınsal yapının sunulmasına yönelik katkıları, bu çalışmaların toplum dilbilimin, ruh dilbilimin, anlam bilimin, biçim bilimin, işlevsel dilbilimin verilerini dikkate alarak işlenmesini öngörmektedir. Sözcük varlığı belirleme çalışmalarının önemli dilbilimsel çalışmalar olduğunun bilincinde olunmalı ve bu çalışmalara dilbilimsel alanda gerek bireysel yazın çıkarımları için gerekse ulusal yazına yönelik çıkarımlar için daha çok yer verilmelidir. Dil ile ilgili tüm çalışmalarda olması gerektiği üzere, sözcük varlığı belirleme çalışmaları da dilbilimsel bir temele dayandırılmalıdır.
2. Halk edebiyatı ürünleri sözcük varlığı açısından zengindir. Özellikle halk masalları ve bu masalları yazınsal bir dille sunan sanatçıların yapıtları, sözcük varlığı belirleme çalışmalarında daha sık kullanılmalıdır.
3. Araştırmada yer verilen, Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi alanına, sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik katkı sağlamayı amaçlayan etkinlik üst başlığındaki alıştırma örneklerine yeni öneri örnekleri kazandırılmalıdır.
4. Ülkemizde çocuk kitaplarının sözcük varlığını belirlemeye yönelik çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bu nedenle her türde ve yaş düzeyinde yazılan çocuk kitaplarının sözcük varlığını belirlemeye yönelik araştırmaların sayıları arttırılmalıdır. Bu yolla çocuk kitaplarında kullanılan sözcük varlığı öğeleri belirlenecek ve bu

ögelerin yaş düzeylerine uygunlukları tartışılabilecektir. Sözvarlığı belirleme çalışmaları çocuk yazını yapıtları için gereklidir. Çünkü bu yapıtlarda kullanılan dil, diğer tüm yaş düzeyi yapıtlarından daha önemlidir. Kullanılan dil akıcı, çocuğun sözcük dağarcığına katkıda bulunabilecek nitelikteyse çocuk yazını, amacını büyük oranda gerçekleştirmiş olur. Kullanılan dilin istendik düzeyde olup olmadığı, sözcük seçimlerinin ve kullanımlarının doğru olup olmadıkları, sözvarlığı belirleme çalışmalarından yola çıkılarak saptanabilir. Yazarın söyleminden hareketle biçimine ulaşılabilir, ürünün metinselliği tartışılabilir.

5. Sözvarlığı belirleme çalışmaları yalnızca söz değerlerini betimlemeye yönelik olmamalıdır. Bu çalışmalar sayesinde yazarların Türkçenin anlatım olanaklarından ve çeşitliliğinden ne kadar ve nasıl yararlandıkları da belirlenebilmelidir.
6. Eflatun Cem Güney'in Türkçenin anlatım yollarını kullanırken oluşturduğu çeşitlilik ilgi çekicidir. Güney'in masallarındaki anlatım çeşitliliğini ortaya koyan bir çalışma yapılabilir.
7. Eflatun Cem Güney yalnızca masallarında değil, diğer tüm yapıtlarında da Türkçeyi başarıyla kullanmış bir sanatçıdır. Güney'in diğer yapıtlarının sözvarlığı ögelerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
8. Aynı dönemlerde yapıtlarını yaratan birden fazla masal yazarının sözvarlığı ögeleri belirlenerek, dönemin dil özelliklerine ve

incelenen yazarların bireysel dil kullanımlarına ilişkin çıkarımlar yapılabilir.

9. Eflatun Cem Güney gibi yazınsal dili iyi kullanabilen yazarların yapıtları çocuklara sunulmalı ve çocuk yaştaki okurların bu yapıtların gerek kurgusundan gerek dil öğelerinden gerekse kültürel paylaşımlarından daha çok yararlanmaları sağlanmalıdır.
10. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masal metinleri Türkçe öğretiminin birer aracı olarak Türkçe ders kitaplarında yer almalıdır.
11. Masal türü Türkçenin sözvarlığını yansıtmada, okurun ilgisini çekmede ve anlam evrenini geliştirmede etkilidir. Araştırmada yer verilen masal metinlerinden anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde yararlanma yollarından hareketle, Türkçe öğretiminde masal metinlerinden yararlanma yolları tasarlanıp uygulanabilir.
12. Araştırmada "ilişki sözleri" başlığında; incelenen masallarda saptanan argo bildiren sözvarlığı öğeleri sunulmuştur. Türkçenin sözvarlığındaki argo bildiren sözvarlığı öğelerinin saptanması; anlambilimsel, biçimbilimsel olarak değerlendirilmesi önemli bir dilbilimsel katkı olabilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. İncelenen Eserler

Güney, E. C. (1947). **Bu Toprağın Masalları III**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Güney, E. C. (1953). **Açıl Sofram Açıl ve Congoloz Baba**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Güney, E. C. (1955a). **Bir Varmış Bir Yokmuş**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Güney, E. C. (1955b). **Bu Toprağın Masalları V**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Güney, E. C. (1962). **Az Gittim Uz Gittim**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Güney, E. C. (1967). **Gökten Üç Elma Düştü**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Güney, E. C. (1969a). **Ağlayan Nar ile Gülen Ayva**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1969b). **Al Elma Yeşil Elma**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1969c). **Çöplükte Bitmiş Ama Gül Bitmiş**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1969d). **Dal Olur Eğilir misin?** İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1969e). **Hasırcı Baba**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1969f). **Yedi Köyün Yüz Karası**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1970a). **Aygın Baygın Ses**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1970b). **Emlik Kuzu ve Altın Gergef**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1970c). **Düşmez Kalkmaz Bir Allah**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1970d). **Gözü Yollarda Kalan Ana**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1970e). **Saraydan Uçan Kuş**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1971a). **Alişle Maviş**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

Güney, E. C. (1971b). **En Güzel Türk Masalları**. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Güney, E. C. (1971c). **Güldükçe Güller Açan Kız**. İstanbul: İtimat Kitabevi.

- Güney, E. C. (1972a). **Dede Korkut Masalları**. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- Güney, E. C. (1972b). **Onlar Ermiş Muradına**. İstanbul: İtimat Kitabevi.
- Güney, E. C. (1972c). **Sihirli Köpük ve Yaban Gülü**. İstanbul: İtimat Kitabevi.
- Güney, E. C. (1972d). **Tellerinde Bülbüller Şakıyan Saz ve Bir Varmış Bir Yokmuş**. İstanbul: İtimat Kitabevi.
- Güney, E. C. (1972e). **Yiğitler Yiğidi Musacık**. İstanbul: İtimat Kitabevi.
- Güney, E. C. (1992). **Masallar**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

B. Diğer Kaynaklar

- Akar, Y. (1994). Deyimlerde Güçlü ve Etkin Anlatım. **Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi**. 18, 32- 36.
- Akbayır, S. (2004). **Metin Bilgisi: Okuma, Anlama, Yorumlama, Çözümleme**. Samsun: Deniz Kültür Yayınları.
- Akdeniz, S. (2007). Bir “Masal Metinleri İnceleme Modeli” Önerisi ve Uygulaması. S. Sever (Yay. Haz.), **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu: 04–06 Ekim 2006** (ss. 179–187). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Akıncı, M. H. (1992). **Temel Sözvarlığımız ve Örneklendirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, N. (2000). Tekerlemelerin Çocuk Eğitimindeki Yeri. S. Sever (Yay. Haz.), **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu: 20–21 Ocak 2000**. (602–608). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksan, D. (1999). **Türkçenin Gücü**. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2000). **Türkçenin Sözvarlığı**. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Aksan, D. (2002). **Anadilimizin Söz Denizinde**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). **Her Yönüyle Dil- Anaçizgileriyle Dilbilim**. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D.(2005). **Anlambilim**. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksoy, Ö. A. (1975). **Gelişen Özleşen Dilimiz**. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö.A. (1988). **Atasözleri Sözlüğü**. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Aksoy, Ö.A. (1988). **Deyimler Sözlüğü**. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Aşkun, V. C. (1972). Hocam Eflatun Cem Güney. **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**. XII, S. 279, s.s. 6450.

- Ateş, K. (1998). **Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Romanları**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aydın, M. (1998). **Türlü Yönleriyle Tekerlemeler**. Ankara: Ürün Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2004). **Türkçenin Grameri**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baş, B. (2006). **1985–2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Sözcük Varlığı Üzerine Bir Araştırma**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Başgöz, İ. (1986). Bilmecelerin Toplumla İlgisi. **Folklor Yazıları**. İstanbul: Adam Yayınları.
- Bear, J. M. (1994). Anadili ve Yabancı Dil Öğretimi. **Çağdaş Türk Dili Dergisi**. VI, S. 77- 78, s.s. 28- 33.
- Bilgin, M.(2006). **Anlamdan Anlatıma Türkçemiz**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilkan, A. F. (2001). **Masal Estetiği**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Boratav, P. N. (1958). **Zaman Zaman İçinde**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1969). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (1987). Masal. **Çocuk Edebiyatı Yıllığı**. İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- Budak, Y. (2000). Sözcük Öğretimi ve Sözlüğün İşlevi. **TÖMER Dil Dergisi**. 92, 19–26.
- Caferoğlu, A. (1994). **Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme (Oyunlar, Tekerlemeler, Yanıltmacalar ve Oyun İstilahları)**. Ankara: Atatürk Kültür Dil- Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Cemiloğlu, M. (1998). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları.

- Civelek, Ö. (2005). **Dindışı Eski Uygurca Metinlerin Karşılaştırmalı Sözcük Varlığı**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çevirme, H. (2004). *Şiirsel Halk Edebiyatı Ürünlerinin Çocuğun Dil Eğitimine Katkıları*. **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: V, s: 7.
- Çotuksöken, Y.(2002).**Türkçe Üzerine Denemeler ve Eleştiriler**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Dayıoğlu, G. (1998). Çocuk Kitaplarının Anadili Eğitimine Etkisi. **Anadili Eğitimi ve Çocuk Kitapları Sempozyumu**: 20–21 Şubat 1997. (ss.24–25). Ankara: Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi.
- Demirel, Ö. (1999). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Dilidüzgün, S. (2003). **Çağdaş Çocuk Yazını**. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Doğan, M. H. (1993). **Yazıdan Bakmak**. İstanbul: Adam Yayınları.
- Doğrusöz, İ. (1989). Hazreti Mevlana. **Tarla Dergisi, Eflatun Cem Güney Özel Sayısı**. S.S. 27.
- Duymaz, A. (2002). **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ediger, M. Rao, D. B. (2002). Vocabulary Development and the Curriculum. **Psychology and Curriculum** (ss. 183-185). 13. 05. 2009 tarihinde, [http://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2MacO3FJaSQC&oi=fnd&pg=PP13&dq=2.%09ED%C4%B0GER,+M.+\(2002\).+Vocabulary+Development+and+the+Curriculum.&ots=gjBu3kS8XQ&sig=axm6BatsX_NmQ6nSehK9oFpqjeY#PPA183,M1](http://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=2MacO3FJaSQC&oi=fnd&pg=PP13&dq=2.%09ED%C4%B0GER,+M.+(2002).+Vocabulary+Development+and+the+Curriculum.&ots=gjBu3kS8XQ&sig=axm6BatsX_NmQ6nSehK9oFpqjeY#PPA183,M1) adresinden erişilmiştir.

- Elçin, Ş. (1986). **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Emiroğlu, S. (2005). **Eflatun Cem Güney'in Eserlerinde Dil ve Çocuk Eğitimi**.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergenç, İ. (2002). Anadilinde “Türkçe” Yapılan Eğitimin Kavram Gelişimine ve Düşünce Üretimine Etkisi. **Türkçenin Dünü, Bugünü, Yarını Uluslararası Bilgi Şöleni Bildiriler**. 7–8 Ocak. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ertop, K. (1981). Eflatun Cem Güney Çağdaş Bir Halk Hikâyecisiydi. **Milliyet Sanat Dergisi**. S. 16, ss.16–20.
- Feyzioğlu, Y. (2007). Masallar Çocuklar İçin Neden Gereklidir? S. Sever (Yay. Haz.), **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu**: 04–06 Ekim 2006 (ss. 831–843). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Gencan, T. N. (2001). **Dilbilgisi**. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gökçeoğlu, M. (1985). **Tezler ve Sözler**. Lefkoşa: İleri Basımevi.
- Gökşen, E. N. (1975). **Örnekleriyle Çocuk Edebiyatımız**. İstanbul: Otağ Matbaası.
- Göktürk, A. (1986). Dil Edebiyat Öğretimine Yeni Yaklaşımlar. N. Ergen (Yay. Haz.), **Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Sorunları**. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Görgü, A. T. (2007). Masalların Çocuğun Bilişsel ve Duyuşsal Gelişimine Katkısı. S. Sever (Yay. Haz.), **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu**: 04–06 Ekim 2006 (ss. 537–544). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Günay, D. (2003). **Metin Bilgisi**. İstanbul: Multilingual Yayıncılık.
- Güney, E. C. (1959). **Kerem ile Ash**. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güney, E. C. (1971). **Folklor ve Halk Edebiyatı**. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.

- Güney, E. C. (1974). Folklor ve Eğitim. **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Mifad Yayınları.
- Gürel, Z. , Temizyürek, F. ve Şahbaz N. K. (2007). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Öncü Basımevi.
- Gürsoy, E. ve Sağol, G. (2002). **Türk Kültüründe Argo**. Hollanda: Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını.
- Gürtürk, S. (1982). Bir Eflatun Cem Güney Vardı. **Türk Dili Dergisi**. S. 372, s.s. 387.
- Gürtürk, G. (1986, 29 Mayıs). Çocuklarımızı 500 Kelime ile Yetiştiriyoruz. **Milliyet Gazetesi**.
- Güven, B. (1992). Dil Kültür Bağlantısı. **Çağdaş Türk Dili Dergisi**. Kültür Eğitim Özel Sayısı, 47, 509- 510.
- Hatiboğlu, V.(1981). **Türk Dilinde İkileme**. Ankara: TDK Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1982). **Türkçenin Sözdizimi**. Ankara: DTCTF Yayınları.
- Helimoğlu Yavuz, M. (1999). **Masallar ve Eğitimsel İşlevleri**. Ankara: Ürün Yayınları.
- Helimoğlu Yavuz, M. (2007, 8 Mart). Masallara ve Efsanelere Adanmış Bir Yaşam. **Cumhuriyet Kitap**. s. 24- 25.
- Hengirmen, M.(2007a). **Atasözleri Sözlüğü**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hengirmen, M.(2007b). **Deyimler Sözlüğü**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hınçer, İ. (1972). Jübilesi Dolayısıyla Eflatun Cem Güney. **T.F.A. Dergisi**. XII, S. 276, s.s. 6352.
- İmer, K. (1990). Dilbilim ve Anadili Öğretimi. **Çağdaş Türk Dili**. S. 30–31, ss. 874–878.

- İnce, H. G. (2005). **Türkçede Kelime Öğretimi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Kantarcıoğlu, S. (1991). **Eğitimde Masalın Yeri**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karadağ, Ö. (2005). **İlköğretim I. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karatay, H. (2007). **Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi**. Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt: 5. Sayı: 3. s.s. 463- 477.
- Kavcar, C. (1989). Eflatun Cem Güney'in Özel Çalışma Alanları. **Tarla Dergisi Eflatun Cem Güney Özel Sayısı**. s.s. 10.
- Kavcar, C. (1996). Anadili Eğitimi. **TÖMER Ana Dili**. S. 1, ss. 1- 4.
- Kavcar, C. (1999). **Edebiyat ve Eğitim**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Kaya, D. (2001). **Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, T. (2000). Kıbrıs Türk Çocuk Edebiyatında Ayşen Dağlı'nın Masalları. İ. Bozkurt (Yay. Haz.), **III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi**: 13–17 Kasım 2000. Cilt:2. ss. 339–351. Gazimağusa: DAÜ Basımevi.
- Keskin, A. (2007). Dil-Kültür İlişkisi ve Okuma Kültürü-Okuduğunu Anlamama Koşullanma ve Öğrenme Sorunu mu? S. Sever (Yay. Haz.), **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu**: 04–06 Ekim 2006 (ss. 629- 640). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kılıç, V. (2002). **Dilin İşlevleri ve İletişim**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

- Kıran, Z.(2002). **Dilbilime Giriş**. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kırkılıç, A. ve Ulaş, A. H. (2003). “*Türkçe Öğretiminde Kelimeler Dünyası*”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**. S. 13, ss.93-100.
- Konedralı, G., Güneyli, A. ve Ummanel, A. (2007). Kıbrıs Türk Masallarının Eğitsel Özelliklerine Genel Bir Bakış. S. Sever (Yay. Haz.), **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu**: 04–06 Ekim 2006 (ss. 545–551). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Korkmaz, Z. (1992). **Gramer Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yayınları.
- Kurudayıoğlu, M. (2005). **İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- M.E.B. (1981). **Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- M.E.B. (2002). **İlköğretim Okulu Türkçe Programı**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- M.E.B. (2006). **İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)**. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Makal, T. K. (1989). Halk Edebiyatında Sözlü Anlatım Geleneği. **Tarla Dergisi Eflatun Cem Güney Özel Sayısı**. s.s. 20.
- Nayır, Y. N. (1948). Önsöz. **En Güzel Türk Masalları**. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Necatigil, B. (2004). Eflatun Cem Güney’in Hayatı. **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Oğuzkan, A. F. (2000). **Çocuk Edebiyatı**. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Okur, A. (2003). **Hayvan Masallarının Anadili Öğretiminde Dil, Üslup ve Eğitim Yönünden Yeri ve Önemi**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okuyan, H. Y. (2006). **Türkçenin Sözcük Varlığı Açısından Fakir Baykurt'un Romanları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ovat, F. (2004). Bir Masal Ustası: Eflatun Cem Güney. **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**. Cilt: 4, Sayı: 48, s.s. 44- 45.
- Ozil, Ş. (1991). Dil ve Kültür. **Çağdaş Kültürümüz: Olgular ve Sorunlar**. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öz, Feyzi. (2001). **Uygulamalı Türkçe Öğretimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbay, M. (2001). 0–6 Yaş Grubu Çocuklarındaki Dil Gelişiminin Türkçe Öğretimi Açısından Önemi. **Bilgi**. 17, 97–103.
- Özertunal, Z. (1996). **Maniheizt Uygur Metinlerinin Dil Özellikleri ve Sözcük Varlığı**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özünel, E. Ö. (2006). **Masal Mekânında Kadın Olmak**. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Özünlü, Ü. (1997). **Edebiyatta Dil Kullanımları**. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Pehlivan, A. (2000). **Kıbrıs Ağızının Ölçünlüleşmesi, Kıbrıs Türk Ağızındaki Sözcük Varlığının Türkiye Türkçesine Dönüşmesi**. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivan, A. (2008). Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağılımını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları. **TÖMER Dil Dergisi**. 122, 84- 94.

- Sağlam, M. Y.(2001). **Atasözleri ve Deyimlerde İmgelem**. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 18, s. 45–51.
- Sakaoğlu, S. (1999). **Masal Araştırmaları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sanders, B. (1994). **Öküzün A'sı** . (Çev: Şehnaz Tahir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sarı, M. (2001). Türkiye Türkçesinin Sözvarlığında Sözcüklerin Tek Biçimler Hâlinde Yaşamasi. **Türk Dil Kurumu, Türk Dili Dergisi**. S.591, s. 300–312.
- Sever, S. (2000). Çocuk Kitaplarında Dilsel ve Görsel Duyarlık. **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**: 21 Ocak 2000. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi- TÖMER Dil Öğretim Merkezi. (ss. 631–647).
- Sever, S. (2003). **Çocuk ve Edebiyat**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sever, S. (2004). **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tarla Dergisi**. (1989). Eflatun Cem Güney Özel Sayısı.
- Temur, T. (2006). **İlköğretim 4 ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Yazı Dilindeki Kelime Hazinelelerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Teres, E. (2006). **Divanu Lügat-it-Türk ve Budist Uygur Metinlerinin Sözvarlığı Bakımından Karşılaştırılması**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tietze, A. (1974). Çok Cevaplı Bir Türk Bilmecesinin Çözümlemesi. **Folkloru Doğru**. S.37 (Bilmece Sayısı), s.s. 14-28.
- Toklu, O. (1995). Türkçe ve Almancada Kalıp Sözler. **Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi**. S. 2, s.s. 113–140.

- Tosunoğlu, M. (1999). Kelime Servetinin Eğitim Öğretimdeki Yeri ve Önemi. **Millî Eğitim Dergisi**. 144, 71- 73.
- Tosunoğlu, M., Melanlıoğlu, D. (2007). Türk Topluluklarında Söylenen Tekerlemelerin Çocuk Gelişimindeki Yeri ve Önemi. S. Sever (Yay. Haz.), **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu**: 04–06 Ekim 2006 (ss. 333–338). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Üstüner, A. (2002). Olumsuz Yargılı Atasözleri. **TDK Türk Dili Dergisi**. S.601,s.s. 35–42.
- Yalçın, S. K. (2005a). **İlköğretim 1. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Sözcük Varlığı Unsurlarının Eğitsel Açısından Değerlendirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalçın, S. K. (2005b). İlköğretim 1. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Sözcük Varlığı Açısından Değerlendirilmesi. **XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi**. 28–30 Eylül 2005. (335–341). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Yalçın, S. K. (2006). Sözcük Varlığının Temel Dil Becerilerinin ve Akademik Disiplinlerin Kazanımına Olan Etkileri. **Millî Eğitim Dergisi**. 35, 171. 130–140.
- Yener, M. L. (2005). **Şeyhü'l-İslâm Yahyâ Divanında Sözcük Varlığı**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşil, H. (2000). Çocuk Kitaplarındaki Atasözü ve Deyimlerin Önemi. S. Sever (Yay. Haz.), **I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu**: 20–21 Ocak 2000. (244–252). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Yeşil, R. (1983). Kavram Öğretiminin, Eğitim Programlarının Amaçlarına Ulaşmasına Katkısı. **Çağdaş Eğitim Dergisi**. 246, 42- 47.
- Yıldır, E. (1984). *Masallar ve Çizgi Roman*. **Töre**. S. 13, ss.5.
- Zekeriya, N. (1987). Yugoslavya’da Türkçe Çocuk Edebiyatı. **Çocuk Edebiyatı Yıllığı**. İstanbul: Gökyüzü Yayıncılık.

ÖZET

TÜRKÇENİN SÖZVARLIĞI AÇISINDAN EFLATUN CEM GÜNEY'İN

DERLEYİP YAZDIĞI MASALLAR

Dilbilim (Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi) ABD

Mert (Lüle), Esra

Danışman: Prof. Dr. Cahit Kavcar

Kasım 2009, 472 s.

Bu araştırmada, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallardaki sözvarlığı öğelerini belirleme ve Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar çerçevesinde sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri geliştirme amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında, tarama yöntemiyle elde edilen veriler iki yönden incelenmiştir:

1. Eflatun Cem Güney'in 1947- 1992 yılları arasında yayımlanan 26 kitabında, derleyip yazdığı 70 masaldaki sözvarlığı öğeleri (atasözleri, bilmeceler, deyimler, doldurma sözcükler, ikilemeler, ilişki sözleri, kalıp sözler, tekerlemeler, yansıma sözcük ve ikilemeler, yerel sözvarlığı öğeleri) belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan ve kurgusal bir yapı üzerinde, tarama modelinde betimsel bir çalışmayı içeren yöntem uyarınca elde edilen veriler, sözlüksel alan çalışması ile sınıflandırılmıştır.
2. Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı masallar çerçevesinde sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri sunulmuştur. Etkinlik üst başlığında 30 alıştırma örneği, Eflatun Cem Güney'in derleyip yazdığı

70 masaldan 5'i seçilerek, bu masallardaki sözvarlığı öğelerine uyarlanmıştır.

Sonuçta Türkçenin zengin anlatım olanaklarını yansıtan ve Güney'in bireysel sözvarlığını oluşturan çok sayıda atasözü, bilmece, deyim, doldurma sözcük, ikileme, ilişki söz, kalıp söz, tekerleme, yansıma sözcük, yansıma ikileme, yerel sözvarlığı ögesi saptanmıştır. Bir bölümü kaynaklarda bulunmayan bu sözvarlığı öğeleri Türkçenin gerçek sözvarlığının betimlenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak sözcük öğretimi alanına sözcük dağarcığını geliştirmeye yönelik etkinlik önerileri çerçevesinde katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eflatun Cem Güney, masal, sözvarlığı öğeleri, Türkçe öğretimi, sözcük öğretimi.

ABSTRACT

THE FOLK TALES OF EFLATUN CEM GÜNEY IN TERMS OF TURKISH

VOCABULARY

Department of Linguistics (Turkish Education and Teaching)

Mert (Lüle), Esra

Advisor: Prof. Dr. Cahit Kavcar

November 2009, 472 p.

This study aims to develop suggestions to improve vocabulary within the framework of folk tales compiled by Eflatun Cem Güney and to assess vocabulary items in folk tales compiled by Eflatun Cem Güney. To achieve this aim, data collected through scanning method is studied from two aspects:

1. Vocabulary items (proverbs, riddles, idioms, complementary words, reduplications, words of relationships, slogans, expression patterns, tongue twisters, anamaphoic words and riddles, local sayings) in 70 folk tales included in 26 books published between 1947-1992 by Eflatun Cem Güney were studied. Data collected through scanning method used in the study and that includes a descriptive study on a fictional basis is classified through lexical field study.
2. Suggestions for activities are presented within the framework of folk tales compiled by Eflatun Cem Güney. By choosing 5 folk tales out of 70 folk tales compiled by Eflatun Cem Güney, 30 activity samples were adapted to vocabulary items in these folk tales. Also, in order to help learners at younger ages acquire the proverbs and idioms easily, illustrated proverbs

and idioms dictionary suggestion within the framework of 5 proverb and 5 idioms are provided.

As a result, a lot of proverbs, riddles, idioms, complementary words, reduplications, words of relationships, slogans, expression patterns, tongue twisters, anamaphoic words and riddles, local sayings that reflect rich means of saying in Turkish and that comprises individual vocabulary have been found. These vocabulary items some of which are not found in resources will help describe real Turkish vocabulary. Moreover, this study contributes to activity suggestions to improve vocabulary teaching that completes teaching of Turkish.

Keywords: Eflatun Cem Güney, vocabulary, Turkish teaching, vocabulary teaching, literature, teaching and literature.